

Αριστοτέλης Κ. Τζιαμπίρης

Διεθνείς Σχέσεις &
Μακεδονικό Ζήτημα

ΕΛΙΑΜΕΠ

Ελληνικό Ίδρυμα
Ευρωπαϊκής & Εξωτερικής Πολιτικής

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ Κ. ΤΖΙΑΜΠΙΡΗΣ

**ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ
ΚΑΙ
ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ**

**ΕΛΙΑΜΕΠ
ΑΘΗΝΑ 2003**

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα πρωτίστως να ευχαριστήσω τον πρέσβη επί τιμή κ. Βόρωνα Θεοδωρόπουλο για τις πολύτιμες και συνετές συμβουλές και παρατηρήσεις που έκανε σε αυτήν τη μελέτη. Τους Καθηγητές Θάνο Βερέμη, Ευάγγελο Κουλουμπή και Γεώργιο Παπαστάμκο, Αντιπρύτανη του Πανεπιστημίου Πειραιώς, τους ευχαριστώ θερμά για τη σημαντική παρότρυνση, βοήθεια και συμβουλές που μου παρείχαν κατά τη διάρκεια της συγγραφής αυτού του πονήματος. Επίσης ευχαριστώ τον Πρύτανη του Πανεπιστημίου Πειραιώς Καθηγητή κ. Βασίλειο Μπένο και όλους τους συναδέλφους μου στο Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών του Πανεπιστημίου Πειραιώς για τη συνεχιζόμενη συμπαράστασή τους.

Βεβαίως, παραμένω αποκλειστικά υπεύθυνος για τα επιχειρήματα και τις τυχόν παραλήψεις αυτής της συγγραφής.

©2003

- ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΚΑΙ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ
- ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ Κ. ΤΖΙΑΜΠΙΡΗΣ

ISBN 960-7061-98-5

ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ

Αριστοτέλης Κ. Τζιαμπίρης

Εξώφυλλο:

Κωνσταντία Καλαντίδη

Ηλεκτρονική επεξεργασία - Παραγωγή φιλμ - μοντάζ:

Γραφικές τέχνες "Όψης", Ευάγγελος Βρέζας

**Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής
(ΕΛΙΑΜΕΠ)**

Ξενοφώντος 4, 105 57 Αθήνα, τηλ: 210 3315 022, fax: 210 36 42 139
e-mail: eliamep@eliamep.gr * url: <http://www.eliamep.gr>

Το ΕΛΙΑΜΕΠ δεν υιοθετεί ως ίδρυμα πολιτικές θέσεις. Καταβάλλει μάλιστα προσπάθεια να παρουσιάζονται στα πλαίσια των εκδηλώσεών του και στο μέτρο του δυνατού όλες οι υπάρχουσες απόψεις. Υπό το πρίσμα αυτό, οι αναλύσεις και γνώμες που δημοσιεύονται στις σειρές των εκδόσεών του θα πρέπει να αποδίδονται αποκλειστικά στους συγγραφείς και να μη θεωρούνται ότι αντιπροσωπεύουν απαραίτητα τις απόψεις του Ιδρύματος, του Διοικητικού Συμβουλίου του, της Διεύθυνσης ή των κατά περίπτωση και καθ' οιονδήποτε τρόπο συνεργαζόμενων φορέων.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Συντομογραφίες	13
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	
Το Νέο Μακεδονικό Ζήτημα	15
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	
Η Ελλάδα, τα Βαλκάνια και το Μακεδονικό Ζήτημα στον 20 ^ο Αιώνα.	21
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	
Η Συνεισφορά της Ελλάδας σε Ευρωπαϊκό Επίπεδο προς την Πρώην Γιουγκοσλαβία και την ΠΓΔΜ (1991-1992). Η Σημασία της Θεσμικής Προσέγγισης.	39
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	
Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική κατά τη Σύγκρουση με την ΠΓΔΜ (1992-1995). Βασικά Χαρακτηριστικά, Λάθη και Μαθήματα.	65
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4	
Κίρο Γκλιγκόροφ. Εθνικισμός, Πολιτική Ικανότητα και Ύβρις.	83
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5	
Ελλάδα και ΠΓΔΜ μετά το 1995. Ελιναπροσέγγιση και Συνεργασία πριν την Εθνοτική Κρίση των Σκοπίων.	99
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6	
Ελληνική Εξωτερική Πολιτική και η Κρίση στην ΠΓΔΜ (2001). Η Ση- μασία του Πολιτικού Ρεαλισμού.	131

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η Νέα Ελληνική Εξωτερική Πολιτική στα Βαλκάνια και η Σημασία του
Κονστρουκτιβισμού 131

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

Επιστολή ΥπΕξ. κ. Αντώνη Σαμαρά στους ομολόγους του στα πλαίσια
της ΕΠΣ (17-2-1992). 143

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ

Το Πακέτο Πινέρο. 161

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙΙ

Memorandum of Greece Concerning the Application of the Former Yu-
goslav Republic of Macedonia for Admission to the United Nations, New
York, 25 January 1993. 167

Appendix 171

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙV

Το Σχέδιο Vance-Owen. 179

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ V

Η Μεταβατική Συμφωνία της Νέας Υόρκης, 13 Σεπτεμβρίου 1995. 191

ΠΙΝΑΚΕΣ 203

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική βιβλιογραφία 213
Διεθνής βιβλιογραφία 217

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΑΣΝΟΜ	Αντιφασιστική Συνέλευση για την Εθνική Απελευθέρωση της Μακεδονίας.
ΓΕΣ	Γιουγκοσλαβικός Εθνικός Στρατός
ΔΑΣΕ	Διάσκεψη για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη.
ΔΕΕ	Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση.
ΔΣΕ	Δημοκρατικός Στρατός Ελλάδας.
ΕΑΜ	Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο.
ΕΑΣ	Εθνικός Απελευθερωτικός Στρατός (Αλβανών της ΠΓΔΜ).
ΕCΥ	Ευρωπαϊκή Νομισματική Μονάδα.
ΕΑ	Επιτροπή Διαιτησίας.
ΕΔΕΣ	Εθνικός Δημοκρατικός Ελληνικός Σύνδεσμος.
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση.
ΕΕΠ	Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη.
ΕΚ	Ευρωπαϊκή Κοινότητα.
ΕΛΑΣ	Εθνικό Λαϊκό Απελευθερωτικό Μέτωπο.

ΕΜΕΟ	Εσωτερική Μακεδονική Επαναστατική Οργάνωση.
ΕΠΣ	Ευρωπαϊκή Πολιτική Συνεργασία.
ΕΣΟΑΒ	Εθνικό Σχέδιο Οικονομικής Ανασυγκρότησης των Βαλκανίων
ΚΕΠΠΑ	Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφαλείας.
ΚΚΕ	Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας.
ΝΔ	Νέα Δημοκρατία.
ΝΟΦ	Λαϊκό Απελευθερωτικό Μέτωπο (<i>Narodnoosloboditelniot Front</i>).
ΟΑΚΚΕ	Οργάνωση για την Ανασυγκρότηση του Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδας.
ΟΗΕ	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών.
ΠΑΣΟΚ	Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κίνημα.
ΠΓΑΜ	Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας.
SNOF	Σλαβομακεδονικό Λαϊκό Απελευθερωτικό Μέτωπο (<i>Slovenomakedonski Narodno Osloboditelen Front</i>).
UCK	Αλβανικός Απελευθερωτικός Στρατός (ΠΓΑΜ- <i>Ushtria Clirimtare Kombetare</i>).

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το νέο Μακεδονικό Ζήτημα

Στις αρχές της δεκαετίας του 1990, η Δύση δέχτηκε το τέλος του Ψυχρού Πολέμου με μεγάλο ενθουσιασμό, ο οποίος κορυφώθηκε στο επίπεδο της διανόησης με την επιχειρηματολογία του Φράνσις Φουκουγιάμα για το τέλος της Ιστορίας.¹ Στη Νοτιοανατολική Ευρώπη, ωστόσο, η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης και του «Ανατολικού Μπλοκ» δημιούργησε προβληματισμό και σκεπτικισμό. Ο Ψυχρός Πόλεμος είχε ουσιαστικά «παγώσει» την Ιστορία στην περιοχή, αφήνοντας έτσι χώρο για μια σχεδόν πρωτοφανή περίοδο τεσσάρων δεκαετιών σχετικής σταθερότητας και ειρήνης.² Μετά το τέλος της όμως, πολιτικοί, ακαδημαϊκοί και μεγάλη μερίδα του κόσμου διακατέχονταν από φόβους για πιθανή ανάκαμψη του εθνικισμού, επιστροφή των πολέμων, μεταβολές εθνικών συνόρων και παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Γεγονότα που είχαν άλλωστε ταλανίσει τα Βαλκάνια από το 19^ο αιώνα και μέχρι το τέλος του Ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου το 1949.³ Η απαρχή των βίαιων διεργασιών που οδήγησαν στη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας φάνηκε να επιβεβαιώνει τα πλέον απαισιόδοξα σενάρια.⁴

Στην περίπτωση της Ελλάδας, η συμμετοχή της στο NATO και την τότε Ευρωπαϊκή Κοινότητα (ΕΚ), καθώς και η μεγάλη οικονομική ευημερία της

1 Βλέπε Fukuyama, 1992.

2 Για την ιστορία των Βαλκανίων, βλέπε Glenny, 1999, Hupchick, 2002, Καστελλάν, 1991, Mazower, 2000 και κυρίως Stavrianos, 2000.

3 Βλέπε Kofos, 1999, σελ. 227-9.

4 Για τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας, βλέπε Burg and Shoup, 1999, Glenny, 1992, Gow, 1997, Owen, 1995 και Woodward, 1995.

συγκριτικά με τα άλλα βαλκανικά κράτη, της επέτρεπαν να παρακολουθεί τα περιφερειακά γεγονότα από πλεονεκτική θέση. Όμως, η γεωγραφική θέση της χώρας την καθιστούσε ευάλωτη στις εξελίξεις, καθώς εθνικά συμφέροντα σίγουρα θα διακυβεύονταν αν ξεκινούσε σειρά πολέμων και διαδικασία περιφερειακής αποσταθεροποίησης. Για διάφορους λόγους που θα εξετάσουμε σε αυτήν τη μελέτη, ο ελληνικός λαός και η κυβέρνηση της χώρας επέλεξαν αρχικά, ως τα μέσα της δεκαετίας του 1990, να αγνοήσουν τη σημασία των ευρύτερων εξελίξεων για τη χώρα και να επικεντρωθούν κυρίως στην ονομασία, τη διαδικασία αναγνώρισης και το μέλλον της Πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας (ΠΓΔΜ).⁵

Σκοπός της παρούσας μονογραφίας είναι να παρουσιάσει και να αναλύσει την ελληνική εξωτερική πολιτική προς την ΠΓΔΜ κατά τη διάρκεια των ετών 1991-2002, οπότε επανήλθε στο προσκήνιο το Μακεδονικό Ζήτημα, με ένταση και συναισθηματική φόρτιση που παράπεμπαν σε περιόδους πριν από τον Ψυχρό Πόλεμο. Πρόκειται για μια περίοδο που χαρακτηρίζεται από διακριτές και αντιθετικές φάσεις. Η πρώτη (1991-1992) είναι φάση συνεργασίας, ειδικά στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Συνεργασίας (ΕΠΣ). Η δεύτερη (1992-1995) σημαδεύεται από πολιτικές αντιπαράθεσης και αντιπαλότητας με τη νεοπαγή δημοκρατία, οι οποίες βασίζονται σε μια αυστηρή και αδιάλλακτη στάση για το ζήτημα του ονόματος. Πραγματοποιούνται τεράστια παλλαϊκά συλλαλητήρια, έντονες διπλωματικές πρωτοβουλίες και διαπραγματεύσεις, παρατηρείται η ενεργή εμπλοκή της ΕΚ, του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ) και διαφόρων κρατών όπως οι Ηνωμένες Πολιτείες και επιβάλλεται από την Ελλάδα μια σειρά οικονομικών κυρώσεων προς την ΠΓΔΜ. Η διαμάχη των ετών 1992-95 είχε σημαντικές επιπτώσεις για την περιοχή και επηρέασε επίσης ουσιαστικά την εσωτερική πολιτική σκηνή και τις κομματικές ισορροπίες, τόσο στην Ελλάδα όσο και στην ΠΓΔΜ.

Ωστόσο, μετά την υπογραφή της Ενδιάμεσης Συμφωνίας από τις δύο χώρες το 1995, αναδύεται σταδιακά μια τρίτη φάση εξελίξεων. Η πολιτική της

5 Σε αυτή τη μονογραφία θα χρησιμοποιείται ο όρος ΠΓΔΜ. Η προσέγγιση αυτή έχει το πλεονέκτημα ότι συμβαδίζει με το Ψήφισμα 817 του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών της 7ης Απριλίου 1993, σύμφωνα με το οποίο αυτό το «κράτος προσωρινά [θα] αναφέρεται για κάθε σκοπό στο πλαίσιο του ΟΗΕ ως 'η πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας' εφόσον εκκρεμεί η διευθέτηση της διαφοράς που είχε προκύψει γύρω από την ονομασία του κράτους». Για το πλήρες κείμενο του ψηφίσματος, βλέπε Βαλιηνάκης και Ντάλης, 1994, σελ. 147.

Ελλάδας αλλάζει σημαντικά, επιδιώκοντας πλέον μια πολυεπίπεδη, επικοινωνιακή και αμοιβαία επωφελή συνεργασία με την ΠΓΔΜ, με ιδιαίτερη έμφαση στην οικονομική προσέγγιση. Αυτή η νέα φάση κορυφώνεται με την υποστήριξη και την ενίσχυση που προσέφερε η Αθήνα κατά τη διάρκεια της εθνικής κρίσης που απείλησε την ίδια την ύπαρξη της ΠΓΔΜ το 2001, καθώς και με τη δημόσια υιοθέτηση μιας νέας και πιο ευέλικτης θέσης στο ζήτημα της ονομασίας της νεοσυσταθείσας δημοκρατίας.

Γίνεται λοιπόν σαφές ότι η ύπαρξη και εναλλαγή διαφορετικών περιόδων της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής προς την ΠΓΔΜ χρήζει περαιτέρω διερεύνησης, ανάλυσης και μελέτης. Ωστόσο, θα πρέπει να τονίσουμε ότι αυτή η μονογραφία δε θα αποτελέσει μια άσκηση συγγραφής της διπλωματικής και πολιτικής ιστορίας της περιόδου 1991-2002.⁶ Αντίθετα, θα επιχειρήσει να ερμηνεύσει και να κατανοήσει την ελληνική διπλωματία επιλέγοντας και εστιάζοντας σε συγκεκριμένα και καθοριστικά επεισόδια, γεγονότα και πρωταγωνιστές, αξιοποιώντας ορισμένες θεωρίες διεθνών σχέσεων. Συνεπώς, η παρούσα μελέτη υιοθετεί μια προσέγγιση που είναι μάλλον επιλεκτική, αναλυτική και θεωρητική, και όχι ιστορική ή δημοσιογραφική.

Συγκεκριμένα, στο Κεφάλαιο 1 παρουσιάζεται η ιστορική διάσταση του Μακεδονικού Ζητήματος μέσα από μία αναφορά στην ελληνική βαλκανική ιστορία του 20^{ου} αιώνα. Είναι αδύνατο να κατανοηθεί η έντονη αντίδραση του ελληνικού λαού, ειδικά κατά τα έτη 1992-1995, χωρίς να ληφθεί υπόψη η δραματική και τραυματική μοντέρνα ιστορία του Μακεδονικού Ζητήματος. Οι Έλληνες πολέμησαν για τη Μακεδονία το διάστημα 1900-1908, καθώς και στους δύο Βαλκανικούς Πολέμους (1912-1913). Το αποτέλεσμα ήταν η πλειοψηφία των εδαφών της οθωμανικής Μακεδονίας να προσαρτηθούν στην ελληνική επικράτεια. Τα κέρδη της αδιαμφισβήτητης αυτής εθνικής επιτυχίας κατόπιν κινδύνευσαν συχνά και σοβαρά. Μέρος των εδαφών ελέγχθηκαν από τη Βουλγαρία κατά τη διάρκεια του Πρώτου και Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, ενώ το Μακεδονικό Ζήτημα έπαιξε, δυστυχώς, κεντρικό ρόλο και στον Εμφύλιο Πόλεμο.

Ο Ψυχρός Πόλεμος δεν επέτρεψε την ύπαρξη δραματικών εξελίξεων στα

⁶ Κάτι τέτοιο έχει επιχειρηθεί από διπλωμάτες, ιστορικούς και δημοσιογράφους, οι οποίοι κατάφεραν συλλογικά να παραγάγουν ένα περιεκτικό, πολύπλευρο αφήγημα που καλύπτει όλα τα σημαντικά γεγονότα και τις εξελίξεις της δεκαετίας του 1990. Βλέπε Κοφός, 1999, Παπακωσταντίνου, 1994, Σκυλακάκης, 1995, Τάρκας, 1994, Τάρκας, 1997 και Veremis, 1995.

Βαλκάνια. Όμως, το τέλος του συνδέθηκε με την βίαιη επιτάχυνση της διαδικασίας διάλυσης της Γιουγκοσλαβίας. Το Κεφάλαιο 2 θα παρουσιάσει και θα αναλύσει την συνεργατική εξωτερική πολιτική της Ελλάδας προς την πρώην Γιουγκοσλαβία και την ΠΓΔΜ κατά την περίοδο 1991-1992. Αυτό το επεισόδιο της ελληνικής διπλωματίας δεν έχει λάβει δυστυχώς την πρέπουσα διεθνή ακαδημαϊκή μελέτη και προσοχή.

Τα θέματα της αναγνώρισης και ονομασίας της ΠΓΔΜ προέκυψαν στα πλαίσια μιας εξωτερικής πολιτικής που χαρακτηριζόταν από σαφή ιεράρχηση στόχων, διάθεση εποικοδομητικής συνεργασίας με την ΕΠΣ στα ζητήματα που προέκυπταν από τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας, καθώς και απουσία μικροκομματικών σκοπιμοτήτων ή εμπλοκής εσωτερικών πολιτικών υποθέσεων με τους στόχους της διπλωματίας. Όπως θα δούμε, η θεωρία των διεθνών σχέσεων του διεθνισμού εξηγεί σε σημαντικό και απόλυτα ικανοποιητικό βαθμό την ελληνική εξωτερική πολιτική αυτής της περιόδου.

Το Κεφάλαιο 3 παρουσιάζει τη σύγκρουση με την ΠΓΔΜ κατά τα έτη 1992-1995. Στόχος δεν είναι η παράθεση και αφήγηση των ιστορικών γεγονότων, αλλά η ανάλυση τους, καθώς και η παρουσίαση των θεωρητικών συνεπειών που προκύπτουν από την άσκηση της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής με τον τρόπο που αυτή ασκήθηκε κατά τη διάρκεια της παραπάνω περιόδου. Θα υποστηρίξουμε ότι η συγκρουσιακή διπλωματία της Ελλάδας διεπόταν από σειρά βασικών χαρακτηριστικών, τα οποία συμπεριλάμβαναν την υιοθέτηση μαξιμαλιστικής θέσης στο θέμα της ονομασίας της ΠΓΔΜ, την προθυμία εφαρμογής «σωφρονιστικών» οικονομικών μέτρων κατά της γειτονικής χώρας, καθώς και την εξαιρετική σημασία της κομματικής και εσωτερικής πολιτικής σκηνής στη διαμόρφωση της πολιτικής που σχετιζόταν με το νέο Μακεδονικό Ζήτημα. Από αυτά ακριβώς τα χαρακτηριστικά προέκυψε μια σειρά από λανθασμένες αποφάσεις και χειρισμούς που θα αναλυθούν διεξοδικά, και που οδήγησαν σε ένα μάλλον ατυχές και μη ικανοποιητικό διπλωματικό αποτέλεσμα, παρά τα καταλυτικά ιστορικά και πολιτιστικά επιχειρήματα της Ελλάδας στο θέμα της ονομασίας.

Η σύγκρουση με την ΠΓΔΜ προσφέρει συγκεκριμένα διδάγματα καθώς και θεωρητικές προεκτάσεις για την ελληνική εξωτερική πολιτική. Θα εξηγηθεί η σημασία του ιστορικού παρελθόντος στα Βαλκάνια όσον αφορά στον επηρεασμό σύγχρονων μαζικών λαϊκών συναισθημάτων και κυβερνητικών ενεργειών. Θα τονιστεί επίσης η αναγκαιότητα της ιεράρχησης στόχων στην διπλωματία, που θα λαμβάνει υπόψη και το διεθνές κύρος της χώρας. Τέλος, θα παρουσιαστεί το «μοντέλο Ιωακειμίδη» ως μία εξαιρετική θεωρητική προ-

σπάθεια κατανόησης και εξήγησης της ελληνικής διπλωματίας, τουλάχιστον κατά τα έτη 1992-1995.

Το κεφάλαιο 4 επικεντρώνεται στην ανάλυση της ιδεολογίας και των πράξεων του Κίρο Γκλιγκόροφ. Αυτό κρίνεται απαραίτητο, διότι η Ελλάδα δε δρούσε εν κενώ, αλλά είχε ως αντίπαλο δέος έναν αρχηγό κράτους με αυξημένες ικανότητες και μεγάλη πείρα στις βαλκανικές υποθέσεις. Θα καταστεί επίσης σαφές ότι ίσως η σημαντικότερη επιτυχία του Γκλιγκόροφ που «ταλάνισε» και συχνά μπλόκαρε ελληνικές πρωτοβουλίες και ενέργειες, σχετιζόταν με την επιτυχημένη «ανάγνωση» των προτεραιοτήτων της διεθνούς κοινότητας στα μεταψυχροπολεμικά Βαλκάνια: στόχος της διεθνούς κοινότητας ήταν η σταθερότητα και η αποφυγή προέκτασης των πολεμικών συρράξεων που σχετιζόνταν με τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας, και όχι η απονομή δικαιοσύνης σε πολύπλοκα θέματα που σχετιζόνταν με μακροχρόνιες ιστορικές διαμάχες.

Επιπρόσθετα, θα καταστεί σαφής ο τρόπος με τον οποίο ο Γκλιγκόροφ παρανόησε τον κίνδυνο που επιφύλασσε για το κράτος του η Ελλάδα. Η σύγκρουση είχε χαρακτήρα διπλωματικό και οικονομικό, και όχι στρατιωτικό, όπως φαίνεται να φοβήθηκε κάποια στιγμή ο Γκλιγκόροφ. Η λανθασμένη αυτή εκτίμηση, σε συνδυασμό με τις σημαντικές επιτυχίες του έναντι της ισχυρότερης Ελλάδας, οδήγησαν το Γκλιγκόροφ σε μία ιδιότυπη ύβρη, με την αρχαία ελληνική έννοια της λέξης: αγνόησε επιδεικτικά και συνεχιζόμενα τους Αλβανούς πολίτες του κράτους του, οι οποίοι τελικά αποδείχθηκαν πολύ σοβαρότερη απειλή από την Ελλάδα, αφού δε δίστασαν το 2001 να προβούν σε ένοπλη αντιπαράθεση με το επίσημο κράτος της ΠΓΔΜ.

Το Κεφάλαιο 5 καλύπτει τα έτη 1995-2000 και αναλύει τη διαδικασία σταδιακής εξομάλυνσης των σχέσεων μεταξύ Ελλάδας και ΠΓΔΜ και τη ρεαλιστική (υπό την έννοια της θεωρίας των διεθνών σχέσεων) στροφή της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής. Κομβικό σημείο αποτέλεσε η υπογραφή της Ενδιάμεσης Συμφωνίας το Σεπτέμβριο του 1995 στη Νέα Υόρκη. Αν και δεν εμπριείχε συμφωνία για το επίμαχο θέμα της ονομασίας, επέλυσε σειρά σημαντικών διακρατικών προβλημάτων, και έθεσε τη βάση για εντυπωσιακές ενέργειες συνεργασίας.

Στην Αθήνα, μετά την Ενδιάμεση Συμφωνία, επικράτησε η λογική εκμετάλλευσης των σημαντικών οικονομικών ευκαιριών που πρόσφερε η γειτονική νεόκοπη δημοκρατία, καθώς και η γεωστρατηγική ανάλυση και αντίληψη της ΠΓΔΜ ως ιδανικού κράτους αναχώματος (buffer state), που θα προστάτευε τα ελληνικά συμφέροντα στην περιοχή. Η ΠΓΔΜ όμως όδευε προς μια

σοβαρή εθνοτική κρίση, τα αίτια της οποίας επίσης αναλύονται.

Το Κεφάλαιο 6 παρουσιάζει τα βασικά χαρακτηριστικά της ελληνικής αντίδρασης στην κρίση της ΠΓΔΜ κατά τη διάρκεια του 2001. Η αντιμετώπιση των εξελίξεων από την Αθήνα αποτελεί και την κορύφωση της νέας ρεαλιστικής προσέγγισης της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής προς την ΠΓΔΜ. Προκύπτει συγκεκριμένα ότι αρχές και θεωρητικές έννοιες του κλασσικού πολιτικού ρεαλισμού, όπως αυτές της σύνεσης και της ισορροπίας ισχύος, αποτελούν σημαντικά και ικανοποιητικά εργαλεία για την κατανόηση της ελληνικής διπλωματίας.

Η ελληνική εξωτερική πολιτική απέναντι στο νέο Μακεδονικό Ζήτημα κατά τα έτη 1991-2002 αποτελεί παράδειγμα για το πως μια χώρα μπορεί να καταστεί από μέρος του προβλήματος μιας περιοχής, σε αναπόσπαστο τμήμα των προσπαθειών επίλυσής τους. Ο επίλογος της παρούσας μονογραφίας θα τονίσει ότι η θεωρία των διεθνών σχέσεων του κονστρουκτιβισμού μπορεί να προσφέρει συγκεκριμένες συμβουλές για την περαιτέρω βελτίωση των διμερών σχέσεων Αθήνας-Σκοπίων. Παραμένει πάντως ακόμη η εκκρεμότητα του ζητήματος της ονομασίας της ΠΓΔΜ, που θα πρέπει επιτέλους να επιλυθεί με γνώμονα την ιστορική αλήθεια και δικαιοσύνη, καθώς και με επίγνωση του γεγονότος ότι η Ελλάδα αποτελεί ίσως τη σημαντικότερη, εν δυνάμει, πηγή σταθερότητας και βοήθειας για τη νεότευκτη γείτονα δημοκρατία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Η Ελλάδα, τα Βαλκάνια και το Μακεδονικό Ζήτημα στον 20^ο Αιώνα

A. Εισαγωγή

Η ελληνική Ιστορία στα Βαλκάνια κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα είναι τραυματική και ταραχώδης, αλλά και συνυφασμένη με το Μακεδονικό Ζήτημα, «την άκαμπτη φιλοσοφική λίθο των βαλκανικών εθνικισμών».¹ Στο πρώτο μισό του αιώνα, οι ελληνικές ενέργειες συνδέθηκαν με τον πόλεμο και τον επεκτατισμό, ενώ στο δεύτερο μισό χαρακτηρίστηκαν από μια διαδικασία σταθεροποίησης και ειρήνης.

Κατά τη διάρκεια της περιόδου 1900-1908, άτακτα ελληνικά ανταρτικά σώματα (οι γνωστοί «μακεδονομάχοι») αγωνίστηκαν στην οθωμανική Μακεδονία κυρίως εναντίον των Βουλγάρων, και κατάφεραν τελικά να αναχαιτίσουν την επέλασή τους. Οι δύο Βαλκανικοί Πόλεμοι (1912-1913) που ακολούθησαν και οι οποίοι διεξήχθησαν σχεδόν αποκλειστικά στη Μακεδονία, οδήγησαν σε διπλασιασμό της ελληνικής επικράτειας, καθώς πάνω από τα μισά διεκδικούμενα εδάφη προσαρτήθηκαν στην Ελλάδα. Για μια σύντομη περίοδο του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου, ορισμένα από τα εδάφη αυτά κατακτήθηκαν από τη Βουλγαρία. Επιπρόσθετα, στα επόμενα χρόνια η Ελλάδα αναγκάστηκε να αντιμετωπίσει ένα νέο μεγάλο κίνδυνο που προήλθε από τον αποκαλούμενο «κομμουνιστικό παράγοντα».

Εκκινώντας από τη δεκαετία του 1920, οι Έλληνες και Βούλγαροι κομμου-

1 Glenny, 1999, σελ. 156.

νιστές επεχείρησαν να αλλάξουν το εδαφικό, πολιτικό και στρατιωτικό καθεστώς της Νοτιοανατολικής Ευρώπης. Το Μακεδονικό Ζήτημα αποτέλεσε και πάλι κλειδί για τις εξελίξεις. Κατά τη διάρκεια του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, έχοντας συμμαχήσει με τη ναζιστική Γερμανία, η Βουλγαρία κατέλαβε μέρος της ελληνικής Μακεδονίας και Θράκης.² Στην κατεχόμενη Ελλάδα ήταν κυρίως το Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας (ΚΚΕ) το οποίο αναδείχθηκε στη σημαντικότερη αντιστασιακή δύναμη απέναντι στους κατακτητές. Τελικά, διεκδίκησε και το ίδιο ανεπιτυχώς την εξουσία κατά τη διάρκεια του Ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου (1944-1949).³ Η ήττα του ΚΚΕ συνεπάγονταν και τη μη απώλεια εδαφών στη Μακεδονία, για λόγους που θα αναλυθούν παρακάτω.

Η νικηφόρα κυβέρνηση της Ελλάδας απέτρεψε έτσι οποιαδήποτε αλλαγή εθνικών συνόρων ή καθεστώτος στην Αθήνα, μολονότι η ποιότητα των πολιτικών θεσμών και ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων παρέμειναν ελλιπέστατοι στην «καχεκτική δημοκρατία»⁴ των μετέπειτα δεκαετιών. Όσον αφορά στην εξωτερική πολιτική και τις περιφερειακές διεθνείς σχέσεις, ακολούθησε μια μακρά περίοδος ειρήνης, σταθερότητας και περιορισμένης συνεργασίας μεταξύ της Ελλάδας και των βαλκανικών κρατών. Στην ουσία, όπως επισημάνθηκε και στην Εισαγωγή, ο Ψυχρός Πόλεμος «πάγωσε» την Ιστορία στα Βαλκάνια.

Το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και η βίαιη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας σηματοδότησε την επιστροφή της Ιστορίας στην περιοχή. Ξέσπασε μια έντονη διαμάχη μεταξύ της Ελλάδας και της πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας, η οποία αντιπροσώπευε την πιο πρόσφατη έκφραση του Μακεδονικού Ζητήματος. Όπως θα δούμε στα επόμενα κεφάλαια, για αρκετά χρόνια η ελληνική διπλωματία και η εσωτερική πολιτική σκηνή επικεντρώθηκαν στο θέμα της ακριβούς ονομασίας της νέας αυτής δημοκρατίας, ενώ η προσωρινή επίλυση της διαμάχης επήλθε μόλις το Σεπτέμβριο του 1995.

2 Για την τύχη που επιφύλασσαν οι Βούλγαροι κατακτητές στους Έλληνες Εβραίους της Θράκης, βλέπε Τοδορόν, 2001, σελ. 7-9 και 11.

3 Βλέπε όμως και Σφήκας, 2001.

4 Ο χαρακτηρισμός προέρχεται από τον εύστοχο τίτλο της μελέτης του Ηλία Νικολακόπουλου. (2001), *Η Καχεκτική Δημοκρατία. Κόμματα και Εκλογές 1947-1967*, Αθήνα, Πατάκης.

Β. Ο ελληνικός αγώνας στη Μακεδονία

Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα και παρά την ήττα από την Τουρκία στον πόλεμο του 1897,⁵ η επικρατούσα ιδεολογία της εξωτερικής πολιτικής στην Ελλάδα συνέχισε να ταυτίζεται με τη *Μεγάλη Ιδέα*.⁶ Πυροδοτούμενη από αισθήματα εθνικισμού και με το όραμα της προσάρτησης οθωμανικών εδαφών στο ελληνικό κράτος, είχε ως σκοπό τη συνένωση της πλειονότητας των Ελλήνων στο δικό τους, διευρυμένο, εθνικό κράτος. Ωστόσο, παρόμοιες φιλοδοξίες κυριαρχούσαν και σε όλα τα υπόλοιπα βάλκανικά έθνη. Πρωταρχικός στόχος αυτών των ανταγωνιστικών εθνικισμών ήταν η οθωμανική Μακεδονία.

Ειδικά η Βουλγαρία φαινόταν να απολαμβάνει ιδιαίτερα πλεονεκτήματα σε αυτόν τον αγώνα. Στο προσκήνιο της βουλγαρικής προσπάθειας βρισκόταν η Εσωτερική Μακεδονική Επαναστατική Οργάνωση (ΕΜΕΟ),⁷ που ιδρύθηκε στη Θεσσαλονίκη στις 3 Οκτωβρίου 1893, με στόχο την «προώθηση των βουλγαρικών σχεδίων στη Μακεδονία».⁸ Λόγω της εντεινόμενης δράσης των ανταρτών κατά τη διάρκεια του 1902, η ΕΜΕΟ αποφάσισε να οργάνώσει μια εξέγερση, η διακήρυξη της οποίας έγινε στις 2 Αυγούστου 1903, την ημέρα του Προφήτη Ηλία (Ιλιντεν).⁹ Η αρχή της εξέγερσης αποδείχτηκε ιδιαίτερα επιτυχής: οι Βούλγαροι κατέλαβαν την πόλη του Κρούσοβο και διακήρυξαν τη βραχύβια «Δημοκρατία του Κρούσοβο». Όταν ήρθαν και πάλι αντιμέτωποι με τις ανώτερες στρατιωτικά οθωμανικές δυνάμεις, δε μπόρεσαν να διατηρήσουν τη στρατιωτική τους δυναμική και η εξέγερση άρχισε

5 Βλέπε Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, 1997.

6 Βλέπε Legg και Roberts, 1997, σελ. 18.

7 Για την μετέπειτα ιστορία της ΕΜΕΟ και τις μεταλλαγές της, βλέπε Βλασίδης, 1997.

8 Βλασίδης, 1997, σελ. 65-6.

9 Η απόφαση για την οργάνωση της εξέγερσης του Ιλιντεν ελήφθη στις 17 Ιανουαρίου 1903. Βλέπε Perry, σελ. 121-4 για μια ανάλυση αυτής της μοιραίας συνάντησης. Για αναφορές στην ίδια εξέγερση, βλέπε Brailsford, 1903 και Brailsford, 1906, σελ. 11-71, Daikin, 1966, σελ. 92-107, Kofos, 1964, σελ. 33-6 και Perry, 1988, σελ. 127-40. Θα πρέπει επίσης να παρατηρήσουμε ότι τα ημερολόγια που κρατούσε ο Ίωνας Δραγούμης κατά τη διάρκεια της εξέγερσης δημοσιεύτηκαν σχετικά πρόσφατα και παρουσιάζουν εξαιρετικό ενδιαφέρον. Βλέπε Δραγούμης, 2000. Ο αντίλογος στην ελληνική ιστοριογραφία του Μακεδονικού Ζητήματος οικοδομείται στο έργο του Δημήτρη Λιθοξόου, ο οποίος έχει παρουσιάσει εκτενή ανάλυση και των γεγονότων του Ιλιντεν. Βλέπε Λιθοξόου, 1998.

να καταρρέει έπειτα από τρεις μόλις εβδομάδες.

Οι ηγέτες της ΕΜΕΟ γνώριζαν πως δεν ήταν εφικτό να ανατρέψουν με στρατιωτικά μέσα την οθωμανική κυριαρχία στη Μακεδονία. Η στρατηγική τους βασίστηκε στην προσδοκία ότι θα προκαλούσαν τη βίαιη αντίδραση των Τούρκων, προεγείροντας με αυτόν τον τρόπο την κατακραυγή της Ευρώπης, καθώς και την άμεση παρέμβαση των Μεγάλων Δυνάμεων στην περιοχή.¹⁰ Η εξέγερση τερματίστηκε στις 3 Νοεμβρίου με σημαντικό κόστος, και χωρίς καμία εξωτερική παρέμβαση.¹¹

Το Ίλιντεν αντιπροσωπεύει ένα κομβικό σημείο του βουλγαρικού αγώνα στην οθωμανική Μακεδονία, καθώς κατέδειξε τη δύναμη και τη ζωτικότητα των Βουλγάρων, αλλά ταυτόχρονα τους αποδυνάμωσε, διότι εκτός των άλλων προκάλεσε και την επιτυχή, όπως αποδείχτηκε τελικά, αντεπίθεση του Ελληνισμού.

Ο Ελληνισμός, με την ευρύτερη έννοια του όρου [αποτελέσει] μια δύναμη η οποία στη Μακεδονία δεν ταυτίστηκε μόνο με την ελληνική γλώσσα ή την ελληνική φυλή. Ο Ελληνισμός προήλθε σε μεγάλο βαθμό από την Πατριαρχική Εκκλησία· από τα ελληνικά σχολεία που γνώριζαν μεγάλη άνθηση· και από μια τάξη που απολάμβανε ως ένα βαθμό μια οικονομική υπεροχή, μια τάξη που ήταν συντηρητική και η οποία διακινδύνευε τα πάντα ... Ο Ελληνισμός ήταν τρόπος ζωής, που εκφραζόταν μέσα από την αποδοχή της Ελληνικής Ορθόδοξης Εκκλησίας.¹²

Οι διορατικοί Έλληνες μπορούσαν να καταλάβουν ότι οι Βούλγαροι αποτελούσαν τους πλέον σοβαρούς αντιπάλους τους στη Μακεδονία. Έτσι εξηγείται και το γεγονός ότι βοήθησαν τους Τούρκους στην προσπάθειά κατάπνιξης της εξέγερσης του Ίλιντεν.¹³ Ο αγώνας του Ελληνισμού διεξήχθη

10 Βλέπε Δραγούμης, 1907, σελ. 22 και Perry, 1988, σελ. 124-5 και 138. Ιδιαίτερα σημαντικοί είναι οι εντυπωσιακοί ιστορικοί παραλληλισμοί και ομοιότητες μεταξύ της στρατηγικής της ΕΜΕΟ στο Ίλιντεν και αυτήν που ακολούθησε ο Απελευθερωτικός Στρατός του Κοσσυφοπεδίου σχεδόν μετά από έναν αιώνα.

11 Για τα καταστροφικά αποτελέσματα της εξέγερσης του Ίλιντεν, βλέπε Daikin, 1966, σελ. 104, Γούναρης κ.α. 1993, σελ. 185-97 και Perry, 1988, σελ. 140.

12 Daikin, 1966, σελ. 117-8.

από μικρές ένοπλες ομάδες, που αρχικά δεν πήραν σχεδόν καμία βοήθεια από την ελληνική κυβέρνηση, ενώ έλαβαν περιορισμένη μόνο ενίσχυση από ιδιωτικές πηγές. Ο Παύλος Μελάς, ως αξιωματικός του στρατού και εξέχων πολίτης, ήταν ο βασικός οργανωτής του αντάρτικου στη Μακεδονία.¹⁴ Σε μια επιστολή του προς το Μητροπολίτη Καστοριάς Γερμανό Καραβαγγέλη, σχολίαζε με καυστικό τρόπο ότι το ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών «κοιμάται».¹⁵

Η κατάσταση αυτή άρχισε να αλλάζει μετά τη δολοφονία του Παύλου Μελά. Τα νέα για το θάνατό του επηρέασαν βαθιά την κοινή γνώμη.¹⁶ Όπως έχει εξηγήσει ο Ίωνας Δραγούμης, «Ο Παύλος Μελάς πέθανε ... και οι Έλληνες ξύπνησαν».¹⁷ Σε συνδυασμό και με το σοκ που προκάλεσε η εξέγερση του Ίλιντεν, δημιουργείται μια αποφασιστικότερη, πιο οργανωμένη και καλύτερα χρηματοδοτούμενη ελληνική προσπάθεια στη Μακεδονία, με στόχο την αποδυνάμωση της βουλγαρικής στρατιωτικής δράσης. Οι Έλληνες επεχείρησαν επίσης να πείσουν (ή να εξαναγκάσουν) τα χωριά να εγκαταλείψουν τη βουλγαρική Ορθόδοξη Εκκλησία (*Εξάρχια*), αλλά και να «προστατέψουν και να στηρίζουν τους Έλληνες που δε φοβούνται να διεκδικήσουν μια ελληνική εθνική ταυτότητα και να την εμφυσήσουν σε εκείνους που ένιωθαν μόνο την ελληνική Ορθόδοξη ταυτότητα».¹⁸ Μέχρι το 1908 αυτές οι προσπάθειες άρχισαν να αποβαίνουν επιτυχείς, τουλάχιστον στο βαθμό που κατάφεραν να «αποτρέψουν την απώλεια των εδαφών που αργότερα αποτέλεσαν την ελληνική Μακεδονία».¹⁹

Γ. Οι Βαλκανικοί πόλεμοι και ο Πρώτος Παγκόσμιος πόλεμος

Τον Ιούλιο του 1908 πραγματοποιήθηκε η επανάσταση των Νεότουρκων, από αξιωματικούς του οθωμανικού στρατού στη Θεσσαλονίκη και πέτυχε τη θέσπιση συντάγματος για την Αυτοκρατορία. Η εξέλιξη αυτή δημιούργησε ένα κύμα αισιοδοξίας και προσδοκίας στη Μακεδονία, με αποτέλεσμα οι διά-

13 Βλέπε Brailsford, 1906, σελ. 129-30 και Perry, 1988, σελ. 137-8..

14 Βλέπε Μελά, 1964.

15 Καραβαγγέλης, χ.η., σελ. 42.

16 Βλέπε Daikin, 1966, σελ. 191.

17 Δραγούμης, 1907, σελ. 9.

18 Koliopoulos, 1989, σελ. 209, έμφαση στο πρωτότυπο.

19 Daikin, 1966, σελ. 475.

φορες ομάδες ανταρτών να σταματήσουν τη δράση τους. Ωστόσο, οι ελπίδες σύντομα διαψεύστηκαν.²⁰ Το κίνημα των Νεότουρκων αποδείχτηκε εθνικιστικό, καθώς απώτερος στόχος του ήταν όχι μόνο ο εκσυγχρονισμός της Αυτοκρατορίας, αλλά και ο «εξοθωμανισμός» της «μέσω της πλήρους κατάργησης των δικαιωμάτων και των προνομίων που απολάμβαναν οι διάφορες εθνοτικές ομάδες».²¹ Σε λίγο καιρό, ξανάρχισε η δράση των ανταρτών.

Ταυτόχρονα, η Ελλάδα ετοιμαζόταν να εισέλθει σε μια περίοδο εθνικής «ανανέωσης».²² Το 1909, ο στρατός παρενέβη στην πολιτική ζωή της χώρας, μετά από την «Επανάσταση στο Γουδί».²³ Πρωθυπουργός ανέλαβε ο Κρητικός πολιτικός Ελευθέριος Βενιζέλος, ο οποίος αμέσως προχώρησε σε πρόγραμμα οικονομικών, κοινωνικών και στρατιωτικών μεταρρυθμίσεων. Ο Βενιζέλος, τον οποίον ο σύγχρονός του Γουίνστον Τσώρτσιλ χαρακτήρισε ως «έναν από τους μεγίστους των ανδρών»,²⁴ ανέλαβε επίσης και τα ηνία στην εξωτερική και αμυντική πολιτική της Ελλάδας, με θεαματικά αποτελέσματα.²⁵

Για να επανέλθουμε στην «επανάσταση των Νεότουρκων, αντί να αναχαιτίσει τη διάλυση της Αυτοκρατορίας... την επιτάχυνε».²⁶ Τελικά, τα βαλκανικά κράτη συνήψαν μια σειρά διμερών συμμαχιών. Η Σερβία και η Βουλγαρία υπέγραψαν μια τέτοια συμφωνία το Μάρτιο του 1912, ενώ η Ελλάδα και η Βουλγαρία ακολούθησαν το Μάιο. Τέλος, και το Μαυροβούνιο συμάχησε με τη Σερβία και τη Βουλγαρία τον Οκτώβριο.²⁷ Το Μαυροβούνιο ήταν αυτό που ξεκίνησε και τον Πρώτο Βαλκανικό Πόλεμο.²⁸ Κατά τη διάρκεια

20 Για μια εξαιρετική και συνοπτική ανάλυση των μεταρρυθμιστικών μέτρων των Νεότουρκων, καθώς και των λόγων που οδηγήθηκαν σε πλήρη αποτυχία βλέπε ιστοχώρο: www.mtholyoke.edu/acad/boshtml/bos132.htm.

21 Carnegie Foundation, 1914/1993, σελ. 35.

22 Θεωδορόπουλος, 1996, σελ. 72.

23 Βλέπε Παπακοσμάς, 1981. Η συμμετοχή του στρατού στην ελληνική πολιτική σκηνή παρέμεινε πολύ σημαντική μέχρι το 1974. Για μια κλασική μελέτη, βλέπε Veremis, 1997.

24 Churchill, 1929/1991, σελ. 379.

25 Βλέπε Σβολόπουλος, 1999.

26 Kinnross, 1964, σελ. 31.

27 Βλέπε Jelavich, 1983, σελ. 97 και Βακαλόπουλος, 1992, σελ. 347.

28 Για μια εξαιρετική πρόσφατη ανάλυση των Βαλκανικών Πολέμων βλέπε Carnegie Foundation, 1914/1993, Hall, 2000. Επίσης, βλέπε και Gerolymatos 2002, σελ. 211-32.

γενικευμένων ένοπλων εχθροπραξιών στη Μακεδονία, οι οθωμανικές δυνάμεις, μη έχοντας την αριθμητική υπεροχή, εκδιώχθηκαν τελικά σχεδόν ολοκληρωτικά από τη Χερσόνησο του Αίμου. Η Ελλάδα κατάφερε να καταλάβει τη Θεσσαλονίκη, ενώ η Βουλγαρία «παρηγορήθηκε» με την Αδριανούπολη. Το Μάιο του 1913 η Σύνοδος του Λονδίνου επισημοποίησε το νέο *status quo*.²⁹

Οι νικηφόρες συμμαχίες ήταν αποτέλεσμα ενός ενωτικού κοινού στόχου: την εκδίωξη των Οθωμανών από τα Βαλκάνια. Ωστόσο, υπήρχε μεγάλη αβεβαιότητα και ασάφεια για τον τρόπο με τον οποίο τα εδάφη που μόλις είχαν απελευθερωθεί θα διαιρούνταν μεταξύ των νικητών. Παρά τις στρατιωτικές επιτυχίες στον Πρώτο Βαλκανικό Πόλεμο και τις μετέπειτα διαπραγματεύσεις, «το μεγάλο πρόβλημα της διαίρεσης της Μακεδονίας παρέμενε».³⁰

Επιθυμώντας μια ευνοϊκή διευθέτηση αυτού του αμφιλεγόμενου θέματος, η Βουλγαρία αποφάσισε να επιτεθεί στους πρώην συμμάχους της, ξεκινώντας έτσι το Δεύτερο Βαλκανικό Πόλεμο του 1913. Η Βουλγαρία, χωρίς τη στήριξη κάποιας Μεγάλης Δύναμης και αντιμέτωπη με πολλά εσωτερικά προβλήματα, είχε ουσιαστικά διαπράξει ένα από τα μεγαλύτερα πολιτικά και στρατιωτικά λάθη στη σύγχρονη ιστορία, που τελικά την οδήγησε σε μια ολοκληρωτική ήττα.³¹ Τον Αύγουστο του 1913, η Συνθήκη του Βουκουρεστίου έδωσε στην Ελλάδα και τη Σερβία ποσοστά 51,5 και 38,4 της εκατό επί του Μακεδονικού εδάφους αντίστοιχα, ενώ η Βουλγαρία πήρε μόλις 10,1 τοις εκατό.³² Η Ελλάδα είχε καταφέρει να διπλασιάσει σχεδόν την επικράτειά της. Πριν από τους Βαλκανικούς Πολέμους είχε πληθυσμό 2.631.952 και έκταση 63.211 στρεμμάτων. Μετά το 1913, αυτά τα μεγέθη αυξήθηκαν σε 4.718.221 και 120.308 αντίστοιχα.³³

Παρόλη την επιτυχία, επακολούθησε εθνικός διχασμός γύρω από το θέμα

29 Βλέπε Σβολόπουλος, 1983, σελ. 73-6.

30 Jelavich, 1983, σελ. 99. Θα πρέπει να παρατηρήσουμε ότι «μέχρι το τέλος Μαΐου

* [1913] οι Έλληνες και οι Σέρβοι είχαν υπογράψει μια μυστική συμφωνία για να διαιρέσουν τη Μακεδονία δυτικά του Αξιού και να καθορίσουν το μέλλον των περιοχών ανατολικά του ποταμού βάσει της αρχής της στρατιωτικής κατοχής» (Crampton, 1987, σελ. 61).

31 Βλέπε Crampton, 1987, σελ. 61-2 και Jelavich, 1983, σελ. 99.

32 Βλέπε Κοφός, 1964, σελ. 44. Βλέπε επίσης Σβολόπουλος, 1999, σελ. 69-78.

33 Βλέπε Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, 1977, τόμος 14, σελ. 354.

της συμμετοχής της χώρας στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο.³⁴ Τόσο ο Βενιζέλος όσο και ο Βασιλιάς Κωνσταντίνος συνειδητοποίησαν ότι οι Κεντρικές Δυνάμεις ήταν πιο θετικά προδιατεθειμένες απέναντι στην Τουρκία και τη Βουλγαρία. Ο Κωνσταντίνος, πεπεισμένος ότι η Γερμανία θα έβγαινε νικήτρια, υποστήριζε μια πολιτική αουστηρής ουδετερότητας. Από την άλλη μεριά, ο Βενιζέλος πίστευε ότι η *Αντάντ* θα κέρδιζε τον πόλεμο και πως μια συμμαχία με τη μεγάλη ναυτική δύναμη της Βρετανικής Αυτοκρατορίας θα απέβαινε προς όφελος των ελληνικών συμφερόντων. Η αναπόφευκτη διαμάχη μεταξύ των δύο ηγετών οδήγησε στη δημιουργία μια ξεχωριστής κυβέρνησης από τον Βενιζέλο με έδρα τη Θεσσαλονίκη και στην παραίτηση του Βασιλιά.³⁵ Έτσι η Ελλάδα συμμετέχει στον πόλεμο σύμφωνα με τις επιθυμίες του κρητικού πολιτικού.

Κατά τη διάρκεια του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου, η Βουλγαρία είχε πετύχει την ανάκτηση εδαφών από την ελληνική και τη σερβική Μακεδονία, καθώς και από τη δυτική Θράκη.³⁶

Οι βουλγαρικές αρχές κατοχής στην ελληνική ανατολική Μακεδονία ... συμπεριφέρονταν στον ελληνικό πληθυσμό με κτηνώδη τρόπο που δεν ταίριαζε σε υποτιθέμενους απελευθερωτές ... 30.000 άτομα ... πέθαναν από την πείνα, τα χτυπήματα και τις ασθένειες κατά τη διάρκεια της βουλγαρικής κατοχής ... 42.000 εκτοπίστηκαν στη Βουλγαρία και ... 16.000 ... διέφυγαν στην Ελλάδα.³⁷

Μετά την ήττα των Κεντρικών Δυνάμεων, η Βουλγαρία υποχρεώθηκε να εγκαταλείψει τις ελληνικές της κατακτήσεις, μια εξέλιξη που επιβεβαιώθηκε το Νοέμβριο του 1919 με τη Συνθήκη του Νεϊγί.³⁸ Κατόπιν της απρόσμενης

34 Βλέπε Σβολόπουλος, 1983, σελ. 96-118.

35 Βλέπε Πετρίδης κ.α., 1994 και Ζαχαρόπουλος, 1997.

36 Για μια αναφορά στα γεγονότα και τις επιπτώσεις του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου στα Βαλκάνια, βλέπε Jelavich, 1983, σελ. 106-33. Για μια έξοχη ανάλυση της βουλγαρικής εξωτερικής πολιτικής σχετικά με τη Δυτική Θράκη κατά τη διάρκεια της περιόδου 1919-23, βλέπε Σταυρινού-Παξιμαδοπούλου, 1997.

37 Barker, 1950, σελ. 29-30.

38 Υπογράφηκε επίσης μια Ελληνο-βουλγαρική Συνθήκη, που επέτρεψε την εθελοντική

ήττας του Βενιζέλου στις εθνικές εκλογές του 1920, η φιλοβασιλική νέα κυβέρνηση συνέχισε ανεπιτυχώς τη στρατιωτική εκστρατεία της Ελλάδας στη Μικρά Ασία.³⁹ Με το τέλος του Ελληνο-τουρκικού Πολέμου του 1922 και την υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάννης το 1923, περισσότεροι από ένα εκατομμύριο Έλληνες αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τις πατρογονικές τους εστίες στη Μικρά Ασία.⁴⁰ Σχεδόν οι μισοί από τους πρόσφυγες εγκαταστάθηκαν στην ελληνική Μακεδονία.⁴¹ Ως αποτέλεσμα της ανταλλαγής πληθυσμών, «η Ελλάδα [έγινε] το πλέον ομοιογενές κράτος στα Βαλκάνια, αν όχι σε ολόκληρη την Ανατολική Ευρώπη».⁴²

Δ. Ο κομμουνιστικός παράγοντας και ο Δεύτερος Παγκόσμιος πόλεμος

Την περίοδο του μεσοπολέμου οι κομμουνιστικές δυνάμεις απέκτησαν μεγαλύτερη ισχύ και προχώρησαν σε γρήγορες κινήσεις για να εκμεταλλευτούν εθνικούς ανταγωνισμούς και προβλήματα, ειδικά στις περιοχές της Μακεδονίας.⁴³ Η θέση της Βαλκανικής Κομμουνιστικής Ομοσπονδίας διασαφηνίστηκε στο Πέμπτο Συνέδριο της Κομμουνιστικής Διεθνούς, το Μάιο-Ιούνιο του 1924:

Τα Κομμουνιστικά Κόμματα στη Βαλκανική Ομοσπονδία πρέπει να στηρίζουν στο έπακρο το εθνικο-επαναστατικό κίνημα των καταπιεσμένων εθνικοτήτων της Μακεδονίας και της Θράκης με σκοπό τη δημιουργία ανεξάρτητων δημοκρατιών.⁴⁴

ανταλλαγή πληθυσμών μεταξύ Ελλάδας και Βουλγαρίας. Ως αποτέλεσμα, σύμφωνα με την Κοινωνία των Εθνών, μέχρι το 1926 είχαν απομείνει μόνο 77.000 Βούλγαροι στην Ελλάδα. Άλλοι μελετητές ανέβαζαν τον αριθμό αυτό σε 200.000 (Close και Veremis, 1993, σελ. 98), ή ακόμα και σε 240.000 (Rossos, 1991, σελ. 285).

39 Βλέπε Smith, 1998.

40 Βλέπε την κλασική μελέτη Pentzopoulos, 1962/2002. Για τη Συνθήκη της Λωζάννης βλέπε Σβολόπουλος, 1983, σελ. 148-162.

41 Βλέπε Karakasidou, 1997, σελ. 145 και Koliopoulos, 1997, σελ. 51.

42 Kofos, 1964, σελ. 47.

43 Βλέπε Roudometof, 2002, σελ. 98-102.

44 Barker, 1950, σελ. 58, δική μου έμφαση. Για μια ανάλυση της πολιτικής της Κομιντέρν στο Μακεδονικό Ζήτημα καθώς και για τις ελληνικές αντιδράσεις και προβληματισμούς βλέπε επίσης Δάγκας και Λεοντιάδης, 1997.

Υπήρχε συνεπώς άμεση αμφισβήτηση των εδαφικών διευθετήσεων που επετεύχθησαν με τη Συνθήκη του Βουκουρεστίου. Έτσι εξηγείται και η προσπάθεια των Βούλγαρων κομμουνιστών να πείσουν την Κομμουνιστική Διεθνή να δεχτεί μια τέτοια αναθεωρητική πολιτική.⁴⁵ Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι η συμφωνία του ΚΚΕ με τη θέση της Κομμουνιστικής Διεθνούς για τη Μακεδονία ισοδυναμούσε με αποδοχή της απώλειας εθνικών εδαφών.

Κατά τη διάρκεια της περιόδου πριν το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, η πολιτική στην Ελλάδα χαρακτηριζόταν από ταραχές, συχνές στρατιωτικές παρεμβάσεις και αστάθεια.⁴⁶ Το 1928, ο Βενιζέλος επέστρεψε ως Πρωθυπουργός και μέχρι το 1932 ακολούθησε ένα πρόγραμμα οικονομικού εκσυγχρονισμού⁴⁷ και ενδυνάμωσης της εξωτερικής πολιτικής της χώρας.⁴⁸ Η ήττα του στις εκλογές του 1932 και ο θάνατός του λίγα χρόνια αργότερα άνοιξαν το δρόμο για τον Ιωάννη Μεταξά που τελικά εγκαθιδρύει δικτατορικό καθεστώς στις 4 Αυγούστου 1936.⁴⁹

Το 1940, ο Μεταξάς αρνήθηκε να διευκολύνει τα σχέδια του Μουσολίνι, επισπεύδοντας έτσι τον Ελληνο-Ιταλικό Πόλεμο. Ο ελληνικός στρατός διεξάγει μια ευφυή και θριαμβευτική εκστρατεία στο αλβανικό έδαφος, απελευθερώνοντας για λίγο την ελληνική μειονότητα της Βόρειας Ηπείρου.⁵⁰ Ωστόσο, στις 6 Απριλίου 1941 οι δυνάμεις της ναζιστικής Γερμανίας εισέβαλαν στην Ελλάδα.⁵¹ Μετά τη στρατιωτική τους επικράτηση, δόθηκαν στη

45 Η αναθεωρητική στάση της υπήρξε και ο κύριος λόγος που η χώρα αποκλείστηκε από το Βαλκανικό Σύμφωνο που υπογράφηκε από τη Ρουμανία, τη Γιουγκοσλαβία και την Ελλάδα το 1934. Βλέπε Svolopoulos, 1999, σελ. 21-2.

46 Βλέπε Μαντοκορδάτος, 1983.

47 Βλέπε Μαντοκορδάτος και Χατζηιωσήφ, 1988.

48 Βλέπε Καραμανλής, 1986.

49 Βλέπε Higham και Veremis, 1993, Λιναρδάτος, 1988 και Vatikiotis, 1998.

50 Για την απόφαση του Μουσολίνι να καταλάβει την Ελλάδα, βλέπε Αβέρωφ-Τσιτσίκας, 1996, σελ. 52 και Jelavich, 1983, σελ. 227-8. Για μια ανάλυση της πολιτικής του Μεταξά κατά τη διάρκεια της περιόδου, που φτάνει στην κορύφωσή της με την απόρριψη του ιταλικού τελεσιγράφου της 28^{ης} Οκτωβρίου 1940, βλέπε Κολιόπουλος, 1994, σελ. 137-245. Βλέπε επίσης την αποκαλυπτική *off the record* ομιλία του δικτάτορα Μεταξά σε Έλληνες δημοσιογράφους που πραγματοποιήθηκε στις 30 Οκτωβρίου 1940 και στην οποία οριοθετεί τους βασικούς άξονες της εξωτερικής του πολιτικής, τονίζοντας μάλιστα ότι «Ακολουθώ την πολιτική του αείμνηστου Βενιζέλου και όχι του αείμνηστου βασιλέως Κωνσταντίνου». *Η Καθημερινή*, «Ο Ιωάννης Μεταξάς ήταν έτοιμος από καιρό να πει το Όχι...» 27 Οκτωβρίου 2002.

51 Ορισμένες περιοχές της Ελλάδας είχαν επίσης καταληφθεί από την Ιταλία. Για μια

Βουλγαρία (που είχε συμμαχήσει με τις Δυνάμεις του Άξονα), εδάφη της ελληνικής Μακεδονίας και Θράκης.

Ο Βασιλιάς της Βουλγαρίας Μπόρις ΙΙΙ δήλωνε θριαμβευτικά:

Χάρη σ' αυτή τη συνεργασία [με τους Γερμανούς και τους Ιταλούς] η Μακεδονία και η Θράκη, αυτά τα εδάφη που υπήρξαν τόσο πιστά στη Βουλγαρία και που αποσπάστηκαν τόσο άδικα από αυτήν και για τα οποία η Βουλγαρία αναγκάστηκε να κάνει άπειρες θυσίες στη διάρκεια τριών γενεών, έχουν τώρα επιστρέψει στην αγκαλιά της βουλγαρικής Μητέρας Γης.⁵²

Δυστυχώς οι βουλγαρικές κατοχικές δυνάμεις επέδειξαν και πάλι τρομακτική βιαιότητα. Ένα γερμανικό έγγραφο της εποχής περιέγραφε τη βουλγαρική κατοχή ως «καθεστώσ τρόμου που μπορεί να αποδοθεί μόνο με τον όρο βαλκανικό».⁵³

Στην κατεχόμενη Ελλάδα οργανώθηκε σύντομα αντιστασιακό κίνημα. Ορισμένες ομάδες ανήκαν στη Δεξιά (όπως ο Εθνικός Δημοκρατικός Ελληνικός Σύνδεσμος – ΕΔΕΣ), αλλά ήταν κυρίως το ΚΚΕ που αποτέλεσε το βασικό φορέα αντίστασης. Το κόμμα εκμεταλλεύτηκε το πολιτικό κενό, αξιοποίησε την εμπειρία του από τη μυστική του λειτουργία και κατάφερε να δημιουργήσει το Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο (ΕΑΜ) και τη στρατιωτική του πτέρυγα, τον Εθνικό Λαϊκό Απελευθερωτικό Στρατό (ΕΛΑΣ).⁵⁴ Αν και δεν ήταν όλοι οι μετέχοντες στο ΕΑΜ κομμουνιστές, η οργάνωση ουσιαστικά βρισκόταν υπό την καθοδήγηση του ΚΚΕ.⁵⁵

Στους κόλλους του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ, όπως έχει εξηγήσει ο Ευάγγελος Κωφός, υπήρχαν επίσης

Σλαβόφωνοι, όχι μόνο της ελληνικής ομάδας, αλλά και άτομα που διαχώριζαν τη θέση τους τόσο από την ελληνική όσο και από τη βουλγαρική ομάδα ... [Έτσι] η παραδοσιακή διχοτόμηση των σλαβόφωνων [υπέρ των Ελλήνων και υπέρ των Βουλγάρων] στα-

εμπεριστατωμένη μελέτη της κατεχόμενης Ελλάδας, βλέπε Mazower 1993.

52 Kofos, 1964, σελ. 100.

53 Roulton, 1991/1993, σελ. 177.

54 Βλέπε Σαράφης, 1999.

55 Το ΕΑΜ πάντως δεν προώθησε ποτέ ανοιχτά μια μαρξιστική επαναστατική γραμμή.

διακά μετατράπηκε σε τριχοτόμηση.⁵⁶

Για να εκμεταλλευτεί αυτήν την κατάσταση, το ΚΚΕ ίδρυσε το Σλαβομακεδονικό Λαϊκό Απελευθερωτικό Μέτωπο (SNOF) το Νοέμβριο του 1943.⁵⁷ Η δημιουργία του ήταν σύμφωνη με τις επιθυμίες της ηγεσίας των κομμουνιστών παρτιζάνων της Γιουγκοσλαβίας οι οποίοι, υπό την καθοδήγηση του Γιόζιπ Μπρόζ (*nom de guerre* Τίτο), είχαν γίνει η ισχυρότερη κομμουνιστική δύναμη στα Βαλκάνια.

Όσον αφορά στη Μακεδονία, ο Τίτο στόχευε τουλάχιστον να διατηρήσει τα εδάφη που ανήκαν στη Γιουγκοσλαβία. Έτρεφε όμως και φιλοδοξίες για συνένωση εδαφών από τη βουλγαρική και ελληνική Μακεδονία «υπό την αιγίδα του»,⁵⁸ κάτι που και πάλι καταδεικνύει τη σημασία που έπαιξε η Μακεδονία στη διεθνή πολιτική των Βαλκανίων αυτήν την περίοδο.

Οι επιδιώξεις του Τίτο εκφράστηκαν εν μέρει στις 2 Αυγούστου 1943 με τη δημιουργία της Αντιφασιστικής Συνέλευσης για την Εθνική Απελευθέρωση της Μακεδονίας (ASNOM).⁵⁹ Οι διακηρύξεις της ASNOM αποτελούν εν μέρει τη βάση πάνω στην οποία ιδρύθηκε η Σοσιαλιστική Δημοκρατία της Μακεδονίας (μετέπειτα ΠΓΔΜ). Όπως θα τονιστεί και στο Κεφάλαιο 4, αποκαλύπτουν έναν σαφή «αλυτρωτικό» χαρακτήρα και στόχους. Αυτές οι αλυτρωτικές διεκδικήσεις αντιπροσωπεύουν σημαντικό μέρος του ιστορικού πλαισίου γύρω από τη διαμάχη μεταξύ Ελλάδας και ΠΓΔΜ που ξέσπασε τη δεκαετία του 1990.

Η καχυποψία που προήλθε από την υιοθέτηση αλυτρωτικών στόχων προκάλεσαν και πάλι τριβή μεταξύ ΕΛΑΣ και SNOF κατά τα τελικά στάδια του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου. Ως αποτέλεσμα, ο ΕΛΑΣ και το SNOF συγκρούστηκαν στρατιωτικά και οι δυνάμεις του SNOF εκδιώχθηκαν από την Ελλάδα τον Οκτώβριο του 1944. Μέχρι το Νοέμβριο του ίδιου έτους, οι Γερμανοί είχαν επίσης εγκαταλείψει τη χώρα.

⁵⁶ Κοφός, 1989, σελ. 7.

⁵⁷ Για το SNOF, βλέπε Barker, σελ. 110-2, Κοφός, 1964, σελ. 123-27, Κολιόπουλος, 1995α, σελ. 113-38 και Roudometof, 2002, σελ. 103.

⁵⁸ Barker, 1950, σελ. 83.

⁵⁹ Η ημερομηνία ήταν σημαντική, καθώς στις 2 Αυγούστου είχε εκδηλωθεί η εξέγερση του Ίλιντεν.

ΣΤ. Ο Εμφύλιος πόλεμος

Το Δεκέμβριο του 1944 έγιναν αιματηρές συμπλοκές στην Αθήνα μεταξύ κομμουνιστών και κυβερνητικών δυνάμεων.⁶⁰ Το ΚΚΕ ηττήθηκε, κυρίως λόγω της ένοπλης παρέμβασης των βρετανών. Η ένταση διατηρήθηκε μέχρι το Φεβρουάριο του 1945 όταν η συμφωνία της Βάρκιζας προέβλεπε τον αποπλισμό όλων των ένοπλων μονάδων. Ωστόσο, η χώρα δεν μπόρεσε να αποφύγει τον εμφύλιο πόλεμο.⁶¹

Όπως και στην περίπτωση των δύο Βαλκανικών και Παγκόσμιων Πολέμων, το Μακεδονικό Ζήτημα προήχθη και πάλι σε κεντρικό θέμα κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου. Οι σχέσεις της Ελλάδας με τις άλλες βαλκανικές χώρες (ειδικά με τη Γιουγκοσλαβία) αυτό το διάστημα, επηρεάζονταν άμεσα από τις μακεδονικές εξελίξεις. Η σημασία του συνδέθηκε αρχικά με την ίδρυση από τον Τίτο τον Απρίλιο του 1945 του Λαϊκού Απελευθερωτικού Μετώπου (ΝΟΦ).⁶² Το ΝΟΦ απάρτιζαν κυρίως πρώην μέλη του ΣΝΟΦ και «δρούσε ως εργαλείο των γιουγκοσλαβικών σχεδίων στην ελληνική Μακεδονία».⁶³ Το ΝΟΦ δεν τήρησε τη συμφωνία της Βάρκιζας και προχώρησε σε περιστασιακή αντάρτικη δράση στη Βόρεια Ελλάδα. Το Νοέμβριο του 1946, οι δυνάμεις του ΝΟΦ ενώθηκαν με τη στρατιωτική πτέρυγα του ΚΚΕ, το Δημοκρατικό Στρατό της Ελλάδας (ΔΣΕ).

Κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου, ο ΔΣΕ κατάφερε να ελέγξει ορισμένα χωριά και ορεινές περιοχές, αν και οι περισσότερες πόλεις παρέμειναν υπό συνεχή κυβερνητικό έλεγχο. Μπορεί ο Τίτο να στήριζε ως ένα βαθμό το ΚΚΕ,⁶⁴ αλλά οι κυβερνητικές δυνάμεις δέχονταν πολύ μεγαλύτερη βοήθεια από τις ΗΠΑ.⁶⁵ Μέχρι το χειμώνα του 1948/9, η δράση των κομμουνιστών είχε πε-

60 Βλέπε Baerentzen και Close, 1993, σελ. 84-92, Close, 1995, σελ. 137-49, Γασπαρινάτος, 1998 και Φαράκος 1996.

61 Πολλά βιβλία έχουν ασχοληθεί με το θέμα του Ελληνικού Εμφυλίου. Ιδιαίτερης αξίας είναι τα Close, 1993, Iatrides, 1981, Iatrides and Wrigley, 1995, Νικολακόπουλος, Ρήγος και Ψαλίδας, 2002, Μαργαρίτης, 2001 και Woodhouse, 1976.

62 Βλέπε Barker, 1950, σελ. 118-8, Κοφός, 1989, σελ. 17-21, Κολιόπουλος, 1995β, σελ. 25, 31 και 146-69 και Roudometof, 2002, σελ. 103-4.

63 Κοφός, 1964, σελ. 107.

64 Για μία αναλυτική παρουσίαση της βοήθειας που προσέφερε ο Τίτο στο ΚΚΕ, βλέπε *Η Καθημερινή*, 28 Νοεμβρίου 1999, σελ. 8.

65 Βλέπε Close και Veremis, 1993, σελ. 108.

ριοριστεί σε ορισμένες περιοχές της δυτικής ελληνικής Μακεδονίας.

Αντιμέτωπος με τεράστιο πρόβλημα στρατολόγησης, ο ΔΣΕ αναγκάστηκε να στηριχτεί σημαντικά στους Σλαβομακεδόνες, που έφτασαν να αποτελούν περίπου το 45% του συνόλου.⁶⁶ Λόγω του σημαντικού τους ρόλου, ο Γενικός Γραμματέας του ΚΚΕ Νίκος Ζαχαριάδης προχώρησε σε αλλαγή της μακεδονικής πολιτικής του κόμματός. Στην Πέμπτη Ολομέλεια του ΚΚΕ στις 31 Ιανουαρίου 1949, εγκρίθηκε η ακόλουθη απόφαση:

Στη Βόρεια Ελλάδα ο μακεδονικός (σλαβομακεδονικός) λαός τα΄ δωσε όλα για τον αγώνα και πολεμά με μια ολοκλήρωση ηρωισμού και αυτοθυσίας που προκαλούν το θαυμασμό. Δεν πρέπει να υπάρχει καμιά αμφιβολία, ότι σαν αποτέλεσμα της νίκης του ΔΣΕ και της λαϊκής επανάστασης, ο μακεδονικός λαός θα βρει την πλήρη εθνική αποκατάσταση του έτσι όπως θέλει ο ίδιος, προσφέροντας σήμερα το αίμα του για να την αποκτήσει ... Ο σλαβομακεδονικός και ελληνικός λαός μόνον ενωμένοι μπορούν να νικήσουν. Διασπασμένοι μόνο ήττες μπορούν να πάθουν. Γι' αυτό η ενότητα στην πάλη των δύο λαών πρέπει να φυλάγεται σαν κόρη οφθαλμού και να ενισχύεται και να δυναμώνει σταθερά και καθημερινά.⁶⁷

Όποια ασάφεια υπάρχει στο παραπάνω κείμενο διευκρινίζεται σε μια δήλωση που μεταδόθηκε από το ραδιοφωνικό σταθμό του ΚΚΕ «Ελεύθερη Ελλάδα»:

Το Δεύτερο Συνέδριο του ΝΟΦ ... θα διακηρύξει τη συνένωση της Μακεδονίας σε ένα ολοκληρωμένο, ανεξάρτητο και ίσο μακεδονικό έθνος στα πλαίσια της Λαϊκής Δημοκρατικής Ομοσπονδίας των βαλκανικών λαών.⁶⁸

Αυτή η πολιτική, υποστήριζε την απόσχιση εθνικών ελληνικών εδαφών, και κατά συνέπεια θεωρήθηκε ως προδοσία από τις κυβερνητικές δυνάμεις,⁶⁹

66 Βλέπε Βασις, 1987, σελ. 45-6.

67 Το Κομμουνιστικό Κόμμα της Ελλάδας, 1987, σελ. 337-8.

68 Barker, 1950, σελ. 120.

69 Το ΚΚΕ τελικά εγκατέλειψε και καταδίκασε αυτή την πολιτική. Βλέπε Κοφος, 1964, σελ. 221-3.

δεν εφαρμόστηκε ποτέ καθώς ο ΔΣΕ ηττήθηκε τον Αύγουστο του 1949 στα ορεινά μέτωπα του Γράμμου και Βίτσι.

Ε. Η μακροχρόνια ειρήνη και η απαρχή της περιπέτειας με την ΠΓΑΜ

Με το τέλος του Εμφυλίου και με την απαρχή του Ψυχρού Πολέμου, η Ελλάδα και οι βαλκάνιοι γείτονές της βρέθηκαν να ανήκουν σε διαφορετικά και αντίπαλα στρατόπεδα.⁷⁰ Παραδόξως, ήταν ακριβώς ο Ψυχρός Πόλεμος που επέβαλε τον τερματισμό αλυτρωτικών διεκδικήσεων. Δεδομένης της διεθνούς πολιτικής σκηνής στο συγκεκριμένο ιστορικό χρόνο, δεν μπορούσαν να γίνουν σκέψεις για περιφερειακές στρατιωτικές ενέργειες, διότι θα ήταν δυνατό να οδηγήσουν ακόμα και σε μια καταστροφική για το μέλλον της ανθρωπότητας σύγκρουση Υπερδυνάμεων. Η περίοδος 1950-1989 μπορεί συνεπώς να χαρακτηριστεί ως «Η Μακροχρόνια Ειρήνη», καθώς αντιπροσωπεύει μια αδιάλειπτη και σχεδόν πρωτοφανή περίοδο σχετικής σταθερότητας και απουσίας πολέμου στα Βαλκάνια.

Κατά τη διάρκεια αυτών των ειρηνικών ετών παρατηρήθηκε μια σταδιακή και περιορισμένη βελτίωση στις διμερείς και πολυμερείς σχέσεις μεταξύ των κρατών της Νοτιοανατολικής Ευρώπης. Μια ιδιαίτερα εντυπωσιακή εξέλιξη (δεδομένης της ιστορίας των προηγούμενων οκτώ δεκαετιών) ήρθε με τις συμφωνίες συνεργασίας μεταξύ Ελλάδας και Βουλγαρίας.⁷¹ Ο βουλγαρικός εθνικισμός εισήλθε σε περίοδο χειμερίας νάρκης, καθώς δεν υπήρξε σχεδόν καμία επίσημη αλυτρωτική διεκδίκηση εναντίον της Ελλάδας και της Γιουγκοσλαβίας, ακόμα και σε ρητορικό επίπεδο.

Η Ελλάδα συνεργάστηκε επίσης και με τη Γιουγκοσλαβία του Τίτο, η οποία συνέβαλε αποφασιστικά στη διασφάλιση ψήφων από χώρες που ανήκαν στο Κίνημα των Αδεσμεύτων, υπέρ της ελληνικής πλευράς στον Οργανι-

⁷⁰ Ως απόρροια αυτού του γεγονότος επήλθαν βέβαια σημαντικές εσωτερικές ανακατατάξεις στα βαλκανικά κράτη. Για μια εξαιρετική και πρωτοποριακή μελέτη που αναλύει σε βάθος τις συνέπειες του κρατικού αντικομμουνισμού στην εμφυλιακή κοινωνία της ελληνικής Μακεδονία, βλέπε Γούναρης, 2002.

⁷¹ Για μια ενδιαφέρουσα ανάλυση των κοινών εθνικών συμφερόντων μεταξύ Βουλγαρίας και Ελλάδας κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, βλέπε Βαληνάκης, 1997, σελ. 158.

σμό Ηνωμένων Εθνών όσον αφορούσε στο Κυπριακό. Ωστόσο, παρέμενε ένα θέμα που δημιουργούσε μικρής κλίμακας διαφωνίες, αυτό της αλυτρωτικής προπαγάνδας που συνδεόταν συχνά με την υποτιθέμενη ύπαρξη «μακεδονικής» μειονότητας στην Ελλάδα.⁷²

Οι σχέσεις με την Αλβανία ήταν πιο προβληματικές, αλλά δεν είχαν ιδιαίτερη σημασία, καθώς η χώρα αυτή ασκούσε μια ακραία απομονωτική πολιτική. Η τύχη της ελληνικής μειονότητας στη Βόρεια Ήπειρο παρέμενε ένα ευαίσθητο θέμα, που συνέβαλε στη διατήρηση καθεστώτος εμπόλεμης κατάστασης – σε νομικό επίπεδο – μεταξύ των δύο χωρών μέχρι το 1988.⁷³

Η θέση της Ελλάδας στα Βαλκάνια βελτιώθηκε ακόμη περισσότερο μετά την πτώση της Χούντας (1967-1974).⁷⁴ Οι κυβερνήσεις των Κωνσταντίνου Καραμανλή και Ανδρέα Παπανδρέου επεδίωξαν τη συνεργασία σε νέους τομείς, ειδικά σε οικονομικά και τεχνικά θέματα, ενώ παρουσιάζονταν αποφασισμένοι να συμβάλλουν στη διατήρηση της σταθερότητας στη Νοτιοανατολική Ευρώπη.⁷⁵ Ωστόσο, ο Ψυχρός Πόλεμος πλησίαζε στο τέλος του. Μετά τα γεγονότα του 1989 και τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης το 1991, έγινε πλέον σαφές ότι δε θα υπήρχε κανένας φραγμός στις δυνάμεις του εθνικισμού και της βίας στη Γιουγκοσλαβία.

Η διάλυση της Γιουγκοσλαβίας επιταχύνθηκε το καλοκαίρι του 1991, όταν οι δημοκρατίες της Κροατίας και της Σλοβενίας διακήρυξαν την ανεξαρτησία τους. Η Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας ακολούθησε κατά πόδας στις 8 Σεπτεμβρίου, προκαλώντας τελικά μια έντονη και κατά καιρούς οργισμένη ελληνική αντίδραση. Η δραματική βαλκανική ιστορία της Ελλάδας τον 20ο αιώνα, μας βοηθά να κατανοήσουμε ότι

Η ελληνική στάση στις εξελίξεις γύρω από το Μακεδονικό είναι τόσο συναισθηματικά φορτισμένη ώστε να υπάρχει η τάση μεταξύ των Ελλήνων είτε να δίνουν δραματικές διαστάσεις σε γεγο-

72 Για παραδείγματα, βλέπε Μέρτζος, 1992, σελ. 403-46.

73 Βλέπε Βερέμης, Κουλουμπής και Νικολακόπουλος, 1995 και Roudometof, 2002, σελ. 155-63.

74 Βλέπε Woodhouse, 1985.

75 Βλέπε Svolopoulos, 1999, σελ. 25-6.

νότα και καταστάσεις ... ή να κρατούν μια διακριτική σιωπή».⁷⁶

Στην περίπτωση της διαμάχης στη δεκαετία του 1990 με την ΠΓΔΜ, ο ελληνικός λαός και οι περισσότεροι πολιτικοί αρχηγοί υιοθέτησαν μια ιδιαίτερα σκληρή και εκδηλωτική στάση.

Όπως θα δούμε στα επόμενα κεφάλαια, από την περιπέτεια της Ελλάδας με την ΠΓΔΜ—ή Σκόπια, όπως αποκαλούνταν συνήθως—προέκυψαν σημαντικά διδάγματα για την ελληνική εξωτερική πολιτική. Μετά το 1995, οι διμερείς σχέσεις Ελλάδας-ΠΓΔΜ βελτιώθηκαν σημαντικά, ειδικά στο χώρο του εμπορίου και των επενδύσεων. Μέχρι την εποχή που ξέσπασαν οι εθνοτικές εχθροπραξίες μεταξύ των Σλαβομακεδόνων και των Αλβανών στην ΠΓΔΜ την άνοιξη του 2001, η Ελλάδα είχε συνειδητά επιλέξει να επιδιώξει ενεργά ένα νέο ρόλο στα Βαλκάνια, που απείχε παρασύγγες από της ενέργειες στην αρχή της δεκαετίας.

Μετά από έναν αιώνα που χαρακτηρίστηκε από καταστροφικούς πολέμους, δραματικές διαμάχες και τραυματικούς αγώνες, ο απώτερος στόχος της Ελλάδας (που τον συμμαρζίζονταν όλα τα πολιτικά κόμματα και η συντριπτική πλειοψηφία του λαού), ήταν να θεωρείται ως ένας σταθεροποιητικός παράγοντας στις διεθνείς σχέσεις των Βαλκανίων, που να διέπεται από αυτοπεποίθηση, ευημερία και δημοκρατικούς θεσμούς. Μολονότι το ιστορικό παρελθόν φαίνεται να μη συνάδει με μια τέτοια προοπτική, ο τρόπος που η Ελλάδα αντέδρασε τόσο στη διαμάχη του Κοσσυφοπεδίου το 1999 όσο και στην κρίση της ΠΓΔΜ το 2001, δείχνει πως γινόμαστε μάρτυρες μια εντελώς διαφορετικής πραγματικότητας στη βαλκανική μας εξωτερική πολιτική.⁷⁷ Η ιστορία της Ελλάδας και ο ρόλος της στην περιοχή κατά τη διάρκεια του 21^{ου} αιώνα πιθανόν να είναι τελείως διαφορετικός σε ποιότητα, ένταση και αποτελέσματα από εκείνον των περασμένων εκατό χρόνων.

Ωστόσο, πρέπει επίσης να παρατηρήσουμε ότι για μια σύντομη αλλά σημαντική περίοδο (1991-1992), η ελληνική διπλωματία έδρασε με αποτελεσματικό και υποδειγματικό τρόπο σε σχέση με τις εξελίξεις που προέκυπταν από τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας, και κυρίως με την επιστροφή του Μακεδονικού Ζητήματος στο προσκήνιο της βαλκανικής πολιτικής. Αυτή η πε-

⁷⁶ Kofos, 1986, σελ. 162.

⁷⁷ Βλέπε Theodore Couloumbis and Aristotle Tziampiris, *Η Καθημερινή* (English Edition) «Unheralded, a new foreign policy emerges for the Balkans», 9 Ιουλίου 2001.

ρίοδος, η οποία διαφέρει σημαντικά από τα χρόνια της έντονης σύγκρουσης με την ΠΓΔΜ (1992-1995), δεν έχει μελετηθεί επαρκώς και συνεπώς θα αποτελέσει αντικείμενο διερεύνησης στο αμέσως επόμενο κεφάλαιο. Στόχος μας είναι να προβληθούν οι δυνατότητες της ελληνικής διπλωματίας, να τονιστεί η ποιότητα και τα χαρακτηριστικά συγκεκριμένων ενεργειών που απείχαν σημαντικά από τις πρακτικές που ακολουθήθηκαν κατά τη διάρκεια της μετέπειτα σύγκρουσης με την ΠΓΔΜ, αλλά και να καταδειχθεί η αξία της θεωρίας του θεσμισμού στις διεθνείς σχέσεις, ως εργαλείο ανάλυσης της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Η συνεισφορά της Ελλάδας σε ευρωπαϊκό επίπεδο προς την πρώην Γιουγκοσλαβία και την ΠΓΔΜ (1991-1992). Η σημασία της θεσμικής προσέγγισης

Α. Εισαγωγή

Η διάλυση της Γιουγκοσλαβίας αποτέλεσε το πιο βίαιο γεγονός στην Ευρώπη από το τέλος του Ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου το 1949. Για την επίλυση της διαμάχης απαιτήθηκε η ενεργή συνεισφορά αρκετών χωρών και διεθνών οργανισμών. Μετά τις 5 Ιουλίου 1991 και για μια αρκετά μεγάλη περίοδο, η Ευρωπαϊκή Πολιτική Συνεργασία (ΕΠΣ) ήταν σχεδόν αποκλειστικά υπεύθυνη για την αντιμετώπιση των προβλημάτων που προέκυπταν από τον πόλεμο. Ως μέλος της ΕΠΣ που συνόρευε με τη Γιουγκοσλαβία, η Ελλάδα είχε αδιαμφισβήτητα και σημαντικά συμφέροντα σε θέματα ασφάλειας και εξωτερικής πολιτικής στην περιοχή. Η ελληνική κυβέρνηση κατείχε επίσης τη θεσμική δυνατότητα να ασκήσει βέτο σε όλες τις αποφάσεις της ΕΠΣ.

Όπως θα δούμε εκτενέστερα στο κεφάλαιο αυτό, παρά τη σοβαρότητα της κρίσης και τη σημασία της για την Ελλάδα, οι ενέργειες της ελληνικής κυβέρνησης αποτέλεσαν αντικείμενο έντονης διεθνούς κριτικής, διότι θεωρήθηκε ότι δεν προωθούσαν τη συνεργασία και τη σταθερότητα στη Νοτιοανατολική Ευρώπη.¹ Δημιουργήθηκε μάλιστα η εντύπωση ότι η Ελλάδα έδρασε

1 Για παράδειγμα, βλέπε Gow, 1997, σελ. 78 σημ. 32. Επισημαίνεται ότι το κεφάλαιο αυτό είναι βασισμένο στο Tziampiris, 2000.

με ένα σχεδόν ανεξήγητο τρόπο, κρατώντας στάση εχθρική απέναντι στην ΠΓΔΜ και φιλική προς το σερβικό καθεστώς, θέτοντας έτσι σε κίνδυνο τις προσπάθειες περιορισμού και τερματισμού του πολέμου στη Γιουγκοσλαβία.

Ωστόσο, αν εξετάσουμε πιο προσεκτικά τη στάση της Ελλάδας, θα διαπιστώσουμε ότι η κυβέρνηση της χώρας επιδίωξε μια ουσιαστικότερη πολιτική συνεργασίας με την πρώην Γιουγκοσλαβία κατά τη διάρκεια της περιόδου Ιούνιος 1991-Ιανουάριος 1992, συνεισφέροντας έτσι σημαντικά στις προσπάθειες της ΕΠΣ για επίλυση της διαμάχης. Σκοπός του κεφαλαίου είναι να περιγράψει και να διερευνήσει την ελληνική εξωτερική πολιτική αυτής της περιόδου, και επιπλέον να σκιαγραφήσει το πλαίσιο γύρω από το οποίο κινήθηκε η μετέπειτα διαμάχη για το ζήτημα της ονομασίας της ΠΓΔΜ.

Αρχικά, πάντως, θα πρέπει να εξηγήσουμε πώς προσδιορίζεται η κατάσταση συνεργασίας μεταξύ των εμπλεκόμενων σε αυτήν δυνάμεων: όταν αυτές οι δυνάμεις προσαρμόζουν τη συμπεριφορά τους ανάλογα με τις πραγματικές ή προσδοκώμενες προτιμήσεις των άλλων, μέσω μιας διαδικασίας συντονισμού των διαφόρων πολιτικών προσεγγίσεων, θα θεωρείται πως υπάρχει συνεργασία μεταξύ τους.² Επιπλέον, η ΕΠΣ, η οποία τον Δεκέμβριο 1991 (Σύνοδος Μάαστριχτ) αντικαταστάθηκε από την Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφαλείας (ΚΕΠΠΑ), η οποία αποτελεί ουσιαστικά την μετέξελξή της, θα εκλαμβάνεται ως διεθνές καθεστώς (international regime). Σύμφωνα με τον ορισμό του Στήβεν Κράσνερ, τα διεθνή καθεστώτα είναι:

Ομάδες που περικλείουν έμμεσες ή άμεσες αρχές, νόρμες, κανόνες και διαδικασίες λήψης αποφάσεων γύρω από τις οποίες συγκλίνουν οι προσδοκίες των εμπλεκόμενων φορέων σε έναν δεδομένο τομέα των διεθνών σχέσεων. Με τον όρο αρχές εννοούμε πεποιθήσεις περί γεγονότων, αιτιακών σχέσεων και ορθότητας. Οι

2 Βλέπε Keohane, 1984, σελ. 51. Αυτός ο ορισμός «αποτελεί πλέον [το] συναινετικό ... ορισμό της συνεργασίας» (Milner, 1992, σελ. 467). Όσον αφορά τον πολιτικό συντονισμό, προσδιορίζεται ως εξής: «συντονισμός μιας ομάδας αποφάσεων γίνεται αν αυτές έχουν προσαρμοστεί με τέτοιο τρόπο ώστε οι αρνητικές επιπτώσεις οποιαδήποτε απόφασης σε άλλες αποφάσεις κατά το δυνατό να αποφεύγονται, να μειώνονται, να αντισταθμίζονται ή να υπερκαλύπτονται» (Lindblom, 1965, σελ. 227, παράθεμα στο Keohane, 1984, σελ. 51).

νόρμες αποτελούν πρότυπα συμπεριφοράς που προσδιορίζονται σε σχέση με δικαιώματα και υποχρεώσεις. Οι κανόνες είναι συγκεκριμένες εντολές ή προγραφές για δράση. Οι διαδικασίες λήψης αποφάσεων αποτελούν κυρίαρχες πρακτικές για τη δημιουργία και την εφαρμογή της συλλογικής επιλογής.³

Μια εκτενής παρουσίαση της ΕΠΣ ως καθεστώτος θα ήταν πέρα από τα όρια αυτού του κεφαλαίου. Ωστόσο, με συντομία μπορούμε να αναφέρουμε ότι, αναφορικά με την ιδιότητα της ΕΠΣ ως καθεστώτος, την αρχή της αλληλεγγύης που την διέπει.⁴ Άλλες σημαντικές αρχές είναι η αρχή της διαβούλευσης, η εμπιστευτικότητα και η παράλληλη ιδιότητα μέλους στην Κοινότητα και την ΕΠΣ.⁵ Επιπλέον, η ΕΠΣ λειτουργεί με βάση την αρχή ότι δεν μπορεί να υπάρξει καμία στρατιωτική αντιπαράθεση μεταξύ των κρατών-μελών της.⁶

Η ΕΠΣ προσδιορίζεται από τη νόρμα της «αμβλυμμένης» διακυβερνητικής προσέγγισης, με βάση την οποία τα κράτη-μέλη αποτελούσαν τους πλέον σημαντικούς φορείς στη λήψη των αποφάσεων, έχοντας διατηρήσει για δική τους χρήση ουσιώδη δικαιώματα και προνόμια. Αυτά διαφυλάσσονταν από το κύρος που απολάμβαναν στη λήψη των αποφάσεων οι διακυβερνητικοί φορείς της ΕΠΣ, δηλαδή το διακυβερνητικό Συμβούλιο Υπουργών, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, η Τρόικα και η θέση της Προεδρίας. Από την άλλη πλευρά, τα κράτη-μέλη είχαν επίσης αποδεχτεί ορισμένες υποχρεώσεις, που «αμβλύνουν» τη διακυβερνητική προσέγγιση της ΕΠΣ. Μεταξύ αυτών περιλαμβάνονταν η υποχρέωση των κρατών να αποδείξουν την πιστότητα των

3 Krasner, 1983a, σελ. 2. Αυτός ο ορισμός χρησιμοποιείται και στο Keohane, 1984, σελ. 57.

4 Βλέπε την Έκθεση Λουξεμβούργου του 1970, Μέρος Δεύτερο I. b, την Έκθεση Κοπεγχάγης του 1973, Μέρος I. ii, την Εισαγωγή στην Έκθεση Λονδίνου του 1981 και την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη (ΕΕΠ) του 1986.

5 Για την αρχή της διαβούλευσης, βλέπε Έκθεση Κοπεγχάγης Μέρος II. 11, και ΕΕΠ Κεφάλαιο III. Άρθρο 30. 2. α. Για το θέμα της εμπιστευτικότητας, βλέπε Έκθεση Λονδίνου, Άρθρο 6. Για την παράλληλη ιδιότητα μέλους, βλέπε Nuttall, 1992α, σελ. 43 και 260.

6 Μπορούμε λοιπόν να ισχυριστούμε ότι τα μέλη της ΕΠΣ αποτελούν μια πλουραλιστική κοινότητα που επικεντρώνεται σε θέματα ασφάλειας «Μέσα [σε μια τέτοια κοινότητα] το ενδεχόμενο πολεμικής σύρραξης έχει αρθεί, μαζί με όλες τις ιδιαίτερες προετοιμασίες για κάτι τέτοιο» (Deutsch, 1979, σελ. 180).

πληροφοριών τους στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και να διαβουλεύονται με την Επιτροπή, κάτι που είχε «άμεση σχέση με την πολιτική συνεργασία, σε όλα τα επίπεδα».⁷

Συγκεκριμένοι κανόνες διασφάλιζαν τη λειτουργία της νόρμας που προσδιόριζε την ΕΠΣ. Ίσως ο σημαντικότερος κανόνας ήταν αυτός της συναίνεσης, που επέτρεπε στα κράτη-μέλη να ασκήσουν βέτο σε όλες τις αποφάσεις της ΕΠΣ.⁸ Οι πολλαπλές και συχνά καινοτόμες διαδικασίες λήψης αποφάσεων της ΕΠΣ περιλάμβαναν την έκδοση διακηρύξεων, την πρακτική της διπλωματίας των διασκέψεων, την επιβολή κυρώσεων ή τη χορήγηση βοήθειας, καθώς και έναν μηχανισμό διαχείρισης κρίσεων.⁹

Β. Η συνεργασία της Ελλάδας στην ΕΠΣ κατά τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας

Το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου βρήκε το στρατάρχη Τίτο και τους κομμουνιστές παραζάνους του να ελέγχουν τη Γιουγκοσλαβία. Η χώρα διαιρέθηκε σε έξι δημοκρατίες: Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Κροατία, Μακεδονία, Μαυροβούνιο, Σερβία και Σλοβενία. Η Γιουγκοσλαβία έγινε μια ιδιαίτερα σταθερή και σχετικά ευημερούσα χώρα, «με μέσο ετήσιο ρυθμό ανάπτυξης [για τα έτη 1965-89] 6,3 τοις εκατό».¹⁰ Ωστόσο, παρά την επιφανειακή της ευημερία και σταθερότητα, η Γιουγκοσλαβία ουσιαστικά βάδιζε σε ένα επικίνδυνο μονοπάτι. Στις εκλογές του 1990, οι εθνικιστές πήραν την εξουσία σε όλες τις δημοκρατίες και οι εντάσεις μεταξύ των διάφορων εθνοτικών ομάδων της χώρας αυξήθηκαν σημαντικά.¹¹

7 Έκθεση Λονδίνου, Άρθρο 12. Για τις υποχρεώσεις προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, βλέπε ΕΕΠ, Κεφάλαιο III, Άρθρο 30. 4.

8 Άλλοι κανόνες διέπουν τη συχνότητα των συσκέψεων και της λειτουργίας του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου και του Συμβουλίου Υπουργών. Επιπλέον, υπάρχουν κανόνες που καθορίζουν το ρόλο και τις αρμοδιότητες της Επιτροπής, της Προεδρίας, της Τρόικα και της ΕΠΣ.

9 Για την πιθανή σημασία των διακηρύξεων, βλέπε Sjostedt, 1977, σελ. 48, παράθεμα στο Ifestos, 1987, σελ. 234. Για την πιθανή σημασία της διπλωματίας των διασκέψεων, βλέπε Rummel, 1988, σελ. 121. Για ανάλυση και πληροφόρηση σχετικά με την πολιτική της ΕΠΣ σε θέματα κυρώσεων ή παροχής βοήθειας, βλέπε Nuttall, 1992a σελ. 260-5, Nuttall, 1992b σελ. 69-73 και Rijpers, 1988, σελ. 156. Για τη διαδικασία διαχείρισης κρίσεων, βλέπε Έκθεση Λονδίνου, Άρθρο 13.

10 *The Economist*, 2 Φεβρουαρίου 1991, σελ. 45.

11 Το Μαυροβούνιο ίσως να ήταν η μοναδική εξαίρεση. Για μια ανάλυση των εκλογών του 1990, βλέπε Woodward, 1995, σελ. 117-25.

Με το ενδεχόμενο της αστάθειας να φαντάζει πλέον πολύ πραγματικό, τα κράτη-μέλη της ΕΠΣ υιοθέτησαν μια θέση που υποστήριζε την «ενωμένη και δημοκρατική Γιουγκοσλαβία».¹² Τους επόμενους μήνες, στην προσπάθειά της να πετύχει αυτόν αλλά και άλλους στόχους, η ΕΠΣ αξιοποίησε αρκετές διαδικασίες λήψης αποφάσεων. Όπως θα διαπιστώσουμε, δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση στην επιβολή κυρώσεων και την υπόσχεση βοήθειας για τις δημοκρατίες που θα συνεργάζονταν με τις αποφάσεις της ΕΠΣ. Επιπλέον, εκδόθηκαν αναρίθμητες διακηρύξεις και ασκήθηκε διπλωματία των διασκέψεων με την καθιέρωση της Ειρηνευτικής Διάσκεψης της Χάγης. Οι καινοτόμες διαδικασίες λήψης αποφάσεων περιλάμβαναν τη δημιουργία μιας Επιτροπής Διαιτησίας (ΕΔ) και ελεγκτικές αποστολές στη Γιουγκοσλαβία.

Στην προσπάθειά της να στηρίξει την προοπτική μιας ενωμένης Γιουγκοσλαβίας, η Κοινότητα αρχικά προσέφερε σημαντικά οικονομικά κίνητρα. Στις αρχές του Ιουνίου 1991, ο τότε Πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Ζακ Ντελόρ επισκέφτηκε το Βελιγράδι και πληροφόρησε τους Γιουγκοσλάβους ότι «θα τους παρέχονταν οικονομική βοήθεια της τάξης των τεσσάρων με πέντε δισεκατομμυρίων δολαρίων».¹³ Στις 24 Ιουνίου, υπογράφηκε το Τρίτο Χρηματοδοτικό Πρωτόκολλο μεταξύ της Κοινότητας και της Γιουγκοσλαβίας, το οποίο ανερχόταν σε 730 εκατομμύρια ECU για την περίοδο μέχρι τις 30 Ιουνίου 1996.¹⁴ Παρά τις προσπάθειες αυτές εκ μέρους της Κοινότητας, όμως, η διαδικασία διάλυσης της Γιουγκοσλαβίας σύντομα αποδείχτηκε αναπότρεπτη.

Στις 25 Ιουνίου 1991, η Κροατία και η Σλοβενία διακήρυξαν την ανεξαρτησία τους. Ο πόλεμος στη Γιουγκοσλαβία άρχισε δύο μέρες αργότερα, με την επίθεση του ελεγχόμενου από τους Σέρβους Γιουγκοσλαβικού Εθνικού Στρατού (ΓΕΣ) εναντίον της Σλοβενίας. Την ίδια μέρα, οι Υπουργοί Εξωτερικών της ΕΠΣ συνήλθαν στο Λουξεμβούργο και αποφασίστηκε αμέσως να επισκεφτεί η Τρόικα τη Γιουγκοσλαβία.¹⁵ Η Τρόικα πρότεινε ένα σχέδιο που συμπεριλάμβανε την αναστολή όλων των διακηρύξεων ανεξαρτησίας για τρεις μήνες, την επιστροφή του στρατού στα στρατόπεδα, καθώς και μια σειρά

12 EPC Press Release P. 35/91, 26 Μαρτίου 1991, δική μου έμφαση. Βλέπε επίσης EPC Press Release P. 42/91, 8 Μαΐου 1991.

13 Gow και Freedman, 1992, σελ. 99.

14 Για τους όρους του πρωτοκόλλου, βλέπε Official Journal of the European Communities επεξήχ ΟΥ), No C 134/6, 24.5.91.

15 Βλέπε Bull. EC 6-1991, σελ. 8.

άλλων μέτρων που στόχευαν στην επίλυση της συνταγματικής κρίσης στη χώρα.¹⁶ Μολονότι όλες οι πλευρές συμφώνησαν με τα μέτρα αυτά, κανένα δεν εφαρμόστηκε. Η Τρόικα αναγκάστηκε να επιστρέψει στις 30 Ιουνίου, απειλώντας αυτή τη φορά με αναστολή της βοήθειας.

Ενώ οι εχθροπραξίες συνεχίζονταν στη Σλοβενία, ο στρατός της νέας αυτής δημοκρατίας αποδείχτηκε εξαιρετικά επιτυχής στις επιχειρήσεις του εναντίον του ΓΕΣ. Για να αυξήσει την πίεση που ασκούνταν και να επιτύχει έναν ρεαλιστικό διακανονισμό, η Έκτακτη Υπουργική Σύνοδος της ΕΠΣ στις 5 Ιουλίου 1991 αποφάσισε ότι η ΕΠΣ θα επέβαλε εμπάργκο όπλων σε όλες τις γιουγκοσλαβικές δημοκρατίες.¹⁷ Επίσης, προέτρεψε τα μέλη της διεθνούς Κοινότητας να ακολουθήσουν την ίδια γραμμή. Η Ελλάδα προσυπέγραψε την απόφαση, καθώς και την προειδοποίηση ότι τυχόν αδυναμία για επίτευξη κάποιας συμφωνίας θα οδηγούσε σε αναστολή του δεύτερου και τρίτου πρωτοκόλλου με τη Γιουγκοσλαβία. Αυτά τα πρωτόκολλα, που αποτελούσαν το μεγαλύτερο πακέτο βοήθειας που είχε διαθέσει ποτέ η Ευρωπαϊκή Κοινότητα σε ένα κράτος, ανέρχονταν στο ποσό του ενός δισεκατομμυρίου δολαρίων.¹⁸

Στις 5 Ιουλίου, η Επιτροπή Ανώτερων Αξιωματούχων της Διάσκεψης για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη (ΔΑΣΕ) αποδέχτηκε το σχέδιο της ΕΠΣ, το οποίο ζητούσε κυρίως την παύση των εχθροπραξιών.¹⁹ Αυτή η αποδοχή σηματοδότησε επίσης και την παραίτηση της ΔΑΣΕ από τις ευθύνες της για την επίλυση του πολέμου στη Γιουγκοσλαβία. Ίσως για πρώτη φορά σε μια περίοδο αρκετών δεκαετιών, τα μέλη της ΕΠΣ επωμίζονταν τον κυρίαρχο και σχεδόν αποκλειστικό ρόλο της επίλυσης μιας σημαντικής διεθνούς κρίσης.

Οι προσπάθειες της ΕΠΣ να επιτευχθεί κάποια διευθέτηση έμοιαζαν να κορυφώνονται με την υπογραφή της Συμφωνίας Μπριόνι στις 7 Ιουλίου.²⁰ Η συμφωνία αυτή προέβλεπε την απόσυρση των δυνάμεων του ΓΕΣ από τη

16 Βλέπε Gow και Freedman, 1992, σελ. 102.

17 Βλέπε EPC Press Release P. 61/91, 5 Ιουλίου 1991.

18 *The Times*, 6 Ιουλίου 1991, σελ. 10. Βλέπε επίσης Weller, 1992, σελ. 573.

19 Για περαιτέρω λεπτομέρειες επί του σχεδίου της ΕΠΣ, βλέπε Gow και Freedman, 1992, σελ. 105-6.

20 Για το κείμενο της Συμφωνίας Μπριόνι, βλέπε European Political Cooperation Documentation Bulletin (εφεξής EPCDB), Τόμος 7, 1991, σελ. 334-8. Βλέπε επίσης *Financial Times*, 8 Ιουλίου 1991, σελ. 1, Gow και Smith, 1992, σελ. 10, Weller, 1992, σελ. 573-4 και Woodward, 1995, σελ. 168-72.

Σλοβενία, ενέργεια που θα σηματοδοτούσε το τέλος ενός περιορισμένου πολέμου μόλις δέκα ημερών. Επιπλέον, αποφασίστηκε να πραγματοποιηθεί μία κοινοτική αποστολή για τον έλεγχο της κατάπαυσης του πυρός, ενώ υπήρξε και συμφωνία για την έναρξη διαπραγματεύσεων πριν από την 1^η Αυγούστου διαπραγματεύσεων, οι οποίες θα κάλυπταν όλες τις πτυχές του μέλλοντος της Γιουγκοσλαβίας.

Με τις αποστολές της Τρόικα και τη Συμφωνία Μπριόνι η ΕΠΣ κατάφερε να κερδίσει λίγο χρόνο. Ο πόλεμος είχε τελειώσει στη Σλοβενία και δεν είχε ακόμα μεταφερθεί σε κάποια άλλη γιουγκοσλαβική δημοκρατία. Ωστόσο, ήταν πλέον εμφανές σε όλους τους παρατηρητές ότι «είχε παρέλθει πλέον η εποχή της Γιουγκοσλαβικής ομοσπονδίας με την παρούσα μορφή της»,²¹ όπως έλεγε ο Ζακ Ντελόρ. Στις 13 Ιουλίου η ολλανδική Προεδρία απέστειλε ένα τηλεγράφημα στα υπόλοιπα μέλη της ΕΠΣ, προτείνοντας να κινηθούν προς τον «εκούσιο ανασχεδιασμό των εσωτερικών συνόρων ως πιθανή λύση».²² Η ελληνική κυβέρνηση διαφώνησε, αλλά η αρνητική της θέση δε δημιούργησε προβλήματα. Η Ολλανδική πρόταση για προσπάθεια μεταβολής των συνόρων πριν την αναγνώριση δεν κατάφερε να κερδίσει οπαδούς στην ΕΠΣ κι έτσι δεν ευοδώθηκε.

Τον Αύγουστο του ίδιου χρόνου ξέσπασε ο πόλεμος στην Κροατία. Εκεί ο ΓΕΣ αποδείχτηκε πιο αποτελεσματικός από ότι στη Σλοβενία, καταφέροντας να ελέγξει σχεδόν το ένα τέταρτο της Κροατίας μέχρι τις αρχές Σεπτεμβρίου. Αντιμέτωπη με αυτή την ανεπιθύμητη εξέλιξη, η Ελλάδα συμφώνησε να εκφράσει η Υπουργική Σύνοδος της ΕΠΣ στις 27 Αυγούστου την ανησυχία της. Η σύνοδος κατέστησε σαφές ότι οι άτακτες σερβικές δυνάμεις στην Κροατία και ο ΓΕΣ θεωρούνταν υπεύθυνοι για το ξέσπασμα της βίας στην περιοχή.²³ Ο Έλληνας Υπουργός Εξωτερικών Αντώνης Σαμαράς αποφάσισε επίσης από κοινού με τους ομολόγους του να δημιουργηθεί μια Ειρηνευτική Διάσκεψη και μια διαιτητική διαδικασία που θα εντασσόταν στη Διάσκεψη.²⁴ Η διαδικασία αυτή θα περιλάμβανε μια πενταμελή Επιτροπή Διαιτησίας, με δύο μέλη διορισμένα από την Γιουγκοσλαβική Ομοσπονδία-

21 Βλέπε OJ No 3-407/68, 9.7.91.

22 Το κείμενο του τηλεγραφήματος μπορεί να βρεθεί στο Owen, 1995, σελ. 2-3.

23 Για τη διακήρυξη για τη Γιουγκοσλαβία που έγινε από τη Σύνοδο αυτή, βλέπε EPCDB, Τόμος 7, 1991, σελ. 389-90.

24 Η Ειρηνευτική Διάσκεψη ξεκίνησε στη Χάγη στις 7 Σεπτεμβρίου 1991 και προέδρευσε ο πρώην Υπουργός Εξωτερικός της Βρετανίας Λόρδος Κάρρινγκτον.

κή Προεδρία. Η απόφαση για τη συμμετοχή γιουγκοσλαβικής αντιπροσωπείας στην Επιτροπή Διαιτησίας τελικά δεν υλοποιήθηκε και έτσι αυτή απαρτίστηκε μόνο από αντιπροσώπους των κρατών-μελών της ΕΠΣ, που ήταν ταυτόχρονα και Πρόεδροι του Συνταγματικού Δικαστηρίου της κάθε χώρας, με προεδρεύοντα το Γάλλο Ρόμπερτ Μπατεντέρ.²⁵

Κατά τη σύνοδο της ΕΠΣ στις 27 Αυγούστου, ο Αντώνης Σαμαράς εξέφρασε την ανησυχία της κυβέρνησής του για ένα θέμα που έμελλε να εξελιχθεί σε άκρως αμφιλεγόμενο ζήτημα, υποβάλλοντας ένα μνημόνιο για τη γιουγκοσλαβική Μακεδονία.²⁶ Το κείμενο άρχιζε διατυπώνοντας έναν προβληματισμό για το Κοσσυφοπέδιο και την ΠΓΔΜ, τονίζοντας πως για την περίπτωση των δύο αυτών περιοχών ίσως θα έπρεπε να υπάρχει διαφορετική προσέγγιση από αυτήν που είχε υιοθετηθεί για τη Σλοβενία και την Κροατία. Με ακαδημαϊκό, διπλωματικό, αλλά και άκρως ανησυχητικό τόνο, το μνημόνιο υποστήριζε ότι μια διακήρυξη ανεξαρτησίας από τη γιουγκοσλαβική Μακεδονία θα δημιουργούσε σοβαρά προβλήματα. Το κράτος δεν θα ήταν οικονομικά βιώσιμο, ενώ η τεράστια αλβανική μειονότητα που υπήρχε εκεί θα αποτελούσε πηγή αστάθειας και ίσως, τελικά, πολέμου.

Οφείλουμε να παρατηρήσουμε το προφητικό περιεχόμενο του μνημονίου, που αποδεικνύει τη βαθιά γνώση της Ελλάδας για τις διεθνείς σχέσεις στην περιοχή των Βαλκανίων. Οι κρίσεις και οι κίνδυνοι για τους οποίους είχε προειδοποιήσει η ελληνική διπλωματία από το 1991 ξέσπασαν τελικά οκτώ χρόνια αργότερα στο Κοσσυφοπέδιο και μετά από δέκα στην ΠΓΔΜ. Δικαιολογημένα μπορεί να αναρωτηθεί κάποιος αναλυτής ποια θα ήταν η κατάληξη αυτών των κρίσεων αν οι ελληνικές επιφυλάξεις είχαν ληφθεί πιο σοβαρά από τους ευρωπαίους εταίρους μας.

Σε κάθε περίπτωση, το μνημόνιο έκανε σαφές ότι η Αθήνα δε υποδεχόταν θετικά μια διακήρυξη ανεξαρτησίας από την ΠΓΔΜ. Ωστόσο, καθώς αυτή η κίνηση αναμενόταν, το μνημόνιο δεν πρότεινε ενέργειες για οριστική ακύρωση ή αναβολή της. Αντίθετα, επιχειρούσε να προσδιορίσει πιθανές ενέργειες εκ μέρους της ΠΓΔΜ που θα θεωρούνταν εχθρικές και προκλητικές από την Ελλάδα. Με αυτό τον τρόπο, το θέμα της ονομασίας του νέου κράτους ήρθε στο διπλωματικό προσκήνιο:

25 Για αυτό το λόγο η Επιτροπή Διαιτησίας αναφέρεται συχνά ως Επιτροπή Μπατεντέρ. Ο Μπατεντέρ πλαισιώθηκε τελικά από συναδέλφους του από το Βέλγιο, την Ισπανία, τη Γερμανία και την Ιταλία.

26 Για το κείμενο του μνημονίου βλέπε Σκυλακάκης, 1995, σελ. 258-60.

Οι Έλληνες αμφισβητούν έντονα τη χρήση της παραδοσιακά ελληνικής ονομασίας της Μακεδονίας για τον προσδιορισμό ενός σλαβικού λαού ... Οι Έλληνες πιστεύουν ότι η ονομασία αυτή αποτελεί μέρος της δικής τους ιστορικής κληρονομιάς και δεν θα πρέπει να χρησιμοποιείται για την αναγνώριση, με την εθνοτική έννοια, ενός άλλου έθνους.²⁷

Το μνημόνιο μπορεί να τόνιζε την ελληνική ευαισθησία στο θέμα της ονομασίας Μακεδονία, αλλά δεν προέβαλε μια απόλυτα συγκεκριμένη και σαφή ελληνική θέση. Εξάλλου, η αντίρρηση στην εθνολογική συγκεκριμένα χρήση της ονομασίας Μακεδονία, μαζί με το γεγονός ότι το έγγραφο αναφέρεται πέντε φορές στους κατοίκους της γιουγκοσλαβικής Μακεδονίας ως Σλαβομακεδόνες, μπορεί να υποδήλωνε ότι η Ελλάδα πιθανόν και να ήταν ανοιχτή σε μια συμβιβαστική ονομασία που θα συμπεριλάμβανε τον όρο Μακεδονία, όπως για παράδειγμα «Σλαβομακεδονία».²⁸

Γ. Η εντατικοποίηση της ελληνικής συνεργασίας

Στις 8 Σεπτεμβρίου 1991, η Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας διενέργησε δημοψήφισμα για την ανεξαρτησία της – ένα σημαντικό γεγονός που θα διερευνηθεί εκτενέστερα στο Κεφάλαιο 4. Σύμφωνα με τα επίσημα αποτελέσματα, το ποσοστό συμμετοχής ήταν 72,16 τοις εκατό.²⁹ Το 96,44 τοις εκατό αυτών που ψήφισαν εξέφρασε την υποστήριξή του για ένα «κυρίαρχο και ανεξάρτητο κράτος της Μακεδονίας, με το δικαίωμα να ενταχθεί σε μια μελλοντική ένωση κυρίαρχων κρατών της Γιουγκοσλαβίας».³⁰ Με βάση αυτό το δημοψήφισμα, η Συνέλευση της Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας διακήρυξε την ανεξαρτησία της χώρας στις 17 Σεπτεμβρίου.³¹

Ο Έλληνας Πρωθυπουργός Κωνσταντίνος Μητσοτάκης αντέδρασε στα αποτελέσματα του δημοψηφίσματος τονίζοντας ότι «η θέση της ελληνικής κυβέρνησης, σε σχέση με την ονομασία που χρησιμοποιούν [οι κάτοικοι της

27 Σκυλακάκης, 1995, σελ. 259-60, δική μου έμφαση.

28 Βλέπε Σκυλακάκης, 1995, σελ. 42-3.

29 Τα πλήρη αποτελέσματα μπορούν να βρεθούν στο Βαλινάκης και Ντάλης, 1994, σελ. 38-9.

30 Παράθεμα στο Βαλινάκης και Ντάλης, 1994, σελ. 38.

31 Για το κείμενο της διακήρυξης της ανεξαρτησίας της ΠΓΔΜ βλέπε Βαλινάκης και Ντάλης, 1994, σελ. 40-2.

Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας] είναι δεδομένη, αυταπόδεικτη και τη συμερίζεται το σύνολο του ελληνικού έθνους». ³² Αυτή η δήλωση ήταν ένα ηχηρό μήνυμα ότι η ονομασία της νέας αυτής δημοκρατίας ήταν σημαντική τόσο για τον ελληνικό λαό, όσο και για την κυβέρνηση. Ταυτόχρονα, δεν απέρριπτε ούτε και πρότεινε κάποια συγκεκριμένη ονομασία, αφήνοντας έτσι αρκετό χώρο για διαπραγματεύσεις κι έναν πιθανό συμβιβασμό. ³³

Εν τω μεταξύ, η ελληνική συνεργασία με την ΕΠΣ, η οποία συνεχίστηκε και εντατικοποιήθηκε, εκφράστηκε μέσα από τρία βασικά ζητήματα. Το πρώτο ήταν η καταδίκη της σερβικής πλευράς ως της μοναδικής υπεύθυνης για τις παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων και την εξάπλωση του πολέμου στην Κροατία. Υπάρχουν πολλά παραδείγματα της ελληνικής συνεργασίας στο θέμα αυτό, όπως η άτυπη σύνοδος των Υπουργών Εξωτερικών στις 6 Οκτωβρίου 1991 που καταδίκασε τον ΓΕΣ, καθώς και η διακήρυξη της ΕΠΣ στο Ντουμπρόβνικ, που ασκούσε μια σκληρή και στο μεγαλύτερο μέρος της δικαιολογημένη κριτική εναντίον της σερβικής στρατιωτικής δράσης. ³⁴

Η καταδίκη των Σέρβων από την ΕΠΣ δεν περιορίστηκε μόνο σε λεκτικές κατηγορίες, αλλά συμπεριέλαβε σύντομα και επιπλέον οικονομικές κυρώσεις, ενώ ταυτόχρονα η ΕΠΣ υιοθέτησε μια θετική στάση προς τις συνεργαζόμενες δημοκρατίες, μεταξύ αυτών και την ΠΓΑΜ.

Στις 6 Οκτωβρίου 1991, οι Υπουργοί Εξωτερικών της ΕΠΣ απείλησαν να διακόψουν την Συμφωνία Συνεργασίας και Εμπορίου με τη Γιουγκοσλαβία, ³⁵ ενώ στις 8 Νοεμβρίου εκδόθηκε απόφαση της ΕΠΣ για την επιβολή σειράς οικονομικών κυρώσεων. ³⁶ Η ΕΠΣ έκανε επίσης γνωστή την πρόθεσή της να ζητήσει την επιβολή εμπάργκο πετρελαίου από το Συμβούλιο Ασφα-

32 Αυτή η δήλωση έγινε κατά τη διάρκεια μιας συνέντευξης τύπου στη Θεσσαλονίκη στις 8 Σεπτεμβρίου 1991. Βλέπε Σκουλακάκης, 1995, σελ. 46.

33 Ο κ. Μητσοτάκης έκανε αρκετές παρόμοιες δηλώσεις μέχρι το Υπουργικό Συμβούλιο στις 4 Δεκεμβρίου 1991. Για μια αναφορά στις σημαντικότερες δηλώσεις που έγιναν στα μέσα Νοεμβρίου 1991, βλέπε Λυγερός, 1992, σελ. 104-5 και Τάρκας, 1995, σελ. 64.

34 Βλέπε τη δήλωση που έγινε από τους Υπουργούς Εξωτερικών της ΕΠΣ στις 6 Οκτωβρίου 1991. Μπορεί να βρεθεί στο EPCDB, Τόμος 7, 1991, σελ. 476-7. Για τη διακήρυξη της ΕΠΣ στο Ντουμπρόβνικ, βλέπε EPC Press Release P. 105/91, 27 Οκτωβρίου 1991.

35 Βλέπε EPCDB, Τόμος 7, 1991, σελ. 476-7. Βλέπε επίσης Woodward, 1995, σελ. 468, σημ. 104.

36 Βλέπε EPC Press Release P. 109/91, 8 Νοεμβρίου 1991.

λείας των Ηνωμένων Εθνών. Γινόταν σαφές ότι αυτές οι ενέργειες θα στρέφονταν μόνο εναντίον εκείνων που δεν συνεργάζονταν «με ειρηνικό τρόπο για την εξεύρεση μιας ευρείας πολιτικής λύσης στη βάση των προτάσεων της ΕΚ».³⁷

Οι συνεργαζόμενες δημοκρατίες ανταμείφθηκαν τελικά στη σύνοδο του Συμβουλίου Γενικών Υποθέσεων που πραγματοποιήθηκε στις 2 Δεκεμβρίου. Το Συμβούλιο έλαβε μια σειρά θετικών μέτρων που ανέστρεψαν το σύνολο σχεδόν των κυρώσεων της 8^{ης} Νοεμβρίου.³⁸ Την ίδια μέρα, εκδόθηκε ένας κανονισμός του Συμβουλίου «σχετικά με τις εφαρμοστέες ρυθμίσεις για τις εισαγωγές προϊόντων από τις Δημοκρατίες της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης, της Μακεδονίας, της Σλοβενίας και της Κροατίας».³⁹ Με δεδομένο το Μνημόνιο της Ελλάδας για τη Γιουγκοσλαβική Μακεδονία και τις μετέπειτα ενέργειες της χώρας, είναι άξιο λόγου το γεγονός ότι ο όρος «Δημοκρατία της Μακεδονίας» χρησιμοποιείται σε επίσημο κοινοτικό έγγραφο. Αυτό, ωστόσο, δεν υποδήλωνε την ελληνική πρόθεση να αναγνωρίσει το κράτος με αυτή την ονομασία. Ο Έλληνας Υπουργός Εξωτερικών Αντώνης Σαμαράς συμφώνησε με τα μέτρα αυτά υπό την προϋπόθεση να συμπεριληφθεί η ακόλουθη δήλωση: «οι Δώδεκα επιθυμούν να τονίσουν ότι η υιοθέτηση αυτών των μέτρων γίνεται με πάσα επιφύλαξη ως προς το ζήτημα της αναγνώρισης των Δημοκρατιών».⁴⁰ Όπως θα δούμε, επρόκειτο για μια συνειδητή απόφαση που κινούνταν στο κλίμα της συνεργάσιμης στρατηγικής που ακολουθούσε η Ελλάδα, η οποία για άλλη μια φορά επέλεγε να αποτελέσει παράγοντα σταθερότητας και όχι αστάθειας στην πρώην Γιουγκοσλαβία.

Μια τρίτη πτυχή της ελληνικής συνεργασίας αφορούσε τις αποφάσεις που ενθάρρυναν τις διάφορες Γιουγκοσλαβικές δημοκρατίες να ζητήσουν την αναγνώριση της ΕΠΣ. Στις 6 Οκτωβρίου, η Ελλάδα και οι εταίροι της στην ΕΠΣ

Συμφώνησαν ότι θα έπρεπε να αναζητηθεί πολιτική λύση με την προοπτική της αναγνώρισης της ανεξαρτησίας εκείνων των

37 EPC Press Release P. 109/91, 8 Νοεμβρίου 1991.

38 Βλέπε Council of the General Secretariat (Secretariat) of the European Communities (εφεξής Council) 9558/91 (Presse 220-G), 2.12.91. Για περισσότερα θετικά κοινοτικά μέτρα που είχαν επίσης συμπεριλάβει και το Μαυροβούνιο, βλέπε Council 4392/92 (Presse 12-G), 3.2.92.

39 OJ No L 342/1, 12.12.91, δική μου έμφαση.

40 Council, 9558/91 (Presse 220-G), 2.12.91.

δημοκρατιών που το επιθυμούν, στο τέλος της διαπραγματευτικής διαδικασίας που διενεργείται καλή τη πίστη και περιλαμβάνει όλους τους εμπλεκόμενους φορείς.⁴¹

Παρόμοια δήλωση συμπεριλήφθηκε και στη Διακήρυξη της 28^{ης} Οκτωβρίου 1991.⁴²

Αυτές οι δηλώσεις σίγουρα προετοίμασαν το έδαφος για το αίτημα της ΠΓΔΜ για ανεξαρτησία. Ωστόσο, η ελληνική κυβέρνηση δεν προσπάθησε να αξιοποιήσει αυτή την πρώιμη ευκαιρία για να εκφράσει τους προβληματισμούς της ή να εισαγάγει κάποιους όρους που θα επιβαλλόταν να εφαρμοστούν από την ΠΓΔΜ σε περίπτωση που η δημοκρατία αυτή υπέβαλε δήλωση ανεξαρτησίας.

Στις 7 Δεκεμβρίου 1991, η Επιτροπή Διαιτησίας δημοσίευσε την πρώτη γνωμοδότησή της, που κατέληγε στο συμπέρασμα ότι «η Σοσιαλιστική Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας βρίσκεται στη διαδικασία διάλυσης».⁴³ Κατά συνέπεια, γινόταν όλο και πιο δύσκολο για τα κράτη-μέλη της ΕΠΣ να αποφύγουν το θέμα της αναγνώρισης, τουλάχιστον για ορισμένες Γιουγκοσλαβικές δημοκρατίες.

Το ζήτημα της αναγνώρισης αντιμετωπίστηκε και από την ελληνική κυβέρνηση στη Συνεδρίαση του Υπουργικού Συμβουλίου της 4^{ης} Δεκεμβρίου 1991.⁴⁴ Σύμφωνα με τα πρακτικά, υπήρξε απόφαση για τη στήριξη μιας ενωμένης Γιουγκοσλαβίας.⁴⁵ Επιπλέον,

Η κυβέρνηση έθεσε τρεις όρους στη Δημοκρατία των Σκοπίων(,) τους οποίους θα πρέπει να αποδεχθεί αν θέλει την αναγνώριση της: πρώτον, να αλλάξει την ονομασία «Μακεδονία» η οποία έχει γεωγραφική και όχι εθνική υπόσταση, δεύτερον, να αναγνωρίσει ότι δεν έχει εδαφικές διεκδικήσεις σε βάρος της χώρας μας,

41 EPCDB, Τόμος 7, 1991, σελ. 476, δική μου έμφαση. Βλέπε επίσης Γκένσερ, 1997, σελ. 792-3.

42 Βλέπε EPC Press Release P. 106/91, 28 Οκτωβρίου 1991.

43 *International Legal Materials* (εφεξής ILM), Vol. 31, No. 6, (Δεκέμβριος 1992), σελ. 1494.

44 Για σημαντικές αναφορές σε αυτή τη συνεδρίαση, βλέπε Σκυλακάκης, 1995, σελ. 62-3 και Πετρίδης, 1997, σελ. 391.

45 Τα πρακτικά μπορούν να βρεθούν στο Παπακωνσταντίνου, 1994, σελ. 419.

και, τρίτον, να αναγνωρίσει ότι δεν υπάρχει στην Ελλάδα «μακεδονική μειονότητα».⁴⁶

Δ. Το ζήτημα της αναγνώρισης

Καθώς πλησίαζε η Σύνοδος Κορυφής του Μάαστριχτ, εντάθηκαν οι Γερμανικές πιέσεις για αναγνώριση της Κροατίας και της Σλοβενίας. Στις 14 Δεκεμβρίου, ο εκπρόσωπος του Καγκελάριου Κόλ, Ντήτερ Φόγκελ, επιβεβαίωσε την πρόθεση της Γερμανίας να κινηθεί προς την αναγνώριση αυτών των δημοκρατιών, ανεξάρτητα από την συμπόρευση των άλλων ευρωπαϊκών κρατών.⁴⁷

Υπό το πρίσμα αυτών των εξελίξεων, συγκλήθηκε Έκτακτη Υπουργική Σύνοδος της ΕΠΣ στις Βρυξέλες στις 15 Δεκεμβρίου 1991,⁴⁸ μια δραματική σύνοδος που διάρκεσε δέκα ώρες. Η συμφωνία που επιτεύχθηκε νωρίς το επόμενο πρωί σηματοδοτούσε το επίσημο και μη-αναστρέψιμο τέλος της Σοσιαλιστικής Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας. Η σύνοδος αυτή έδινε επίσης ένα παράδειγμα για τη βαρύτητα της διακυβερνητικής προσέγγισης της ΕΠΣ, καθώς αυτές οι βαρυσήμαντες αποφάσεις ελήφθησαν από το Συμβούλιο Υπουργών.

Οι Υπουργοί της ΕΠΣ υιοθέτησαν στη σύνοδο μια κοινή θέση για τους όρους που έπρεπε να πληρούνται ώστε να γίνει η αναγνώριση των διαφόρων δημοκρατιών.⁴⁹ Οι αιτήσεις για αναγνώριση επρόκειτο να υποβληθούν μέχρι τις 23 Δεκεμβρίου. Συμφωνήθηκε επίσης να παρέχει η Επιτροπή Διαιτησίας συμβουλές σχετικά με τα πλεονεκτήματα των διαφόρων αιτήσεων.

Η θέση του Γερμανού Υπουργού Εξωτερικών, ο οποίος ήταν ακλόνητος στην πρόθεσή του να αναγνωρίσει, έστω και μονομερώς, ορισμένες από τις Γιουγκοσλαβικές δημοκρατίες, συντέλεσε καθοριστικά στη λήψη των παραπάνω αποφάσεων. Προκειμένου να διαφυλαχθεί έστω και μια αίσθηση από την αρχή της αλληλεγγύης, οι Υπουργοί Εξωτερικών της ΕΠΣ αποδέχτηκαν τη θέση της Γερμανίας για την αναγνώριση.

⁴⁶ Παπακωνσταντίνου, 1994, σελ. 419, δική μου έμφαση.

⁴⁷ *The New York Times*, 15 Δεκεμβρίου 1991, σελ. Α1.

⁴⁸ Βλέπε Γκένσερ, 1997, σελ. 797-9, Σκυλακάκης, 1995, σελ. 63-4 και Τάρκας, 1995, σελ. 67-9.

⁴⁹ Βλέπε EPC Press Release P. 128/91, 16 Δεκεμβρίου 1991. Αυτοί οι όροι επρόκειτο να εφαρμοστούν επίσης και για την αναγνώριση των νέων κρατών στην Ανατολική Ευρώπη και την πρώην Σοβιετική Ένωση.

Ο Αντώνης Σαμαράς ποτέ δεν είχε άρει τις σοβαρές του ανησυχίες για τις επιπτώσεις που θα είχε μια ενδεχόμενη απόφαση της ΕΠΣ για αναγνώριση των πρώην γιουγκοσλαβικών δημοκρατιών, ιδιαίτερα στην περίπτωση που θα ακολουθούσαν από αίτηση της ΠΓΔΜ για αναγνώριση με το όνομα «Δημοκρατία της Μακεδονίας». Λόγω των συνθηκών, όμως, ο Υπουργός Εξωτερικών θεώρησε ότι το να θέσει βέτο σε όλες τις αποφάσεις της συνόδου θα ήταν αντιπαραγωγικό. Ωστόσο, για να αντιμετωπίσει επαρκώς τους νομικούς προβληματισμούς της Ελλάδας, επέμεινε να συμπεριληφθεί μια παράγραφος που θα έθετε επιπλέον όρους, οι οποίοι θα ίσχυαν σε πιθανή αίτηση αναγνώρισης από την ΠΓΔΜ.

Ο Ιταλός Υπουργός Εξωτερικών ντε Μικέλις πρότεινε να δοθεί μια απλή λύση στο ζήτημα με την ονομασία Νέα Μακεδονία. Ο Σαμαράς όμως απέρριψε αυτήν την πρόταση. Τελικά, οι υπουργοί της ΕΠΣ συμφώνησαν στις 16 Δεκεμβρίου για τους ακόλουθους τρεις όρους:

Η Κοινότητα και τα κράτη-μέλη της ζητούν επίσης από κάθε γιουγκοσλαβική Δημοκρατία πριν από την αναγνώριση, να δεσμευτεί ότι θα υιοθετήσει συνταγματικές και πολιτικές εγγυήσεις, που εξασφαλίζουν ότι δεν έχει εδαφικές διεκδικήσεις κατά γειτονικού κράτους-μέλους της Κοινότητας και ότι δε θα διεξάγει εχθρική προπαγάνδα εναντίον γειτονικού κράτους-μέλους, συμπεριλαμβανομένης και της χρήσης ονομασίας που συνεπάγεται εδαφικές διεκδικήσεις.⁵⁰

Οι δύο πρώτοι όροι αποδείχτηκαν κάπως λιγότερο αμφιλεγόμενοι. Η ΠΓΔΜ μάλλον αντιλήφθηκε ότι η κραυγαλέα διεξαγωγή εχθρικής προπαγάνδας και οι όποιες εδαφικές διεκδικήσεις εναντίον της Ελλάδας δεν θα ανταποκρίνονταν στις προσδοκίες και τις προδιαγραφές τις οποίες έπρεπε να ικανοποιούν τα κράτη που επεδίωκαν αναγνώριση από την ΕΠΣ. Έτσι, προέβη σε κάποιες σημαντικές (όχι όμως απαραίτητα και απόλυτα επαρκείς) αλλαγές στο σύνταγμα της χώρας.⁵¹ Ωστόσο, ο τρίτος όρος που ζητούσε από την αιτούσα χώρα να μη χρησιμοποιεί «ονομασία που υποδηλώνει εδαφικές διεκδικήσεις», αποδείχτηκε σημαντικός, ασαφής και αμφιλεγόμενος.

50 Παράθεμα στο Βαλινάκης και Ντάλης, 1994, σελ. 52, δική μου έμφαση.

51 Βλέπε Kofos, 1994, σελ. 49.

Ο Σαμαράς ισχυρίζεται ότι κατά τη διάρκεια της συνόδου της 16^{ης} Δεκεμβρίου ενέργησε σύμφωνα με τις οδηγίες που του είχαν δοθεί από την κυβέρνηση στις 4 Δεκεμβρίου σχετικά με την ΠΓΑΜ. Αυτός ο ισχυρισμός είναι ακριβής όσον αφορά την ονομασία της δημοκρατίας. Πράγματι, η διατύπωση του τρίτου όρου συνάδει τόσο με την απόφαση του Υπουργικού Συμβουλίου της 4^{ης} Δεκεμβρίου, όσο και με το Μνημόνιο για τη Γιουγκοσλαβική Μακεδονία. Παρόλα αυτά ο Σαμαράς, όπως φάνηκε ξεκάθαρα στη μετέπειτα στάση του στο ζήτημα, υποτίμησε ή παρανόησε την πιθανότητα μια ονομασία όπως Άνω Μακεδονία ή Μακεδονία του Βαρδάρη να είναι τουλάχιστον συζητήσιμη, αν όχι αποδεκτή, σύμφωνα με τα παραπάνω έγγραφα.⁵²

Τα νέα από τη συμφωνία της 16^{ης} Δεκεμβρίου για τους τρεις όρους προκάλεσαν ενθουσιασμό στην Ελλάδα. Η κυβέρνηση ανακοίνωσε «μια μεγάλη εθνική επιτυχία»,⁵³ ενώ το ΠΑΣΟΚ δήλωσε ότι η συμφωνία αποτελούσε «θετική εξέλιξη».⁵⁴ Οι επίσημες και πανηγυρικές ελληνικές δηλώσεις, ωστόσο, δεν περιλάμβαναν μια περιοριστική ερμηνεία του τρίτου όρου της ΕΠΣ, σύμφωνα με την οποία η του όρου «Μακεδονία» θα έπρεπε να εξαιρεθεί από την μελλοντική ονομασία της ΠΓΑΜ.⁵⁵

Στις 22 Δεκεμβρίου 1991, σε μια σημαντική εξέλιξη, τέθηκε η εξής ερώτηση στον εκπρόσωπο τύπου του Υπουργείου Εξωτερικών, Πρέσβη Καλαμίδα: «Αν οι εταίροι μας [στην ΕΠΣ] μας πιέσουν για μια σύνθετη ονομασία, θα την απορρίψουμε;»⁵⁶ Ο Πρέσβης απάντησε πως «είναι σαφές ότι δεν τίθεται θέμα υποχώρησης. Τι σημαίνει σύνθετη ονομασία;»⁵⁷ Αυτός ο διάλογος αποτελεί την πρώτη ένδειξη για την υιοθέτηση μιας μαξιμαλιστικής γραμμής και μιας περιοριστικής ερμηνείας του τρίτου όρου της ΕΠΣ, μολονότι η απάντηση του Καλαμίδα ήταν κάπως ασαφής. Ωστόσο, μια τέτοια περιοριστική ερμηνεία δεν προέκυπτε από κάποιο έγγραφο, από απόφαση του Υπουργικού Συμβουλίου ή από κάποια δήλωση του Πρωθυπουργού μετά την σύνοδο της

52 Για παράδειγμα, η Σύνοδος του Υπουργικού Συμβουλίου στις 4 Δεκεμβρίου 1991 είχε αποφασίσει ότι το όνομα Μακεδονία «έχει γεωγραφική ... βάση» (Παπακωνσταντίου, 1994, σελ. 419).

53 Η επίσημη κυβερνητική ανακοίνωση αναφέρεται στο Τάρκας, 1995, σελ. 70.

54 *Ελευθεροτυπία*, 18 Δεκεμβρίου 1991, σελ. 4.

55 Για τις δηλώσεις Μητσοτάκη και Σαμαρά, βλέπε *Μακεδονία*, 18 Δεκεμβρίου 1991, σελ. 1.

56 Παράθεμα στο Τάρκας, 1995, σελ. 77.

57 Παράθεμα στο Τάρκας, 1995, σελ. 77.

ΕΠΣ στις 16 Δεκεμβρίου. Με άλλα λόγια, αυτή δεν ήταν ακόμη η επίσημη θέση της ελληνικής κυβέρνησης.

Εν τω μεταξύ, η ΠΓΔΜ είχε υποβάλει αίτηση για αναγνώριση από την Κοινότητα στις 20 Δεκεμβρίου, ανακοινώνοντας την πρόθεσή της να ικανοποιήσει όλους τους απαραίτητους όρους.⁵⁸ Το Κοινοβούλιο της νέας αυτής δημοκρατίας πρόσθεσε στις 6 Ιανουαρίου 1992 δύο τροποποιήσεις στο σύνταγμά της. Η πρώτη δήλωνε ότι η ΠΓΔΜ δεν εγείρει εδαφικές διεκδικήσεις εναντίον γειτονικών κρατών, ενώ η δεύτερη υποσχόταν ότι «Η Δημοκρατία δεν θα παρέμβει στα κυρίαρχα δικαιώματα άλλων κρατών και στις εσωτερικές τους υποθέσεις».⁵⁹ Εκτός από αυτές τις τροποποιήσεις, η ΠΓΔΜ έστειλε μια σειρά απαντήσεων και εγγράφων στην Επιτροπή Μπατεντέρ.⁶⁰

Ενώ η Επιτροπή Διαιτησίας μελετούσε το ζήτημα επισταμένως, η Ελλάδα έδινε περαιτέρω ενδείξεις για τη σημασία που είχε η ονομασία της νέας αυτής δημοκρατίας. Σε μια επιστολή του στις 3 Ιανουαρίου 1992 προς τους Αρχηγούς των Κυβερνήσεων της Κοινότητας, ο Πρόεδρος της Ελληνικής Δημοκρατίας Κωνσταντίνος Καραμανλής έγραφε ότι η ονομασία αυτής της δημοκρατίας ήταν «*θεμελιώδους σημασίας για την Ελλάδα ... Αυτή η δημοκρατία δεν έχει απολύτως κανένα δικαίωμα, ιστορικό ή εθνολογικό, να χρησιμοποιεί το όνομα Μακεδονία*».⁶¹ Αξίζει να σημειώσουμε ότι αυτή η διατύπωση δεν υποστήριζε την περιοριστική ερμηνεία του τρίτου όρου της ΕΠΣ, υπό την έννοια ότι δεν εμπεριείχε σαφή καταδίκη μιας σύνθετης ονομασίας.

Την ίδια μέρα, πραγματοποιήθηκε συνάντηση μεταξύ εκπροσώπων των Υπουργείων Εξωτερικών της ΠΓΔΜ και της Ελλάδας στο ξενοδοχείο Χαντρής των Αθηνών. Ήταν η πρώτη φορά από τα πρώτα στάδια της διάλυσης της Γιουγκοσλαβίας που τα δύο κράτη είχαν απευθείας δημόσιες συνομιλίες από τα πρώτα στάδια της διάλυσης της Γιουγκοσλαβίας. Ο λόγος της συνάντησης συνδεόταν με τη σύνοδο της ΕΠΣ στις 16 Δεκεμβρίου 1991. Ο Σαμαράς είχε συμφωνήσει τότε ότι η Ελλάδα θα κατέβαλε μια προσπάθεια, σε διμερές επίπεδο, να επιλύσει τη διαφωνία της με την ΠΓΔΜ. Συνεπώς, η απόφαση να πραγματοποιηθεί αυτή η συνάντηση μπορεί να θεωρηθεί ως ένα ακόμα παράδειγμα της πολιτικής που επεδίωκε η Ελλάδα, μιας πολιτικής η

58 Βλέπε *Μακεδονία*, 21 Δεκεμβρίου 1991, σελ. 20.

59 31 *ILM*, σελ. 1511 (1992).

60 Για τις απαντήσεις της ΠΓΔΜ στο σημαντικότερο ερωτηματολόγιο που στάλθηκε από την Επιτροπή Διαιτησίας, βλέπε Βαλινάκης και Ντάλης, 1994, σελ. 54-62.

61 Για την επιστολή Καραμανλή, βλέπε Ιωάννου, 1992, σελ. 101-2, δική μου έμφαση.

πώς, θα έθετε σε κίνδυνο την μικρή κοινοβουλευτική πλειοψηφία των δύο μόλις βουλευτών.⁶⁵ Κάτι τέτοιο θα μπορούσε να οδηγήσει ξανά στην εξουσία τον τότε αρχηγό της Αξιωματικής Αντιπολίτευσης Ανδρέα Παπανδρέου, ο οποίος θεωρούνταν ότι θα υιοθετούσε μια πολύ πιο «απειθαρχη» συμπεριφορά στα πλαίσια της ΕΠΣ.

Ως αποτέλεσμα αυτών των επιχειρημάτων, ο Μητσοτάκης κέρδισε την ιταλική και γερμανική στήριξη, έτσι ώστε να μην υπάρξει αναγνώριση της ΠΓΔΜ από την ΕΠΣ εκτός αν η δημοκρατία συμμορφωνόταν με τους τρεις όρους της ΕΠΣ. Ο Μητσοτάκης επίσης φαίνεται να είχε υποσχεθεί τη στήριξη της Ελλάδας στην αναγνώριση της Κροατίας. Μετά από αυτές τις εξελίξεις, στις 15 Ιανουαρίου 1992 η ΕΠΣ αποφάσισε να αγνοήσει τη συμβουλή της Επιτροπής Διαιτησίας και να αναγνωρίσει τη Σλοβενία και την Κροατία, αλλά όχι την ΠΓΔΜ.⁶⁶

Αυτή η απόφαση σηματοδότησε το τέλος μιας περιόδου κατά τη διάρκεια της οποίας η ελληνική κυβέρνηση ασκούσε πολιτική συνεργασίας και διαλλακτικότητας προς την πρώην Γιουγκοσλαβία και την ΠΓΔΜ. Μεταξύ του Ιουνίου 1991 και του Ιανουαρίου 1992, η Ελλάδα συνεργάστηκε πλήρως στα πλαίσια της ΕΠΣ σχεδόν σε όλα τα θέματα που προέκυψαν από τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας, συνεισφέροντας έτσι στις προσπάθειες για περιορισμό και τερματισμό του πολέμου. Η δυνατότητα της χώρας να ασκήσει βέτο δεν χρησιμοποιήθηκε, ούτε τέθηκε ποτέ ουσιαστικά τέτοια απειλή. Η Ελλάδα στήριξε τη θέση του Ιουνίου 1991 για τη διατήρηση μιας ενωμένης Γιουγκοσλαβίας, αλλά υπέγραψε επίσης και την διακήρυξη της 16^{ης} Δεκεμβρίου 1991 που επισημοποιούσε την αποδοχή της διάλυσης της Γιουγκοσλαβίας. Η ελληνική κυβέρνηση συνεργάστηκε για τη φραστική καταδίκη της Σερβίας, καθώς και για την επιλεκτική εφαρμογή κυρώσεων που στόχευαν κυρίως προς τους Σέρβους. Επιπλέον, η Ελλάδα συμφώνησε να καθιερωθεί η Ειρηνευτική Διάσκεψη, να ιδρυθεί η Επιτροπή Διαιτησίας και να αναγνωρισθεί η Κροατία και η Σλοβενία.

Όσον αφορά την ελληνική στάση προς την ΠΓΔΜ, χαρακτηρίστηκε από μετριοπάθεια καθώς και προθυμία για συνεργασία και επίτευξη κάποιου συμβιβασμού. Στο πλέον αμφισβητούμενο θέμα της ονομασίας, η Ελλάδα κατέστησε σαφές ότι διαφωνούσε με το όνομα Μακεδονία. Ωστόσο, η πιθανότητα

65 Βλέπε Λυγερός, 1992, σελ. 117, σημ. 64.

66 Βλέπε EPC Press Release P. 9/92, 15 Ιανουαρίου 1992.

οποία στόχευε σε συνεργασία και ήταν σχετικά ευέλικτη. Ωστόσο, οι εκπρόσωποι της ΠΓΔΜ είχαν λάβει οδηγίες να μην ασχοληθούν με τον τρίτο όρο της ΕΠΣ. Ο Πρέσβης Καλαμίδας που ήταν επίσης παρών (αλλά δεν συμμετείχε άμεσα) επικοινωνήσε με τον Σαμαρά για να τον πληροφορήσει για τις εξελίξεις. Μετά έδωσε συνέντευξη τύπου όπου ανακοίνωσε ότι, λόγω της αδυναμίας να συζητηθεί η ονομασία της δημοκρατίας, εγκαταλείφθηκαν οι συνομιλίες.

Μετά από λίγες μέρες, στις 11 Ιανουαρίου, ανακοινώθηκε η απόφαση της Επιτροπής Διαιτησίας για την ΠΓΔΜ.⁶² Το σοκ για τα ελληνικά κέντρα λήψης αποφάσεων ήταν μεγάλο. Η Επιτροπή Διαιτησίας αποφάσισε ότι η ΠΓΔΜ συμμορφωνόταν πλήρως με τις κατευθυντήριες γραμμές της ΕΠΣ για αναγνώριση και τόνιζε την απόφαση της δημοκρατίας να απέχει από την διενέργεια εχθρικής προπαγάνδας. Αυτό, όμως, που ήταν ακόμα πιο σημαντικό ήταν ότι η επιτροπή Μπατεντέρ υιοθέτησε την άποψη

Ότι, επιπλέον, η Δημοκρατία της Μακεδονίας αποποιήθηκε κάθε εδαφική διεκδίκηση, όποια και αν είναι με διακηρύξεις, χωρίς να υπάρχει ασάφεια και με υποχρεωτική ισχύ στο διεθνές δίκαιο. Ότι, συνεπώς, η χρήση του ονόματος «Μακεδονία» δεν θα μπορούσε να υπαινίσσεται καμία εδαφική διεκδίκηση έναντι άλλου Κράτους.⁶³

Η απόφαση της Επιτροπής Μπατεντέρ κατάφερε ένα σοβαρό χτύπημα στα ελληνικά επιχειρήματα. Ευτυχώς για την Ελλάδα, η Επιτροπή Διαιτησίας αποφάνθηκε επίσης κατά της αναγνώρισης της Κροατίας και της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης.⁶⁴ Αυτό το γεγονός παρείχε στην ελληνική διπλωματία μια ευκαιρία. Προσπαθώντας να βρει στήριξη από την ΕΠΣ, ο Μητσοτάκης πήγε στη Ρώμη και στη Βόννη στις 14 Ιανουαρίου. Κατά τη διάρκεια των συναντήσεών του με τον Πρωθυπουργό Αντρεότι και τον Καγκελάριο Κόλ, ισχυρίστηκε ότι η αναγνώριση της ΠΓΔΜ από την ΕΠΣ με την ονομασία Μακεδονία θα αποτελούσε τρομακτικό χτύπημα για την κυβέρνηση του και, συνε-

62 Για τη γνωμοδότηση της Επιτροπής Διαιτησίας, βλέπε Βαληνάκης και Ντάλης, 1994, σελ. 65-71.

63 Βαληνάκης και Ντάλης, 1994, σελ. 71.

64 Για τις γνωμοδοτήσεις της Επιτροπής Διαιτησίας για την Κροατία και τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, βλέπε 31 *JLM*, σελ. 1501-7 (1992).

τα μιας συμβιβαστικής ονομασίας, όπως Άνω Μακεδονία ή Μακεδονία του Βαρδάρη έμεινε ανοιχτή σχεδόν σε όλες τις ελληνικές αποφάσεις, έγγραφα και δηλώσεις. Μεταξύ αυτών συγκαταλέγεται και το μνημόνιο της 27^{ης} Αυγούστου 1991 για τη Γιουγκοσλαβική Μακεδονία, οι αποφάσεις του Υπουργικού Συμβουλίου της 4^{ης} Δεκεμβρίου 1991, καθώς και η επιστολή του Κωνσταντίνου Καραμανλή στις 3 Ιανουαρίου 1992 προς τους Αρχηγούς των Κυβερνήσεων των Κρατών-Μελών της Κοινότητας.

Εδώ θα πρέπει να τονίσουμε ότι ο συμβιβασμός για την ονομασία της ΠΓΔΜ θα ήταν εφικτός μόνον υπό τους όρους που συμφωνήθηκαν στη σύνοδο της ΕΠΣ στις 16 Δεκεμβρίου 1991. Οι όροι αυτοί, που απαιτούσαν από την ΠΓΔΜ να απέχει από τη διενέργεια εχθρικής προπαγάνδας και από εδαφικές διεκδικήσεις εναντίον της Ελλάδας, μπορούν να θεωρηθούν απόλυτα δίκαιοι και λογικοί. Τέλος, η Ελλάδα, μέσα στο πλαίσιο της πολιτικής συνεργασίας που ακολούθησε ως τον Ιανουάριο 1992, υπέγραψε ένα κοινοτικό έγγραφο που έκανε αναφορά στη «Δημοκρατία της Μακεδονίας» στις 2 Δεκεμβρίου 1991, ενώ οργάνωσε και μια διμερή συνάντηση μεταξύ των εκπροσώπων των Υπουργείων Εξωτερικών των δύο χωρών στις 3 Ιανουαρίου 1992.

ΣΤ. Η σημασία της θεσμικής προσέγγισης

Η θεωρία του θεσμισμού, η οποία δίνει έμφαση στο ρόλο των θεσμών και ουσιαστικά αγνοεί την εσωτερική πολιτική,⁶⁷ φαίνεται να δικαιώνεται στην περίπτωση της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής κατά τη διάρκεια της περιόδου Ιούνιος 1991-Ιανουάριος 1992, οπότε η εσωτερική πολιτική δεν έπαιξε κάποιο σημαντικό ρόλο.

Συγκεκριμένα, δεν υπήρξε σχεδόν καμία εσωτερική εξέλιξη που να καθόρισε ή να επηρέασε σε σημαντικό βαθμό την ελληνική συνεργασιμότητα και διαλλακτικότητα. Η μόνη εξαίρεση αφορά την αδυναμία της Ελλάδας να παρουσιάσει έναν αποδεκτό υποψήφιο για την Επιτροπή Διαιτησίας. Καθώς η Ελλάδα δε διαθέτει Συνταγματικό Δικαστήριο, το πιο κοντινό ισοδύναμο είναι το Συμβούλιο της Επικρατείας. Ωστόσο, ο τότε Πρόεδρος του κ. Βασίλειος Μποτόπουλος, αν και πληρούσε όλα τα τυπικά προσόντα (και επιπρόσθετα συνδεόταν με προσωπική φιλία με τον Μπατεντέρ), θεωρήθηκε φίλα προσκείμενος στο ΠΑΣΟΚ, με αποτέλεσμα να παρακαμφθεί! Ο Κωνσταντί-

⁶⁷ Για το πλέον κλασσικό έργο της θεωρίας του θεσμισμού στις διεθνείς σχέσεις, βλέπε Keohane, 1984.

νος Μητσοτάκης κατόπιν πρότεινε τον αντιπρόεδρο του Συμβουλίου κ. Κωνσταντίνο Δεκλερή. Δεδομένης της απόφασης της ΕΠΣ ότι μόνο οι Πρόεδροι των Συνταγματικών Δικαστηρίων μπορούσαν να προταθούν για συμμετοχή στην Επιτροπή Διαιτησίας, δεν εξετάστηκε καν η υποψηφιότητα του κ. Δεκλερή για τη θέση. Έτσι, η Ελλάδα έχασε μοναδική ευκαιρία να έχει έναν εκπρόσωπο στην Επιτροπή Μπατεντέρ.

Για να καταδειχθεί η συνάφεια της θεσμικής προσέγγισης στην περίπτωση που εξετάζουμε, είναι σημαντικό να υπογραμμίσουμε ότι κυβερνητικοί παράγοντες στην Ελλάδα, (μεταξύ αυτών και ο Πρωθυπουργός και ο Υπουργός Εξωτερικών), πίστευαν ότι ήταν πολύ σημαντικό οι εταίροι μας στην ΕΠΣ να θεωρήσουν ότι η χώρα συνεισφέρει στην επίλυση της Γιουγκοσλαβικής διένεξης. Επιθυμούσαν επίσης να παρουσιάσουν την Ελλάδα ως χώρα με βάσιμους προβληματισμούς για την περιοχή. Απώτερος στόχος ήταν να οικοδομηθεί μια εικόνα αξιοπιστίας και υπευθυνότητας, καθώς και μια αίσθηση καλής θέλησης και κατανόησης.

Αυτή η ενασχόληση με την εικόνα της χώρας και οι στόχοι που τέθηκαν ήταν απόρροια της «σκιάς του μέλλοντος»⁶⁸ που «έριχνε» το καθεστώς της ΕΠΣ. Συγκεκριμένα, οι Έλληνες αξιωματούχοι γνώριζαν πολύ καλά ότι αυτό το καθεστώς θα ήταν υπεύθυνο για πολλές αποφάσεις μελλοντικά, οι οποίες θα ήταν σίγουρα πολύ σημαντικές για τη χώρα. Αυτές οι αποφάσεις θα κάλυπταν τις εξελίξεις στη Γιουγκοσλαβία, καθώς και μια σειρά στόχων της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής, όπως οικονομικές αποζημιώσεις για τυχόν ζημιές στην εθνική οικονομία λόγω του πολέμου στη Γιουγκοσλαβία, την ένταξη στη Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση (ΔΕΕ) και τη δημιουργία του Ταμείου Συνσχής.

Ως συνέπεια των παραπάνω, τα ελληνικά κυβερνητικά κέντρα αποφάσεων επεδίωκαν να αποφύγει η Ελλάδα την εικόνα μιας χώρας που ενισχύει, ή αποτελεί μέρος των προβλημάτων στην περιοχή. Αυτός ο συνετός στόχος υπαγόρευσε και μια σειρά συνεργατικών αποφάσεων. Έτσι, η ελληνική κυβέρνηση ποτέ δε θεώρησε απαραίτητο να ασκήσει βέτο στη δημιουργία της Ειρηνευτικής Διάσκεψης της Χάγης, ή της Επιτροπής Διαιτησίας. Η ίδρυση της τελευταίας, όμως, προκάλεσε ορισμένα, μάλλον προβλέψιμα, προβλήματα για την Ελλάδα στη διαμάχη της με την ΠΓΔΜ.

Το ίδιο σκεπτικό εξηγεί και τη συμμετοχή της Ελλάδας στην καταδίκη και

68 Βλέπε Axelrod, 1984, σελ. 174 καθώς και Waltz, 2000, σελ. 40-1.

την τιμωρία της Σερβίας από την ΕΠΣ, παρά το γεγονός ότι η ιστορία, η θρησκεία, οι φόβοι, τα συμφέροντα και οι αντιλήψεις σε θέματα γεωπολιτικής ήταν σε μεγάλο βαθμό κοινά μεταξύ των δύο χωρών.⁶⁹ Επιπλέον, η Σερβία βαρυνόταν σίγουρα με την κύρια, όχι όμως με την αποκλειστική ευθύνη για τον πόλεμο στη Γιουγκοσλαβία και τις φρικαλεότητες που τον συνόδευαν. Με άλλα λόγια, οι ανησυχίες για την εικόνα της χώρας κυριαρχούσαν έναντι της ειδικής σχέσης που υπήρχε μεταξύ Ελλάδας και Σερβίας. Όπως έχει εξηγήσει ο Μητσοτάκης αναφορικά με το συγκεκριμένο θέμα:

[Εντός των πλαισίων της ΕΠΣ] υπάρχει μια ενδιαφέρουσα ιστοροποπία. Καμία χώρα δεν μπορεί να ακολουθεί αποκλειστικά τη δική της πολιτική. Πρέπει κανείς συχνά να συμβιβάζεται ή ακόμα και να ακολουθεί πολιτικές με τις οποίες διαφωνεί, για να πετύχει άλλους σημαντικότερους στόχους στο μέλλον.⁷⁰

Ακόμα ένα παράδειγμα της ελληνικής στάσης που δείχνει τη σημασία που δόθηκε στη φήμη της χώρας και στη «σκιά του μέλλοντος» της ΕΠΣ, συνδέεται με το ζήτημα των κοινοτικών αποζημιώσεων.⁷¹ Η ελληνική κυβέρνηση θεώρησε τη στάση και την εικόνα της Ελλάδας στην ΕΠΣ ως βασική δοκιμασία και όρο που, εάν πληρούνταν, θα οδηγούσε στη λήψη μιας τέτοιας βοήθειας. Υπήρχε η πεποίθηση ότι η διασφάλιση των αποζημιώσεων θα προωθούνταν σημαντικά αν η Ελλάδα έδειχνε τη διαρκή της προθυμία για συνεργασία, ακόμα και σε θέματα με αρνητικές επιπτώσεις για ορισμένα από τα συμφέροντά της. Με αυτό τον τρόπο, η ύπαρξη του καθεστώτος της ΕΠΣ με τη διαρκή λήψη αποφάσεων δημιουργούσε τα κίνητρα για συνεργασία.

Επιπρόσθετα, η διαλλακτική στάση της Ελλάδας προς την ΠΓΔΜ επηρεάστηκε εν μέρει και από προβληματισμούς με βάση τους οποίους η πιθανή εμπλοκή σε πόλεμο και η διάλυση της νέας αυτής δημοκρατίας πιθανόν να

69 Για παράδειγμα, όπως αναλύεται και στο Κεφάλαιο 4, ο Σέρβος ηγέτης Σλόμπονταν Μιλόσεβιτς έφτασε στο σημείο να προτείνει στον Κωνσταντίνο Μητσοτάκη η Ελλάδα και η Σερβία να εξαπολύσουν κοινή επίθεση εναντίον της ΠΓΔΜ και κατόπιν να διαιρέσουν τη νέα αυτή δημοκρατία.

70 Tziampiris, 2000, σελ. 93.

71 «Με το 40 τοις εκατό του ελληνικού εμπορίου να διακινείται μέσω της Γιουγκοσλαβίας, η Αθήνα υπολόγιζε ζημιές που ανέρχονταν μέχρι τα 18 εκατομμύρια δολάρια ημερησίως» (*The New York Times*, 9 Νοεμβρίου 1991, σελ. Α1).

είχε καταστροφικές συνέπειες τόσο για την Ελλάδα όσο και για την ευρύτερη περιοχή.⁷² Αυτή η «σκιά του μέλλοντος» επηρέασε επίσης την ευελιξία της Ελλάδας στο ζήτημα της ονομασίας της ΠΓΔΜ, σε σημείο που ένα όνομα του τύπου «Άνω Μακεδονία» τουλάχιστον να μη θεωρείται απορριπτικό. Επιπλέον, αιτιολογεί την αδυναμία της Ελλάδας να μπλοκάρει την ΠΓΔΜ από τη διαδικασία της αίτησης για αναγνώριση από την ΕΠΣ. Ο πρώην Υπουργός Εξωτερικών Αντώνης Σαμαράς, σε συνεντεύξεις του δικαιολογημένα δήλωνε ικανοποίηση για τις ελληνικές ενέργειες στο θέμα της ΠΓΔΜ και επαναλάμβανε διαρκώς το ίδιο σκεπτικό πίσω από τέτοιου είδους ελληνικές αποφάσεις συνεργασίας.

Ένα μόνο παράδειγμα είναι ενδεικτικό της θέσης του. Σχετικά με κοινοτικό έγγραφο της 2^{ης} Δεκεμβρίου 1991 που ανέφερε τον όρο «Δημοκρατία της Μακεδονίας», ο Σαμαράς τόνιζε ότι:

Δεν ήθελα να υιοθετήσω μια θέση που θα εκλαμβάνονταν ως ακραία. Μια τέτοια θέση θα μπορούσε να δημιουργήσει την εντύπωση ότι η Ελλάδα έτρεφε εδαφικές φιλοδοξίες για τα Σκόπια ... Επιπλέον, ήθελα να δημιουργήσω ένα θετικό κλίμα [για την Ελλάδα] με τους Ευρωπαίους εταίρους μας. Εξάλλου υπήρχαν και οι στόχοι μας στο Μάαστριχτ.⁷³

Μπορούμε συνεπώς να συμπεράνουμε ότι δικαιώνεται η πρόβλεψη του θεσμισμού πως τα καθεστώτα «συνδέουν το μέλλον με το παρόν»⁷⁴, δημιουργούν προβληματισμό για την εικόνα κάθε χώρας και ασκούν τελικά μεγαλύτερη πίεση για συνεργασία. Αυτοί οι προβληματισμοί, όμως, για το θέμα της εικόνας και της «σκιάς του μέλλοντος» δεν επαρκούν για να εξηγήσουν την πολιτική της ελληνικής συνεργασίας. Μια ανάλυση του εγγράφου της 2^{ης} Δεκεμβρίου 1991 οδηγεί σε υποθέσεις για την ύπαρξη επιπλέον σημαντικών λόγων που συνδέονται και αυτοί με το θέμα του καθεστώτος. Συγκεκριμένα,

72 Βλέπε Glenny, 1996, σελ. 143 και Κόρκος, 1994, σελ. 19, καθώς και την επιστολή που έστειλε ο τότε Πρόεδρος της Ελληνικής Δημοκρατίας Κωνσταντίνος Καραμανλής στους ηγέτες της ΕΠΣ στις 24 Νοεμβρίου 1992. Μπορεί να βρεθεί στο Βαλινάκης και Ντάλης, 1994, σελ. 109.

73 Tziampiris, 2000, σελ. 94.

74 Axelrod και Keohane, 1993, σελ. 94.

όπως αναφέρθηκε παραπάνω, ο Σαμαράς σε μια συνέντευξή του κάνει λόγο για τους ελληνικούς στόχους στο Μάαστριχτ. Ένα τηλεγράφημα από το ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών εξηγεί επίσης ότι «ενώ η Ελλάδα δεν συμφωνούσε με την απόφαση αυτή [2 Δεκεμβρίου 1991], δεν επρόκειτο να παρεμποδίσει τη λήψη απόφασης, λόγω της επικείμενης διάσκεψης του Μάαστριχτ».⁷⁵ Αυτή η υποδηλούμενη σχέση μεταξύ της ελληνικής στάσης και του Μάαστριχτ χρήζει περαιτέρω διερεύνησης.

Η θεωρία του θεσμισμού υποστηρίζει ότι τα «αγαθά» που παρέχονται αποκλειστικά από ένα καθεστώς, όπως υψηλή πυκνότητα θεμάτων και η συνακόλουθη δυνατότητα παράπλευρων ανταμοιβών, βοηθούν στην επίτευξη και την καλλιέργεια της συνεργασίας. Όλα αυτά τα κίνητρα που παράγει ένα καθεστώς υπήρχαν για την Ελλάδα στη Σύνοδο Κορυφής του Μάαστριχτ. Η ιδιότητα του μέλους της ΔΕΕ και η δημιουργία του Ταμείου Συνοχής αποτελούσαν «παράπλευρες ανταμοιβές» που μπορούσε να παρέχει κατά αποκλειστικότητα το καθεστώς της ΕΠΣ. Συγκεκριμένα, η ελληνική κυβέρνηση πίστευε ότι η εικόνα της συνεργάσιμης χώρας, θα ενίσχυε τις πιθανότητες λήψης μεγαλύτερων χρηματικών ενισχύσεων από τα Διαρθρωτικά Ταμεία. Επιπλέον, υπήρχε η ελπίδα ότι μια θετική εικόνα και μια συνεργάσιμη στάση στο θέμα της Γιουγκοσλαβίας και σε άλλα ζητήματα θα αρκούσαν για να επιτευχθεί η ένταξη στη ΔΕΕ.

Τελικά, το γεγονός ότι η Κοινότητα ικανοποίησε τους παραπάνω στόχους της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής, στο Μάαστριχτ μπορεί να θεωρηθεί ως μια σημαντική παράπλευρη ανταμοιβή, που έγινε για να διευκολυνθεί η υπογραφή της Συνθήκης. Ουσιαστικά επρόκειτο και για μία αναγνώριση της έως τότε ελληνικής συνεργασίας στο γιουγκοσλαβικό ζήτημα που είχε προκύψει. Ο θεσμισμός προβλέπει ότι η ύπαρξη υψηλής πυκνότητας ζητημάτων στα καθεστώτα διευκολύνει τέτοιες παράπλευρες ανταμοιβές και κατά συνέπεια αυξάνει τις πιθανότητες συνεργασίας.⁷⁶ Αυτό ακριβώς συνέβη και με την περίπτωση των διαπραγματεύσεων για τη Συνθήκη του Μάαστριχτ, οπότε και η πυκνότητα των θεμάτων κλιμακώθηκε.

Επιπλέον, η θεωρία του θεσμισμού τονίζει τη σημασία του αμοιβαιότητας.⁷⁷ Αυτό εξηγεί και τη συμφωνία της Ελλάδας με την απόφαση της ΕΠΣ στις 15 Ιανουαρίου 1992 για την αναγνώριση των πρώην γιουγκοσλαβικών

⁷⁵ Σκυλακάκης, 1995, σελ. 57, δική μου έμφαση.

⁷⁶ Για παράδειγμα, βλέπε Keohane, 1983, σελ. 155 και Keohane, 1984, σελ. 91.

⁷⁷ Η έννοια της αμοιβαιότητας ορίζεται στο Keohane, 1986a, σελ. 8.

δημοκρατιών.⁷⁸ Η Ελλάδα δεν ήθελε να ασκήσει βέτο στην αναγνώριση της Κροατίας, με τον όρο αυτή η πράξη συνεργασίας να ακολουθηθεί από την άρνηση της Κοινότητας να αναγνωρίσει την ΠΓΔΜ. Σε αυτή την περίπτωση, η κατάσταση της εσωτερικής πολιτικής σκηνής στην Ελλάδα χρησιμοποιήθηκε ως επιπλέον επιχείρημα από τον Έλληνα Πρωθυπουργό, που προειδοποίησε το Γερμανό και τον Ιταλό ομόλογό του ότι η αναγνώριση της ΠΓΔΜ ως Δημοκρατία της Μακεδονίας θα έθετε σε κίνδυνο την επιβίωση της κυβέρνησής του.

Η αρχή της αμοιβαιότητας μπορεί επίσης να εξηγήσει τη συμφωνία του Αντώνη Σαμαρά να υπογράψει τη διακήρυξη της ΕΠΣ στις 16 Δεκεμβρίου 1991. Για να προσυπογράψει ένα έγγραφο το οποίο κατά τη γνώμη του θα είχε αρνητικές επιπτώσεις στην περιοχή, ο Σαμαράς πέτυχε σε αντάλλαγμα τους τρεις όρους για την αναγνώριση της ΠΓΔΜ. Ακόμα, ο πρώην Υπουργός Εξωτερικών ισχυρίζεται ότι την 16 Δεκεμβρίου βρέθηκε προ τετελεσμένων λόγω της γερμανικής αδιαλλαξίας. Υποστηρίζει μάλιστα ότι αν ασκούσε βέτο στην διακήρυξη θα προσέδιδε στην Ελλάδα την εικόνα ενός μη-συνεργάσιμου μέλους και θα προκαλούσε τη μήνη της Γερμανίας. Ίσως, λοιπόν, ανησυχία για την εικόνα της χώρας να έπαιξε και αυτή ένα ρόλο και στην απόφαση αυτή.

Με βάση την παραπάνω ανάλυση μπορούμε να συμπεράνουμε ότι η θεωρία του θεσμισμού αποτελεί σημαντικό εργαλείο για την ερμηνεία της ελληνικής πολιτικής συνεργασίας έως τον Ιανουάριο του 1992—περίοδος που δυστυχώς δεν έχει τύχει της απαραίτητης διεθνούς πολιτικής και επιστημονικής προσοχής. Έννοιες της θεσμικής προσέγγισης που συνδέονται με καθεστώτα, όπως η «σκιά του μέλλοντος», η υψηλή πυκνότητα θεμάτων, οι παράπλευρες ανταμοιβές, η αμοιβαιότητα, τα αγαθά που προσφέρονται αποκλειστικά από καθεστώτα, η ενασχόληση με το θέμα της εικόνας, είναι σημαντικές για την κατανόηση της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής απέναντι στην πρώην Γιουγκοσλαβία και ΠΓΔΜ. Επιπλέον, το γεγονός ότι η εσωτερική πολιτική ήταν περιφερειακής σημασίας στις αποφάσεις της κυβέρνησης, συντείνει περαιτέρω στη δικαίωση της θεσμικής ανάλυσης.

Μπορούμε, επίσης, να συμπεράνουμε, σχετικά με την ΕΠΣ—και σε αντίθεση με κάποιες ερευνητικές προσεγγίσεις ότι οι διακυβερνητικές επιτροπές και οι Σύνοδοι Κορυφής μπορεί να δώσουν την ευκαιρία για ουσιαστικές

78 Βλέπει EPC Press Release P. 9/92, 15 Ιανουαρίου 1992.

συμφωνίες συνεργασίας, που οφείλονται εν μέρει στην αυξανόμενη δυνατότητα παράπλευρων ανταμοιβών.⁷⁹ Αυτό συνέβη σίγουρα και στην περίπτωση των διαπραγματεύσεων για τη Συνθήκη του Μάαστριχτ, οπότε η πυκνότητα των θεμάτων είχε κορυφωθεί.

Τέλος, όσον αφορά την ελληνική διπλωματία, πρέπει να τονίσουμε ότι υπήρχε μια σαφής ιεράρχηση στόχων, ενώ η εσωτερική πολιτική δεν κατεύθυνε τις εξελίξεις. Το αποτέλεσμα ήταν μια σειρά ενεργειών που συνεισέφεραν στην προσπάθεια της ΕΠΣ να θέσει τέρμα στον πόλεμο της Γιουγκοσλαβίας, ενώ ταυτόχρονα διασφάλιζαν τους βασικούς στόχους της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής. Είναι, όμως, βέβαιο ότι υπήρχε κάποια ασάφεια σχετικά με τους τελικούς ελληνικούς στόχους που σχετίζονταν με την ΠΓΔΜ. Από τα μέσα Ιανουαρίου 1992 ξεκίνησε μια διαδικασία που τελικά έμελλε να προκαλέσει εσωτερική ρήξη στην κυβέρνηση για το θέμα της ονομασίας της ΠΓΔΜ. Οδήγησε, επίσης, σε παρακμή τις πολιτικές συνεργασίας και στην επιδίωξη πολιτικών αντιπαράθεσης με την ΠΓΔΜ και περιορισμένης συνεργασίας με την ΕΠΣ που διήρκεσαν μέχρι το 1995. Το επόμενο κεφάλαιο θα διερευνήσει τα βασικά γεγονότα της περιόδου, θα τονίσει τα λάθη στα οποία υπέπεσε η Ελλάδα, καθώς και τα θεωρητικά μαθήματα που προκύπτουν σχετικά με τον τρόπο χάραξης της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής.

⁷⁹ Για παράδειγμα, βλέπε Smith, 1996, σελ. 9.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Η ελληνική εξωτερική πολιτική κατά την περίοδο της αντιπαράθεσης με την ΠΓΔΜ (1992-1995). Βασικά χαρακτηριστικά, λάθη και διδάγματα

Α. Βασικά χαρακτηριστικά

Όπως εξηγήσαμε και στο προηγούμενο κεφάλαιο, μέχρι τα μέσα Ιανουαρίου 1992, η ελληνική κυβέρνηση ασκούσε με συνέπεια μια πολιτική αυτοσυγκράτησης, συνεργασίας και ευελιξίας στα θέματα που ανέκυψαν από τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας. Υπέγραψε όλες τις σχετικές αποφάσεις της ΕΠΣ, ενώ δεν απείλησε ποτέ με άσκηση του δικαιώματος αρνησηκυρίας. Ιδιαίτερα σε σχέση με την ΠΓΔΜ, η Αθήνα υιοθέτησε μια σχετικά ήπια πολιτική, που φανέρωνε διαλλακτικότητα στο ζήτημα της ονομασίας. Ωστόσο, στους μήνες που ακολούθησαν και μέχρι την υπογραφή της Ενδιάμεσης Συμφωνίας το Σεπτέμβριο του 1995 (θα εξετάσουμε το θέμα στο Κεφάλαιο 5), η Ελλάδα εφαρμόσε μια εξωτερική πολιτική αντιπαράθεσης με τη γείτονα χώρα.

Η αλλαγή που παρατηρήθηκε στην ελληνική πολιτική, που μέχρι τότε χαρακτηριζόταν από συνεργασία, ξεκίνησε με μια επιστολή που έστειλε ο Αντώνης Σαμαράς στους ομολόγους του της ΕΠΣ στις 17 Ιανουαρίου 1992, όπου υποστήριζε ότι η λέξη «Μακεδονία» δεν έπρεπε να περιλαμβάνεται στην ονομασία της ΠΓΔΜ.¹ Εκείνη την περίοδο, αυτή ήταν η μαξιμαλιστι-

1 Βλέπε Tziampiris, 2000, σελ. 86.

κή, αλλά διαπραγματεύσιμη θέση της Αθήνας. Μετατράπηκε, όμως, σε μη-διαπραγματεύσιμη μετά τη σύγκληση του Δευτέρου Συμβουλίου Πολιτικών Αρχηγών στις 13 Απριλίου 1992, όπου υποστηρίχθηκε η αποφυγή οποιουδήποτε συμβιβασμού που θα συμπεριλάμβανε τον όρο Μακεδονία στη διεθνή ονομασία του νεοπαγούς κρατιδίου. Όπως θα δούμε στο Κεφάλαιο 6, η Ελλάδα διατήρησε αυτή την επίσημη θέση ουσιαστικά μέχρι τα τέλη του 2001.

Η ελληνική πολιτική της μη-συνεργασίας διέθετε τρία βασικά χαρακτηριστικά, τα οποία τελικά προσδιόρισαν την ποιότητα και την ένταση των ενεργειών και των αποτελεσμάτων της κατά τη διάρκεια των ετών 1992-1995. Πρώτο και σημαντικότερο χαρακτηριστικό ήταν η υιοθέτηση από την Αθήνα της μαξιμαλιστικής θέσης για το ζήτημα της ονομασίας και η εμμονή της κυβέρνησης στη συγκεκριμένη θέση. Τα βασικά γεγονότα που οδήγησαν σε αυτή την εξέλιξη θα αναλυθούν παρακάτω. Σε αυτό το σημείο, όμως, είναι σημαντικό να εξηγήσουμε πώς, κατά τη διάρκεια των ετών της αντιπαράθεσης, οποιαδήποτε απόφαση αντιτίθονταν σε αυτή τη μαξιμαλιστική θέση θα κατέληγε σε βέβαιη πτώση της κυβέρνησης Μητσοτάκη (1991-93), η οποία διατηρούσε οριακή κοινοβουλευτική πλειοψηφία, μετά δε τον Οκτώβριο του 1993 θα οδηγούσε σε βαθιά αμηχανία την επόμενη κυβέρνηση, του Ανδρέα Παπανδρέου, καθώς ως αξιωματική αντιπολίτευση είχε διακινδυνεύσει την αξιοπιστία της υποστηρίζοντας και προσυπογράφοντας την πλέον σκληροπυρηνική γραμμή στο θέμα του ονόματος. Με άλλα λόγια, και οι δύο ηγέτες επέδειξαν απροθυμία ή αδυναμία αποστασιοποίησης από τη μη-διαπραγματεύσιμη και εξαιρετικά δημοφιλή θέση για την ονομασία της ΠΓΔΜ. Αυτή η κατάσταση αναπόφευκτα οδήγησε στην απόρριψη μιας σειράς σημαντικών προσπαθειών διεθνούς μεσολάβησης.

Πιο συγκεκριμένα, τον Απρίλιο του 1992, ο Πορτογάλος Υπουργός Εξωτερικών Τζοάους Ντε Ντέους Πινέιρο, μετά από απόφαση της ΕΠΣ, κατέβαλε συγκεκριμένες διπλωματικές προσπάθειες και παρουσίασε μια συμφωνία-πακέτο, γνωστή ως Πακέτο Πινέιρο, που επεδίωκε τη διευθέτηση της διαμάχης μεταξύ Ελλάδας και ΠΓΔΜ.² Η λύση αυτή προέβλεπε μεταξύ άλλων αποχή από την απειλή ή τη χρήση βίας, προσέφερε εγγυήσεις για το απαραβίαστο των συνόρων και την εδαφική ακεραιότητα των δύο χωρών και διασφάλιζε τη

2 Για το περιεχόμενο του Πακέτου Πινέιρο, βλέπε Παράρτημα II.

νόμιμη και ελεύθερη διακίνηση προϊόντων. Αυτό όμως που έκρινε την τύχη του Πακέτου Πινέιρο ήταν ότι πρότεινε την αναγνώριση της ΠΓΔΜ με την ονομασία «Νέα Μακεδονία», προκαλώντας έτσι την οργισμένη απάντηση του τότε Υπουργού Εξωτερικών της Ελλάδας Αντώνη Σαμαρά³ και επιφέροντας την τελική απόρριψη της προτεινόμενης συμφωνίας.

Άλλη μια προσπάθεια επίτευξης συμβιβασμού πραγματοποιήθηκε στα τέλη του 1992 από το συνταξιούχο βρετανό διπλωμάτη Ρόμπιν Ο'Νιλ,⁴ υπό την αιγίδα της Βρετανικής Προεδρίας στην ΕΠΣ. Η πρωτοβουλία του Ο'Νιλ κατέληξε σε μια έκθεση στις 3 Δεκεμβρίου 1992⁵ που δήλωνε ότι «Η Κυβέρνηση της ΠΓΔΜ ... είναι ... έτοιμη να αποδεχτεί την ονομασία Δημοκρατία της Μακεδονίας (Σκόπια) σε όλες τις διεθνείς συναλλαγές της».⁶ Η δυσaréσκεια των Αθηνών με την ανεπιθύμητη αυτή πρόταση ήταν προφανής και έτσι η Έκθεση Ο'Νιλ απορρίφθηκε με πικρία διότι δεν θεωρήθηκε αντικειμενική.⁷

Μια τρίτη διαμεσολαβητική προσπάθεια που απέβη άκαρπη ήταν αυτή των μεσολαβητών του ΟΗΕ Σάιρους Βανς και Λόρδου Όουεν, οι οποίοι παρουσίασαν το Μάιο του 1993, ένα προσχέδιο Συνθήκης που κάλυπτε σχεδόν όλες τις πτυχές της αντιπαράθεσης μεταξύ των δύο χωρών.⁸ Ωστόσο, η βασική πρόβλεψη αυτού του προσχεδίου για την ονομασία περιλάμβανε την πρόταση να αναγνωριστεί διεθνώς η νέα αυτή χώρα με την ονομασία «Nona Makedonija». Η πρόταση φαινομενικά ήταν παρόμοια με του Πινέιρο, αλλά η σημαντική της διαφοροποίηση ήταν ότι περιλάμβανε την ονομασία στη σλαβική της εκδοχή, υποδηλώνοντας έτσι την έλλειψη αρχαίων και ελληνικών καταβολών της ΠΓΔΜ. Μολονότι πολλοί πολιτικοί στην Αθήνα είδαν το προσχέδιο των Βανς-Όουεν ως «αριστούργημα διπλωματικής επιδεξιότητας»,⁹

3 Βλέπε Σκυλακάκης, 1995, σελ. 284.

4 Σημαντικές πληροφορίες για το για το διπλωματικό αυτό επεισόδιο δίνονται στο Ο'Neil, 1997 και Παπακωνσταντίνου, 1994, σελ. 169-210.

5 Για το κείμενο της έκθεσης Ο'Νιλ, βλέπε Παπακωνσταντίνου, 1994, σελ. 431-9.

6 Παπακωνσταντίνου, 1994, σελ. 437.

7 Βλέπε Tziampiris, 2000, σελ. 151.

8 Για το κείμενο του προσχεδίου της Συνθήκης, βλέπε Παράρτημα III. Για μια ανάλυση αυτής της πρωτοβουλίας, βλέπε Kofos, 1999, σελ. 243-4, και Παπακωνσταντίνου, 1994, σελ. 381-412.

9 Kofos, 1999, σελ. 244.

δε συμβάδιζε με τη μαξιμαλιστική θέση της χώρας στο ζήτημα της ονομασίας και, παρά τον έντονο προβληματισμό της, η κυβέρνηση Μητσοτάκη δεν ήταν σε θέση να το στηρίξει και να το υπογράψει.

Το δεύτερο χαρακτηριστικό της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής κατά τη διάρκεια της περιόδου 1992-1995 ήταν η προθυμία της να υιοθετήσει «σωφρονιστικά» οικονομικά μέτρα και να επιφέρει σημαντική ζημιά στην εύθραυστη οικονομία της ΠΓΔΜ, ως το πλέον ακραίο μέσο στην άσκηση πιέσεων προς τη νέα αυτή δημοκρατία. Συγκεκριμένα, στις 21 Αυγούστου 1992, ο Πρωθυπουργός Κωνσταντίνος Μητσοτάκης ανακοίνωσε ότι η Ελλάδα δε θα επέτρεπε τη διέλευση προϊόντων πετρελαίου από τα βόρεια σύνορά της.¹⁰ Στην ουσία αυτό ισοδυναμούσε με την επιβολή ενός εμπάργκο πετρελαίου εναντίον της γειτονικής χώρας. Οι επιπτώσεις του εμπάργκο μετριάστηκαν κάπως από τα φορτία πετρελαίου που εισέρχονταν στην ΠΓΔΜ από τη Βουλγαρία, χωρίς αυτή η παρατήρηση να σημαίνει ότι υποτιμάται η σκληρότητά του. Σύμφωνα με τον Κίρο Γκλιγκόροφ, αν και το εμπάργκο διήρκησε για μια σχετικά σύντομη περίοδο (μέχρι το Δεκέμβριο του 1992) «μας προκάλεσε σοβαρές βλάβες. Δεν ήμασταν προετοιμασμένοι για ένα τέτοιο μέτρο».¹¹

Η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ υπό τον Ανδρέα Παπανδρέου επέβαλε ένα ακόμα σκληρότερο και ευρύτερο εμπάργκο το Φεβρουάριο του 1994. Εκτός από το κλείσιμο του Γενικού Προξενείου της Ελλάδας στα Σκόπια, αποφάσισε να απαγορεύσει και τη διακίνηση αγαθών από και προς την ΠΓΔΜ, ιδιαίτερα μέσω του λιμανιού της Θεσσαλονίκης. Έγιναν κάποιες εξαιρέσεις μόνο για ανθρωπιστικούς λόγους και έτσι τα τρόφιμα και τα φαρμακευτικά προϊόντα δεν συμπεριλήφθηκαν σε αυτό το σχεδόν καθολικό εμπάργκο.¹²

Ο Γκλιγκόροφ στα απομνημονεύματά του προβαίνει στις εξής υποθέσεις:

Πιθανόν στους υπολογισμούς των Ελλήνων, όταν εισήγαγαν το εμπάργκο, ήταν ότι εμείς δεν μπορούμε να αντέξουμε. Δεν υπάρχει τρόπος να εισάγουμε πετρέλαιο και τις αναγκαίες για τη βιομηχανία μας πρώτες ύλες από το εξωτερικό, εμποδίζοντας ταυτόχρονα

10 Βλέπε Σκυλακάκης, 1995, σελ. 180-3, και Tziampiris, 2000, σελ. 144-5.

11 Γκλιγκόροφ, 2001, σελ. 275.

12 Βλέπε Kofos, 1999, σελ. 244-6, και Τάρκας, 1997, σελ. 376-403.

τις εξαγωγές μας. Ειδικά τις πολύ σημαντικές για μας εξαγωγές, όπως π.χ. τις εξαγωγές μεταλλευμάτων ... Εννοείται – το εμπάργκο χτύπησε και όλη την υπόλοιπη παραγωγή μας.¹³

Θα πρέπει να τονίσουμε ότι αυτά τα οικονομικά αντίμετρα τελικά απέτυχαν, διότι η κυβέρνηση της ΠΓΔΜ δεν άλλαξε τη στάση της ούτε και αποδέχτηκε διεθνή αναγνώριση με μια ονομασία που θα συμβάδιζε με τη μαξιμαλιστική ελληνική θέση. Επιπλέον, τα μέτρα αυτά αποτελούσαν τη μέγιστη μορφή πίεσης που ήταν διατεθειμένη να ασκήσει η Αθήνα, καθώς ποτέ δεν εξετάστηκε το ενδεχόμενο στρατιωτικής δράσης εναντίον της νέας αυτής δημοκρατίας, ούτε και σχεδιάστηκε κάτι τέτοιο. Το Κεφάλαιο 4 θα τονίσει τον τρόπο με τον οποίο ο Κίρο Γκλιγκόροφ προφανώς παρενόησε τη σημαντική αυτή πολιτική παράμετρο.

Το τρίτο χαρακτηριστικό της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής κατά την περίοδο 1992-1995 ήταν η εξαιρετική σημασία της κομματικής και εσωτερικής πολιτικής σκηνής για τη διαμόρφωση και την εφαρμογή των αποφάσεων σχετικά με την ΠΓΔΜ. Υπάρχει πληθώρα παραδειγμάτων, αλλά δύο περιστατικά που έλαβαν χώρα κατά τη διάρκεια του «κρίσιμου διαστήματος 1990-2»¹⁴ χρήζουν ιδιαίτερης προσοχής και ανάλυσης, διότι καθόρισαν σε σημαντικό βαθμό την εμφάνιση και την αποδοχή της μαξιμαλιστικής θέσης για το όνομα. Πρόκειται για το παλλαϊκό συλλαλητήριο της 14^{ης} Φεβρουαρίου 1992 στη Θεσσαλονίκη και το Δεύτερο Συμβούλιο των Πολιτικών Αρχηγών στις 13 Απριλίου 1992.

Το συλλαλητήριο της Θεσσαλονίκης αποτέλεσε ένα μνημειώδες γεγονός όπου περίπου ένα εκατομμύριο πολίτες από τη Βόρεια Ελλάδα εξέφρασαν το ενδιαφέρον και την ευαισθητοποίησή τους για το Μακεδονικό Ζήτημα. Επρόκειτο για ένα ξεχείλισμα συναισθημάτων που είχε άμεση σχέση με την τραυματική ιστορία της περιοχής, όπως αυτή παρουσιάστηκε στο Κεφάλαιο 1.¹⁵ Η γιγαντιαία αυτή ειρηνική συγκέντρωση προχώρησε στην καταδίκη διαφόρων ενεργειών εχθρικής προπαγάνδας της ΠΓΔΜ και, το σημαντικότερο, επιβεβαίωσε την ιδιαίτερη ελληνική μακεδονική ταυτότητα η οποία συν-

¹³ Γκλιγκόροφ, 2001, σελ. 306.

¹⁴ Κοφός, 1999, σελ. 229.

¹⁵ Για μια εκτενή ανάλυση του συλλαλητηρίου της Θεσσαλονίκης και των άμεσων συνεπειών του, βλέπε Tziampiris, 2000, σελ. 97-101.

δέεται άρρηκτα με μια αδιάλειπτη ιστορική και πολιτισμική παρουσία που διατρέχει περίπου τρεις χιλιετίες.

Το συλλαλητήριο τελείωσε με την ανάγνωση και την αποδοχή ενός ψηφίσματος που περιείχε την ακόλουθη παράγραφο:

Καλείται η κυβέρνηση να σταθεί στο πνεύμα και στο μήνυμα του ψηφίσματος και του σημερινού συλλαλητηρίου. Ο λαός της Μακεδονίας και της Θεσσαλονίκης ζητά από τον Υπουργό Εξωτερικών να συνεχίσει αγωνιζόμενος και να μη δεχτεί την αναγνώριση του κράτους των Σκοπίων με όνομα ή ονομασία που θα συμπεριλαμβάνει τη λέξη Μακεδονία.¹⁶

Το συλλαλητήριο της Θεσσαλονίκης στήριξε τη μαξιμαλιστική θέση για τη ζήτηση του ονόματος, σύμφωνα με την οποία ο όρος «Μακεδονία» δεν έπρεπε να περιλαμβάνεται στην ονομασία της νέας αυτής δημοκρατίας. Με τον τρόπο αυτό, συνέδεσε το ζήτημα του ονόματος της ΠΓΔΜ με αυθεντικές ανησυχίες, πάθη και πατριωτισμό που μπορούν να εκδηλωθούν μόνο από την ελεύθερα εκφρασμένη και ειλικρινή βούληση ενός εκατομμυρίου ανθρώπων που διαδηλώνουν στους δρόμους.

Πριν από τις 14 Φεβρουαρίου 1992, η ελληνική εξωτερική πολιτική ασκούνταν αποκλειστικά από έμπειρους διπλωμάτες και εκλεγμένους πολιτικούς. Ωστόσο, το γεγονός ότι σχεδόν το ένα δέκατο του πληθυσμού της χώρας στήριζε τόσο θερμά μια συγκεκριμένη θέση για ένα ζήτημα που αφορούσε σαφώς την εξωτερική πολιτική, είχε αναπόφευκτα τις επιπτώσεις του. Ο λαός αποτέλεσε σημαντικό, αν όχι πρωταγωνιστικό παράγοντα στις διπλωματικές προσπάθειες της Ελλάδας, όχι μόνο λόγω της εκλογικής του δύναμης που εκδηλώνεται κάθε τέσσερα χρόνια, αλλά κυρίως λόγω της διαρκούς υπενθύμισης και της πίεσης που ασκούσε για τη συγκεκριμένη πολιτική που θα έπρεπε να εφαρμόσει η κυβέρνηση στο θέμα της ΠΓΔΜ. Πρέπει να τονίσουμε ότι το συλλαλητήριο της Θεσσαλονίκης αποτέλεσε την αφετηρία μιας διαδικασίας αλληλεπιδράσεων μεταξύ της εξωτερικής πολιτικής, της εσωτερικής πολιτικής και του εθνικισμού, που συνδέθηκαν με τις ενέργειες της χώρας στο Μακεδονικό Ζήτημα.

¹⁶ Μακεδονία, 15 Φεβρουαρίου 1992, σελ. 5.

Ιδιαίτερα σε σχέση με το όνομα, αυτή η αλληλεπίδραση κορυφώθηκε με το Δεύτερο Συμβούλιο των Πολιτικών Αρχηγών που πραγματοποιήθηκε στις 13 Απριλίου 1992, υπό την προεδρία του τότε Προέδρου της Ελληνικής Δημοκρατίας Κωνσταντίνου Καραμανλή.¹⁷ Επρόκειτο για μια δραματική συνεδρίαση, με ένα προεδρικό ξέσπασμα εναντίον του Υπουργού Εξωτερικών, που ουσιαστικά προανήγγειλε την αποπομπή του από την κυβέρνηση, αλλά και την επίσημη υιοθέτηση από το σύνολο σχεδόν της ελληνικής πολιτικής ηγεσίας της προτιμώμενης από τον ίδιο στάσης στο ζήτημα της ονομασίας.

Συγκεκριμένα, η συνάντηση έκλεισε με ένα ανακοινωθέν που τόνιζε τα εξής:

Σχετικά με το θέμα των Σκοπίων, η πολιτική ηγεσία της χώρας, με εξαίρεση το ΚΚΕ συμφώνησε ότι η Ελλάδα θα αναγνωρίσει ανεξάρτητο κράτος των Σκοπίων μόνο εάν τηρηθούν και οι τρεις όροι που έθεσε η ΕΟΚ, στις 16 Δεκεμβρίου '91, με την αυτονόητη διευκρίνιση ότι στο όνομα του κράτους αυτού δεν θα υπάρχει η λέξη Μακεδονία.¹⁸

Αυτή η διατύπωση σηματοδότησε την επίσημη υιοθέτηση, στο υψηλότερο δυνατό πολιτικό επίπεδο, της μη-διαπραγματεύσιμης μαξιμαλιστικής θέσης για την ονομασία της ΠΓΔΜ. Τα συνδυασμένα αποτελέσματα του συλλαλητηρίου της Θεσσαλονίκης και της απόφασης αυτής ήταν τεράστια. Στην έκφραση της δύναμης, της ποιότητας και του εύρους του λαϊκού πάθους οι πολιτικοί ηγέτες της χώρας ανταποκρίθηκαν με έναν θετικό τρόπο. Αυτή η συμφωνία μεταξύ του λαού και των εκπροσώπων του παρέμεινε αδιατάρακτη τουλάχιστον μέχρι το 1995, και μάλιστα εκφράστηκε με διάφορους τρόπους: την απόρριψη διεθνών μεσολαβητικών προσπαθειών οι οποίες πρότειναν συμφωνίες για το ζήτημα του ονόματος που ήταν όμως ασύμβατες με την μαξιμαλιστική γραμμή που είχε υιοθετηθεί, το οικονομικό εμπάργκο του 1994 και

17 Για το Δεύτερο Συμβούλιο των Πολιτικών Αρχηγών, βλέπε Παπανδρέου, 1997, σελ. 516-39, Σκυλακάκης, 1995, σελ. 133-43, Τάρκας, 1995, σελ. 282-91 και Tziampiris, 2000, σελ. 122-5 και 132-3. Το Πρώτο Συμβούλιο των Πολιτικών Αρχηγών ήταν πολύ μικρότερης σημασίας και πραγματοποιήθηκε στις 18 Φεβρουαρίου 1991. Βλέπε Σκυλακάκης, 1995, σελ. 93-6.

18 Βαληνάκης και Ντάλης, 1994, σελ. 93.

ιδιαίτερα τα τεράστια μαζικά συλλαλητήρια του 1994 που πραγματοποιήθηκαν στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη.¹⁹

Ωστόσο, παρά την εμφανή συμφωνία μεταξύ των Ελλήνων πολιτών και πολιτικών, η εξωτερική πολιτική της χώρας προς την ΠΓΔΜ αποδείχτηκε τελικά ανίκανη να εξαναγκάσει τη νέα αυτή δημοκρατία σε συμμόρφωση με τη θέση των Αθηνών για το όνομα. Ταυτόχρονα, η χώρα κλήθηκε να πληρώσει βαρύ τίμημα στη διεθνή της αξιοπιστία, εικόνα και κύρος. Τελικά, όπως θα δούμε στο Κεφάλαιο 5, έπρεπε να προηγηθεί η υπογραφή της Ενδιάμεσης Συμφωνίας του 1995 για να ξεκινήσει η διαδικασία εξομάλυνσης των σχέσεων μεταξύ των δύο χωρών, μολονότι το ζήτημα της ονομασίας δεν επιλύθηκε – η ΠΓΔΜ παραμένει αδιάλλακτη ενώ διεθνώς (αν και συνήθως ανεπίσημα) αποκαλείται απλά Μακεδονία.

Με βάση τα αποτελέσματα που επιτεύχθηκαν και όχι με βάση τις προθέσεις ή το τι ήταν δίκαιο, η ελληνική διπλωματία προς την ΠΓΔΜ κατά τη διάρκεια της περιόδου 1992-1995 πρέπει τελικά να κριθεί ως ανεπιτυχής. Μια σειρά σοβαρών λαθών, που θα συζητηθούν παρακάτω και τα οποία προέκυψαν ακριβώς από τα προαναφερθέντα βασικά χαρακτηριστικά της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής, εξηγούν σε μεγάλο βαθμό αυτήν τη δυσάρεστη έκβαση.

Β. Λάθη

Ίσως το σημαντικότερο λάθος στη άσκηση της ελληνικής πολιτικής ήταν ότι αυτοεγκλωβίστηκε σε μια μαξιμαλιστική θέση για το ζήτημα της ονομασίας. Με αυτή τη διαπίστωση, ο γράφων δεν επιχειρεί να εκφράσει κάποια κρίση για την εγκυρότητα και το δίκαιο της ελληνικής στάσης στο ζήτημα του ονόματος της ΠΓΔΜ. Πράγματι, είναι βέβαιο ότι βάσει της αρχαίας και νεότερης ιστορίας, οι διαδοχικές κυβερνήσεις των Αθηνών θα μπορούσαν να παρουσιάσουν αναρίθμητα παραδείγματα ή γεγονότα που θα τεκμηριώναν τη σκληρή τους θέση για το ζήτημα του ονόματος.²⁰

Ωστόσο, η «ψυχρή», ακαδημαϊκή αξιολόγηση αυτής της άκαμπτης πολιτικής είναι αναγκασμένη να αξιολογήσει τις διπλωματικές προσπάθειες βάσει των αποτελεσμάτων τους. Η τελική αποτυχία στην επίτευξη των επιδιωκόμενων αποτελεσμάτων πρέπει να ληφθεί υπόψη και να εκτιμηθεί κατάλλη-

19 Ο γράφων νιώθει πως τον τιμά η συμμετοχή του στο συλλαλητήριο της Θεσσαλονίκης.

20 Βλέπε, για παράδειγμα, Μάρτης, 1983.

λα, ειδικά αν τελικά προκύψει κάποια επίσημη συμφωνία που θα επιτρέψει την αναγνώριση της ΠΓΔΜ από την Ελλάδα με μια ονομασία που θα περιλαμβάνει τον όρο Μακεδονία.²¹ Αυτό σημαίνει πως ίσως να απαιτούνταν κάπως μεγαλύτερη ευελιξία από τη μεριά της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής κατά τη διάρκεια της περιόδου 1992-95. Με αυτόν τον τρόπο, οι διαπραγματεύσεις δεν θα ήταν εντελώς άσκοπες – «παιχνίδια μεταξύ αντιπάλων» όπου η μόνη δυνατή έκβαση ήταν νίκη ή ήττα – αλλά μπορεί να οδηγούσαν σε συγκεκριμένα θετικά αποτελέσματα.

Η έλλειψη ευελιξίας δεν επέτρεψε στην Ελλάδα να επωφεληθεί των ευκαιριών που θα μπορούσαν να οδηγήσουν στην επίτευξη ενός συμβιβασμού, στην ενίσχυση των διμερών σχέσεων και σε άμεση και πλήρη αξιοποίηση των οικονομικών συγκριτικών πλεονεκτημάτων της χώρας (όπως θα δούμε στο Κεφάλαιο 5). Επιπλέον, η κατάσταση αυτή επέφερε ένα τεράστιο πλήγμα στη διεθνή εικόνα της χώρας, που όμως αγνοήθηκε. Αυτή ήταν μια δεύτερη περιοχή σημαντικών σφαλμάτων στην ελληνική εξωτερική πολιτική.

Στις διεθνείς σχέσεις, το κύρος και η φήμη μιας χώρας είναι στοιχεία που δεν είναι εύκολα προσμετρήσιμα, αλλά δεν παύουν να έχουν εξαιρετική σημασία.²² Συνήθως απαιτούνται συνεχείς και επιτυχημένες προσπάθειες για να αποκτηθεί η φήμη ενός ώριμου και αξιόπιστου κράτους. Αυτά τα κέρδη μπορούν πολύ συχνά να σπαταληθούν την ίδια στιγμή, αν υπάρξουν ενέργειες που πιθανόν να εκληφθούν από τη διεθνή κοινότητα (ακόμα και άδικα) ως ανεύθυνες και ασύμβατες με τους στόχους μιας συγκεκριμένης, επιλεγμένης πολιτικής (στην περίπτωση της μεταψυχροπολεμικής Γιουγκοσλαβίας, αυτοί οι στόχοι ήταν η σταθερότητα και η ανάσχεση της ένοπλης διαμάχης).

Είναι σχεδόν σίγουρο ότι η φήμη της Ελλάδας στην ΕΠΣ και στην ευρύτερη διεθνή κοινότητα είχε ουσιαστικά καταρρακωθεί ως αποτέλεσμα της αντίθεσης της Ελλάδας στην αναγνώριση της ΠΓΔΜ, ιδιαίτερα δε των οικονομικών μέτρων που ελήφθησαν εναντίον της νέας αυτής χώρας. Για παράδειγμα, το εμπάργκο του 1994 εναντίον της ΠΓΔΜ κατάφερε να:

Ξεσηκώσει παγκόσμια κατακραυγή εναντίον της Ελλάδας και

21 Βλέπε *Το Βήμα*, 11 Νοεμβρίου 2001.

22 Βλέπε, για παράδειγμα, Axelrod and Keohane, 1983, σελ. 94, και Keohane, 1984, όπου το θέμα της σημασίας της φήμης μιας χώρας περιλαμβάνεται σε μια κοινή και εντυπωσιακή επιχειρηματολογία που συνδέεται με τη σημασία των θεσμών στην επιδίωξη συνεργασίας στις διεθνείς σχέσεις. Βλέπε όμως και Mercer, 1996.

να θέσει τη χώρα στη δυσχερή θέση του κοινωνικού παρία της Ευρώπης. Μια θέση που παραπέμπει στον επταετή εξοστρακισμό της χώρας κατά τη διάρκεια της χούντας των συνταγματαρχών.²³

Η φήμη της Ελλάδας ως «μαύρου προβάτου»²⁴ πιθανόν να συνέβαλε στο γεγονός ότι δεν υπήρξε κάποια οριστική ή ευνοϊκή για τη χώρα μας διευθέτηση της διαμάχης με την ΠΓΔΜ εντός της ΕΠΣ, όσον καιρό η τελευταία ήταν υπεύθυνη για το χειρισμό του θέματος αυτού (Ιούνιος 1991-Δεκέμβριος 1992). Η αδυναμία επίτευξης μιας ικανοποιητικής συμφωνίας στα πλαίσια της ΕΠΣ πιθανώς αποτελεί το υπέρτατο τίμημα που πλήρωσε η Ελλάδα για τη στάση αντιπαράθεσης που τήρησε, η οποία συνδέθηκε με την απώλεια μέρους της αξιοπιστίας της. Επιπλέον, οι προσπάθειες της Ελλάδας στα πλαίσια του ΟΗΕ δυσχεράνθηκαν ακόμα περισσότερο λόγω του καταρρακωμένου διεθνούς κύρους της χώρας. Ωστόσο, η απόφαση για ένταξη της νέας αυτής δημοκρατίας στον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών με την προσωρινή ονομασία ΠΓΔΜ αποτελεί κάποια σχετική επιτυχία και αποδεικνύει τις ικανότητες της ελληνικής διπλωματίας όταν μια ευρεία διαδικασία λήψης αποφάσεων επικεντρώνει τις προσπάθειές της στην επίτευξη ενός συγκεκριμένου και σαφώς προσδιορισμένου στόχου.²⁵

Τέλος, μια πιο επιτυχημένη στρατηγική στο ζήτημα της ΠΓΔΜ θα είχε επίσης βοηθήσει την Ελλάδα να αποφύγει το σημαντικό σφάλμα της σύγκυσης μεταξύ εξωτερικής πολιτικής και κομματικών εσωτερικών θεμάτων. Μια τέτοια σύγκυση έχει οδηγήσει συχνά σε αρνητικά και κατά καιρούς καταστροφικά αποτελέσματα στην ιστορία της νεότερης Ελλάδας.²⁶ Σε μια δημοκρατική κοινωνία, η εξωτερική πολιτική θα πρέπει να ασκείται κατά τρόπο που να χειρίζεται επιτυχημένα τους προβληματισμούς, τα συμφέροντα, ίσως ακόμα και τα πάθη των πολιτών μιας χώρας, χωρίς όμως να καθοδηγείται σε καθημερινή βάση από τους πολίτες. Για αυτό το λόγο, άλλωστε, ο λαός εκλέ-

23 Kofos, 1999, σελ. 245. Βλέπε επίσης Ροζάκης, 1996, σελ. 10-11.

24 Για τη φήμη της Ελλάδας ως «μαύρου προβάτου», βλέπε την πειστική παρουσίαση στο Σκυλακάκης, 1995, σελ. 147-54.

25 Βλέπε Παράρτημα III. Πρόκειται ίσως για το καλύτερο διπλωματικό έγγραφο που παρουσίασε η Ελλάδα την περίοδο 1991-2001. Μια συλλογική προσπάθεια διπλωματών, ιστορικών και νομικών, παρουσιάζει σύντομα και περιεκτικά τους λόγους της ελληνικής δυσαρέσκειας με την αλυτρωτική προπαγάνδα της ΠΓΔΜ.

26 Βλέπε, για παράδειγμα, Λαγάκος, 1996.

κό παρελθόν στα Βαλκάνια εξακολουθεί να επηρεάζει με δραματικό τρόπο σύγχρονα γεγονότα και εξελίξεις. Τα λαϊκά πάθη, ακόμα κι αν σοβούν για δεκαετίες, έχουν τη δυνατότητα να αναθερμανθούν, ειδικά όταν συνδέονται άμεσα με τραυματικά γεγονότα, με σημαντικά εθνικά θέματα καθώς και με ζητήματα ταυτότητας.

Ο Ευάγγελος Κωφός, το 1986, προειδοποιούσε:

Η ελληνική στάση προς τις μακεδονικές εξελίξεις είναι τόσο φορτισμένη συναισθηματικά ώστε οι Έλληνες μεγιστοποιούν πέραν κάθε ορίου γεγονότα ή καταστάσεις που συνδέονται με τη Μακεδονία, ή τηρούν μια διακριτική σιγή.²⁷

Ακόμα, κατά τη διάρκεια της περιόδου 1992-1995, γεγονότα, προκλήσεις και άλλα ζητήματα απέκτησαν διαστάσεις για τον πρόσθετο λόγο της σιγής και της ολιγορίας των διαδοχικών ελληνικών κυβερνήσεων των περασμένων δεκαετιών στο Μακεδονικό Ζήτημα.

Συνεπώς, το πρώτο δίδαγμα που προκύπτει από το συγκεκριμένο κεφάλαιο της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής είναι αυτό της ανάγκης προσεκτικών κινήσεων. Το λαϊκό αίσθημα και οι αντιδράσεις των πολιτών δεν πρέπει να θεωρούνται δεδομένες, ούτε και μπορούν να χαλιναγωγηθούν όταν συνδέονται με θέματα τεράστιας ιστορικής σημασίας. Η ελληνική διπλωματία πρέπει πάντοτε να λαμβάνει υπόψη της τους κινδύνους υποδαύλισης των μαζικών λαϊκών αντιδράσεων, ειδικά όταν δεν υπάρχει σαφής ιεράρχηση στόχων ή μακροπρόθεσμη στρατηγική.

Η τελευταία παρατήρηση οδηγεί σε ένα δεύτερο δίδαγμα ιδιαίτερης σημασίας. Στη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής, δεν επαρκεί μόνο η διάθεση για προώθηση των συμφερόντων της χώρας. Τα ευχολόγια και οι καλές προθέσεις δε φτάνουν. Αυτοί που χαράσσουν την πολιτική γραμμή θα έπρεπε να θυμούνται συνεχώς το γερμανικό ρητό που προειδοποιεί: «Ο δρόμος για την Κόλαση είναι στρωμένος με καλές προθέσεις». Είναι ανάγκη να γίνει τουλάχιστον μια σαφής ιεράρχηση των απειλών, των κινδύνων και των προτεραιοτήτων. Μια τέτοια αξιολόγηση πρέπει να βασιστεί στο ρεαλισμό, την πληροφόρηση και την ορθολογική σκέψη και όχι σε συναισθήματα. Τα ζητήματα που τοποθετούνται χαμηλά στον κατάλογο των προτεραιοτήτων δε θα

²⁷ Kofos, 1986, σελ. 10-11.

γει τις κυβερνήσεις του, χρηματοδοτεί τα Υπουργεία Εξωτερικών και Εκπαιδεύει τους διπλωμάτες. Η εσωτερική πολιτική σκηνή, ή τυχόν κομματικές και προσωπικές φιλοδοξίες δεν θα πρέπει να ανακόπτουν, να περιορίζουν, ή να κρατούν σε ομηρία την ευελιξία που είναι απαραίτητη για τη διαμόρφωση και άσκηση μιας επιτυχημένης εξωτερικής πολιτικής.

Επιπλέον, η εξάρτηση της εξωτερικής πολιτικής από εσωτερικούς παράγοντες επιφέρει αστάθεια στην εσωτερική πολιτική κατάσταση, καθώς η κυβέρνηση αδυνατεί να λάβει σημαντικές αποφάσεις. Οι μικροκομματισμοί και οι προσωπικοί υπολογισμοί, μαζί με τον πνιγηρό φόβο ότι μπορεί να δυσανεστηθούν σημαντικοί υποστηρικτές ή να χαθεί μέρος της δύναμης του κόμματος, τελικά οδηγούν σε πολιτικές δειλίες, καθυστερήσεων και αδικαιολόγητου φόβου, ή στην υποκριτική δημόσια προάσπιση κάποιας πολιτικής γραμμής, ακόμα κι αν αυτή κρίνεται καταδικαστέα. Ως αποτέλεσμα, η πολιτική που εφαρμόζεται αποδεικνύεται τελικά ανεπιτυχής και αναποτελεσματική, ιδιαίτερα όταν υπονομεύεται «πίσω από κλειστές πόρτες».

Αυτές οι παρατηρήσεις δεν επιχειρούν να υποδηλώσουν ότι κατά τη διάρκεια της περιόδου 1992-1995 οι ελληνικές κυβερνήσεις διέπραξαν μόνο λάθη, ή ότι δεν υπήρχε δικαιολογημένη δυσανεσκεια με την πολιτική της ΠΓΔΜ. Ούτε αποτελούν μια καλυμμένη ή έμμεση προσπάθεια να απαξιωθεί η τεράστια πολιτική, πολιτισμική και ιστορική σημασία του ζητήματος της ακριβούς ονομασίας της νεοπαγούς δημοκρατίας. Ωστόσο, η τελική αρνητική έκβαση των προσπαθειών της ελληνικής διπλωματίας, ίσως σημαίνει ότι θα έπρεπε να είχε επιδιωχθεί μια τολμηρότερη και πιο ευέλικτη στρατηγική. Ο συμβιβασμός στο θέμα της ονομασίας δεν θα έπρεπε να αποτελεί προαπαιτούμενο υπό οποιοσδήποτε συνθήκες, ενώ η ενίσχυση των διμερών οικονομικών σχέσεων θα ήταν αναπόσπαστο μέρος μιας τέτοιας στρατηγικής, ιδιαίτερα λόγω των συγκριτικών πλεονεκτημάτων της Ελλάδας και της πιο ανεπτυγμένης οικονομίας της. Σε κάθε περίπτωση, αυτή η «ατυχής» διπλωματική αντιπαράθεση έδωσε κάποια διδάγματα για την άσκηση της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής. Όπως θα δούμε παρακάτω, πολλά από αυτά τέθηκαν τελικά σε εφαρμογή, οδηγώντας σε μια διαφορετική, διακομματική και πιο επιτυχημένη προσέγγιση στις μετέπειτα εξελίξεις στο θέμα της ΠΓΔΜ.

Γ. Διδάγματα

Το πρώτο δίδαγμα από την άσκηση της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής στη νέα φάση του Μακεδονικού Ζητήματος την περίοδο 1992-1995 είναι συνυφασμένο με την ταραχώδη ιστορία της περιοχής. Συγκεκριμένα, το ιστορι-

πρέπει απαραίτητα να παραμελούνται εντελώς ή να εγκαταλείπονται. Είναι επίσης σημαντικό να καταβάλλεται προσπάθεια κατανομής των περιορισμένων πόρων με βάση τις πραγματικές ανάγκες της χώρας. Το κύρος και η φήμη αποτελούν πολύτιμα κεφάλαια για να κατασπαταλούνται άσκοπα.

Συγκεκριμένα, στη διαμάχη με την ΠΓΔΜ, ιδιαίτερα μετά τον Ιανουάριο του 1992, τα ελληνικά κέντρα λήψης αποφάσεων θα έπρεπε να είχαν λάβει υπόψη τους ότι, τουλάχιστον βραχυπρόθεσμα, το νεοπαγές κρατίδιο δεν αποτελούσε στρατιωτική απειλή. Το γεγονός ότι η Τουρκία ήταν η μεγαλύτερη απειλή για την ασφάλεια της χώρας, όπως έδειξε η κρίση με τα Ίμια το 1996,²⁸ θα έπρεπε να είχε υπαγορεύσει μια πολιτική που θα έδινε τουλάχιστον την ίδια σημασία στη γειτονική, μεγαλύτερη και ισχυρή χώρα.²⁹

Το τρίτο βασικό δίδαγμα είναι θεωρητικό και συνδέεται με το αποκαλούμενο «ιδιοσυγκρατικό μοντέλο εξωτερικής πολιτικής που χαρακτηρίζει το πολιτικό, πολιτισμικό και ιστορικό περιβάλλον της Ελλάδας».³⁰ Σύμφωνα με το μοντέλο αυτό (που θα το ονομάσουμε «μοντέλο Ιωακειμίδη» από το όνομα του συγγραφέα του):

Η ελληνική εξωτερική πολιτική μπορεί να ερμηνευτεί σωστά...
αν λάβουμε σοβαρά υπόψη τρεις παράγοντες: την κοινή γνώμη, το

28 Για την κρίση στα Ίμια, βλέπε Κούρκουλας, 1997.

29 Για ανάλυση των σχέσεων και αντιπαραθέσεων μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, βλέπε Αλεξανδρή κ.α., 1991, Θεοδωρόπουλος, 1988 και Κουρής, 1997.

30 Ioakimidis, 1999, σελ. 141. Η επιλογή του «μοντέλου Ιωακειμίδη» ως το δέον επεξηγηματικό για την ελληνική εξωτερική πολιτική προς την ΠΓΔΜ την περίοδο 1992-95 μπορεί να θεωρηθεί ως ανήκουσα στον κλάδο της Ανάλυσης Εξωτερικής Πολιτικής (Foreign Policy Analysis) και όχι της Διεθνούς Πολιτικής (International Politics) που είναι κυρίως συστημική. Αυτό το γεγονός δε θα πρέπει να θεωρηθεί ότι συνιστά υποχρεωτικά αντίφαση, αφού συστημικές θεωρίες των διεθνών σχέσεων -όπως ο νεοφιλελεύθερος θεσμισμός και ο νεορεαλισμός- αλλά και ο ορθολογικός κλασικός ρεαλισμός δεν κατορθώνουν να εξηγήσουν επαρκώς τα γεγονότα αυτής της περιόδου. Επίσης πρέπει σε αυτή τη συζήτηση να ληφθεί υπόψη και το επίπεδο ανάλυσης σύγχρονων θεωρητικών προσεγγίσεων στις διεθνείς σχέσεις όπως της θεωρίας της δημοκρατικής ειρήνης. Επιπρόσθετα, ο διαχωρισμός μεταξύ των κλάδων της Ανάλυσης Εξωτερικής Πολιτικής και της Διεθνούς Πολιτικής, που έχει τις ρίζες του στη δεκαετία του 1950, θεωρείται από πολλούς σύγχρονους μελετητές ως τεχνητός, ενώ καταβάλλεται σοβαρή θεωρητική προσπάθεια να γεφυρωθούν οι διαφορές με όχημα κυρίως τις κονστρουκτιβιστικές προσεγγίσεις. Βλέπε Kubalkova (ed), 2001, ιδίως σελ. 15-35.

ρόλο της προσωπικότητας και την αλληλεπίδραση μεταξύ προσωπικοτήτων και κοινής γνώμης.³¹

Ο Ιωακείμίδης ισχυρίζεται ότι οι θεσμικές δομές δεν είναι στην πράξη αρκετά ανεπτυγμένες για να μπορέσουν να συμπεριληφθούν στην εξίσωση της λήψης αποφάσεων που παράγει τις ελληνικές διπλωματικές ενέργειες:

Η έλλειψη ... ενός συστηματικού θεσμικού πλαισίου για τη διαμόρφωση πολιτικής και τη λήψη αποφάσεων, αντιπροσωπεύει το πλέον σημαντικό πρόβλημα στη δημόσια χάραξη πολιτικής στην Ελλάδα.³²

Η μελέτη και ανάλυση της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής προς την ΠΓΔΜ την περίοδο 1992-1995 οδηγούν στην ανακάλυψη σημαντικών στοιχείων που στηρίζουν το μοντέλο Ιωακείμδη. Η κοινή γνώμη και οι λαϊκές αντιδράσεις συχνά αποδείχτηκαν ζωτικής σημασίας. Τα επακόλουθά τους – τα παλλαϊκά συλλαλητήρια του 1992 και του 1994 στη Θεσσαλονίκη και στην Αθήνα, ο εμπορικός αποκλεισμός των ιταλικών και δανέζικων προϊόντων και η συνεπής λαϊκή έγκριση της αδιάλλακτης θέσης στο ζήτημα του ονόματος – εμπιπτουν σίγουρα στην κατηγορία αυτή.

Επιπλέον, το παιχνίδι αλληλεπιδράσεων μεταξύ πολιτικών και κοινής γνώμης είχε κι αυτό τις επιπτώσεις του. Επρόκειτο για μια διαδικασία που σαφώς επηρέασε την απόφαση της 13^{ης} Απριλίου 1992 στο Δεύτερο Συμβούλιο Πολιτικών Αρχηγών, καθώς και την επιβολή του εμπάργκο εναντίον της ΠΓΔΜ το 1994. Και οι δύο ενέργειες εκλήφθηκαν πολύ θετικά από το λαό, ενώ η λογική τους γίνεται αρκετά σαφής αν τις εξετάσει κανείς από μια στενότερη κομματική οπτική. Μπορούμε να ισχυριστούμε το ίδιο και για την απροθυμία να μεταβληθεί η μαζικιστική θέση στο ζήτημα της ονομασίας, ακόμα κι όταν ηγετικές πολιτικές φυσιογνωμίες τη θεωρούσαν ως μια αδιέξοδη και αναποτελεσματική πολιτική.

31 Ioakimidis, 1999, σελ. 142.

32 Ioakimidis, 1999, σελ. 145. Ο Ιωακείμίδης έχει δίκιο στην εκτίμησή του, τουλάχιστον όσον αφορά την ελληνική εξωτερική πολιτική προς την ΠΓΔΜ κατά τη διάρκεια της περιόδου 1992-1995. Ωστόσο, οι θεσμικές δομές αναπτύχθηκαν περισσότερο τα επόμενα χρόνια και άρχισαν πρόσφατα να γίνονται αντικείμενο δέουσας εξέτασης και ανάλυσης. Βλέπε Γκίκας, 2000.

Ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης, για παράδειγμα, έχει αιτιολογήσει την συνεχή του στήριξη στην σκληροπυρηνική γραμμή, παρά το βαθύ προσωπικό του προβληματισμό, με τρόπο που αφήνει ελάχιστες αμφιβολίες για τον τρόπο με τον οποίο προσωπικότητες, κοινή γνώμη και κομματικές ανησυχίες διαπλέκονται για να επιφέρουν συγκεκριμένα αποτελέσματα στην ελληνική εξωτερική πολιτική. Σε μια συνέντευξή του, ο πρώην πρωθυπουργός τόνιζε τα εξής:

Αν [η κυβέρνησή] έπεφτε ... θα είχαμε εκλογές και οι εκλογές θα διεξάγονταν με το θέμα των Σκοπίων ανοιχτό. Και ο ελληνικός λαός θα εξέφραζε τη γνώμη του. Πώς ...; Θα εκφραζόταν υπέρ της ακραίας εθνικής θέσης που ήθελε τη λέξη Μακεδονία να μην περιλαμβάνεται στο όνομα της νέας αυτής δημοκρατίας. Αποτέλεσμα: όχι μόνο δε θα βοηθούσα τη χώρα, αλλά θα ... την εγκλώβιζα σε μια πολιτική, η οποία δεν θα μπορούσε πλέον να αλλάξει για πολλά χρόνια.³³

Τέλος, δεν χρειάζεται να τονίσουμε εδώ ότι προσωπικότητες όπως εκείνες του Κωνσταντίνου Καραμανλή, του Ανδρέα Παπανδρέου και του Κωνσταντίνου Μητσοτάκη μπορούσαν να επηρεάσουν την ελληνική εξωτερική πολιτική. Ωστόσο, αυτός που κυριάρχησε στην ελληνική διπλωματία προς την ΠΓΔΜ κατά τη διάρκεια της περιόδου 1992-1995 ήταν ο Αντώνης Σαμαράς. Ως Υπουργός Εξωτερικών, υπερασπίστηκε ολόψυχα τα πλεονεκτήματα της μαξιμαλιστικής θέσης της χώρας για το όνομα. Ως βουλευτής, υπενθύμιζε συνεχώς ότι η κυβέρνηση Μητσοτάκη θα έπεφτε σε περίπτωση υπαναχώρησης στο ζήτημα της ονομασίας της ΠΓΔΜ. Επιπλέον, επηρέασε τη θέση του Παπανδρέου, ο οποίος επίσης «υιοθέτησε μια άκαμπτη αρνητική στάση προς κάθε προσπάθεια ... για μια συμβιβαστική λύση στην ονομασία της ΠΓΔΜ».³⁴ Το σημαντικότερο, όμως, ήταν ότι ο Σαμαράς έδρασε ως καταλύτης στον τρόπο που εκδήλωσε ο λαός την αυθεντικά ειλικρινή γνώμη του για την ονομασία της νέας γειτονικής δημοκρατίας.

Η εφαρμοσιμότητα του μοντέλου Ιωακειμίδη στην περίοδο 1992-1995 αποτελεί θέμα περαιτέρω διερεύνησης και προβληματισμού όσον αφορά και

³³ *Οικονομικός Τοχυδρόμος*, 5 Οκτωβρίου 1995.

³⁴ Κοφός, 1999, σελ. 241.

άλλες πτυχές της ελληνικής διπλωματίας που δε σχετίζονται με το Μακεδονικό Ζήτημα. Σε κάθε περίπτωση πάντως, μια εξωτερική πολιτική που βασίζεται έστω και μερικώς σε λαϊκά πάθη, έντονες προσωπικότητες και σε αλληλεπιδράσεις μεταξύ τους θα είναι σίγουρα φορτισμένη συναισθηματικά, ασταθής και επιρρεπής σε κρίσεις.³⁵ Απαιτούνται ηγετικές ικανότητες που, χωρίς να αγνοούν το λαϊκό αίσθημα και τους κομματικούς περιορισμούς, θα ηγηθούν του λαού και της πολιτικής ελίτ και θα τους οδηγήσουν προς μια σαφή στρατηγική που θα υπηρετεί τα εθνικά συμφέροντα, καθώς και προς μια συγκεκριμένη ιεράρχηση στόχων που θα λαμβάνει υπόψη το διεθνές κύρος και τη φήμη της χώρας.

Στο σημείο αυτό αξίζει να θυμηθούμε την παραίνεση του Δημοσθένη:

Και όπως έχομε την αξίωση ο στρατηγός να οδηγεί το στρατό του, έτσι αξιούμε και οι πολιτικοί να κατευθύνουν τα δημόσια πράγματα, ώστε αυτά που εκείνοι φρονούν, αυτά να εκτελούνται, και να μην σέρνονται πίσω από τα γεγονότα.³⁶

Βάσει της ίδιας λογικής, ο Χένρι Κίσινγκερ προειδοποιούσε:

Ο λαός μακροπρόθεσμα δε σέβεται τους ηγέτες που αντανάκλούν τις δικές του ανασφάλειες ή που βλέπουν μόνο τα συμπτώματα των κρίσεων και όχι τις μακροπρόθεσμες τάσεις. Ο ρόλος του ηγέτη είναι να επωμίζεται το βάρος των ενεργειών του βασιζόμενος στην εμπιστοσύνη που έχει στη δική του κρίση για την κατεύθυνση των γεγονότων και τον τρόπο που μπορούν αυτά να επηρεαστούν. Αν αποτύχει σε αυτό τον ρόλο, οι κρίσεις θα πολλαπλασιαστούν, πράγμα που σημαίνει ότι ο ηγέτης έχει πλέον χάσει τον έλεγχο των εξελίξεων.³⁷

Στα κεφάλαια που ακολουθούν θα παρουσιαστεί μια εξωτερική πολιτική προς την ΠΓΔΜ η οποία, αν και απείχε αρκετά από τα αρχαία αθηναϊκά πρότυπα, επιδεικνύει ιδιότητες που βασίζονται στον πολιτικό ρεαλισμό, τις

35 Βλέπε Ioakimidis, 1999, σελ. 154-9.

36 Δημοσθένης, «Α' Φιλιππικός», μετ. Κωνσταντίνος Τσάτσος, Εστία, Αθήνα, 1971.

37 Kissinger, 1994, σελ. 136.

οποίες θα είχε μάλλον υποστηρίξει και ο Κίστινγκερ. Ωστόσο, πριν στραφούμε προς τις μετά-1995 ελληνικές αντιδράσεις στο νέο Μακεδονικό Ζήτημα, το επόμενο κεφάλαιο θα επικεντρωθεί στις ενέργειες και τις πεποιθήσεις του Κίρο Γκλιγκόροφ. Υπάρχουν αρκετοί λόγοι που μας αναγκάζουν να συμπεριλάβουμε αυτό το κεφάλαιο. Πρώτον, ο Γκλιγκόροφ ήταν ο πολιτικός ηγέτης της ΠΓΔΜ κατά το μεγαλύτερο μέρος της δεκαετίας του 1990 και οι αποφάσεις του καθόρισαν σε σημαντικό βαθμό την εξωτερική πολιτική της νέας αυτής δημοκρατίας. Δεύτερον, μολονότι το παρόν έργο ασχολείται με την ελληνική εξωτερική πολιτική, η διπλωματία της Ελλάδας δε διεξήχθη εν κενώ, αλλά σε αλληλεπίδραση με τις ενέργειες ενός συγκεκριμένου κράτους και του πολιτικού του ηγέτη. Είναι αδύνατο να αποκτήσει κανείς μια σφαιρική άποψη της πολιτικής των Αθηνών, χωρίς να λάβει υπόψη του και να κατανοήσει τα κίνητρα και τις προτιμήσεις του σημαντικότερου αντιπάλου. Τέλος, ως αποτέλεσμα της ηγετικής του θέσης, ο Γκλιγκόροφ έγινε πρόσωπο-κλειδί στο πρόσφατο στάδιο του Μακεδονικού Ζητήματος, όπως αυτό διαδραματίστηκε στη δεκαετία του 1990. Κατά συνέπεια, μια ανάλυση της πορείας του, των επιτυχιών του, των πεποιθήσεών του και των αποτυχιών του θα προσθέσει μια σημαντική οπτική (ελπίζω βοηθητική τόσο για τους σκοπούς αυτής της μονογραφίας, όσο και για τους μελλοντικούς μελετητές) για την κατανόηση αυτού που δικαιολογημένα αποκαλείται «ένα από τα πλέον εκρηκτικά θέματα παγκοσμίως».³⁸

37 Legvold Robert. (1996), *Foreign Affairs*, Vol. 75, No. 2, σελ. 161.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Κίρο Γκλιγκόροφ. Εθνικισμός, πολιτική ικανότητα και ύβρις

Α. Εισαγωγή

Αμέσως μετά την εκλογή του ως πρώτου Προέδρου της Πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας στις 27 Ιανουαρίου 1991, ο Κίρο Γκλιγκόροφ απηύθυνε τα εξής στο Κοινοβούλιο της χώρας του:

*Το μήνυμά μου «Η Μακεδονία είναι όλα όσα έχουμε», απευθυνόταν προς την σημερινή γενιά των Μακεδόνων, η οποία, εκείνες ακριβώς τις μέρες και για πρώτη φορά στην ιστορία της, είχε αποκτήσει ένα ελεύθερο και ανεξάρτητο κράτος. Ταυτόχρονα, ήταν και ένα μεγάλο «ευχαριστώ» προς όλους αυτούς που πάλεψαν για τη Μακεδονία. Τέλος, ήταν και μια *ιερή παρακαταθήκη* προς όλες τις μέλλουσες γενιές – να φυλάνε τη Μακεδονία, ως το πιο ιερό και πολύτιμο πράγμα που έχουμε.¹*

Αυτό το απόσπασμα μπορούμε να το αντιπαραβάλουμε με ένα κείμενο του Έλληνα πατριώτη και διανοούμενου Ίωνα Δραγούμη:

Σε σας στρέφομαι, παιδιά του Ελληνισμού, αγαπημένα Ελληνόπουλα, και σας εξορκίζω – αν έχετε να ξοδέψετε ενέργεια ... Να ξέρετε πως αν τρέξουμε να σώσουμε τη Μακεδονία, η Μακεδονία

¹ Γκλιγκόροφ, 2000, σελ. 11, δική μου έμφραση.

θα μας σώσει ... θα μας ελευθερώσει. Αν τρέξουμε να σώσουμε τη Μακεδονία, εμείς θα σωθούμε ... Φαντάζομαι φυτρώνοντας νέα γενεά Ελλήνων ... μεγαλωμένη στα αίματα, θρεμμένη με πολέμους, μεθυσμένη από κινδύνους, γενεά ζωντανών, γενεά τολμηρών ... χιμίζοντας κατά το φως ενός γλιτωμού.²

Και τα δύο παραθέματα αποτίουν φόρο τιμής σε αγώνες που σχετίζονται με το Μακεδονικό Ζήτημα, ενώ ταυτόχρονα απευθύνονται και προσβλέπουν στη νεότερη γενιά. Επιπλέον, μέσα από τα λόγια των δύο ανδρών, το έδαφος της Μακεδονίας αποκτά μια σχεδόν θρησκευτική και μεταφυσική σημασία. Για τον Γκλιγκόροφ είναι κάτι ιερό, ενώ για το Δραγούμη η κατοχή αυτού του εδάφους εμπεριέχει τη δυνατότητα της σωτηρίας του έθνους των Ελλήνων. Η Μακεδονία είναι και ιερή και σωτήρας των εθνών: Αυτό που ήταν κάποτε αποκλειστικό πεδίο της θρησκείας, έχει πλέον μεταφερθεί στο κράτος. Με άλλα λόγια, γινόμαστε μάρτυρες ενός αμιγούς, ρομαντικού εθνικισμού,³ αλλά με μια διαφορά: ο Δραγούμης έγραψε το κείμενο αυτό πριν από περίπου εκατό χρόνια και αντανάκλα την εθνικιστική ιδεολογία του 19^{ου} αιώνα. Αντίθετα, ο Γκλιγκόροφ γράφει στις αρχές του 21^{ου} αιώνα. Συνεπώς θα περίμενε κανείς από αυτόν μια πιο σύγχρονη προσέγγιση προς τον εθνικισμό. Όπως θα δούμε, ωστόσο, κλειδί στις ενέργειες του Γκλιγκόροφ είναι η ξεπερασμένη και μάλλον αδιάλλακτη αντίληψη που τρέφει για την ταυτότητα και την ιστορία του έθνους του.

Παρά την προσέγγισή του προς τον εθνικισμό, ο Γκλιγκόροφ κατάφερε να παίξει σημαντικό πολιτικό ρόλο κατά τη διάρκεια της θητείας του (1991-1999). Μια εκτενής ανάλυση των διπλωματικών του προσπαθειών αποκαλύπτει ότι έδρασε πονηρά, έθεσε σαφείς και ιεραρχημένους στόχους, διεξήγαγε επιδέξιους διπλωματικούς ελιγμούς, γνώριζε τέλεια τους περιορισμούς και τις ευκαιρίες του μεταψυχροπολεμικού διεθνούς συστήματος και διέθετε πολύ σωστή αίσθηση του χρόνου.

Ο Κίρο Γκλιγκόροφ κατάφερε να αποτρέψει την εξάπλωση του πολέμου στη δημοκρατία του σχεδόν για μία δεκαετία, επέτυχε να παρακάμψει σε μεγάλο βαθμό την ονοματοκεντρική πρόκληση που έθεσε η ελληνική εξωτε-

2 Δραγούμης, 1907, σελ. 10-11, δική μου έμφαση.

3 Για αναλύσεις του εθνικισμού βλέπε ιδιαίτερα τις κλασικές μελέτες Anderson, 1991, Gellner, 1983, Hobsbawm, 1990, Kedourie 1993, Smith 1986 και Smith, 1991.

ρική πολιτική και κέρδισε την ανεξαρτησία της χώρας του και την ένταξή της στον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών. Οι επιτυχίες της εξωτερικής του πολιτικής τον οδήγησαν όμως και σε μια ιδιότυπη ύβρη (υπό την αρχαία ελληνική έννοια). Ο Γκλιγκόροφ αγνοούσε συνειδητά και μονίμως τις διεκδικήσεις και τις προσδοκίες της σημαντικής αλβανικής μειονότητας στην ίδια του τη χώρα. Αυτό το γεγονός είναι πιθανό να έχει καταστροφικές συνέπειες για τη μελλοντική ύπαρξη της ΠΓΔΜ.

Β. Εθνικισμός

Ο Κίρο Γκλιγκόροφ αυτοπροσδιορίζεται ως «Μακεδόνας», δηλαδή προσδίδει στον εαυτό του «την πλέον αμφιλεγόμενη [εθνικότητα] στα Βαλκάνια».⁴ Οι συζητήσεις για την ύπαρξη ή τη δημιουργία αυτής της εθνικότητας είναι εξαιρετικά περίπλοκες και άρρηκτα συνδεδεμένες τόσο με τις διαφορετικές βαλκανικές εθνικές ιστοριογραφίες, όσο και με την πολυπλοκότητα του Μακεδονικού Ζητήματος.⁵

Ίσως άθελά του, ο Γκλιγκόροφ προσφέρει πολύτιμα στοιχεία που αποδεικνύουν την επισφαλή ύπαρξη μιας τέτοιας εθνικής ταυτότητας. Έτσι, έχει αποκαλύψει ότι μέχρι το 1941 το επώνυμό του ήταν Γκλιγκόροβιτς, σύμφωνα με τις επιταγές των σερβικών αρχών.⁶ Επιπλέον, έχει εξηγήσει ότι:

Όπως φαίνεται, μέσα μου ωρίμασε από νωρίς η πεποίθηση ότι είμαι Μακεδόνας, αλλά έχω την αίσθηση ότι αυτή η διαδικασία ολοκληρώθηκε τον καιρό που ήμουν μαθητής Γυμνασίου στα Σκόπια.⁷

Κατά συνέπεια, η αίσθηση εθνικότητας που διέθετε ο Γκλιγκόροφ δε δημιουργήθηκε αμέσως, δεν ήταν δηλαδή κάτι το σχεδόν αυτόματο. Ωστόσο, από τη στιγμή που εκδηλώθηκε, την υιοθέτησε ολόψυχα και τελικά εξελίχθη-

4 James Pettifer, *BBC NEWS*, «Macedonian Identity», 4 Ιουλίου 2001. Βλέπε επίσης Roudometof, 2002, σελ. 83-118 και Cowan, 2000.

5 Για την περίπλοκη ιστορία του Μακεδονικού Ζητήματος βλέπε Daikin, 1966, Danforth, 1995, Kofos, 1964, Perry 1988 και Pettifer 1999. Για τη γλωσσική διάσταση του Μακεδονικού Ζητήματος στην Ελλάδα βλέπε Κωστόπουλος, 2000.

6 Γκλιγκόροφ, 2000, σελ. 17-8.

7 Γκλιγκόροφ, 2000, σελ. 21, δική μου έμφαση.

κε σε Σλαβομακεδόνα ακτιβιστή. Σε μεγάλο βαθμό, οι μετέπειτα ενέργειες του που συνδέονται με σημαντικά ιστορικά γεγονότα διαμόρφωσαν την εθνικιστική ιδεολογία του και επηρέασαν τις πράξεις του ως Προέδρου της ΠΓΔΜ.

Ο ερχομός του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου θεωρήθηκε από τους Σλαβομακεδόνες ως μια εξαιρετική ευκαιρία για να επιτύχουν, για πρώτη φορά, τη δημιουργία δικού τους κράτους. Η ίδρυση της ASNOM στις 2 Αυγούστου 1943 αποτέλεσε ορόσημο αυτής της προσπάθειας. Ο Τίτο έπαιξε σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη του φορέα αυτού και είναι πιθανόν να έκανε σκέψεις για συνένωση περιοχών της βουλγαρικής και ελληνικής Μακεδονίας «υπό την αιγίδα του».⁸ Η ASNOM έκρυβε στον πυρήνα της έναν απροκάλυπτα αλυτρωτικό χαρακτήρα. Η ιδρυτική της διακήρυξη δήλωνε: «Μακεδόνες της Βουλγαρίας και της Ελλάδας! Η συνένωση ολόκληρου του Μακεδονικού λαού εξαρτάται από τη συμμετοχή σας στο γιγαντιαίο αντιφασιστικό μέτωπο».⁹

Επίσης, στις 4 Αυγούστου 1944 διακήρυττε τα εξής:

Λαέ της Μακεδονίας!

Αυτά τα τρία χρόνια μαχών πέτυχες την ενότητά σου ... Με τη συμμετοχή ολόκληρου του Μακεδονικού έθνους εναντίον των φασιστικών κατοχικών δυνάμεων της Γιογκοσλαβίας, της Βουλγαρίας και της Ελλάδας θα πετύχεις τη συνένωση όλων των εδαφών της Μακεδονίας.¹⁰

Όλες αυτές οι διακηρύξεις συνδέονται με μια συγκεκριμένη ερμηνεία των βαλκανικών εξελίξεων στον 20^ο αιώνα. Όπως εξηγήσαμε στο Κεφάλαιο 1, οι Βαλκανικοί Πόλεμοι κατέληξαν στην υπογραφή της Συνθήκης του Βουκουρεστίου το Δεκέμβριο του 1913, και την «τριχοτόμηση» της οθωμανικής Μακεδονίας από την Ελλάδα, Σερβία και Βουλγαρία. Αυτές οι τρεις περιοχές της Μακεδονίας αναφέρονται συχνά από τους Σλαβομακεδόνες ως Αιγαιατική Μακεδονία, Μακεδονία του Βαρδάρη και Μακεδονία του Πιρίν, αντίστοιχα.

Σύμφωνα με τον Γκλιγκόροφ και άλλους Σλαβομακεδόνες εθνικιστές, η

8 Barker, 1950, σελ. 83.

9 Παράθεμα στο Poulton, 1995, σελ. 105-6.

10 Poulton, 1995, σελ. 106.

Συνθήκη αποτέλεσε μια «ιστορική αδικία» με καταστροφικά αποτελέσματα για το λαό του, ο οποίος όχι μόνο δεν απέκτησε δικό του κράτος, αλλά βρέθηκε τελικά, να ζει υπό την κατοχή εχθρικών εθνικών καθεστώτων.¹¹ Συμμεριζόμενος αυτή την ανάγνωση της ιστορίας, ο Γκλιγκόροφ προσυπέγραψε καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του έγγραφα και θέσεις που έθεταν σαφείς αλυτρωτικές διεκδικήσεις εναντίον της Ελλάδας. Για παράδειγμα, παραθέτοντας ένα κείμενο του 1943 σχετικά με την ASNOM (στη συγγραφή του οποίου είχε συμμετάσχει και ο ίδιος), σχολιάζει:

*Ακόμα και τώρα [2000] επιμένω ότι [η ακόλουθη θέση του 1943] είναι πρωταρχικής σημασίας. Η θέση για την οποία μιλάω είχε διατυπωθεί ως εξής: «... για το λαό μας αυτό δεν θα φέρει ελευθερία και ισότητα, γιατί ο μερικώς απελευθερωμένος λαός δεν είναι ελεύθερος».*¹²

Το 1991, ως Πρόεδρος της ΠΓΔΜ, παρουσίασε μια ελαφρώς διαφορετική εκδοχή αυτής της επιχειρηματολογίας:

*Παρόλο που γίνεται λόγος μόνο για ένα κομμάτι της Μακεδονίας, μόνο για ένα κομμάτι του μακεδονικού λαού, σ' αυτό το κράτος γίνεται πράξη η κυριαρχία του μακεδονικού λαού και αποτελεί την ελπίδα ότι ο μακεδονικός λαός, αργά ή γρήγορα, θα αρχίσει να ζει σε ένα ενιαίο πολιτισμικό και οικονομικό χώρο, και θα πραγματοποιήσει τους νόμιμους εθνικούς του στόχους.*¹³

Αυτές οι διεκδικήσεις συνάδουν με την προπαγάνδα και τις αλυτρωτικές διεκδικήσεις που είχαν ως στόχο το ελληνικό κράτος για αρκετές δεκαετίες.¹⁴ Η ύπαρξή τους εξηγεί, τουλάχιστον εν μέρει, την ελληνική στάση προς τη γείτονα χώρα, ιδιαίτερα κατά την περίοδο 1992-1995. Ο Γκλιγκόροφ δεν δικαιολογούνταν τότε να καταδικάζει αδιάκριτα τις ενέργειες της Ελλάδας, χωρίς να λαμβάνει υπόψη του την ύπαρξη ανθελληνικών αλυτρωτικών διεκδικήσεων, τις οποίες συχνά δεν έμπαινε ούτε στον κόπο να κρύψει ή να εξωραΐσει.

11 Γκλιγκόροφ, 2000, σελ. 126, δική μου έμφαση.

12 Γκλιγκόροφ, 2000, σελ. 42, δική μου έμφαση.

13 Γκλιγκόροφ, 2000, σελ. 105.

14 Βλέπε, για παράδειγμα, Tziampiris, 2000, σελ. 202-6.

Ωστόσο, είναι επίσης σημαντικό να τονίσουμε ότι ο Γκλιγκόροφ δεν είναι ένας ακραίος εθνικιστής. Δείχνει μάλιστα να φοβάται και να καταδικάζει τις πλέον φανατικές εκφάνσεις των σλαβομακεδονικών εθνικιστικών ομάδων. Φτάνει ακόμα στο σημείο να υπαινιχθεί ότι τέτοιες ακραίες ομάδες μπορεί και να ευθύνονται για την απόπειρα δολοφονίας εναντίον του στις 3 Οκτωβρίου 1995, αν και τονίζει ότι δεν υπάρχουν αποδείξεις.¹⁵

Για να γίνει επισταμένη διερεύνηση του εθνικισμού του Γκλιγκόροφ, πρέπει να αναφερθούμε σε ένα επεισόδιο που περιλαμβάνεται στα απομνημονεύματά του, και έλαβε χώρα λίγο μετά την ένταξη του κράτους του στον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών. Ο ηλικιωμένος πολιτικός είχε θεωρήσει την ένταξη αυτή ως θρίαμβο και κορύφωση όχι μόνο των προσωπικών του προσπαθειών, αλλά και όλων των ιστορικών αγώνων του λαού του.

Μετά από την ομιλία του στη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών, είδε σε μια δεξίωση

Μια ομάδα νεότερων ανθρώπων (γύρω στα 35) να κάθονται σιωπηλοί. Πήγα και τους ρώτησα από πού έρχονται. Μου απάντησαν πως είναι από την Αυστραλία. Τους ρώτησα πώς τους φάνηκαν όλα όσα συνέβησαν σήμερα. «Ωραία ...», μου απάντησε ένας από αυτούς. «Εσείς μιλήσατε, αλλά δεν τους είπατε το σημαντικότερο, δεν είπατε ότι εμείς είμαστε απόγονοι του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Δεν γίνεται έτσι. Σε μας αυτό θα ερμηνευτεί ότι εμείς οι Μακεδόνες αρνηθήκαμε την καταγωγή μας, τους προγόνους μας κλπ.» Δυσκολεύτηκα να βρω απάντηση αμέσως και τελικά τους είπα: «Ξέρεται, σέβομαι τις σκέψεις και τις πεποιθήσεις σας, είναι δικαίωμά σας. Αλλά σύμφωνα με την ιστοριογραφία μας στο μακεδονικό λαό επικρατεί η γνώμη ότι *είμαστε Σλάβοι*. Έχουμε έρθει στα Βαλκάνια τον έκτο και τον έβδομο αιώνα, έχουμε εγκατασταθεί στα εδάφη που ονομάζονται Μακεδονία και από τότε κατοικούμε σε αυτά. Δεν γνωρίζω το κατά πόσο στις φλέβες μας συνεχίζει να ρέει κάποια σταγόνα αίματος των αρχαίων Μακεδόνων, αλλά ακόμα κι έτσι, *δεν είναι αυτό που δίνει την ταυτότητα του λαού μας*. Δεν θέλω να σας πείσω για το αντίθετο, αφού είστε αυτής της γνώμης. Είναι δικαίωμά σας, αλλά αυτό δεν πρέπει να αλλοιώνει

¹⁵ Γκλιγκόροφ, 2000, σελ. 145-54.

την άποψή σας για το γεγονός πως η Δημοκρατία της Μακεδονίας είναι ανεξάρτητο κράτος.¹⁶

Αυτή η δήλωση είναι ζωτικής σημασίας, διότι αντικρούει τις ακραίες σλαβομακεδονικές εθνικιστικές θέσεις. Ωστόσο, δε θα πρέπει να ξεχνάμε ότι όσο ο Γκλιγκόροφ κατείχε την Προεδρεία της ΠΓΔΜ, τα σχολικά βιβλία της χώρας του ήταν γεμάτα αναφορές σε υποτιθέμενους δεσμούς και σχέσεις με την αρχαία Μακεδονία.¹⁷ Όταν του έγινε αυτή η παρατήρηση κατά τη διάρκεια μιας συζήτησης σε ένα διεθνές συνέδριο τον Οκτώβριο του 2000, ο Γκλιγκόροφ είπε στο συγγραφέα: «οι ψυχολογικές ανάγκες του λαού μου θα πρέπει επίσης να ληφθούν υπόψη». Δηλαδή, ο Γκλιγκόροφ γνωρίζει και διακηρύττει ότι ο λαός του δεν έχει άμεση σχέση με την κληρονομιά και την ιστορία της αρχαίας Μακεδονίας, αλλά είναι πρόθυμος να επιτρέψει, ίσως ακόμα και να ενθαρρύνει τέτοιες εικασίες, ως μέρος της οικοδόμησης του έθνους και του κράτους του. Εξάλλου, δεν είναι καθόλου τυχαίο ότι η αντίκρουση του νεαρού Αυστραλού ήταν ειλικρινής, αλλά εξαιρετικά ήπια.

Από τα παραπάνω συμπεραίνουμε ότι ο Γκλιγκόροφ ήταν ένας σχετικά μετριοπαθής εθνικιστής, που όμως υποστήριζε συγκεκριμένες θέσεις που σχετίζονταν με μια προσωπική ανάγνωση της σλαβομακεδονικής εθνικής ταυτότητας και ιστορίας. Με αυτό το γεγονός σχετίζεται πιθανότατα και η προσπάθεια του να αναγνωριστεί η χώρα του διεθνώς με το όνομα «Δημοκρατία της Μακεδονίας»— θέση που αμφισβητήθηκε έντονα από διαδοχικές ελληνικές κυβερνήσεις. Εν πολλοίς, η θητεία του Γκλιγκόροφ στην Προεδρεία της ΠΓΔΜ ήταν αφιερωμένη και προσδιορίστηκε ακριβώς από αυτόν τον αγώνα για την ονομασία, και την επακόλουθη σύγκρουση με την Ελλάδα.

¹⁶ Γκλιγκόροφ, 2000, σελ. 259, δική μου έμφαση. Θα πρέπει επίσης να επισημανθεί ότι σε συνέντευξη του στην εφημερίδα *Αυριανή* στις 24 Ιανουαρίου 1993, ο Κίρο Γκλιγκόροφ έλεγε τα εξής: «Πολλοί λαοί και πολιτισμοί είχαν αναμειχθεί στα Βαλκάνια. Αλλά αυτό που εγώ βασικά συχνά ισχυρίζομαι είναι ότι ο λαός μας έχει έρθει στα Βαλκάνια περίπου τον 6^ο-7^ο αιώνα και εμείς αισθανόμαστε ως σλαβικός λαός. Συμφώνως δε προς αυτό, δεν υπάρχει κίνδυνος υφαρπαγής ή σφετερισμού κάποιου άλλου πολιτισμού ή παραδόσεων. Εμείς έχουμε δικό μας πολιτισμό, γλώσσα και παράδοση». Βλέπε παράθεμα στο Γρυλλάκης, 2001, σελ. 156-7.

¹⁷ Βλέπε Kofos, 1994, Koulouri (ed), 2002, σελ. 265-92 και Βουρή, 1999, σελ. 33-82.

Γ. Πολιτική ικανότητα

Το 1991 η ΠΓΔΜ βρισκόταν σε εξαιρετικά ευάλωτη και αδύναμη θέση. Για παράδειγμα, τα αποθέματα της χώρας σε συνάλλαγμα ανέρχονταν στο ασήμαντο ποσό των 20-30.000 δολαρίων, ενώ το πεζικό τους διέθετε μόνο 300-400 απαρχαιωμένα τουφέκια.¹⁸ Κατά συνέπεια, η προοπτική μιας ένοπλης σύρραξης στη νέα αυτή δημοκρατία θα είχε ιδιαίτερα δυσμενή αποτελέσματα, αφού επρόκειτο για κράτος στρατιωτικά ανυπεράσπιστο και οικονομικά φτωχό.

Όπως αναλύθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο, μετά τις 13 Απριλίου 1992, η Αθήνα κατέστησε σαφές στη γείτονα χώρα ότι ο όρος Μακεδονία δε θα πρέπει να συμπεριληφθεί στην επίσημη ονομασία της. Μέλος του ΝΑΤΟ και της τότε Ευρωπαϊκής Κοινότητας, με τεράστια υπεροχή σε θέματα οικονομικής ευρωστίας, ευημερίας και στρατιωτικής ισχύος σε σχέση με την ΠΓΔΜ, η Ελλάδα ήταν αποφασισμένη να ασκήσει διπλωματική και οικονομική πίεση προς την ΠΓΔΜ, παρά το γεγονός ότι η τελευταία βρισκόταν σε επισφαλή κατάσταση. Ο Γκλιγκόροφ παρέμενε αδιάλλακτος στην αντίθεσή του προς οποιαδήποτε συμφωνία στη βάση της ελληνικής θέσης, καθώς κατά την αποψή του «το όνομά μας σήμαινε την ύπαρξή μας, την ταυτότητά μας».¹⁹ Το γεγονός ότι κατάφερε σε μεγάλο βαθμό να υπερισχύσει σε αυτόν τον αγώνα αποδεικνύει τις πολιτικές του ικανότητες. Ωστόσο, οι λόγοι της σχετικής επιτυχίας του απαιτούν περαιτέρω διερεύνηση και ανάλυση, η οποία επιπρόσθετα θα μας βοηθήσει να κατανοήσουμε καλύτερα την ελληνική εξωτερική πολιτική, στο βαθμό που ο Γκλιγκόροφ αντιπροσώπευε το βασικό αντίπαλο των Αθηνών σε μια σχεδόν δεκαετή διαφωνία στο θέμα της ονομασίας.

Για να αντιληφθούμε τις ικανότητες του Κίρο Γκλιγκόροφ, πρέπει πρώτα να τονίσουμε ότι εκτίμησε σωστά τις μεταψυχροπολεμικές προτεραιότητες και τα συμφέροντα της διεθνούς κοινότητας στη Νοτιοανατολική Ευρώπη.²⁰ Το βασικό του (και κατά καιρούς μοναδικό) επιχείρημα ήταν ότι η ΠΓΔΜ «δεν επιδιώκ[ε] παρά την ειρήνη στην περιοχή και επιθυμούσ[ε] ... να είναι

18 Γκλιγκόροφ, 2000, σελ. 112 και 114.

19 Γκλιγκόροφ, 2000, σελ. 221.

20 Για ένα αποκαλυπτικό παράδειγμα του τρόπου με τον οποίο ο Γκλιγκόροφ ερμήνευσε τους στόχους και τις προτεραιότητες της εξωτερικής πολιτικής του Ηνωμένου Βασιλείου στα Βαλκάνια, βλέπε Γκλιγκόροφ, 2000, σελ. 183-4.

παράγων σταθερότητας».²¹ Δεν έδινε έμφαση σε αναλύσεις για θέματα ταυτότητας, ούτε επιχειρηματολογούσε για το Μέγα Αλέξανδρο και άλλες πτυχές της ιστορίας των Βαλκανίων. Μια τέτοια πολιτική δε θα «πατούσε» σε στέρεο έδαφος, κυρίως, όμως, δε θα απέδιδε θετικά αποτελέσματα.

Οι περισσότεροι διεθνείς οργανισμοί και χώρες ήθελαν να περιορίσουν ή και να δώσουν τέλος στους πολέμους που συνδέονταν με τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας, αποφεύγοντας έτσι το σενάριο των αλυσιδωτών αντιδράσεων (domino effect) που ενδεχομένως να οδηγούσαν σε έναν Τρίτο Βαλκανικό Πόλεμο. Η εμπλοκή τους στηριζόταν σε γεωπολιτικούς προβληματισμούς και στον πολιτικό ρεαλισμό, ενώ παρουσίαζε και κάποια δείγματα κυνισμού.

Με το πλεονέκτημα της ύστερης γνώσης, μπορούμε να πούμε ότι τα θέματα της αλυτρωτικής προπαγάνδας και της ιστορικής αλήθειας δε βρίσκονταν ιδιαίτερα ψηλά στην ημερήσια τους διάταξη. Ενώ η Ελλάδα έθετε εντυπωσιακά εμβριθή επιχειρήματα που στήριζαν τις θέσεις της στη διαμάχη της ονοματοκεντρικής διαφωνίας, η ΠΓΔΜ του Γκλιγκόροφ τα αντέκρουε αποτελεσματικά, όχι απορρίπτοντας την εγκυρότητά τους, αλλά υποστηρίζοντας πειστικά ότι η εφαρμογή των θέσεων της Αθήνας θα οδηγούσε τελικά στην αποσταθεροποίηση της περιοχής.

Εκτός από το γεγονός ότι αντιλήφθηκε σωστά και εκμεταλλεύτηκε τη γενική αρχή για περιφερειακή σταθερότητα που φαινόταν να διέπει τη προσέγγιση της διεθνούς κοινότητας, ο Γκλιγκόροφ στήριξε σημαντικά την εξωτερική πολιτική της ΠΓΔΜ και με μία σειρά συγκεκριμένων ενεργειών και χειρισμών. Ιδιαίτερα σημαντική ήταν η απόφαση να πραγματοποιηθεί γρήγορα το δημοψήφισμα της 8^{ης} Σεπτεμβρίου 1991 το αποτέλεσμα του οποίου εξέφρασε τη στήριξη του λαού σε «ένα κυρίαρχο και ανεξάρτητο κράτος της Μακεδονίας, με το δικαίωμα να ενταχθεί σε μελλοντική ένωση των κυρίαρχων κρατών της Γιουγκοσλαβίας»,²² καθώς και η μετέπειτα υιοθέτηση ενός φιλελεύθερου συντάγματος. Και οι δύο αποφάσεις βοήθησαν να καθιερωθεί

21 Γκλιγκόροφ, 2000, σελ. 223.

22 Παράθεμα στο Βαλνιάκης και Ντάλης, 1994, σελ. 38. Σύμφωνα με τα επίσημα αποτελέσματα, συμμετείχε το 72,16 τοις εκατό του πληθυσμού, με το 96,44 τοις εκατό να ψηφίζει υπέρ της ανεξαρτησίας. Βλέπε Tziampiris, 2000, σελ. 67. Για κάποια ενδιαφέροντα σχόλια σχετικά με το δημοψήφισμα της ΠΓΔΜ, βλέπε Danforth, 1995, σελ. 100.

στον έξω κόσμο η εντύπωση μιας δημοκρατικής, σχετικά φιλελεύθερης χώρας, με δυτικό προσανατολισμό. Κατέστη συνεπώς αδύνατο να παρουσιαστεί η ΠΓΔΜ από την Αθήνα ως παράνομο, αυταρχικό κράτος που θα έπρεπε να αποτελεί παρία για τη διεθνή κοινότητα.²³

Το σύνταγμα της ΠΓΔΜ ψηφίστηκε στις 20 Νοεμβρίου 1991 αλλά τροποποιήθηκε εν μέρει, ως αποτέλεσμα έντονων και εμπειριστατωμένων ελληνικών πιέσεων και ισχυρισμών ότι ορισμένα άρθρα επιδείκνυαν απαράδεκτο αλυτρωτικό χαρακτήρα.²⁴ Παρόλα αυτά, πρέπει να διευκρινιστεί ότι κατόπιν αυτής της υποχωρήσεως από τον Γκλιγκόροφ, οι εκκλήσεις της ΠΓΔΜ προς τη διεθνή κοινότητα για αναγνώριση κέρδισαν περαιτέρω νομιμότητα και δύναμη, καθώς μια εστία επίμονων και πειστικών επιχειρημάτων από την Αθήνα απομακρόνθηκε αποτελεσματικά.

Το γεγονός ότι ο Γκλιγκόροφ φάνηκε πρόθυμος να στηρίξει και να διευκολύνει τις τροποποιήσεις στο σύνταγμα της χώρας του, είναι ενδεικτικό της έξοχης αίσθησης χρόνου που διέθετε, όσον αφορά την τέχνη του συμβιβασμού στη διεθνή πολιτική. Μολονότι ποτέ δεν αποδέχτηκε την ελληνική μαξιμαλιστική θέση για το θέμα του ονόματος, σε αρκετές περιπτώσεις φάνηκε πρόθυμος να αλλάξει την πολιτική της χώρας του για το ζήτημα αυτό. Συγκεκριμένα, στις 9 Δεκεμβρίου 1992 δήλωσε στο Κοινοβούλιο της ΠΓΔΜ ότι ήταν έτοιμος να στηρίξει την πρωτοβουλία Ο' Νήλ και την ονομασία «Δημοκρατία της Μακεδονίας (Σκόπια)» για όλες τις διεθνείς υποθέσεις, αν και διευκρίνισε ότι στο εσωτερικό της χώρας θα χρησιμοποιούνταν η ονομασία «Δημοκρατία της Μακεδονίας».²⁵ Η ελληνική κυβέρνηση απέρριψε το σχέδιο και συνέχισε να εμμένει στην άποψη ότι ο όρος Μακεδονία δεν πρέπει να συμπεριληφθεί με κανέναν τρόπο.

Επιπλέον, ένας ακόμα επιτυχημένος «συμβιβασμός» του Γκλιγκόροφ για να επιτύχει την ένταξή του κράτους του στον ΟΗΕ, ήταν ότι δέχτηκε το 1993 την προσωρινή ονομασία ΠΓΔΜ. Αν και ομολογεί ανοιχτά ότι διαψεύστηκε

23 Για το θέμα αυτό βλέπε Γκλιγκόροφ, 2000, σελ. 121.

24 Για μια διερεύνηση του ζητήματος, βλέπε Hayden, 1992, σελ. 659-60. 2000, σελ. 50.

25 Βλέπε Tziampiris, 2000, σελ. 152. Η πρόταση του Γκλιγκόροφ ήταν αποτέλεσμα των προσπαθειών που έγιναν εκ μέρους της ΕΚ από το Βρετανό διπλωμάτη Robin O'Neil. Για την πρωτοβουλία του, τις ενέργειές του και την Έκθεσή του βλέπε Γκλιγκόροφ, 2000, σελ. 219-26, O'Neil, 1997 και Παπακωνσταντίνου, 1994, σελ. 431-9.

η προσδοκία του να έχει χρονικά σύντομη ισχύ αυτή η απόφαση,²⁶ είναι σημαντικό ότι είχε σαφή ιεράρχηση στόχων. Θεώρησε την ένταξη στον ΟΗΕ γεγονός υψίστης πολιτικής σημασίας και κατά συνέπεια δε δίστασε να συμβιβαστεί, αγνοώντας το αναπόφευκτο εσωτερικό πολιτικό κόστος και κριτική.²⁷

Θα μπορούσε συνεπώς να ισχυριστεί κάποιος ότι η διεθνής αναγνώριση της χώρας του ως «Δημοκρατία της Μακεδονίας» δεν ήταν ο μοναδικός στόχος του Γκλιγκόροφ καθώς, σε δύο τουλάχιστον περιπτώσεις, επεδίωξε και αποδέχτηκε σοβαρές διαπραγματεύσεις και συμβιβασμούς. Ωστόσο, σε αυτό το επιχείρημα θα πρέπει να αντιπαρατάξουμε ότι, με το πέρασμα του χρόνου, η ΠΓΔΜ αποκαλούνταν από τα διεθνή μέσα ενημέρωσης ως Μακεδονία, κερδίζοντας έτσι μια άτυπη και μη-δεσμευτική, αλλά άκρως σημαντική για τις μετέπειτα εξελίξεις, αναγνώριση με το όνομα που επιθυμούσε ο Γκλιγκόροφ. Επιπλέον, ο Γκλιγκόροφ κατόρθωσε να φαίνεται «εκ του ασφαλούς» πιο ευέλικτος και ανεκτικός στα μέλη της διεθνούς κοινότητας, γνωρίζοντας εκ των προτέρων ότι για διάφορους λόγους, που συνδέονταν κυρίως με την ελληνική εσωτερική πολιτική κατάσταση, καμία κυβέρνηση δε θα μπορούσε να συμβιβαστεί στο θέμα του ονόματος, και συνεπώς η Αθήνα θα απέρριπτε τις διάφορες μεσολαβητικές προσπάθειες, αναλαμβάνοντας και το αντίστοιχο διεθνές πολιτικό κόστος.

Τέλος, θα πρέπει να προσθέσουμε ότι η επιτυχία του Γκλιγκόροφ ήταν επίσης απόρροια και της σειράς των ελληνικών λαθών που παρουσιάστηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο. Το αποτέλεσμα ήταν τελικά ο Γκλιγκόροφ να κατορθώσει να αποκρούσει την πρόκληση της Ελλάδας στο θέμα της ονομασίας και να κερδίσει την ένταξη της χώρας του στον ΟΗΕ με την προσωρινή ονομασία ΠΓΔΜ (η οποία, θα πρέπει να τονίσουμε περιέχει τον όρο Μακεδονία), ενώ κατάφερε ταυτόχρονα να αποκαλείται διεθνώς «Μακεδονία». Ωστόσο, οι ηγετικές ικανότητες του Γκλιγκόροφ εμπεριείχαν και ένα τραγικό ψεγάδι με μοιραίες ίσως συνέπειες για την ΠΓΔΜ. Αυτό το κομμάτι της πολιτικής του κληρονομιάς χρήζει ιδιαίτερης προσοχής.

26 Βλέπε Γκλιγκόροφ, 2000, σελ. 261.

27 Βλέπε Γκλιγκόροφ, 2000, σελ. 260.

Δ. Υβρις

Ο Γκλιγκόροφ άφηνε συχνά υπονοούμενα ότι η Ελλάδα υποστήριζε ενέργειες ή υιοθετούσε σκέψεις που υποδήλωναν στρατιωτική απειλή κατά της χώρας του.²⁸ Οι πλέον ανησυχητικές πληροφορίες ήταν αυτές που αφορούσαν μια ελληνο-σερβική επίθεση κατά της ΠΓΔΜ.²⁹ Πράγματι, στις αρχές Νοεμβρίου 1991, ο Μιλόσεβιτς φέρεται ότι πρότεινε στον Έλληνα ομόλογό του την από κοινού επίθεση και τη μετέπειτα διαίρεση της νέας και απελπιστικά ευάλωτης αυτής δημοκρατίας. Ωστόσο, ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης απέρριψε αυτή την οπορτουμιστική και επικίνδυνη πρόταση, με σαφή και κατηγορηματική τρόπο.³⁰

Ο χειρισμός του θέματος από την ελληνική κυβέρνηση δείχνει πως μπορεί η Αθήνα να δημιουργούσε σημαντικά προβλήματα στην ΠΓΔΜ, αλλά αυτά περιορίζονταν μόνο στον οικονομικό και διπλωματικό τομέα. Η Ελλάδα ποτέ δε σκέφτηκε να εισβάλει ή να καταλάβει στρατιωτικά την κατά πολύ μικρότερη και αδύναμη γείτονα χώρα. Αντίθετα, κατά τη διάρκεια της θητείας του Γκλιγκόροφ, οι σημαντικότεροι Έλληνες πολιτικοί προσπαθούσαν να εκφράσουν δημόσια την ανάγκη να συνεχίσει η ΠΓΔΜ να υφίσταται ως κυρίαρχο και ανεξάρτητο κράτος.

Συγκεκριμένα, ο πρώην Πρόεδρος της Ελληνικής Δημοκρατίας Κωνσταντίνος Καραμανλής εξηγούσε σε μια επιστολή του προς τους ηγέτες της Ευρωπαϊκής Κοινότητας στις 24 Νοεμβρίου 1992 ότι η χώρα του «έχει συμφέρον να διατηρηθεί η ανεξαρτησία και εδαφική ακεραιότητα [της ΠΓΔΜ]». ³¹ Σε μια συνέντευξή του, ο πρώην Πρωθυπουργός Κωνσταντίνος Μητσοτάκης παρατηρούσε ότι Ελλάδα δεν είχε απολύτως τίποτα να κερδίσει από τη διάλυση της ΠΓΔΜ, καθώς δεν έχει «καμία [γεωπολιτική ή οικονομική] σύγκρουση συμφερόντων» με τη νέα αυτή δημοκρατία. ³² Ο πρώην Πρωθυπουργός Αν-

28 Βλέπε Γκλιγκόροφ, 2000, σελ. 114-5, 117 και 336. Σύμφωνα με τον Γκλιγκόροφ, η στρατιωτική άσκηση «Φίλιππος» το 1991 κοντά στα σύνορα με την ΠΓΔΜ αποτελούσε παράδειγμα τέτοιας δράσης.

29 Βλέπε Γκλιγκόροφ, 2000, σελ. 115.

30 Για μια ανάλυση και τεκμηρίωση αυτού του επεισοδίου, βλέπε Tziampiris, 2000, σελ. 87.

31 Παράθεμα στο Βαληνάκης και Ντάλης, 1994, σελ. 109.

32 Βλέπε Tziampiris, 2000, σελ. 51.

δρέας Παπανδρέου εξηγούσε ότι «έχουμε κάθε συμφέρον να μη διαλυθεί η [ΠΓΔΜ], διότι αυτό θα σήμαινε έναν Βαλκανικό Πόλεμο». ³³ Ο πρώην Υπουργός Εξωτερικών Μιχάλης Παπακωνσταντίνου τόνιζε ότι αν είχε γίνει πόλεμος στις αρχές της δεκαετίας του 1990, τα αποτελέσματα θα ήταν καταστροφικά για την Ελλάδα». ³⁴ Τέλος, ο Αντώνης Σαμαράς δήλωνε ότι

Μας συμφέρει να συνορεύουμε με μια μικρή αλλά πραγματικά ανεξάρτητη χώρα, παρά με μια μεγάλη και δυνατή. Μια τέτοια χώρα θα εξυπηρετούσε την επιθυμία της Ελλάδας αλλά και της Κοινότητας για σταθερότητα στην περιοχή. ³⁵

Επιπλέον, η ελληνική κυβέρνηση ποτέ δεν αρνήθηκε την ιστορική ύπαρξη της περιοχής που ονομαζόταν από τους Σλαβομακεδόνες Μακεδονία του Βαρδάρη. Δεν έγινε καμία προσπάθεια να ακυρωθούν τα αποτελέσματα της Συνθήκης του Βουκουρεστίου του 1913. Υπό αυτό το πρίσμα, το σύνθημα «Η Μακεδονία είναι ελληνική» που χρησιμοποιήθηκε σε αφίσες και διαδηλώσεις σε ολόκληρη την Ελλάδα στη δεκαετία του 1990, απλώς σήμαινε ότι η ελληνική Μακεδονία είναι ελληνική. Συνεπώς, το σύνθημα θα πρέπει να θεωρηθεί ταυτολογικό και παραπλανητικό. Και αυτό διότι κανένα επίσημο ελληνικό έγγραφο δεν απέρριψε ποτέ την τριμερή διαίρεση της οθωμανικής Μακεδονίας του 1913.

Στη Λισσαβόνα στις 17 Φεβρουαρίου 1992 για παράδειγμα, όταν δόθηκε στην ελληνική κυβέρνηση απεριόριστος χρόνος από τους ευρωπαίους εταίρους της να παρουσιάσει τις θέσεις της για το Μακεδονικό Ζήτημα, ³⁶ ο Έλληνας Υπουργός Εξωτερικών δήλωσε τα εξής:

Φυσικά, το ζήτημα αφορά την επιθυμία για αναγνώριση ενός μέρους της Γιουγκοσλαβίας που ήταν γνωστό ως διοικητική περιοχή *Vardar Banovina* ³⁷ ... Αν την ονομασία μιας γεωγραφικής περιοχής επιτρέπεται να τη μονοπωλεί μια πολιτική οντότητα, που

33 Παράθεμα στο Κύρκος, 1994, σελ. 19.

34 Βλέπε Tziampiris, 2000, σελ. 51.

35 Βλέπε Tziampiris, 2000, σελ. 51.

36 Βλέπε Παράρτημα Ι.

37 Παράρτημα Ι.

ελέγχει μόνο το 39 τοις εκατό της επικράτειας [της Οθωμανικής Μακεδονίας], τότε η πόρτα μένει ανοιχτή για επ' άπειρον διεκδίκηση του υπόλοιπου 61 τοις εκατό³⁸ ... Υπάρχουν πολύ έντονα πάθη στη Βόρεια Ελλάδα, στην ελληνική Μακεδονία.³⁹

Με άλλα λόγια, οι διαφωνίες και οι αντιρρήσεις της Ελλάδας συνδέονταν με την ονομασία της ΠΓΔΜ και την αλυτρωτική της προπαγάνδα, και όχι με την ιστορική ύπαρξη της λεγόμενης Μακεδονίας του Βαρδάρη, η οποία είχε ενσωματωθεί σε μια νέα και ανεξάρτητη δημοκρατία το 1991.

Ο Γκλιγκόροφ δε μπόρεσε να εκτιμήσει επαρκώς τις σταθεροποιητικές επιπτώσεις της ελληνικής θέσης. Αντίθετα, έχει αναγνωρίσει ότι ο σημαντικότερος σύγχρονος αποσταθεροποιητικός παράγοντας στην περιοχή είναι ο αλβανικός αλυτρωτισμός.⁴⁰ Θα πρέπει, συνεπώς, να τονίσουμε και να διερευνήσουμε την αμελή και περιφρονητική στάση που ο ίδιος υιοθέτησε προς τους Αλβανούς πολίτες της ΠΓΔΜ. Οι Αλβανοί αποτελούσαν περίπου το ένα τρίτο του πληθυσμού της χώρας, αλλά σύντομα συνειδητοποίησαν ότι η νέα δημοκρατία δεν θα ήταν το κράτος των Σλαβομακεδόνων και των Αλβανών, αλλά απλώς ένα κράτος που ήταν πρόθυμο να αναγνωρίσει την ύπαρξη των Αλβανών ως μειονότητα.

Έχοντας ίσως κάποια διαίσθηση αυτής της επερχόμενης πραγματικότητας, οι Αλβανοί απείχαν από το δημοψήφισμα του 1991 για την ανεξαρτησία της ΠΓΔΜ. Η Εισαγωγή του νέου συντάγματος της χώρας επιβεβαίωνε τους φόβους τους σχετικά με τον άρρηκτο και αποκλειστικό δεσμό μεταξύ του νέου κράτους και της εθνικής πλειοψηφίας:

Παίρνοντας ως σημεία εκκίνησης την ιστορική, πολιτισμική, πνευματική και κρατική κληρονομιά του Μακεδονικού λαού και των αγώνων του ανά τους αιώνες για εθνική και κοινωνική ελευθερία καθώς και για τη δημιουργία του δικού του κράτους, ιδιαίτερα δε τις παραδόσεις της κρατικής οντότητας και της νομιμότητας της Δημοκρατίας του Κρούσοβο και τις ιστορικές αποφάσεις της Αντιφασιστικής Διάσκεψης για την Λαϊκή Απελευθέρωση της Μακεδονίας, μαζί με την συνταγματική και νομική συνέχεια του μακεδονι-

38 Παράρτημα Ι.

39 Παράρτημα Ι, δική μου έμφαση.

40 Βλέπε Γκλιγκόροφ, 2000, σελ. 384.

κού κράτους ως κυρίαρχης δημοκρατίας στα πλαίσια της Ομοσπονδιακής Γιουγκοσλαβίας και την ελεύθερα εκφρασμένη βούληση των πολιτών της Δημοκρατίας της Μακεδονίας στο δημοψήφισμα της 8^{ης} Σεπτεμβρίου 1991, καθώς και το ιστορικό γεγονός ότι η Μακεδονία καθιερώνεται ως εθνικό κράτος του Μακεδονικού λαού, στο οποίο παρέχεται πλήρης ισότητα ως πολίτες και διαρκής συνύπαρξη με το Μακεδονικό λαό για τους Αλβανούς, τους Τούρκους, τους Βλάχους, τους Ρομ και άλλες εθνικότητες που ζουν στη Δημοκρατία της Μακεδονίας ...⁴¹

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ο Γκλιγκόροφ δεν κατάφερε ούτε να κάνει τη σκέψη, πόσο μάλλον να δεχτεί, ότι οι Αλβανοί αποτελούσαν ισότιμο έθνος με τους Σλαβομακεδόνες του κράτους του. Αποκαλυπτική είναι μια αναφορά του Γκλιγκόροφ για το ταξίδι του στη Νέα Υόρκη πριν την ένταξη της ΠΓΔΜ στον ΟΗΕ:

Θεώρησα σκόπιμο να εντάξω στην αποστολή για τη Νέα Υόρκη και κάποιον Αλβανό. Μέσω αυτού, [επιθυμούσα] να συμμετάσχει και η αλβανική εθνότητα στη Μακεδονία και να εκπροσωπηθεί και αυτή στην ιστορική συνάντηση. Θυμήθηκα ότι εκείνοι δεν έλαβαν μέρος στο Δημοψήφισμα, δε ψήφισαν για το Σύνταγμα κλπ, και αν επαναληφθεί το ίδιο και στην ένταξή μας στα Ηνωμένα Έθνη, θα συνεχιστεί η τακτική αμφισβήτησης των βασικότερων πράξεων αυτού του κράτους.⁴²

Τελικά τον Γκλιγκόροφ συνόδευσε και ένας Αλβανός βουλευτής. Το γεγονός ότι ένα μόνο άτομο εκπροσώπησε το ένα τρίτο του πληθυσμού της χώρας ως αποτέλεσμα μιας μάλλον μεταγενέστερης σκέψης του Προέδρου της ΠΓΔΜ, είναι ενδεικτικό της σημασίας που έδινε ο Γκλιγκόροφ στους Αλβανούς του κράτους του. Η εθνικιστική του νοοτροπία τον έκανε να επικεντρώσει τις

41 Δική μου έμφαση. Για το κείμενο της Εισαγωγής και του Συντάγματος που υιοθετήθηκε στις 17 Νοεμβρίου 1991 και τροποποιήθηκε στις 6 Ιανουαρίου 1992, βλέπε ιστοχώρο http://www.uni-wuerzburg.de/law/mk00000_.html. Ο Γκλιγκόροφ ήταν ενθουσιώδης υποστηρικτής της διατύπωσης που συμπεριλαμβάνεται στην Εισαγωγή. Βλέπε Γκλιγκόροφ, 2000, σελ. 129-31.

42 Γκλιγκόροφ, 2000, σελ. 250, δική μου έμφαση.

ενέργειές του σχεδόν αποκλειστικά υπέρ των Σλαβομακεδόνων. Επιπλέον, μπορούμε να υποθέσουμε ότι καθώς οι πολιτικές του ικανότητες ουσιαστικά υπερνίκησαν σε μεγάλο βαθμό τα εμπόδια που του τέθηκαν από τους κατά πολύ ισχυρότερους Έλληνες, ίσως ο Γκλιγκόροφ να μην επείγεται να ικανοποιήσει τις απαιτήσεις των συγκριτικά πολύ πιο αδύναμων και ολιγάριθμων Αλβανών. Είναι, δηλαδή, πιθανόν οι επιτυχίες της εξωτερικής του πολιτικής να οδήγησαν στην ύβρη. Αντίθετα όμως με τους Έλληνες, όπως θα δούμε στα Κεφάλαια 5 και 6, οι Αλβανοί αποδείχτηκαν την Άνοιξη του 2001 πρόθυμοι να πάρουν τα όπλα και να θέσουν σε στρατιωτική αμφισβήτηση την ίδια την ύπαρξη της ΠΓΔΜ.

Τα αποτελέσματα της πολιτικής καριέρας του Γκλιγκόροφ μπορεί να αποδειχτούν τραγικά. Οι υβριστικές του ενέργειες προς τους Αλβανούς μάλλον θα αμαυρώσουν την υστεροφημία του, ίσως ακόμα και να οδηγήσουν σε διάλυση την πολυαγαπημένη και «ιερή» χώρα του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Ελλάδα και ΠΓΔΜ μετά το 1995: Επαναπροσέγγιση και συνεργασία πριν την εθνοτική κρίση

Α. Εισαγωγή

Όπως παρατηρήσαμε στα προηγούμενα κεφάλαια, στις αρχές της δεκαετίας του 1990, στις σχέσεις Ελλάδας – ΠΓΔΜ είχε κυριαρχήσει η διαμάχη για την ακριβή ονομασία της νέας αυτής δημοκρατίας σε τέτοιο βαθμό, ώστε να γίνεται λόγος για «σκοπιανοποίηση» της εξωτερικής πολιτικής της χώρας. Οι έντονες λαϊκές αντιδράσεις, οι τεράστιες μαζικές διαδηλώσεις, η επιβολή οικονομικών κυρώσεων και η απροθυμία των δύο πλευρών να συμβιβαστούν δημιούργησαν μια εκρηκτική κατάσταση με κομματικές, πολιτικές και περιφερειακές επιπτώσεις. Μετά τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας, η ΠΓΔΜ κατάφερε να διατηρήσει μια φτωχή, επισφαλή αλλά ειρηνική ύπαρξη, ενώ το διεθνές κύρος της Ελλάδας δέχτηκε ένα ισχυρό πλήγμα. Όπως θα δούμε παρακάτω, η Ενδιάμεση Συμφωνία του 1995 εξομάλυνε τις σχέσεις των δύο χωρών, αλλά δεν έλυσε το ζήτημα της ονομασίας.

Την πενταετία που ακολούθησε, η θεαματική βελτίωση στις διμερείς σχέσεις οδήγησε τον πρώην Πρωθυπουργό της ΠΓΔΜ Λιούπτσο Γκεοργκιέφσκι να χαρακτηρίσει τη νέα κατάσταση ως ένα «μικρό θαύμα».¹ Δυστυχώς, η διεθνής κοινότητα δεν ασχολήθηκε ιδιαίτερα με το εύρος και την ποιότητα αυτής της εξέλιξης,² ούτε και την εκτίμησε δεόντως, μολονότι εμπεριέχει τη δυναμική μιας σημαντικής πηγής σταθερότητας στη Νοτιοανατολική Ευρώπη.

1 Βλέπε ιστοχώρο: http://world.flash.gr/research/print_version_asp?articleid+2251.

2 Βλέπε, για παράδειγμα, Abramowitz and Hurlburt, 2002, σελ. 4.

Στο κεφάλαιο αυτό θα επιχειρήσουμε πρώτα μια ανάλυση της Ενδιάμεσης Συμφωνίας του 1995 και κατόπιν θα αξιολογήσουμε τη μετέπειτα προσέγγιση των δύο χωρών, η οποία έδωσε ιδιαίτερη έμφαση στη διατήρηση των καλών διμερών σχέσεων και τη διασφάλιση της εδαφικής ακεραιότητας της νέας αυτής δημοκρατίας. Θα γίνει ακόμα μια παρουσίαση των εξελίξεων μέσα στην ίδια την ΠΓΑΜ μετά το 1995, έτσι ώστε να σχηματίσουμε μια εικόνα της ευρύτερης κατάστασης και να εντοπίσουμε τα αίτια της ένοπλης διαμάχης που ξέσπασε το 2001.

Β. Η προσέγγιση Ελλάδας και ΠΓΑΜ

Κομβικό σημείο στην προσέγγιση Ελλάδας και ΠΓΑΜ αποτέλεσε η υπογραφή της Ενδιάμεσης Συμφωνίας της Νέας Υόρκης στις 13 Σεπτεμβρίου 1995.³ Η συμφωνία αυτή ήταν αποτέλεσμα των έντονων πιέσεων που άσκησαν οι Ηνωμένες Πολιτείες και προς τις δύο πλευρές.⁴ Η αμερικανική διπλωματία μάλιστα είχε συνδέσει την επίλυση της διαμάχης με ευρύτερες προσπάθειες για σταθεροποίηση των Βαλκανίων, ιδιαίτερα με την προετοιμασία του εδάφους για μια διαρκή και ευρεία ειρηνευτική συμφωνία για το μέλλον της Βοσνίας. Σύμφωνα με το Ρίτσαρντ Χόλμπρουκ, ο τότε Υπουργός Εξωτερικών της Ελλάδας Κάρολος Παπούλιας ήταν αντίθετος με οποιαδήποτε συμφωνία: «Δεν πίστευε ότι ο Γκλιγκόροφ ήταν έτοιμος να κάνει κάποια κίνηση, αλλά ούτε και ενδιαφερόταν. 'Ποτέ δεν μπορείς να εμπιστευτείς αυτούς τους ανθρώπους', έλεγε. 'Ποτέ'».⁵ Ωστόσο, οι αντιρρήσεις του κάμφθηκαν τελικά από τον Πρωθυπουργό Ανδρέα Παπανδρέου μετά από μία ακόμα επίσκεψη του Χόλμπρουκ στον Γκλιγκόροφ στα Σκόπια, που κατάφερε να πείσει την Αθήνα ότι ο Σλαβομακεδόνας πρόεδρος ήταν και πρόθυμος και ειλικρινής στην επιθυμία του να δεχτεί έναν συμβιβασμό.⁶

Το σημαντικότερο ζήτημα πριν την υπογραφή της συμφωνίας ήταν αν θα

3 Για το κείμενο της Ενδιάμεσης Συμφωνίας βλέπε Παράρτημα III.

4 Ο Ρίτσαρντ Χόλμπρουκ έχει δώσει μια ασυνήθιστα ειλικρινή και εκτενή αναφορά για τις αμερικανικές διπλωματικές προσπάθειες. Βλέπε Holbrooke, 1988, σελ. 121-7. Βλέπε επίσης Ροζάκης, 1996, σελ. 15.

5 Holbrooke, 1995, σελ. 123.

6 Κάποια στιγμή πριν από το κλείσιμο της τελικής συμφωνίας, ο Χόλμπρουκ φαινόταν εξοργισμένος από τις συνεχείς μεταπτώσεις του ηλικιωμένου πολιτικού. Όπως σχολιάζει ο ίδιος «μαθαίναμε ότι η υπαναχώρηση σε προηγούμενες προσφορές αποτελούσε βασικό στυλ στα Βαλκάνια» (Holbrooke, 1998, σελ. 125).

υιοθετούνταν η προσέγγιση του «μεγάλου» ή του «μικρού πακέτου». Στην πρώτη περίπτωση, θα αντιμετωπιζόταν και θα επιλύονταν το θέμα του ονόματος, ενώ στη δεύτερη η συμφωνία επί της ονομασίας θα αναβαλλόταν για αργότερα. Τελικά, επιλέχθηκε η δεύτερη προσέγγιση για προφανείς πολιτικούς λόγους. Σύμφωνα με την παράγραφο 2 του Άρθρου 23:

Αυτή η Μεταβατική Συμφωνία θα παραμείνει σε ισχύ ωστόσο αντικατασταθεί από μια οριστική συμφωνία, με την πρόβλεψη ότι μετά από επτά χρόνια κάθε ένα από τα μέρη μπορεί να αποχωρήσει από αυτήν τη Μεταβατική Συμφωνία με γραπτή δήλωση, η οποία θα πραγματοποιηθεί δώδεκα μήνες μετά την κοινοποίησή της στο άλλο μέρος.⁷

Το πρώτο πράγμα που θα πρέπει να τονιστεί σχετικά με τη συγκεκριμένη συμφωνία είναι η ενδιάμεση φύση της, η οποία ήταν συνυφασμένη με την απόφαση να παρακαμφθεί ο σκόπελος του ευαίσθητου και εκρηκτικού ζητήματος της ονομασίας. Παρόλα αυτά, η προσέγγιση του «μικρού πακέτου» αποδείχτηκε επαρκής για να εξομαλύνει και να σταθεροποιήσει τις διμερείς σχέσεις μεταξύ Ελλάδας και ΠΓΔΜ, κι αυτό διότι η Ενδιάμεση Συμφωνία προσέφερε και στις δύο πλευρές σημαντικά οφέλη και πλεονεκτήματα.

Συγκεκριμένα, η Ελλάδα πέτυχε την αλλαγή της σημαίας της ΠΓΔΜ. Επρόκειτο για ένα ευαίσθητο θέμα, καθώς η σημαία της χώρας αυτής, που από τον Αύγουστο του 1992 απεικόνιζε τον Ήλιο ή το Αστéρι της Βεργίνας, είχε δίκαια εξοργίσει τους Έλληνες, οι οποίοι έβλεπαν σε αυτή την ενέργεια έναν αστήριχτο σφετερισμό του συμβόλου της αρχαίας μακεδονικής δυναστείας.⁸ Η οργή των Αθηνών κατευνάστηκε με την παράγραφο 2 του Άρθρου 7:

Με τη θέση σε ισχύ της Ενδιάμεσης αυτής Συμφωνίας, το Δεύτερο Συμβαλλόμενο Μέρος θα παύσει να χρησιμοποιεί καθ' οιονδήποτε τρόπο το σύμβολο με όλες τις μορφές του που απεικονίζεται στην εθνική του σημαία πριν τη θέση σε ισχύ της συμφωνίας.⁹

7 Βλέπε Παράρτημα V.

8 Βλέπε Παράρτημα II και Tziampiris, 2000, σελ. 144.

9 Βλέπε Παράρτημα V.

Επιπλέον, τα Άρθρα 6 και 7 της Ενδιάμεσης Συμφωνίας περιείχαν αρκετές διασαφηνίσεις και ερμηνείες που αφορούσαν το σύνταγμα της ΠΓΔΜ, οι οποίες ικανοποιούσαν πλήρως την ελληνική πλευρά. Αυτό συνέβη διότι πριν την υπογραφή της συμφωνίας,

Η άποψη της Ελλάδας [ήταν ότι η ΠΓΔΜ] επρόκειτο μάλλον να υποκινήσει αλυτρωτικές διεκδικήσεις και να δικαιολογήσει τυχόν εμπλοκή της στις εσωτερικές υποθέσεις της Ελλάδας, με το πρόσχημα του «ενδιαφέροντος για τη θέση και τα δικαιώματα» των μακεδονικών μειονοτήτων των γειτονικών χωρών.¹⁰

Από την άλλη μεριά, η ΠΓΔΜ κέρδισε τη διεθνή αναγνώριση από την Ελλάδα, όπως δήλωνε το Άρθρο 1:

Με τη θέση σε ισχύ αυτής της Μεταβατικής Συμφωνίας το Πρώτο Συμβαλλόμενο Μέρος αναγνωρίζει το Δεύτερο Συμβαλλόμενο Μέρος ως ανεξάρτητο και κυρίαρχο κράτος, υπό την προσωρινή ονομασία [ΠΓΔΜ].¹¹

Επίσης επέτυχε τον τερματισμό του οδυνηρού οικονομικού εμπόργκο (Άρθρο 8) και απέσπασε την υπόσχεση ότι η Αθήνα δε θα επιχειρούσε να εμποδίσει τις προσπάθειες της νέας αυτής δημοκρατίας για την ένταξή της σε διεθνείς οργανισμούς και θεσμούς (Άρθρο 11).

Βάσει των παραπάνω, γίνεται πλέον σαφές ότι η Ενδιάμεση Συμφωνία του 1995 διευθέτησε πολλά διμερή θέματα στη βάση των αμοιβαίων συμβιβασμών και επέτρεψε έτσι την αναβολή της οριστικής επίλυσης του θέματος της ονομασίας. Κατά συνέπεια, αυτό το ευαίσθητο αλλά και κρίσιμο ταυτόχρονα ζήτημα μπήκε στο περιθώριο, και η Αθήνα είχε πλέον τη δυνατότητα να επιδιώξει μια διαφορετική πολιτική πιο κοντά στις αρχές του πολιτικού ρεαλισμού, που θα κορυφωθεί (όπως θα δούμε στο Κεφάλαιο 6) κατά τη διάρκεια της εθνοτικής διαμάχης στην ΠΓΔΜ.

Τα ελληνικά κέντρα λήψης αποφάσεων συνειδητοποιούσαν ότι τυχόν προσπάθειες για περαιτέρω αντιπαράθεση με την ΠΓΔΜ θα απέβαιναν τελικά

¹⁰ Kofos, 1999, σελ. 247.

¹¹ Βλέπε Παράρτημα V.

αντιπαραγωγικές. Επιπλέον, αποφασίστηκε ότι η ενίσχυση της ευρωπαϊκής προοπτικής της ΠΓΔΜ, η οικονομική αξιοποίηση της νέας αυτής δημοκρατίας και η στήριξη της ύπαρξης και της εδαφικής ακεραιότητας της χώρας θα εξυπηρετούσαν καλύτερα τα ελληνικά συμφέροντα. Μετά το 1995, η Ελλάδα ακύρωσε σχεδόν όλες τις πολιτικές αντιποίνων εναντίον της ΠΓΔΜ και απείχε επίσης από κάθε μορφή επίσημης ρητορικής που θα φανέρωνε εχθρότητα.

Επιπρόσθετα, η χάραξη της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής βασίστηκε στην εκτίμηση ότι η διασφάλιση της εδαφικής ακεραιότητας της ΠΓΔΜ βρισκόταν σε πλήρη αρμονία με το ελληνικό εθνικό συμφέρον. Στο Κεφάλαιο 4 παρουσιάστηκε εκτενώς ο τρόπος με τον οποίο κατά τη δεκαετία του 1990 το σύνολο της πολιτικής ηγεσίας της χώρας είχε εξηγήσει δημόσια ότι ήταν προς όφελος της Ελλάδας να συνορεύει με ένα μικρό και ανεξάρτητο κράτος. Επιπλέον, υπήρχε ο φόβος ότι τυχόν διάλυση της ΠΓΔΜ θα μπορούσε να προκαλέσει έναν Τρίτο Βαλκανικό Πόλεμο. Σύμφωνα με τον αναλυτή Μίσα Γκλέννυ, οι Έλληνες πίστευαν ότι:

Η τελική έκβαση [ενός τέτοιου πολέμου] (μετά από μάχες που θα ήταν πιο αιματηρές από εκείνες της Βοσνίας) θα ήταν ίσως η εδραίωση μιας Μεγάλης Αλβανίας και μιας Μεγάλης Βουλγαρίας στα βόρεια σύνορα της Ελλάδας, καθώς και μια συνακόλουθη αύξηση της τουρκικής επιρροής (μέσω της Αλβανίας) στην περιοχή.¹²

Ωστόσο, ουσιαστικά μόνο μετά το 1995 η Αθήνα ακολούθησε πολιτικές και πρακτικές που ελάμβαναν σοβαρά υπόψη αυτές τις ανησυχίες και εκτιμήσεις.

Υψίστης σημασίας ήταν το γεγονός ότι η ΠΓΔΜ θεωρήθηκε ως το τέλειο «κράτος ανάχωμα» (buffer state) που θα κρατούσε την Ελλάδα μακριά από ταραχώδεις περιοχές και καταστάσεις. Επιπλέον, η Αθήνα και τα Σκόπια είχαν παρόμοιες απόψεις για τα θέματα του Κοσσυφοπεδίου και του αλβανικού παράγοντα. Και οι δύο χώρες ήταν αντίθετες σε οποιαδήποτε βίαιη αλλαγή συνόρων στη Νοτιοανατολική Ευρώπη, ενώ θεωρούσαν πως ένα ανεξάρτητο Κοσσυφοπέδιο θα αποτελούσε σημαντικό παράγοντα αστάθειας στην

¹² Glenny, 1996, σελ. 143.

περιοχή.

Εκτός από αυτούς τους πολιτικούς προβληματισμούς και τη στρατηγική σημασία της ΠΓΔΜ, η πολιτική της προσέγγισης επέτρεψε την αύξηση των ελληνικών οικονομικών συναλλαγών με την ΠΓΔΜ και άνοιξε το δρόμο για ουσιαστικά οικονομικά οφέλη στην Ελλάδα (Βλέπε Πίνακες). Ένας από τους λόγους για αυτό είναι ότι τα ελληνικά προϊόντα απολαμβάνουν συγκριτικά πλεονεκτήματα στη γείτονα χώρα λόγω των εξής παραγόντων:

Γεωγραφική θέση και μειωμένα μεταφορικά έξοδα. Αυτό το πλεονέκτημα ενισχύεται περαιτέρω λόγω της σημαντικής αναγνώρισης και αποδοχής των ελληνικών προϊόντων από τους καταναλωτές της ΠΓΔΜ.¹³

Έτσι, μετά το 1995, η Ελλάδα έγινε ο δεύτερος μεγαλύτερος εμπορικός εταίρος της ΠΓΔΜ μετά τη Γερμανία και ο μεγαλύτερος επενδυτής στη χώρα.¹⁴ «Ως το τέλος του 1999, το σύνολο των ελληνικών επενδύσεων ήταν 150 εκατ. δολάρια και τα επενδεδυμένα κεφάλαια ανήλθαν σε 300 εκατομμύρια δολάρια».¹⁵ Ο Πρωθυπουργός Κώστας Σημίτης δήλωσε μάλιστα το Μάρτιο του 2001 ότι «οι εξαγωγές της Ελλάδας στα Σκόπια αποτελούν το 25% των εξαγωγών μας στα Βαλκάνια και από τις ελληνικές επενδύσεις στη γειτονική χώρα έχουν δημιουργηθεί εκεί 5.000 θέσεις εργασίας».¹⁶

Αυτή η επιτυχία ήταν αποτέλεσμα του γεγονότος ότι ελληνικές εταιρίες αγόρασαν το μεγαλύτερο διωλιστήριο πετρελαίου, άνοιξαν αλυσίδες σούπερ-μάρκετ, προχώρησαν σε επενδύσεις στους κλάδους των μεταλλείων, της επεξεργασίας κρεάτων, της ζυθοποιίας και της τσιμεντοβιομηχανίας. Επιπλέον, κατασκευάστηκε αγωγός πετρελαίου που συνδέει τα Σκόπια με τη Θεσσαλονίκη¹⁷, ενώ δημιουργήθηκαν πολλές μεικτές επιχειρήσεις (joint ventures) στους κλάδους της παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας, των τηλεπικοινωνιών και της επέκτασης των σιδηροδρομικών γραμμών μεταξύ των δύο χωρών.¹⁸ Ο πρώην

13 Σάριτς, 1996, σελ. 239.

14 Βλέπε *Flash.gr*, «ΠΓΔΜ: Μένει μόνο το όνομα», 4 Δεκεμβρίου 2000.

15 *Το Βήμα*, «Επιχειρηματικά Καρδιοχτύπια στα Σκόπια», 25 Μαρτίου 2001.

16 *Flash.gr*, «Σημίτης στη Βουλή για ΠΓΔΜ», 2 Μαρτίου 2001.

17 Το έργο του αγωγού που εγκαινιάστηκε το 2002 είναι αξίας περίπου 100 εκατομμυρίων δολαρίων. Βλέπε *Επενδυτής*, 25-6 Μαΐου 2002, σελ. 10.

18 Βλέπε Tziampiris, 2000, σελ. 53.

Υπουργός Εξωτερικών της ΠΓΔΜ Σεργκάν Κερίμ ορθώς είχε τονίσει ότι «είναι προς το συμφέρον και των δύο χωρών να επιδιώξουν κοινά σχέδια σε κλάδους της οικονομίας όπως η ενέργεια, η οικολογία και ο τουρισμός». ¹⁹

Έχοντας πλήρη συνείδηση της σημασίας του εθνικού συμφέροντος, των κοινών επιδιώξεων στην εξωτερική πολιτική και των σημαντικών οικονομικών ευκαιριών, η Αθήνα προέβλεψε ποσό 74 εκατομμυρίων ευρώ για την ΠΓΔΜ στα πλαίσια του Εθνικού Σχεδίου Οικονομικής Ανασυγκρότησης των Βαλκανίων (ΕΣΟΑΒ). ²⁰

Επιπρόσθετα, η Ελλάδα υπέγραψε ακόμα και στρατιωτική συμφωνία με τα Σκόπια το Δεκέμβριο του 2000, που κάλυπτε την αυξημένη συνεργασία σε συννοριακές περιπολίες, την ασφαλή ανταλλαγή εμπιστευτικών εγγράφων μεταξύ των αντίστοιχων Αρχηγών των Ενόπλων Δυνάμεων και τη συνεργασία στον τομέα παραγωγής όπλων. ²¹

Θα πρέπει ωστόσο να τονίσουμε ότι η βελτίωση των διμερών σχέσεων δημιούργησε κάποιες αντιδράσεις στην ΠΓΔΜ. Για παράδειγμα, οι ελληνικές επενδύσεις καταγγέλθηκαν ως ξεπούλημα των εθνικών συμφερόντων της χώρας και των ισχυρότερων τομέων της οικονομίας σε μια εχθρική και ανάξια γείτονα χώρα. ²² Ιδιαίτερα έντονη κριτική ασκήθηκε για την εξαγορά από την Ελλάδα των διωλιστηρίων πετρελαίου της ΠΓΔΜ. ²³ Σύμφωνα με την εκτίμηση του πρώην Προέδρου της ΠΓΔΜ Κίρο Γκλιγκόροφ:

Οι Έλληνες έδειξαν έναν σαφή προσανατολισμό προς την κα-

19 Άρθρο του Σεργκάν Κερίμ με τίτλο «Οι Ελληνο-Μακεδονικές σχέσεις ως συνεισφορά στη συνεργασία και την ασφάλεια στα Βαλκάνια», δημοσιευμένο στον *Επενδοτή*, 3-4 Φεβρουαρίου 2001.

20 Βλέπε *Η Καθημερινή*, «Δυσφορία Σκοπίων για καθυστέρηση βοήθειας», 21 Φεβρουαρίου 2003. Το ποσό αυτό δεν έχει καταβληθεί ακόμα, προκαλώντας αντιδράσεις στα Σκόπια, αν και η Αθήνα έχει διαβεβαιώσει για την τελική καταβολή του. Βλέπε επίσης, *Ο Κόσμος του Επενδοτή*, «Δεν παίρνουν χρήμα οι Σκοπιοί και θυμώνουν», 22-3 Φεβρουαρίου 2003.

21 Βλέπε *Ελευθεροτυπία*, «Θα βοηθάμε τα Σκόπια να φυλάνε τα σύνορά τους», 12 Δεκεμβρίου 2000.

22 Στο σημείο αυτό, βλέπε ιδιαίτερα την συνέντευξη του πρώην Πρωθυπουργού της ΠΓΔΜ κ. Γκεοργκιέφσκι στην *Καθημερινή*, 22 Οκτωβρίου 2000.

23 Βλέπε τα εξαγριωμένα σχόλια του τότε ηγέτη της αντιπολίτευσης Μπράνκο Τσερβενκόφσκι στην *Ελευθεροτυπία*, 9 Ιουλίου 2000 καθώς και τη συνέντευξη του μετά την εκλογική του επικράτηση στις εκλογές του Σεπτεμβρίου 2002 στην εφημερίδα *Η Καθημερινή*, «Θα Κυβερνήσω με το Κόμμα του Αχμέτι», 6 Οκτωβρίου 2002.

τάκτηση των σημαντικότερων επιχειρήσεών μας – είτε αγοράζοντάς τες μόνοι τους, ή μαζί με κάποιες δυτικές εταιρίες ... Από μια τέτοια θέση θα έχουν μια ξεκάθαρη εικόνα της αναπτυξιακής πορείας της οικονομίας μας ... και όπως είναι γνωστό αυτός που γίνεται σημαντικός οικονομικός παράγοντας σε μια χώρα – ιδιαίτερα αν λάβουμε υπόψη τις φιλοδοξίες που τρέφουν οι Έλληνες – θα είναι σε θέση να ασκήσει κάποια επιρροή στην πολιτική μας.²⁴

Μάλιστα, συνέχισαν να ανακλύπτουν σημαντικές αντιδράσεις σε κάθε προσπάθεια συμβιβαστικής επίλυσης της διαμάχης για το όνομα. Για κάποιο διάστημα πριν από το ξέσπασμα της εθνοτικής διαμάχης, διαφαίνονταν ελπίδες για μια συμφωνία που θα μπορούσε να επιτευχθεί με την ονομασία «Gornamakedonia» [Άνω Μακεδονία], σε συνδυασμό με την παροχή σημαντικής ελληνικής βοήθειας και εγγυήσεων ασφάλειας.²⁵ Ωστόσο, ο Πρόεδρος της ΠΓΔΜ Μπόρις Τραϊκόφσκι δήλωσε ρητά ότι «Το όνομά μας σαν έκφραση της ταυτότητας του έθνους μας, είναι θέμα ύψιστου εθνικού συμφέροντος και στοιχειώδους αξιοπρέπειας, ταυτόχρονα όμως είναι και ένα σημαντικό θέμα για τη σταθερότητα του κράτους».²⁶ Οι εκπρόσωποι της αντιπολίτευσης συμερίζονταν αυτά τα αισθήματα.

Η σημαντική διαμάχη για το θέμα της ονομασίας αναθερμάνθηκε κατά τη διάρκεια των συγκρούσεων στην ΠΓΔΜ. Στο επόμενο κεφάλαιο θα διερευνήσουμε αυτές τις εξελίξεις, καθώς και την αταλάντευτη αποφασιστικότητα της Ελλάδας να μην αναγνωρίσει τη χώρα ως Δημοκρατία της Μακεδονίας. Ωστόσο, πρέπει πρώτα να παρουσιάσουμε τις εξελίξεις που επηρέασαν, και σε μεγάλο βαθμό καθόρισαν, τις εθνοτικές εχθροπραξίες του 2001.

24 Γκλιγκόροφ, 2000, σελ. 331.

25 Βλέπε *Το Βήμα*, «Επιτυγχάνεται συμφωνία για το όνομα των Σκόπια», 26 Ιανουαρίου 2001, *Ελευθεροτυπία*, «Πρόταση Αθήνας στα Σκόπια με προσφορές και όνομα», 9 Φεβρουαρίου 2001, *Καθημερινή*, «Το ζήτημα του ονόματος σε κρίσιμο σταυροδρόμο», 11 Φεβρουαρίου 2001, *Καθημερινή*, «Και το όνομα αυτής 'Gornamakedonia' (Ανωμακεδονία)», 13 Μαΐου 2001 και κυρίως, International Crisis Group, «Macedonia's Name: Why the Dispute Matters and How to Resolve It», 10 December 2001, σελ. 10.

26 Παράθεμα στην *Ελευθεροτυπία*, «Σάλος στα Σκόπια από την ελληνική πρόταση για όνομα», 10 Φεβρουαρίου 2001.

Γ. Η ΠΓΔΜ πριν την κρίση

Πριν από την έκρηξη της βίας από τους Αλβανούς εξτρεμιστές, ο κυβερνητικός συνασπισμός της ΠΓΔΜ (αποτελούμενος από σλαβομακεδονικά και αλβανικά πολιτικά κόμματα) αντιμετώπιζε ήδη μια σειρά προκλήσεων και προβλημάτων.²⁷ Το σημαντικότερο πρόβλημα ήταν η δυσχερής οικονομική κατάσταση της χώρας, που οφειλόταν κυρίως στις παρακάτω δυσμενείς επιπτώσεις από την κρίση στο Κοσσυφοπέδιο:

Την [προσωρινή] άφιξη [άνω των 400.000] προσφύγων· την αναταραχή στη διακίνηση αγαθών και υπηρεσιών του διεθνούς εμπορίου· το κλείσιμο των μεταφορικών διαδρόμων μέσω της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας· το πλήγμα που υπέστη η εμπιστοσύνη των καταναλωτών και των επενδυτών· τη μείωση της πρόσβασης στις διεθνείς κεφαλαιαγορές· καθώς και την αναστολή της διαδικασίας διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων και της αναπτυξιακής πορείας της χώρας, μαζί με μια αποδυναμωμένη κυβέρνηση.²⁸

Το κόστος που επέφερε η κρίση του Κοσσυφοπεδίου στην οικονομία της ΠΓΔΜ εκτιμήθηκε τελικά σε 1,5 δισεκατομμύρια δολάρια.²⁹

27 Το μεγαλύτερο σλαβομακεδονικό κόμμα ήταν το *VMRO-DMPNE* με ηγέτη τον Λιούπσκο Γκεοργκιέφσκι, ενώ το σημαντικότερο αλβανικό κόμμα στον κυβερνητικό συνασπισμό ήταν το *DPA*, με ηγέτη τον Αρμπέν Τζαφέρι. Οι εθνικές εκλογές του 2002 ανέτρεψαν αυτές τις κομματικές ισορροπίες· βλέπε επίλογο. Για ένα ενδιαφέρον προφίλ του Τζαφέρι, βλέπε *The Economist*, «Arben Xhaferi, Macedonia's Pivotal Albanian», 31 Μαρτίου 2001. Πριν έρθουν στην εξουσία μετά τις εκλογές του Νοεμβρίου 1998, και τα δύο κόμματα υιοθετούσαν τις πλέον ακραίες εθνικιστικές θέσεις των αντίστοιχων κοινοτήτων που εκπροσωπούσαν. Ωστόσο, όπως συμβαίνει συχνά, οι υποχρεώσεις της διακυβέρνησης είχαν μια διαλλακτική επίδραση στη ρητορική και τη δράση των δύο κομμάτων. Για μια ανάλυση της περίπλοκης και συγκεχυμένης ανορθόδοξης πολιτικής των Αλβανών της ΠΓΔΜ, βλέπε International Crisis Group, «Macedonia's Ethnic Albanians: Bridging the Gap», 2 Αυγούστου 2000. Βλέπε επίσης Perry, 2000 και Roudometof, 2002, σελ. 172-7.

28 International Monetary Fund, *The Economic Consequences of the Kosovo Crisis: An Updated Assessment*. Η έκθεση αυτή εκδόθηκε στις 25 Μαΐου 1999 και μπορεί να βρεθεί στον ιστοχώρο: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/kosovo/052599.htm>.

29 Βλέπε Pierre J. Andrew, *De-Balkanizing the Balkans: Security and Stability in*

Με το τέλος της κρίσης πραγματοποιήθηκε μια αξιοθαύμαστη προσπάθεια να ξεπεραστούν αυτά τα προβλήματα με εντυπωσιακά αποτελέσματα στον πληθωρισμό της χώρας και το ισοζύγιο πληρωμών.³⁰ Ωστόσο, η κυβέρνηση της ΠΓΔΜ ήρθε αντιμέτωπη με σοβαρές αντιδράσεις και κατηγορίες για διαφθορά στην προσπάθειά της να ιδιωτικοποιήσει ορισμένους τομείς της οικονομίας.³¹ Επιπλέον, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο υπολόγιζε την ανεργία σε ποσοστό 32,4%, ενώ το κατά κεφαλή ΑΕΠ ανερχόταν σε 1.698 δολάρια μόνο.³² Αυτά τα στατιστικά στοιχεία αποκαλύπτουν μια ιδιαίτερα προβληματική κατάσταση για ένα κράτος που αντιμετωπίζει εύθραυστες εθνοτικές σχέσεις, καθώς δε δύναται να προσφέρει, τουλάχιστον προς το παρόν, ένα υψηλό επίπεδο ανάπτυξης και ευημερίας ως αντίμετρο στις εθνικιστικές βλέψεις.

Όσον αφορά τον εθνοτικό «γόρδιο δεσμό» της ΠΓΔΜ, οφείλεται κυρίως στο γεγονός ότι οι Αλβανοί αποτελούν ένα σημαντικό ποσοστό του πληθυσμού της χώρας (επίσημως το 22,9%, αλλά ουσιαστικά μάλλον πάνω από 30%).³³ Οι σχέσεις μεταξύ των εθνοτήτων κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990 θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως κατά καιρούς τεταμένες αλλά κατά κύριο λόγο ήρεμες. Η κατάσταση στη χώρα αποτελούσε σαφώς ένα παράδειγμα επιτυχούς πορείας, σε σύγκριση με τις σχέσεις μεταξύ Σέρβων και Αλβανών στο γειτονικό Κοσσυφοπέδιο: μετά το 1991 δεν υπήρξε καμία

Southeastern Europe. Πρόκειται για μια ειδική έκθεση που δημοσιεύτηκε από το Ινστιτούτο Ειρήνης των Ηνωμένων Πολιτειών (USIP) στις 20 Σεπτεμβρίου 1999. Βλέπε επίσης *BBC NEWS*, «Economic Crisis For Macedonia», 6 Μαΐου 1999.

30 Βλέπε ιστοχώρο: http://www.nbrm.gov.mk/basic_economic_data.htm.

31 Για μια επίσημη και εκτενή αναφορά στις προσπάθειες για ιδιωτικοποίηση της οικονομίας βλέπε ιστοχώρο <http://mpa.org.mk/privatization.htm>.

32 Για μια αξιόπιστη διερεύνηση της πλέον πρόσφατης οικονομικής κατάστασης στην ΠΓΔΜ, βλέπε International Monetary Fund, *FYROM: Recent Economic Developments*, Staff Country Report No. 00/72, Ιούνιος 2000. Μπορεί να βρεθεί στον ιστοχώρο: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2000/cr0072.pdf>.

33 Για μια αντικειμενική εκτίμηση του πληθυσμού των Αλβανών στην ΠΓΔΜ (όχι όμως απαραίτητα και πολιτών του κράτους), βλέπε International Crisis Group, «Macedonia's Ethnic Albanians: Bridging the Gap», 2 Αυγούστου 2000, σελ. 4-6. Επίσημα, οι Σλαβομακεδόνες αποτελούν περίπου το 66% του πληθυσμού, οι Τούρκοι το 4%, οι Ρομ το 2,2% και οι Σέρβοι το 2,1%. Βλέπε CIA, *The World Factbook 2000: The Former Yugoslav Republic of Macedonia*. Μπορεί να βρεθεί στον ιστοχώρο: <http://www.odci.gov/cia/publications/factbook/geos/mk.html>.

ένοπλη σύγκρουση και σχετικά λίγες πράξεις βίας, ενώ η πολιτική ελίτ των Αλβανών επέδειξε προθυμία για πλήρη και εποικοδομητική συμμετοχή στην πολιτική διαδικασία. Ωστόσο, τα ουσιαστικά προβλήματα παρέμεναν και συνδέονταν άμεσα με τον επονομαζόμενο αλβανικό παράγοντα στη Νοτιοανατολική Ευρώπη. Οι Σλαβομακεδόνες ζούσαν με το φόβο ότι η πλειοψηφία των Αλβανών θα τάσσονταν τελικά υπέρ της αυτονομίας ή της ανεξαρτησίας κυρίως του βόρειου τμήματος της χώρας.

Η εθνοτική συνύπαρξη στην ΠΓΔΜ έμοιαζε όλο και πιο εύθραυστη, διαιρεμένη και βασισμένη σε καχυποψία. Μια πρώτη ένδειξη της διάστασης απόψεων μεταξύ των δύο κοινοτήτων ήρθε από τις θέσεις που υιοθέτησαν για τη μελλοντική κατάσταση στο Κοσσυφοπέδιο. Η συντριπτική πλειοψηφία των Αλβανών τάχθηκε υπέρ της απόσχισης του Κοσσυφοπεδίου από την Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας. Όπως δήλωνε ο ηγέτης του αλβανικού κόμματος DPA Αρμπέν Τζαφέρι:

Υποστηρίζουμε την ανεξαρτησία του Κοσσυφοπεδίου. Το βασικότερο επιχείρημα είναι ότι μόνο ένα ανεξάρτητο Κοσσυφοπέδιο θα μπορούσε να συμβάλλει στην ενίσχυση της σταθερότητας στη «Μακεδονία», στην Αλβανία και την ευρύτερη περιοχή. Άλλωστε, γιατί ένας σύγχρονος πολιτικός ... σαν τον Κοστούνιτσα να μην ακολουθήσει το παράδειγμα του Χάβελ, ο οποίος αντιλήφθηκε αμέσως τα σημεία των καιρών και επέτρεψε στη Σλοβακία να ανεξαρτητοποιηθεί;³⁴

Η εθνική πλειοψηφία της ΠΓΔΜ ερμήνευσε αυτές τις δηλώσεις ως πρόδρομο επιχειρημάτων που θα κατευθύνονταν αργά ή γρήγορα εναντίον της συνταγματικής τάξης και της εδαφικής ακεραιότητας της χώρας.

Τη γενικότερη ανησυχία ήρθε να επιτείνει το επεισόδιο της 22^{ης} Ιανουαρίου 2001, όταν ένοπλοι εξτρεμιστές επιτέθηκαν σε ένα αστυνομικό τμήμα με αυτόματα όπλα και ρουκέτες, με αποτέλεσμα το θάνατο ενός αστυνομικού και τον τραυματισμό άλλων τριών. Ο Εθνικός Απελευθερωτικός Στρατός (*Ushtria Clirimtare Kombetare*) ανέλαβε την ευθύνη για την επίθεση, δηλώνοντας τα εξής σε διακήρυξή του:

³⁴ Η Καθημερινή, «Στην ΠΓΔΜ βιώνουμε το μύθο του γερακιού και της αλεπούς», 19 Δεκεμβρίου 2000.

Η στολή των Μακεδόνων κατακτητών θα χτυπηθεί έως ότου απελευθερωθεί ο αλβανικός λαός ... Καλούμε τους [Αλβανούς] αστυνομικούς να επιστρέψουν στις οικογένειές τους, για να μη χάσουν άσκοπα τη ζωή τους στο βωμό των μάταιων μακεδονικών σχεδίων για επικράτηση στην αλβανική πλειοψηφία.³⁵

Ακολούθησε μια σειρά γεγονότων, που οδήγησαν στο θάνατο αρκετών Σλαβομακεδόνων στρατιωτών,³⁶ καθώς και στην έκδοση ενός ακόμα ανακοινωθέντος από τον Εθνικό Απελευθερωτικό Στρατό (ΕΑΣ) που τόνιζε την απόφαση «να αποσταλεί μια δύναμη των στρατευμάτων μας στο [χωριό] Τανούσεβτσι για να προστατευθεί ο άμαχος πληθυσμός μετά την αύξηση [από την κυβέρνηση της ΠΓΔΜ] του αριθμού των μακεδονικών στρατευμάτων».³⁷ Είχε στηθεί πλέον το σκηνικό για την έκρηξη ενός βίαιου αγώνα με χαρακτηριστικά κλασικού ανταρτοπόλεμου.

Παρόλα αυτά, ιδιαίτερα σημαντική ήταν η απόφαση της συντριπτικής πλειοψηφίας των Αλβανών της ΠΓΔΜ να απέχουν από την έμπρακτη στήριξη της εξέγερσης, μολονότι η δυσπαρέσκειά τους με τις συνταγματικές ρυθμίσεις και η αποξένωσή τους από την εθνοτική πλειοψηφία της χώρας ήταν

35 *Ελευθεροτυπία*, «Ανέλαβε την ευθύνη ο 'άλλος' UCK», 26 Ιανουαρίου 2001. Τα αρχικά του Αλβανικού Απελευθερωτικού Στρατού της ΠΓΔΜ ήταν UCK, δηλαδή ταυτόσημα με εκείνα του Απελευθερωτικού Στρατού του Κοσσυφοπεδίου (UCK στα αλβανικά). Μολονότι το νόημα των λέξεων είναι διαφορετικό, το επιδιωκόμενο μήνυμα ήταν σαφές, καθώς και οι δύο ομάδες ασπάζονταν ριζοσπαστικούς αλβανικούς αλυτρωτικούς στόχους και στηρίζονταν στη χρήση βίας. Είναι επίσης σημαντικό ότι η διακήρυξη του UCK της ΠΓΔΜ υποδήλωνε ότι η επίθεση ήταν τέταρτη σε μια σειρά επιθέσεων (η διακήρυξη είχε αριθμό 4, αν και ουδέποτε είχαν δημοσιευθεί στην ΠΓΔΜ διακηρύξεις της ίδιας οργάνωσης με άλλους αριθμούς), εγείροντας έτσι υποψίες ότι οι ίδιοι ευθύνονταν και για προηγούμενες επιθέσεις σε αστυνομικά τμήματα, στις οποίες οι αρχές είχαν καταπνίξει τη δημοσιοποίηση στοιχείων. Για το θέμα αυτό, βλέπε επίσης *BBC NEWS*, «Albanian Militia Claims Macedonian Attack», 26 Ιανουαρίου 2001. Για περαιτέρω πληροφορίες για τη δημιουργία, τη δομή και την οργάνωση των Αλβανών ανταρτών της ΠΓΔΜ, βλέπε *Washington Post*, «Birth of New Rebel Army: Macedonian Guerrilla Group Forming in Kosovo Poses Threat of Expanded Conflict in Balkans», 30 Μαρτίου 2001.

36 Βλέπε International Crisis Group, «The Macedonian Question: Reform or Rebellion», 5 Απριλίου 2001, σελ. 4.

37 International Crisis Group, «The Macedonian Question: Reform or Rebellion», 5 Απριλίου 2001, σελ. 6.

προφανής σε όλους τους παρατηρητές. Τελικά, η μόνη ελκυστική και βιώσιμη επιλογή που μπορούν να προσφέρουν οι Σλαβομακεδόνες της χώρας στην αλβανική μειονότητα είναι αυτή της ευρωπαϊκής προοπτικής: η τελική ένταξη της χώρας στην Ευρωπαϊκή Ένωση με τη συνακόλουθη οικονομική ανάπτυξη, τη δημοκρατική σταθερότητα, τη στρατιωτική ασφάλεια, τις ευκαιρίες απασχόλησης και το διεθνές κύρος. Αυτή η προοπτική μπορεί πράγματι να θεωρηθεί ως προτιμητέα κατάληξη στις περιπέτειες που συνδέονται με τον ένοπλο αλβανικό εθνικισμό, που προφανώς συνεπάγεται παρατεινόμενους βίαιους αγώνες, πολλά θύματα, ίσως ακόμα και ένα γεωγραφικά διευρυμένο, αλλά σίγουρα σχετικά φτωχό και απομονωμένο Μεγάλο Κοσσυφοπέδιο ή Μεγάλη Αλβανία.

Κατά συνέπεια, ο ευρωπαϊκός δρόμος για την ΠΓΔΜ αποτελεί την καλύτερη εγγύηση για μια ειρηνική συνύπαρξη των εθνοτήτων και μια μακροχρόνια εδαφική σταθερότητα σε αυτή την περιοχή των Βαλκανίων. Ωστόσο, καθώς η ευρωπαϊκή προοπτική της ΠΓΔΜ περνάει από την Αθήνα, οι σχέσεις με την Ελλάδα θα εξακολουθήσουν να αποτελούν κρίσιμο ζήτημα, και είναι πράγματι θετικό το γεγονός ότι η διαδικασία προσέγγισης των δύο χωρών είχε προηγηθεί της πρόσφατης κρίσης.

Ήταν μάλιστα τέτοιο το εύρος και η ποιότητα αυτής της διαδικασίας προσέγγισης μετά το 1995 ώστε, όταν ξέσπασαν οι εθνοτικές συγκρούσεις στην ΠΓΔΜ το Μάρτιο του 2001, η ελληνική κυβέρνηση δήλωσε αμέσως ότι θα «στηρίξει με όλα τα διαθέσιμα μέσα, την εδαφική ακεραιότητα της ΠΓΔΜ».³⁸ Η εξωτερική πολιτική της Ελλάδας προς την κρίση της ΠΓΔΜ, που περιλάμβανε μια σειρά συγκεκριμένων ενεργειών και αποφάσεων, θα αναλυθεί στο επόμενο κεφάλαιο. Όπως θα δούμε, αυτό το σημαντικό διπλωματικό επεισόδιο ήταν ο επίλογος μιας δεκαετίας αντιδράσεων στο νέο Μακεδονικό Ζήτημα υπό την επίδραση της θεωρίας του πολιτικού ρεαλισμού, στη βάση μιας διακομματικής προσέγγισης και μιας σαφούς ιεράρχησης στόχων, αναστρέφοντας έτσι τα λάθη και τις παραλείψεις των αρχών της δεκαετίας του 1990.

³⁸ Βλέπε *Flash.gr*, «Ο Παπανδρέου επισκέπτεται τα Σκόπια», 3 Μαρτίου 2001.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

Ελληνική εξωτερική πολιτική και η κρίση στην ΠΓΑΜ (2001).

Η σημασία του πολιτικού ρεαλισμού

Α. Η θεωρία του πολιτικού ρεαλισμού στις Διεθνείς Σχέσεις

Οι διεθνείς σχέσεις αποτελούν μια μοντέρνα επιστήμη¹ που ξεκινά τον επίσημο ακαδημαϊκό της βίο μόλις κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα.² Το καταλυτικό γεγονός για τη γέννηση της ήταν ο καταστροφικός Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος, ο οποίος και δημιούργησε την ευρεία απαίτηση για την αρτιότερη επιστημονική κατανόηση του συνόλου των διακρατικών σχέσεων. Είχε άλλωστε καταστεί δραματικά εμφανές ότι η ανθρωπότητα περνούσε σε ένα νέο είδος πολέμου: μαζικό, τεχνολογικά προηγμένο, που απαιτούσε την κινητοποίηση ολόκληρης της κοινωνίας και εμπεριείχε πρωτοφανείς κινδύνους.³

1 Αναφορές σε ζητήματα τα οποία απασχολούν την επιστήμη των διεθνών σχέσεων μπορούν να βρεθούν στα έργα φιλοσόφων και διανοητών όπως ο Θουκυδίδης, ο Μακιαβέλι, ο Χόμπς και ο Ρουσσώ. Για τη σημασία του Θουκυδίδα βλέπε υποσημείωση παρακάτω. Για τη σχέση του Μακιαβέλι με τη διεθνή πολιτική βλέπε Boucher, 1998, σελ. 90-113 και Doyle, 1997, σελ. 93-110. Για τη σημασία του Χόμπς βλέπε Doyle, 1997, σελ. 111-36, Johnson, 1993, Vincent, 1981 και Williams, 1996. Η καλύτερη συλλογή και ανάλυση του έργου του Ρουσσώ που αφορά στις διεθνείς σχέσεις είναι αυτή των Hoffmann and Fidler, 1991. Βλέπε επίσης Boucher, 1998, σελ. 289-307, Doyle, 1997, σελ. 137-60 και Hoffmann, 1965, σελ. 54-87.

2 Βλέπε Carr, 1939, σελ. 1-2 και Guzzini, 1998, σελ. 15-6.

3 Βλέπε Keegan, 1998, Winter et al (eds), καθώς και το σημαντικό, αναθεωρητικό αλλά όχι απόλυτα πειστικό, Ferguson, 1998.

Συνεπώς, η νέα επιστήμη των διεθνών σχέσεων κλήθηκε αρχικά να μελετήσει, σχεδόν αποκλειστικά, θέματα που σχετίζονταν με τον πόλεμο και την ειρήνη. Σε αυτήν την προσπάθεια, που ξεκίνησε μόλις το 1918, είχε να ανταγωνιστεί τις επιστήμες της διεθνούς και διπλωματικής ιστορίας, καθώς και του διεθνούς δικαίου. Η διαδικασία διαφοροποίησής της από τις ήδη υπάρχουσες επιστήμες συνδυάστηκε με την ηγεμονική θέση που κατέκτησε ο ιδεαλισμός στη θεωρία των διεθνών σχέσεων.⁴ Η έμφασή του ήταν στην αρμονία των διακρατικών συμφερόντων, στην καταλυτική σημασία της Κοινωνίας των Εθνών και στη διασφάλιση της ειρήνης μέσω της εφαρμογής ενός συστήματος συλλογικής ασφάλειας.⁵ Η πρόβλεψη του ιδεαλισμού για το μέλλον της ανθρωπότητας, που τόσο είχε δοκιμαστεί κατά τα έτη 1914-18, ήταν φιλόδοξη όσο και «καταπραυντική»: περιορισμός του φαινομένου του πολέμου και ουσιαστική εξάλειψη του από τον αναπτυγμένο κόσμο.⁶

Το ξέσπασμα του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου είχε ως αποτέλεσμα το γκρέμισμα του ιδεαλισμού και την αντικατάστασή του από τη θεωρία του κλασικού πολιτικού ρεαλισμού. Η διαδικασία οριστικής αποκαθήλωσης άρχισε με την επιχειρηματολογία του Ε. Χ. Κάρρ, στο έργο του *Η Εικοσαετής Κρίση 1919-1939*.⁷ Πιο συγκεκριμένα, ο Κάρρ κατηγορήσε τους ιδεαλιστές ότι υπέπεσαν σε «τρία βασικά παραπτώματα: έδωσαν προτεραιότητα στον

4 Βλέπε Κουλουμπής, 1995, σελ. 11-13.

5 Η έννοια της συλλογικής ασφάλειας αναλύεται στα Bennet and Lergold, 1993, Betts, 1992, Claude, 1962, κεφάλαια 4-5, Claude, 1984, κεφάλαιο 12, Downs, 1994 και Kurchan and Kurchan, 1991.

6 Για μια εμπειριστατομένη μελέτη των σημαντικότερων ιδεαλιστών θεωρητικών της περιόδου του Μεσοπολέμου, βλέπε Long and Wilsod (eds), 1995. Για τις ρίζες του ιδεαλισμού στις διεθνείς σχέσεις βλέπε Angell, 1911. Η μελέτη του *The Great Illusion* αποτέλεσε ένα από τα πλέον γνωστά και σημαντικά βιβλία στις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Ο προφητικός του τόνος και η επιρροή του μπορούν να παραλληλιστούν με τα πρόσφατα έργα των Φουκουγιάμα και Χάντινγκτον (βλέπε Fukuyama, 1992 και Huntington, 1996). Βεβαίως, δεν πρέπει να παραβλέπεται το γεγονός ότι, παρά τη φήμη που απέκτησε ο Έιντζελ, τα μετέπειτα γεγονότα του πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου κατέστησαν τα επιχειρήματα του ιστορικής και μόνο αξίας, καθώς και παράδειγμα του βαθμού στον οποίον μπορεί να κάνει λάθος και να επηρεάσει αρνητικά τις εξελίξεις ένας διανοούμενος. Για μια διαφορετική ανάγνωση της σημασίας και εγκυρότητας των απόψεων του Έιντζελ, βλέπε Russett and Oneal, 2001, σελ. 278-9.

7 Βλέπε Carr, 1939. Για σημαντικές μελέτες του έργου του Κάρρ που αφορά στις διεθνείς σχέσεις (ο Κάρρ συνέγραψε επίσης σειρά ιστορικών έργων), βλέπε Howe, 1994, Jones, 1998, Linklater, 1997 και Wilson, 2001.

ορθολογισμό και όχι στα συμφέροντα, στην ηθική και όχι στην πολιτική, στη θεωρία και όχι στην πρακτική».⁸

Σε αυτού του είδους την επικίνδυνη και αποτυχημένη λογική, ο Κάρρ αντέταξε τη λογική του ρεαλισμού, η οποία:

Στον τομέα της σκέψης δίνει έμφαση στην αποδοχή των γεγονότων και στην ανάλυση των αιτιών και των συνεπειών τους. Έχει την τάση να υποτιμά το ρόλο του σκοπού και να υποστηρίζει, άμεσα ή έμμεσα, ότι αποστολή της σκέψης είναι να μελετά την ακολουθία των γεγονότων, τα οποία δεν είναι σε θέση να επηρεάσει ή να μεταβάλλει. Στον τομέα της δράσης ο ρεαλισμός έχει την τάση να δίνει έμφαση στην ακατανίκητη δύναμη των υφιστάμενων δυνάμεων και στον αναπόφευκτο χαρακτήρα των υφιστάμενων τάσεων και να επιμένει ότι η *υπέρτατη σοφία έγκειται στο να αποδεχτεί και να προσαρμοστεί κανείς σε αυτές τις δυνάμεις και σε αυτές τις τάσεις*.⁹

Στις επόμενες δεκαετίες, ο ρεαλισμός κυριάρχησε στη θεωρία των διεθνών σχέσεων.¹⁰ Ακόμα και σήμερα, η προσπάθεια δημιουργίας νέων θεωρητικών προσεγγίσεων, όπως του φεμινισμού,¹¹ του μεταμοντερνισμού¹² ή του κονστρουκτιβισμού,¹³ γίνεται συνήθως σε ευθεία αντιπαράθεση με τον κλασικό ρεαλισμό ή με τη νεορεαλιστική εκδοχή του.¹⁴ Για να γίνουν

8 Guzzini, 1998, σελ. 19.

9 Carr, 1939, σελ. 39, δική μου έμφαση.

10 Σημαντικά έργα που καλύπτουν όλο το φάσμα του πολιτικού ρεαλισμού είναι το Donnelly, 2000 καθώς και το πρόσφατο, εξαιρετικό, Haslam, 2002.

11 Βλέπε για παράδειγμα Elshstein, 1987, Pettman, 1996, Tickner, 1992 και Sylvester, 1994 και Sylvester 2002.

12 Η μεταμοντέρνα προσέγγιση στις διεθνείς σχέσεις συνοψίζεται επαρκέστατα στο Jarvis, 2000.

13 Το κλασικό έργο για τη κατανόηση του κονστρουκτιβισμού (που πιθανότατα θα παίξει πρωταγωνιστικό ρόλο στις θεωρητικές αναζητήσεις των διεθνών σχέσεων κατά την επόμενη δεκαετία) είναι το Wendt, 1999. Στη θεωρία του κονστρουκτιβισμού θα αναφερθούμε εκτενέστερα στον Επίλογο.

14 Ο δομικός νεορεαλισμός (ο οποίος δε θα μας απασχολήσει σε αυτή τη μελέτη) είναι σε μεγάλο βαθμό πνευματικό δημιούργημα του Κένεθ Ουόλτζ. Βλέπε τα κλασικά, Waltz, 1954 και κυρίως Waltz, 1979, καθώς και τις πιο πρόσφατες επισημάνσεις και αναθεωρήσεις, στο Waltz, 2000. Για κριτική ανάλυση, προεκτάσεις και διαφωνίες με

αποδεκτές, έστω και ως αντικείμενο σοβαρής μελέτης, οι καινούργιες θεωρίες υποχρεούνται να λαμβάνουν ως σημείο εκκίνησης το ρεαλισμό, και κατόπιν να καταδεικνύουν σε ποιους τομείς και με ποιους συγκεκριμένους τρόπους αποφέρουν καλύτερα αποτελέσματα.¹⁵

Η θεωρία του ρεαλισμού δεν είναι μονοδιάστατη. Μάλιστα, οι ενδο-θεωρητικές διαφωνίες και διαφοροποιήσεις συχνά αποτελούν αντικείμενο ξεχωριστών μελετών.¹⁶ Σε κάθε περίπτωση πάντως, υπάρχει ένα κοινό θεωρητικό υπόβαθρο, που στηρίζεται σε μια σειρά από έννοιες που έχουν κεφαλαιώδη σημασία για το ρεαλισμό.¹⁷

Σύμφωνα με τον Χάνς Μόργκενθαου, «ο πολιτικός ρεαλισμός πιστεύει ότι η πολιτική, και η κοινωνία γενικότερα, διέπονται από νόμους που έχουν τις ρίζες τους στην ανθρώπινη φύση.»¹⁸ Για τον Μόργκενθάου, ο άνθρωπος είναι ζώο πολιτικό που επιζητά το συμφέρον του. Οι ρεαλιστές, επιπρόσθετα, υποθέτουν ότι ο άνθρωπος είναι κακός, ή μάλλον (για να είμαστε ακριβοδίκαιοι) ότι μπορεί να είναι κακός. Για τους ρεαλιστές, οι άνθρωποι όχι μόνο δεν είναι «άγγελου», αλλά αποτελούν εν δυνάμει «διαβόλους». Συνεπώς, δεν ελπίζουν στην ανθρώπινη φύση, αλλά προσπαθούν να την αντιμετωπίσουν με τρόπο που να συνάδει με την αρνητική και ενίοτε αποκρουστική πραγματικότητα της.

Η βασική πυξίδα «που βοηθά το ρεαλισμό να βρει το δρόμο του στο χώρο των διεθνών σχέσεων, είναι η έννοια του συμφέροντος, η οποία ορίζεται με

τα επιχειρήματα του νεορεαλισμού, βλέπε Baldwin, 1993, Keohane (ed), 1986 και Katzenstein et al, 1999. Οι νέες θεωρητικές προσεγγίσεις στις διεθνείς σχέσεις έχουν συχνά ως στόχο και το νεοφιλελεύθερο θεσμισμό, τον οποίο θεωρούν ως «εποικοδόμημα» του δομικού νεορεαλισμού. Βλέπε για παράδειγμα Smith, 2001 και Wendt, 1999, σελ. 136-7.

15 Για μια από τις σημαντικότερες πρόσφατες κριτικές του ρεαλισμού, βλέπε Legro and Moravcsik, 1999.

16 Βλέπε για παράδειγμα τα εξαιρετικά έργα των Griffiths, 1992, Guzzini, 1998 και Vasquez, 1998.

17 Στο πλαίσιο αυτού του κεφαλαίου, θα δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στη σκέψη του Χάνς Μόργκενθαου, ίσως του σημαντικότερου ρεαλιστή θεωρητικού του 20^{ου} αιώνα. Το έργο και η ζωή του Χάνς Μόργκενθαου αναλύονται υποδειγματικά στο Frei, 2001. Βλέπε ακόμα Barkawi, 1998, Guzzini, 1998, σελ. 15-48, Pichler, 1998 και Wong, 2000. Για μια αιρετική αλλά πάντως ενδιαφέρουσα «ανάγνωση» της συνολικής επιχειρηματολογίας του Μόργκενθαου, βλέπε Griffiths, 1992, σελ. 35-58. Βασική επιρροή στον Μόργκενθαου άσκησε το έργο του Μάινεκε. Βλέπε Meinecke, 1957.

18 Morgenthau and Thompson, 1985, σελ. 4.

*βάση την ισχύ».*¹⁹ Μια κυνική παρουσίαση αυτής της αρχής (και των συνεπειών της) συναντάται στο έργο του Θουκυδίδη, ο οποίος μπορεί να θεωρηθεί ως ο μακρινός «πατέρας» τόσο των διεθνών σχέσεων, όσο και του πολιτικού ρεαλισμού.²⁰

Συγκεκριμένα, στο διάλογο μεταξύ των Μηλίων και των ισχυρότερων Αθηναίων, οι εκπρόσωποι των τελευταίων φέρονται να δηλώνουν τα εξής:

Λοιπόν και εμείς δεν θα πούμε μεγάλα λόγια ούτε μακριές φράσεις για ν' αποδείξωμε ότι η νίκη μας επάνω στους Μήδους μας έδωσε το δικαίωμα ν' ασκούμε την ηγεμονία μας ή ότι εκστρατεύσαμε τώρα εναντίον σας επειδή μας αδικήσατε. Αυτά δεν θα σας έπειθαν ... Ας συζητήσωμε, όμως, για το τι είναι δυνατόν να γίνη έχοντας υπόψη τούς πραγματικούς σκοπούς του καθενός και ξέροντας ότι στις ανθρώπινες σχέσεις, τα νομικά επιχειρήματα έχουν αξία όταν εκείνοι που τα επικαλούνται είναι περίπου ισόπαλοι σε δύναμη και ότι, αντίθετα, *ο ισχυρός επιβάλλει ό,τι του επιτρέπει η δύναμη του και ο αδύνατος υποχωρεί όσο του επιβάλλει η αδυναμία του.*²¹

Για τους ρεαλιστές, η ορθολογική δράση στις διεθνείς σχέσεις ταυτίζεται με τις έννοιες της αναζήτησης ισχύος και προστασίας του εθνικού συμφέροντος. «Το να ενεργεί κανείς ορθολογικά (δηλαδή να φροντίζει για το δικό του συμφέρον) είναι το ίδιο με το να επιζητεί την ισχύ, δηλαδή την ικανότητα και τη διάθεση να ελέγχει [ή να αποφεύγει κυρώσεις ή δυσάρεστες ενέργειες από] άλλους».²² Όπως θα δούμε παρακάτω, η ελληνική διπλωματία

19 Mogenthau and Thompson, 1985, σελ. 5, δική μου έμφαση.

20 Για αναλύσεις πτυχών της θεωρίας των διεθνών σχέσεων του Θουκυδίδη, βλέπε Alker, 1988, Boucher, 1998, σελ. 67-89, Crane, 1998, Doyle, 1990, Doyle, 1997, σελ. 49-92, Fliess, 1966, Gustafson, 2000 και Pouncey, 1980.

21 Θουκυδίδης, «Ιστορία του Πελοποννησιακού Πολέμου», μετ. Άγγελος Βλάχος, Εστία, Αθήνα, 1971, σελ. 73-4, δική μου έμφαση. Αξίζει να παρατεθεί και μέρος της ηθικής αλλά καταστροφικής για το μέλλον τους, απάντηση των Μηλίων: «Εμείς όμως νομίζομε ότι είναι χρήσιμο ... να μην παραβλεφθεί ένα στοιχείο που είναι κοινό αγαθό, δηλαδή το να μπορεί πάντα εκείνος που βρίσκεται σε κίνδυνο, να επικαλείται τα ορθά και τα δίκαια πείθοντας τον αντίπαλο του με επιχειρήματα πέρα από τα αυστηρά πλαίσια του δικαίου». Θουκυδίδης, σελ. 74, δική μου έμφαση.

22 Κουλουμπής, 1995, σελ. 9.

κατά τη διάρκεια της κρίσης στην ΠΓΔΜ κινήθηκε με τρόπο που συνάδει απόλυτα με αυτή τη βασική αρχή του ρεαλισμού. Επιπρόσθετα, δε διεπόταν από κυνισμό όπως η διπλωματία των Αθηναίων του Θουκυδίδη, αλλά από ειλικρινή διάθεση συνεισφοράς στη σταθεροποίηση της ΠΓΔΜ, αλλά και της ευρύτερης περιοχής της Νοτιοανατολικής Ευρώπης.

Από τα παραπάνω προκύπτει επίσης, ότι οι ρεαλιστές υποθέτουν την κυρίαρχη θέση του ορθολογισμού στη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής ενός κράτους (αν και φυσικά δεν παραβλέπουν τις περιπτώσεις λανθασμένων χειρισμών).²³

Οι κυβερνήσεις [θεωρούνται ότι] ... έχουν με συνέπεια, ιεραρχημένες επιλογές ... Υπολογίζουν το κόστος και τα οφέλη όλων των εναλλακτικών πολιτικών [επιλογών] για να μεγιστοποιήσουν τη χρησιμότητα [τους] υπό το πρίσμα τόσο των [διαθέσιμων] επιλογών όσο και των αντιλήψεων [των κυβερνήσεων] για την πραγματικότητα.²⁴

Ακόμα ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά του ρεαλισμού είναι ότι πρόκειται για μια «κρατο-κεντρική» θεωρία. Υποθέτει ότι το κράτος είναι η πιο σημαντική μονάδα ανάλυσης στις διεθνείς σχέσεις. Οι ρεαλιστές θεωρούν

Πρώτον [ότι] το εθνικό κράτος είναι ο κύριος κάτοχος των στρατιωτικών, οικονομικών, υλικών ... αγαθών στον κόσμο, και συνεπώς εξ ορισμού η πιο σημαντική πηγή διεθνούς ισχύος και επιρροής, και συνεπώς ο πιο κεντρικός διεθνής παίκτης. Και, δεύτερον, [ότι] όλες οι βασικές αποφάσεις στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής παίρνονται σε κεντρικό κυβερνητικό επίπεδο.²⁵

23 Ο ρεαλισμός δεν αρνείται την ελευθερία των κρατών να λάβουν αποφάσεις που δεν προάγουν το εθνικό συμφέρον, όπως αυτό ορίζεται με βάση την έννοια της ισχύος. Το επιχείρημα των ρεαλιστών είναι ότι αυτά τα κράτη τελικά θα πληρώσουν βαρύ τίμημα για αυτές τους τις ενέργειες. Βλέπε Claude, 1962, σελ. 35.

24 Keohane, 1986, σελ. 11.

25 Rijpers, 1991, σελ. 19.

Ο ρεαλισμός δίνει σημασία στο συγκρουσιακό χαρακτήρα των διεθνών σχέσεων. Ο συγκρουσιακός αυτός χαρακτήρας είναι το αποτέλεσμα της αναρχίας που διέπει το διεθνές σύστημα. Ως αναρχία ορίζεται η έλλειψη μιας υπέρτατης δύναμης που θα είχε τη δυνατότητα να καθορίζει και να ελέγχει τα γεγονότα και τις συγκρούσεις στις διεθνείς σχέσεις. Ο Ζαν Ζακ Ρουσσώ είχε δώσει μια εξαιρετική περιγραφή της καχυποψίας, ανασφάλειας και συγκρουσιακής λογικής που προκύπτουν από τη διεθνή αναρχία.

Είναι πράγματι αλήθεια ότι θα ήταν καλύτερα για όλους τους ανθρώπους να παράμεναν πάντα σε κατάσταση ειρήνης. Όμως, όσο δεν υπάρχει ασφάλεια για αυτό, όλοι, μην έχοντας καμία εγγύηση ότι μπορούν να αποφύγουν τον πόλεμο, είναι ανήσυχοι να τον ξεκινήσουν τη χρονική στιγμή που εξυπηρετεί καλύτερα τα δικά τους συμφέροντα, προλαβαίνοντας έτσι το γείτονά τους, ο οποίος, με τη σειρά του, δε θα έχανε την ευκαιρία να προλάβει την επίθεση, σε στιγμή που είναι ευνοϊκή για αυτόν. [Με αυτόν τον τρόπο], πολλοί πόλεμοι, ακόμα και επιθετικοί πόλεμοι, αποτελούν εκ φύσεως, περισσότερο άδικες προφυλάξεις για τη προστασία των αγαθών που είναι υπό την κατοχή του επιτιθέμενου, παρά ένα τέχνασμα για την κατάληψη [αγαθών που είναι στην κατοχή] άλλων. Όσο σωτήρια και αν είναι η πρακτική του να υπακούει η θεωρία τις επιταγές του δημοσίου πνεύματος, είναι βέβαιο ότι, τόσο πολιτικά όσο και ηθικά, αυτές οι επιταγές μπορεί να αποδειχθούν ολέθριες για τον άνθρωπο που επιμένει να τις τηρεί με όλο τον κόσμο, όταν κανένας δε σκέφτεται να τις τηρήσει [ανταποδοτικά] προς αυτόν.²⁶

Θα πρέπει πάντως να διευκρινιστεί ότι η αναρχία δε θα πρέπει να συγχέεται με την «παντελή έλλειψη τάξης».²⁷ Και αυτό διότι, σε τελική ανάλυση, υπάρχει μια διεθνής «*αναρχική κοινωνία*»²⁸ που διέπεται από αρχές, κανόνες, παραδόσεις και νόρμες. Για αυτόν το λόγο, οι διεθνείς σχέσεις μόνο λανθασμένα μπορούν να παρομοιαστούν με μια πρωτόγονη κατάσταση όπου

²⁶ Παράθεμα στο Waltz, 1959, σελ. 180.

²⁷ Wight, 1979, σελ. 105.

²⁸ Αυτός είναι και ο τίτλος της κλασικής μελέτης που πραγματεύεται διεξοδικά αυτό το θέμα (Bull, 1977). Βλέπε επίσης και Alderson and Hurrell (eds), 2000.

Σε αυτή την περιοχή, όλες οι χώρες είναι πολυπολιτισμικές. Σκοπός δεν είναι η δημιουργία καινούριων χωρών με εθνικά καθαρές οντότητες, ούτε η αλλαγή συνόρων. Η αλλαγή συνόρων θα δημιουργήσει νέα προβλήματα. Η εμπειρία της Ευρώπης είναι καθαρή. Πρέπει να αποδεχθούμε τα υπάρχοντα σύνορα, πρέπει να συνεργαστούμε και να επικοινωνούμε.³⁷

Με παραπλήσια επιχειρηματολογία, η Νέα Δημοκρατία επισήμαινε σταθερά:

Το σύνολο των κομμάτων στην Ελλάδα πιστεύει σε τρεις αρχές: στο απαραβίαστο των συνόρων, στο σεβασμό των δικαιωμάτων των μειονοτήτων και στη καταδίκη της χρήσης βίας. Αν κάθε μειονότητα πιστέψει—και της αναγνωριστεί—ότι μπορεί να κάνει δικό της κράτος, τότε θα οδηγηθούμε σε χάος.³⁸

Από την παραπάνω δήλωση γίνεται φανερό και το δεύτερο χαρακτηριστικό της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής, δηλαδή η ευρεία διακομματική συμφωνία και συναίνεση στην αντιμετώπιση της κρίσης. Κατά τη διάρκεια του 2001, τα κόμματα της αντιπολίτευσης ταυτίστηκαν πλήρως με τους βασικούς κυβερνητικούς στόχους κατά της αλλαγής συνόρων και υπέρ του σεβασμού των ανθρωπίνων και μειονοτικών δικαιωμάτων.³⁹ Η αξιοθαύμαστη αυτή αποδοχή διαταράχτηκε από τα κόμματα της αριστεράς μόνον όταν, όπως θα δούμε παρακάτω, αποφασίστηκε η συμμετοχή ελληνικών ενόπλων δυνάμεων στη Νατοϊκή επιχείρηση «Αναγκαία Συγκομιδή» (Essential Harvest) στο έδαφος της ΠΓΔΜ.

Σε κάθε περίπτωση πάντως, η εικόνα που παρουσίασε ο πολιτικός κόσμος της χώρας ήταν αντιδιαμετρικά αντίθετη από τις μικροπολιτικές σκοπιμότητες και προσωπικές στρατηγικές που είχαν σημαδέψει την εν πολλοίς προβλη-

37 *Flash.gr*, «ΥΠΕΞ για Σκόπια: Η Ελλάδα μπορεί να βοηθήσει την ΠΓΔΜ στο πλαίσιο του ΝΑΤΟ και της ΕΕ», 28 Μαρτίου 2001.

38 *Flash.gr*, «Οι εξελίξεις στα Σκόπια στη Βουλή», 28 Μαρτίου 2001.

39 Βλέπε, για παράδειγμα, *Flash.gr*, «Οι εξελίξεις στα Σκόπια στη Βουλή», 28 Μαρτίου 2001, *Flash.gr*, «Στην ΠΓΔΜ ο Καραμανλής», 12 Μαΐου 2001 και *Flash.gr*, «Καραμανλής: Πιο ενεργή παρέμβαση για Σκόπια», 14 Ιουνίου 2001.

ματική ελληνική διπλωματία κατά την περίοδο 1992-1995. Η υπεύθυνη και ώριμη συμπεριφορά όλων των κομμάτων, επέτρεψε στην Ελλάδα να παρουσιαστεί διεθνώς ως σοβαρή, έντιμη και ουσιαστική στις προσπάθειες αντιμετώπισης ενός σοβαρού προβλήματος σε γειτονική χώρα, που επιπρόσθετα είχε τη δυνατότητα να αποσταθεροποιήσει την ευρύτερη περιοχή.

Ιδιαίτερη μνεία θα πρέπει να γίνει σε επιστολή που απέστειλε ο αρχηγός της Νέας Δημοκρατίας Κώστας Καραμανλής στην εφημερίδα *International Herald Tribune*, όπου αναφέρει τα εξής:

Η Ελλάδα...θέλει μια πιο απτή επίδειξη της αποφασιστικότητας της διεθνούς κοινωνίας στην καταπολέμηση της εθνοτικής τρομοκρατίας. Σαφείς οδηγίες πρέπει να διατυπωθούν για την προστασία των μειονοτικών δικαιωμάτων, ενώ ουσιαστικοί μηχανισμοί περιφερειακής συνεργασίας πρέπει να δημιουργηθούν για την εφαρμογή τους. *Η ελληνική κυβέρνηση έχει υπογραμμίσει την προσήλωση της προς αυτήν την κατεύθυνση, και σε αυτό [το θέμα] έχει την υποστήριξη του κυρίως αντιπολιτευτικού κόμματος της Νέας Δημοκρατίας.*⁴⁰

Παραπλήσιο παράδειγμα δημόσιας και διεθνούς υποστήριξης της κυβερνητικής πολιτικής σε θέμα εξωτερικής πολιτικής που σχετιζόταν με το μεταψυχροπολεμικό Μακεδονικό Ζήτημα, μάταια θα αναζητόταν κατά τη διάρκεια της προηγούμενης δεκαετίας.⁴¹

Το τρίτο βασικό χαρακτηριστικό της ελληνικής διπλωματίας ήταν η ενεργή προσπάθεια βοήθειας της ΠΓΔΜ, στα πλαίσια όμως, κυρίως, ευρύτερων πολυμερών προσπαθειών και διεθνών οργανισμών. Η μοναδική μονομερής πρωτοβουλία που αναλήφθηκε από την Αθήνα ήταν η αποστολή υλικής βοήθειας αμέσως αφού άρχισαν οι εχθροπραξίες, μετά από τη δραματική έκκληση του Πρωθυπουργού της ΠΓΔΜ για «συνδρομή της Αθήνας με κάθε

40 *International Herald Tribune*, «A United Response to Ethnic Violence», 12 May 2001, δική μου έμφαση.

41 Προς τιμήν της, η Νέα Δημοκρατία επίσης αρνήθηκε να εκμεταλλευτεί για μικροκομματικές σκοπιμότητες την κρίση στο Κοσσυφοπέδιο, παρά το γεγονός ότι 85 % των Ελλήνων ήταν αντίθετοι στους Νατοϊκούς βομβαρδισμούς. Βλέπε Λούλης, 2001, σελ. 325 και σημ. 49.

δυνατό τρόπο».⁴² Σχεδόν άμεσα δόθηκε στην κυβέρνηση των Σκοπίων υλική βοήθεια που συμπεριλάμβανε:

48 σταθμούς ασυρμάτων νέας τεχνολογίας ... 50 βαρέα στρατιωτικά φορτηγά γενικής χρήσης ... 3 ελικόπτερα επιτηρήσεως συνόρων τύπου «Χιού» ... αλεξίσφαιρα γιλέκα, υγειονομικό υλικό και υλικό διοικητικής μερίμνης, ελαφρά οχήματα και λεωφορεία, [καθώς και] γενικότερο στρατιωτικό υλικό.⁴³

Σε αυτό το πλαίσιο πρέπει να προστεθεί και η οικονομική δραστηριότητα των ελληνικών επιχειρήσεων στην ΠΓΔΜ, η οποία συνεχιζόταν σταθερή παρά την ένοπλη εθνοτική κρίση.

Ο όγκος του διμερούς εμπορίου ανάμεσα στην Ελλάδα και την [ΠΓΔΜ] εκτιμάται ότι παρέμεινε [το 2001] στα επίπεδα του 2000, δηλαδή περί τα 520 εκατ. δολ. Η χώρα μας βρέθηκε στην 4^η θέση ανάμεσα στους προμηθευτές της [ΠΓΔΜ] ... Οι ελληνικές εξαγωγές προς την [ΠΓΔΜ] εκτιμώνται σε 451 εκατ. δολ., εκ των οποίων τα 222 εκατ. δολ. αφορούν τα πετρελαιοειδή ... Αντίστοιχα η Ελλάδα εισήγαγε από τα Σκόπια προϊόντα αξίας περί τα 68 εκατ. δολ.⁴⁴

Θα πρέπει πάντως να τονιστεί ότι, κατά τη διάρκεια του 2001, η Ελλάδα ουδέποτε προσπάθησε να ασκήσει μονομερώς πολιτική απέναντι στην κρίση στην ΠΓΔΜ, αλλά με σύνεση, ενέταξε τις δυνάμεις και την ιδιαίτερη γνώση της για τα προβλήματα της περιοχής στην ευρύτερη διεθνή προσπάθεια για επίλυση της κρίσης στην ΠΓΔΜ. Η ελληνική διπλωματία ανέλαβε πρωτοβουλίες στο επίπεδο της ΕΕ και του ΝΑΤΟ, ώστε η βοήθεια προς την ΠΓΔΜ να καταστεί όσο το δυνατόν πιο ευρεία και ουσιαστική.⁴⁵

Η σημαντικότερη επιτυχία της Αθήνας σχετιζόταν με τις ενέργειές της που είχαν ως αποτέλεσμα την υπογραφή στις 9 Απριλίου 2001 συμφωνίας

42 *Το Βήμα*, «Τα Σκόπια εκπέμπουν σήμα κινδύνου», 6 Μαρτίου 2001.

43 *Το Βήμα*, «Τι στέλνουμε στα Σκόπια», 8 Μαρτίου 2001.

44 *Επενδυτής*, «Το 2002 έτος-κλειδί για το μέλλον της FYROM», 19-20 Ιανουαρίου 2002.

45 Βλέπε *Flash.gr*, «Υποστήριξη στα Σκόπια», 6 Μαρτίου 2001.

σταθερότητας και συνεργασίας μεταξύ Ευρωπαϊκής Ένωσης και ΠΓΔΜ.⁴⁶ Ενώ ή ένοπλη στρατιωτική σύγκρουση συνεχιζόταν, η επιβεβαίωση της ειδικής σχέσης με την ΕΕ, έστειλε σαφές μήνυμα προς τους αλβανούς πολίτες της χώρας ότι το μέλλον τους θα έπρεπε να αναζητηθεί στην ευρωπαϊκή ενταξιακή πορεία της ΠΓΔΜ, και όχι σε ένοπλες εθνικιστικές περιπέτειες και μεγαλοϊδεατισμούς. Άλλωστε, σε τελική ανάλυση, το μέλλον της νεόκοπης γειτονικής δημοκρατίας μπορεί να εξασφαλιστεί μακροπρόθεσμα μόνο μέσα από τη διαδικασία που θα την οδηγήσει σε εισδοχή στις Ευρωπαϊκές δομές.

Η προσήλωση της Ελλάδας σε πολυμερείς διαδικασίες προκύπτει επιπρόσθετα και από τις ενέργειες που σχετίζονταν με την άμεση στρατιωτική εμπλοκή στις διαδικασίες διατήρησης της ειρήνης στην ΠΓΔΜ. Στις αρχές Μαρτίου 2001, ο Πρωθυπουργός της Βουλγαρίας Ιβάν Κοστόφ, συζήτησε με τον Έλληνα ομόλογό του την αποστολή στρατιωτών των δύο χωρών στην ΠΓΔΜ, κατόπιν συνεννόησης με την κυβέρνηση των Σκοπίων. Η απάντηση της Αθήνας ήταν άμεση: «Στο πλαίσιο της προσπάθειας να αντιμετωπισθεί η κρίση δε μπορεί να συμπεριλαμβάνεται η αποστολή στρατευμάτων από γειτονικές χώρες, στη βάση διμερούς συμφωνίας και συνεννόησης».⁴⁷

Η Ελλάδα αντιστάθηκε σε οποιαδήποτε σκέψη για μονομερή στρατιωτική εμπλοκή και αποφάσισε την αποστολή Ελλήνων στρατιωτών μόλις στα τέλη του Αυγούστου 2001, στα πλαίσια Νατοϊκής δύναμης που απεστάλη στην ΠΓΔΜ κατόπιν πρόσκλησης από τον Πρόεδρό της Μπόρις Τραϊκόφσκι. Συνεπώς, οι περίπου 400 άντρες που στελέχωσαν την ελληνική αποστολή έδρασαν στα πλαίσια μιας μεγάλης πολυεθνικής συμμαχίας, που με την επιχείρηση *Αναγκαία Συγκομιδή* αναλάμβανε μια χρονικά περιορισμένη αποστολή, που απέβλεπε στην εφαρμογή της Συμφωνίας-πλαίσιο για το μέλλον της ΠΓΔΜ (Συμφωνία Αχρίδας).⁴⁸

Ας σημειωθεί εδώ, σε σχέση με την ευρεία διακομματική συναίνεση στην αντιμετώπιση της κρίσης, ότι η συμμετοχή της Ελλάδας σε αυτήν την προσπάθεια προκάλεσε την αντίδραση των κομμάτων της αριστεράς και σηματοδότησε το τέλος της ασυνήθιστης διακομματικής συμφωνίας στα

⁴⁶ Η ΠΓΔΜ ήταν η πρώτη χώρα των δυτικών Βαλκανίων που πέτυχε την υπογραφή συμφωνίας σταθερότητας και συνεργασίας με την ΕΕ.

⁴⁷ *Το Βήμα*, «Τηλεφώνημα με σημασία για τα Σκόπια», 9 Μαρτίου 2001.

⁴⁸ Για το κείμενο της συμφωνίας-πλαίσιο για το μέλλον της ΠΓΔΜ, βλέπε ιστοχώρο: <http://www.sinf.gov.mk/PressRoomEN/2001/07/n0815.htm>.

θέματα που προέκυπταν από την κρίση στην ΠΓΔΜ.⁴⁹ Θα πρέπει πάντως να διευκρινιστεί ότι, παρά τη σχεδόν ανταναικλαστική διαφωνία προς τη Νατοϊκή εμπλοκή, το σύνολο των αριστερών πολιτικών δυνάμεων συνέχισε να υποστηρίζει τη μη-αλλαγή συνόρων και το σεβασμό των ανθρώπινων δικαιωμάτων στη γειτονική χώρα.

Το τέταρτο βασικό χαρακτηριστικό της ελληνικής διπλωματίας προς την ΠΓΔΜ σχετίζεται με την κινήτικότητα στο θέμα της ονομασίας, και την προσπάθεια επίλυσης του, μέσω διακριτικών ενεργειών της Αθήνας να απεγκλωβιστεί από την απόφαση του Δεύτερου Συμβουλίου Πολιτικών Αρχηγών. Όσον αφορά την πολιτική της ΠΓΔΜ στο θέμα, εντόπωση προκαλεί το γεγονός ότι η ΠΓΔΜ κατέβαλε προσπάθεια να εκμεταλλευτεί την πασιφανή αδυναμία της και να πετύχει τη διεθνή της αναγνώριση με την ονομασία «Δημοκρατία της Μακεδονίας». Το βασικό επιχείρημα των Σκοπίων ήταν ότι μια τέτοια ενέργεια από την πλευρά της διεθνούς κοινωνίας θα συνέβαλε καταλυτικά στη σταθεροποίηση της χώρας, αλλά και στην ικανοποίηση της εθνικής πλειοψηφίας που εκ των πραγμάτων υποχρεωνόταν σε συμβιβασμούς και υποχωρήσεις προς την αλβανική μειοψηφία.⁵⁰

Η Αθήνα επανειλημμένα απέρριψε αυτές τις προσπάθειες, ενώ έκδηλο ήταν και ένα αίσθημα πικρίας και απογοήτευσης, δεδομένης και της σημαντικότητας βοήθειας που είχε προσφερθεί ποικιλοτρόπως στην κυβέρνηση των Σκοπίων.⁵¹ Σε κάθε περίπτωση, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το νέο πλαίσιο επίλυσης της διαφωνίας που προώθησε η Αθήνα, το οποίο σκιαγραφήθηκε το Σεπτέμβριο 2001 από τον εκτελούντα χρέη κυβερνητικού εκπροσώπου Τηλέμαχο Χυτήρη. Ο Χυτήρης, αναφερόμενος στις αποφάσεις του Δεύτερου Συμβουλίου Πολιτικών Αρχηγών, όσον αφορά στο θέμα της ονομασίας, δήλωσε:

Η σύσκεψη τότε ήταν άτυπη [!] Αυτό που τώρα μπορούμε να πούμε είναι ότι για την ελληνική κυβέρνηση το ισχύον όνομα δε

49 Βλέπε, για παράδειγμα, *Ελευθεροτυπία*, «Χωρίς αυταπάτες και με φόβο προβοκάτσιας», 24 Αυγούστου 2001.

50 Για την πλέον πρόσφατη, σημαντική και συνολική πρόταση που σε μεγάλο βαθμό εκφράζει τις επιθυμίες των Σλαβομακεδόνων όσον αφορά το θέμα της ονομασίας, βλέπε *International Crisis Group*, «Macedonia's Name: Why the Dispute Matters and How to Resolve It», 10 December 2001.

51 Βλέπε, για παράδειγμα, *Ελευθεροτυπία*, «Αθήνα καλεί Σκόπια να υπερβούν τις αγκυλώσεις», 4 Σεπτεμβρίου 2001.

γίνεται δεκτό, δεν γίνεται δεκτή η διπλή ονομασία. Οι διαπραγματεύσεις συνεχίζονται. Επιδιώκουμε λύση ικανοποιητική και για τα δύο μέρη, το εμπόδιο του ονόματος πρέπει να εκλείψει.⁵²

Με άλλα λόγια, η Ελλάδα απορρίπτει την ονομασία «Δημοκρατία της Μακεδονίας», αλλά υποβαθμίζει και ουσιαστικά ακυρώνει το δεσμευτικό χαρακτήρα των θέσεων που είχαν συμφωνηθεί στις 13 Απριλίου, και επιζητά συμβιβασμό στη βάση μιας σύνθετης ονομασίας. Ειρωνεία, βεβαίως, αποτελεί το γεγονός ότι το βασικό εμπόδιο σε μια τέτοια διευθέτηση του προβλήματος προέρχεται από την ΠΓΔΜ, και όχι από την Ελλάδα, όπου το σημαντικό αλλά πλέον μειοψηφικό 45,4 % του πληθυσμού εξακολουθεί μεν να υποστηρίζει τη μαξιμαλιστική θέση, αλλά βέβαια χωρίς το πάθος, τη δημοσιότητα και τη σθεναρότητα που χαρακτήριζαν τις αντιδράσεις του λαού και του πολιτικού κόσμου κατά την περίοδο 1992-1995.⁵³

Γ. Η σημασία του ρεαλισμού

Η εξωτερική πολιτική της Ελλάδας κατά τη διάρκεια της εθνοτικής κρίσης στην ΠΓΔΜ εξηγείται από τις βασικές αρχές της θεωρίας του ρεαλισμού στις διεθνείς σχέσεις. Η προσήλωση στη ρεαλιστική σύνεση αποτέλεσε την πηγή από την οποία προέκυψαν και τα προαναφερθέντα χαρακτηριστικά της ελληνικής διπλωματίας.

Η Αθήνα αφομοίωσε πλήρως τη «σοφία» του ρεαλισμού που απαιτεί πλήρη κατανόηση, αποδοχή και προσαρμογή στην «ακατανίκητη δύναμη των υφισταμένων δυνάμεων και στον αναπόφευκτο χαρακτήρα των υφιστάμενων τάσεων».⁵⁴ Σύμφωνα με αυτές τις επιταγές, οι αποφάσεις της Ελλάδας βασίζονταν σε μια ορθολογιστική ανάλυση της ισχύος της χώρας στην περιοχή των Βαλκανίων. Η Ελλάδα δε λειτούργησε ως αναθεωρητική δύναμη, και σε καμία περίπτωση δεν υιοθέτησε επεκτατικές εδαφικές σκέψεις ή ενέργειες. Κάτι τέτοιο θα είχε τρομαχτικά αρνητικές συνέπειες, θα προκαλούσε διεθνή κατακραυγή και θα καθιστούσε την Ελλάδα μόνιμο μέρος του προβλήματος στη Νοτιοανατολική Ευρώπη.

⁵² *Flash.gr*, «Τ. Χυτήρης για ονομασία Σκοπίων», 13 Νοεμβρίου 2001, δική μου έμφαση.

⁵³ Βλέπε τα πολύ ενδιαφέροντα στοιχεία που δημοσιεύτηκαν στην εφημερίδα *Το Βήμα*, «Τα όπλα μας κάνουν ασφαλείς», 17 Ιουνίου 2001.

⁵⁴ Carr, 1939, σελ. 39.

Επιπρόσθετα, η Αθήνα δεν είχε την επιθυμία, ούτε έτρεφε αυταπάτες ότι θα μπορούσε να καταστεί ένας περιφερειακός βαλκανικός ηγεμόνας, με την πολυτέλεια να δρα μονομερώς και κατά το δοκούν. Ένας τέτοιος στόχος δε συνάδει με τις δυνατότητες της Ελλάδας και θα την έφερνε αντιμέτωπη με τα συμφέροντα και τους σκοπούς ισχυρότερων χωρών και διεθνών οργανισμών.

Η ρεαλιστική προσαρμογή στην πραγματικότητα επέτρεψε στην Ελλάδα να προσπαθήσει να καταστεί μία από τις σημαντικότερες χώρες και παράγοντες στη Νοτιοανατολική Ευρώπη (αλλά σε καμία περίπτωση η μόνη). Ο πλήρης εναρμονισμός με τους στόχους της διεθνούς κοινότητας για σταθερότητα, οικονομική ανάπτυξη και δημοκρατία στα Βαλκάνια, είχε επίσης ως αποτέλεσμα την αντιστροφή και ακύρωση της πολιτικής που είχε οδηγήσει τη χώρα σε ένα είδος ιδιόμορφης διεθνούς απομόνωσης. Όπως αναλύθηκε στο Κεφάλαιο 4, ο Κίρο Γκλιγκόροφ ήταν εκείνος που είχε καταλάβει ορθά τις προτεραιότητες (για σταθερότητα) των κυριότερων κρατών και οργανισμών στα μεταψυχροπολεμικά Βαλκάνια. Αποτελεί ενδιαφέρουσα μεταστροφή καθώς και εξέχουσα πολιτική ειρωνεία, ότι κατά τη διάρκεια της εθνοτικής κρίσης της ΠΓΔΜ, η Αθήνα «ζύγισε» ορθά τις προθέσεις των ισχυρότερων και προσάρμοσε την πολιτική της σύμφωνα με αυτές, ενώ ο Γκλιγκόροφ αυτοαπομονώθηκε προσκολλημένος σε ακραίες εθνικιστικές θέσεις που καταδίκάζαν προσπάθειες συμβιβασμού με την αλβανική μειονότητα.⁵⁵

Θα πρέπει πάντως να τονιστεί ότι η ταύτιση με τις επιλογές της διεθνούς κοινότητας επέτρεψε την Αθήνα να ακολουθήσει μια εξωτερική πολιτική σύμφωνη με τη βασικότερη αρχή του ρεαλισμού, δηλαδή την επιδίωξη του εθνικού συμφέροντος με βάση την ισχύ. Ο στόχος ήταν η ισχυροποίηση της θέσης της Ελλάδας στη Νοτιοανατολική Ευρώπη, καθώς και η διατήρηση της ρεαλιστικής αρχής της ισορροπίας ισχύος στην ίδια περιοχή.

Για να επιτευχθούν αυτοί οι στόχοι, απαραίτητη προϋπόθεση ήταν η συνεχιζόμενη εδαφική ακεραιότητα της ΠΓΔΜ, γεγονός που εξηγεί και σε σημαντικό βαθμό την απλόχερη βοήθεια που παρείχε προς το γειτονικό κράτος η Αθήνα, σχεδόν αμέσως αφού ξέσπασαν οι ένοπλες εθνοτικές διαμάχες. Συγκεκριμένα, η ρεαλιστική προσέγγιση επέβαλλε την αντιμετώπιση της ΠΓΔΜ υποδειγματικού «κράτος ανάχωμα» (*buffer state*) που απομακρύνει

55 Ο γράφων είχε την ευκαιρία να συνομιλήσει με τον Κίρο Γκλιγκόροφ την άνοιξη του 2001 και να ακούσει από “πρώτο χέρι” εκτενή επιχειρηματολογία που αποσκοπούσε στην άρνηση οποιουδήποτε ουσιαστικού συμβιβασμού με τους Αλβανούς της ΠΓΔΜ.

την Ελλάδα από επικίνδυνες περιοχές και συρράξεις ενώ μπορεί να απορροφήσει πρόσφυγες και διάφορα προβλήματα, όπως έγινε άλλωστε κατά τη διάρκεια του πολέμου στο Κοσσυφοπέδιο.

Επίσης, συνυπολογίστηκε το γεγονός ότι η γειτονική δημοκρατία αποτελεί προνομιακό χώρο για τον ελληνικό επιχειρηματικό κόσμο, ο οποίος έχει ήδη κατορθώσει να εκμεταλλευτεί σημαντικές ευκαιρίες (όπως παρουσιάστηκε στο Κεφάλαιο 5), καθώς και ότι υπάρχει σημαντική ταύτιση μεταξύ Ελλάδος-ΠΓΔΜ σε θέματα εξωτερικής πολιτικής στην περιοχή (π.χ. κοινή αντίθεση σε βίαιη αλλαγή συνόρων και ανεξαρτησία του Κοσσυφοπεδίου).

Από γεωπολιτική σκοπιά, η Αθήνα είχε απόλυτο συμφέρον να ακυρώσει στην πράξη τις προσπάθειες για δημιουργία μιας Μεγάλης Αλβανίας ή έστω ενός Μεγάλου Κοσσυφοπεδίου. Οποιαδήποτε τέτοια εξέλιξη θα διατάρασσε την ισορροπία ισχύος στα Βαλκάνια, ενώ θα μπορούσε να οδηγήσει σε ισχυρές πιέσεις ακόμη και για τη δημιουργία μιας Μεγάλης Βουλγαρίας.⁵⁶ Σε κάθε περίπτωση, θα ακύρωνε τη νέα προνομιακή και ισχυρή θέση της Ελλάδας που προέκυψε από τη διαδικασία βίαιης διάλυσης της άλλοτε περιφερειακά κραταιής Γιουγκοσλαβίας. Επιπρόσθετα, η επιτυχία μεγαλοϊδεατικών οραμάτων θα άνοιγε τον ασκό του Αιόλου όσον αφορά στην αμφισβήτηση των υπαρχόντων συνόρων από τις διάσπαρτες (και ενίοτε πολυπληθής) μειονότητες της Χερσονήσου του Αίμου.

Τέλος, θα πρέπει να προσθέσουμε ότι και άλλες βασικές αρχές της θεωρίας του ρεαλισμού δικαιώνονται από τα γεγονότα της κρίσης της ΠΓΔΜ και την ελληνική αντίδραση ειδικότερα. Συγκεκριμένα, τα κράτη ήταν εκείνα που έπαιξαν το βασικότερο ρόλο στις εξελίξεις. Το γεγονός ότι συμμαχίες και διεθνείς οργανισμοί (ΝΑΤΟ, ΕΕ κτλ) αναμείχθηκαν ενεργά, δε θα πρέπει να κρύβει τον πρωταρχικό ρόλο που παίζουν τα εθνικά κράτη που αποτελούν και τα μέλη αυτών των οργανισμών, συχνά με το δικαίωμα της αρνησικυρίας σε όλες τις αποφάσεις.

Επίσης, δικαιώνεται η ανάλυση του ρεαλισμού για το συγκρουσιακό χαρακτήρα του διεθνούς συστήματος, εφόσον αλλιώς δε θα χρειαζόταν η αναφορά στην ένοπλη στρατιωτική σύρραξη στη γειτονική νεότευκτη δημοκρατία. Όμως, και η υπόθεση της αρχής του ορθολογισμού επιβεβαιώνεται

⁵⁶ Όπως χαρακτηριστικά δήλωσε σε συνέντευξη του ο Υπουργός Εξωτερικών Γεώργιος Παπανδρέου «Να τελειώνουμε με τους μεγαλοϊδεατισμούς» (*Το Βήμα*, 11 Μαρτίου 2001).

από την περίπτωση της Ελλάδας. Διαθέτοντας μία σειρά επιλογών (μεταξύ των οποίων και φανερά ζημιογόνων για το εθνικό συμφέρον) η Αθήνα «ζύγισε» τις επιλογές και πήρε αποφάσεις που απέφυγαν πολλά από τα λάθη της περιόδου 1992-1995.

Το αποτέλεσμα της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής, που βασιζόταν στις αρχές της θεωρίας του ρεαλισμού και διεπόταν από σύνεση, ήταν στο να βρει στην αρχή του 2002 ενδυναμωμένη τη θέση της Ελλάδας στη Νοτιοανατολική Ευρώπη και την ΠΓΔΜ σε κατάσταση επισφαλούς ειρήνευσης. Η αναταραχή (αν όχι πλέον ο πόλεμος)⁵⁷ είναι ιδιαίτερος πιθανό να επιστρέψει στα μεταψυχροπολεμικά Βαλκάνια, στα οποία ο ένοπλος αλβανικός εθνικισμός παραμένει σημαντικός παράγοντας αστάθειας.⁵⁸ Συνεπώς, ενέργειες που προσβλέπουν σε στήριξη του εθνικού συμφέροντος υπό το πρίσμα της έννοιας της ισχύος, καθώς και η ευρύτερη δυνατή διακομματική συναίνεση, θα πρέπει να παραμείνουν βασικά χαρακτηριστικά της ελληνικής διπλωματίας στην περιοχή. Σε αυτήν την περίπτωση, και συνυπολογίζοντας την ιδιαίτερη ελληνική μέριμνα και το συμφέρον για εημερία και ειρήνη στα Βαλκάνια, θα μπορούμε να ελπίζουμε και σε μια ικανοποιητική και δίκαιη συμφωνία στο θέμα της ονομασίας.

57 Βλέπε Couloumbis and Tziampiris, 2002.

58 Βλέπε για παράδειγμα *Μακεδονικό Πρακτορείο Ειδήσεων*, «ΠΓΔΜ: Με νέες επιθέσεις προειδοποιούν οι Αλβανοί εξτρεμιστές», 19 Φεβρουαρίου 2003.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η νέα εξωτερική πολιτική της Ελλάδας στα Βαλκάνια και η σημασία του Κονστρουκτιβισμού

Κατά τη διάρκεια της εθνοτικής κρίσης στην Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας, η Ελλάδα επεδίωξε να βοηθήσει και να στηρίξει τη γείτονα χώρα. Αυτή η στάση ανέδειξε μια νέα προσέγγιση στην ελληνική εξωτερική πολιτική για τα περιφερειακά θέματα της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, που μάλλον πέρασε απαρατήρητη από τα διεθνή μέσα ενημέρωσης, και η οποία σε κάθε περίπτωση επέτρεψε την κλιμάκωση των προσπαθειών βελτίωσης των διμερών σχέσεων με την ΠΓΔΜ.

Προηγούμενα κεφάλαια αυτής της μελέτης είχαν παρουσιάσει μια εντελώς διαφορετική κατάσταση που ίσχυε στις αρχές της δεκαετίας του 1990. Εκείνη την εποχή οι τεράστιες μαζικές διαδηλώσεις και η επιβολή κυρώσεων ενάντια στη νεαρή δημοκρατία αποτελούσαν τα κύρια χαρακτηριστικά της ελληνικής αντίδρασης στη διένεξη που συνδεόταν με την ονομασία της ΠΓΔΜ, καθώς και με συγκεκριμένες ενέργειες και δηλώσεις που δικαιολογημένα είχαν εκληφθεί από την Αθήνα ως απαράδεκτα προπαγανδιστικές και αλυτρωτικές.

Ύστερα από περίπου τέσσερα χρόνια αναταραχής στις σχέσεις των δύο χωρών υπογράφηκε η Ενδιάμεση Συμφωνία της Νέας Υόρκης το Σεπτέμβριο του 1995, η οποία ωστόσο δε διευθετούσε το θέμα του ονόματος. Η ελληνική επιχειρηματική κοινότητα εκμεταλλεύτηκε στο έπακρό τις ευκαιρίες που παρουσιάστηκαν ως αποτέλεσμα αυτής της συμφωνίας, καθιστώντας έτσι την Ελλάδα μία από τους σημαντικότερους εμπορικούς εταίρους και ξένους επενδυτές στη γείτονα χώρα. Επιπλέον, ο τόνος του δημόσιου λόγου έπαψε να

είναι εχθρικός, ενώ υπογράφηκε ακόμα και στρατιωτική συμφωνία το Δεκέμβριο του 2000.

Μετά από το ξέσπασμα των εθνοτικών εχθροπραξιών μεταξύ Σλαβομακεδόνων και Αλβανών το Μάρτιο του 2001, η ελληνική κυβέρνηση διακήρυξε τη υποστήριξή της στην εδαφική ακεραιότητα της ΠΓΔΜ. Ο Υπουργός Εξωτερικών Γεώργιος Παπανδρέου επισκέφθηκε τα Σκόπια, καταδίκασε τη δράση των Αλβανών εξτρεμιστών και επανέλαβε τη σταθερή αντίθεση της Ελλάδας σε κάθε μορφή βίαιης μεταβολής των συνόρων. Η Αθήνα, επίσης, πρότεινε στο Συμβούλιο της Ευρώπης να επιταχυνθεί η υπογραφή της Συμφωνίας Σταθεροποίησης και Σύνδεσης της ΠΓΔΜ με την Ευρωπαϊκή Ένωση. Το αίτημα αυτό αντιμετωπίστηκε θετικά και η τελετή υπογραφής πραγματοποιήθηκε στις 9 Απριλίου 2001, οπότε η ΠΓΔΜ έγινε η πρώτη χώρα στα δυτικά Βαλκάνια που υπέγραψε μια τέτοια συμφωνία, εν μέρει λόγω των ενεργειών της ελληνικής κυβέρνησης.

Θα πρέπει να τονίσουμε εδώ ότι ο αρχηγός της αξιωματικής αντιπολίτευσης, Κώστας Καραμανλής, επίσης επισκέφθηκε τα Σκόπια και (μαζί με τα άλλα αντιπολιτευτικά κόμματα) επέμεινε να καταδικαστούν οι βίαιες ενέργειες των εξτρεμιστών και να γίνει σεβαστή η εδαφική ακεραιότητα της ΠΓΔΜ. Ταυτόχρονα, η Αθήνα εξέφρασε την ευαισθησία της σε θέματα ανθρωπίνων και μειονοτικών δικαιωμάτων. Έστειλε έτσι σαφές μήνυμα ότι δεν αγνοούνται οι ανησυχίες του αλβανικού πληθυσμού της γειτονικής χώρας, εφόσον αυτές εκδηλώνονται με ειρηνικό τρόπο. Χορηγήθηκε ακόμα κάποια στρατιωτική βοήθεια (σικηνές, τηλεπικοινωνιακός εξοπλισμός), ενώ αρκετές εκατοντάδες Ελλήνων στρατιωτών συμμετείχαν στη δύναμη του ΝΑΤΟ στο έδαφος της δημοκρατίας αυτής (*Επιχείρηση Αναγκαία Συγκομιδή* και *Επιχείρηση Κεχριμπαρένια Αλεπού*). Η ελληνική παρουσία αναμένεται να είναι έντονη και μετά το Μάιο του 2003, όταν υπό την αιγίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η Ευρωπαϊκή Δύναμη Ταχείας Αντίδρασης πάρει τα ηνία από το ΝΑΤΟ.¹

Μπορούμε, λοιπόν, να συμπεράνουμε ότι η ελληνική αντίδραση στις εξελίξεις στην ΠΓΔΜ χαρακτηρίστηκε από διακομματική στήριξη του απαρα-

1 Υπολογίζεται ότι σε αυτή τη δύναμη θα υπηρετούν περίπου 100 Έλληνες στρατιωτικοί, ενώ θα σταλούν στην ΠΓΔΜ και ελαφρά θωρακισμένα οχήματα, Βλέπε *Το Βήμα*, «Η Αθήνα ετοιμάζεται για την αλλαγή φρουράς στα Σκόπια», 28 Φεβρουαρίου 2003 και *Η Καθημερινή*, «Άμεσα ο Ευρωστρατός στα Σκόπια», 8 Μαρτίου 2003.

βίαστού των συνόρων, αλλά και των μειονοτικών δικαιωμάτων. Η Ελλάδα υιοθέτησε μια συνετή, ισορροπημένη, διακομματική και υποστηρικτική προς τη γείτονα χώρα προσέγγιση στο ζήτημα της ένοπλης εθνοτικής κρίσης.

Η νέα πολιτική της Ελλάδας βασίζεται στην αντίληψη ότι τα εθνικά συμφέροντα εξυπηρετούνται καλύτερα από τη σταθερότητα και τη δημοκρατία στα Βαλκάνια. Τα πολιτικά κόμματα και ο λαός της Ελλάδας φαίνονται αποφασισμένοι να μην επιτρέψουν η χώρα να θεωρηθεί ξανά μέρος των προβλημάτων της περιοχής. Η Ελλάδα έχει αποτινάξει τη φήμη του «αποδιοπομπαίου τράγου» που απέκτησε κατά τις δεκαετίες του 1980 και 1990, και αυτό αποδεικνύεται από την ελληνική συμμετοχή στις πολυμερείς προσπάθειες για σταθεροποίηση των Βαλκανίων. Αυτή η πολιτική οδήγησε στην ενσωμάτωση ελληνικών στρατευμάτων στις δυνάμεις της KFOR και της SFOR,² καθώς και στη σημαντική στήριξη και ενθάρρυνση που προσέφερε η Αθήνα στα κόμματα της αντιπολίτευσης στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας, πολύ πριν την ανατροπή του Σλόμπονταν Μιλόσεβιτς. Όλα τα παραπάνω συντείνουν στο συμπέρασμα ότι η Ελλάδα έχει δείξει πως διαθέτει ένα σταθερό και ώριμο σύστημα πολιτικών κομμάτων, που διασφαλίζει τη συνέχεια και τη συνέπεια στη νέα εξωτερική πολιτική της χώρας στη Νοτιοανατολική Ευρώπη, ανεξαρτήτως κυβερνητικής αλλαγής.

Όσον αφορά την ΠΓΔΜ, αν υποθέσουμε ότι ο ένοπλος αλβανικός εθνικισμός δε θα υποτροπιάσει και επιτευχθεί μια σχετικώς αποδεκτή διεθνοτική πολιτική λύση, θα πρέπει να γίνει κατανοητό ότι η μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα της χώρας θα εξαρτηθεί τελικά από τη διαδικασία ένταξής της στις Ευρωπαϊκές δομές. Ως μέλος του ΝΑΤΟ και της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η Ελλάδα μπορεί να διαδραματίσει ένα πολύ χρήσιμο ρόλο σε ετούτη τη διαδικασία. Ο δρόμος των Σκοπίων προς τις Βρυξέλες περνάει από την Αθήνα και θα έχει ενδιαφέρον να παρατηρήσουμε τη δυναμική αυτής της σχέσης. Η Αθήνα συνεχίζει πάντως να στηρίζει την ΠΓΔΜ, συμπεριλαμβάνοντας μάλιστα σημαντικό χρηματικό ποσό βοήθειας για τη χώρα στα πλαίσια του Εθνικού Σχεδίου Οικονομικής Ανασυγκρότησης των Βαλκανίων.

Οι πρόσφατες εκλογές στην ΠΓΔΜ και η αλλαγή κυβέρνησης δεν ανέ-

2 Για μια αναλυτική παρουσίαση της ελληνικής συμμετοχής σε επιχειρήσεις υποστήριξης στη Νοτιοανατολική Ευρώπη αλλά και σε άλλα προβληματικά μέρη του πλανήτη, βλέπε *Ελευθεροτυπία*, «Με το όπλο παρά πόδα η ελληνική δύναμη για τα Σκόπια», 20 Αυγούστου 2001. Επίσης, Έλληνες στρατιώτες υπηρετούν και στην ειρηνευτική δύναμη ISAF στο Αφγανιστάν.

τρεψαν το καλό κλίμα στις διμερείς σχέσεις. Τα τελικά ποσοστά αποτέλεσαν δικαίωση για την αντιπολίτευση, αφού το κόμμα του Μπράνκο Τσερβενκόφσκι έλαβε 44 τοις εκατό των ψήφων καταλαμβάνοντας τις 60 από τις 120 έδρες του Κοινοβουλίου.³ Η πρώην πλέον κυβέρνηση Γκεοργκιέφσκι συγκέντρωσε 27 τοις εκατό και 34 μόλις έδρες, έχοντας χρεωθεί από το λαό της χώρας το κόστος για τα μεγάλα οικονομικά προβλήματα, αλλά και ως ένα σημείο τον τρόπο με τον οποίο είχε αντιμετωπίσει την εθνοτική κρίση.

Η νέα κυβέρνηση Τσερβενκόφσκι δεν επιθυμεί ένταση ή προβλήματα στις σχέσεις Αθήνας-Σκοπίων. Σίγουρα επιζητά συνέχιση των βελτιωμένων οικονομικών σχέσεων, αποφεύγοντας όμως ελληνικές επενδύσεις στους πλέον ευαίσθητους τομείς της οικονομίας της ΠΓΔΜ. Παραμένει πάντως το «αγκάθι» του ζητήματος της ονομασίας. Στο καίριο αυτό θέμα, ο Τσερβενκόφσκι έχει κάνει με έμμεσο τρόπο γνωστή την επιθυμία του για εξεύρεση λύσης στη βάση της διπλής φόρμουλας:

Στην περίοδο που ακολουθεί, οι δύο πλευρές πρέπει να εστιάσουν την προσοχή τους στις διαπραγματεύσεις ή στις συνομιλίες ... για να βρεθεί λύση η οποία θα σέβεται τις ευαισθησίες και της μας και της άλλης πλευράς. Με το πέρασμα του χρόνου, βλέπουμε ότι για το συγκεκριμένο θέμα, ενώ στην αρχή μιλούσαμε σαν εχθροί, τώρα μιλάμε ως φίλοι. Είμαι πεπεισμένος ότι το τελευταίο είναι προτιμότερο για την επίλυση του προβλήματος.⁴

Ο Πρωθυπουργός Κώστας Σημίτης δήλωσε πρόσφατα: «Τα θέματα πρέπει να κλείνουν, δε μπορούν να παραμένουν επ' άπειρον ιστορικές εκκρεμότητες».

3 Η «Ένωση για τη Δημοκρατική Ενσωμάτωση» του Αλβανού Αλί Αχμέτι ο οποίος ήταν το ηγετικό πρόσωπο της ένοπλης αλβανικής προσπάθειας κατά τη διάρκεια της εθνοτικής κρίσης έλαβε 10 τοις εκατό και 16 έδρες, υπερκεράζοντας με αυτό τον τρόπο το κόμμα «Δημοκρατική Ενημερία» του ιστορικού αρχηγού των Αλβανών της ΠΓΔΜ Αρμπέν Τζαφέρι, το οποίο συγκέντρωσε 4 τοις εκατό και 5 έδρες. Τρεις έδρες κατανεμήθηκαν μεταξύ μικρότερων κομμάτων. Βλέπε *Η Καθημερινή*, «Νέα Κυβέρνηση στα Σκόπια με Συμμετοχή UCK», 17 Σεπτεμβρίου 2002.

4 *Η Καθημερινή*, «Θα Κυβερνήσω με το Κόμμα του Αχμέτι», 6 Οκτωβρίου 2002, δική μου έμφαση.

5 *Ο Κόσμος του Επενδότη*, «Εκδορές», 23-24 Νοεμβρίου 2002, έμφαση δική μου. Οι δηλώσεις του Πρωθυπουργού έγιναν στα πλαίσια της Διάσκεψης του ΝΑΤΟ στην Πράγα, κατά την οποία αποφασίστηκε η διεύρυνση της Συμμαχίας.

τητες ... Και για το όνομα [της ΠΓΔΜ] έχει έρθει η ώρα».⁵ Πιθανόν λοιπόν να βρισκόμαστε κοντά σε οριστική συμφωνία στο θέμα της ονομασίας, η οποία μάλλον θα περιλαμβάνει κάποια εκδοχή της διπλής φόρμουλας. Ελπίζουμε πάντως ότι θα λαμβάνει υπόψη και τις δικαιολογημένες ευαισθησίες και τα συμφέροντα της ελληνικής πλευράς στα πλαίσια ενός νέου «μεγάλου πακέτου». Η Αθήνα δε θα πρέπει να συνθηκολογήσει αμαχητί, αλλά με την ευκαιρία μιας συμφωνίας για το όνομα να θέσει επί τάπητος σειρά διμερών θεμάτων, ώστε να επιτύχει σημαντικές υποχωρήσεις των Σκοπίων σε ζητήματα αλτρωτικής προπαγάνδας, πολιτισμού και ταυτότητας. Και αυτό διότι ουσιαστική επίλυση της διαμάχης και των διαφωνιών που έχουν ξεσπάσει μεταξύ Ελλάδας-ΠΓΔΜ από τη δεκαετία του 1990 χρειάζονται μια πιο ολοκληρωμένη και πολύπλευρη προσέγγιση που θα ξεφεύγει από τα στενά πλαίσια της ονοματομαχίας.

Το νέο Μακεδονικό Ζήτημα έχει σαφείς ιδεολογικές και πολιτιστικές διαστάσεις που σχετίζονται και με ζητήματα ταυτότητας και εθνοτικού αυτοπροσδιορισμού τα οποία ενίοτε αποκτούν μια ρομαντική αν όχι μεταφυσική σημασία. Οι συχνές διακηρύξεις του τύπου «το όνομα είναι η ψυχή μας» πιστοποιούν αυτήν την πραγματικότητα, αν και σε καμία περίπτωση δεν πρέπει να κρίνονται μειωτικά, εφόσον εκφράζουν ειλικρινή προσωπικά ιδανικά.

Σε τελική ανάλυση, για την πλειοψηφία του λαού που ουδέποτε διανοήθηκε να εκμεταλλευτεί τη Μακεδονική Διαμάχη για ίδια ή μικροκομματικά οφέλη, η βασική αιτία υποστήριξης συγκρουσιακών πολιτικών είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τις ιδέες και τα πιστεύω του. Αυτή η διαπίστωση είναι ιδιαίτερα προβληματική για τους Σλαβομακεδόνες, των οποίων το εκπαιδευτικό σύστημα προάγει μια εκδοχή της ιστορίας, η οποία ελάχιστη σχέση έχει με την πραγματικότητα.⁶

Η σημασία των ιδεών στο νέο Μακεδονικό Ζήτημα δημιουργεί «ζωτικό χώρο» για τη κωνσταντινιστική θεωρία των διεθνών σχέσεων, όσον αφορά στους τρόπους με τους οποίους μπορούν να επιλυθούν με τρόπο ειρηνικό και δίκαιο σημαντικές πτυχές της διαμάχης. Ο κωνσταντινισμός αντλεί επιχειρήματα και μεθοδολογία από την επιστήμη της κοινωνιολογίας⁷ σε αντίθεση

6 Βλέπε, για παράδειγμα, *Memorial of the Macedonian Academy of Sciences and Arts Relating to the Dispute About the Name of the Republic of Macedonia*, Skopje, 30 May 2002 για την «επιστημονική» επιχειρηματολογία ακραίων θέσεων που μικρή σχέση έχουν με τα πραγματικά δεδομένα.

7 Βλέπε Wendt, 1999.

με το νεοφιλελεύθερο θεσμισμό και το νεορεαλισμό που είχαν βασιστεί κυρίως στη μικροοικονομική θεωρία.⁸ Η κονστρουκτιβιστική προσέγγιση των διεθνών σχέσεων δεν είναι μονολιθική, αλλά παρουσιάζει σημαντικές διαφοροποιήσεις, η παρουσίαση των οποίων είναι πέρα από τα όρια αυτής της μελέτης.⁹ Γεγονός πάντως παραμένει ότι η επιρροή της είναι ιδιαίτερα αυξημένη κατά την τελευταία δεκαετία, ώστε πλέον να γίνεται λόγος για την «κονστρουκτιβιστική στροφή στη θεωρία των διεθνών σχέσεων».¹⁰

Στην πλέον σημαντική και διαδεδομένη του έκδοση,¹¹ ο κονστρουκτιβισμός παρουσιάζεται ως μία «μεσαία θεωρία»¹² ανάμεσα στο σχετικισμό των μεταμοντέρνων προσεγγίσεων και τον ορθολογισμό του νεορεαλισμού και κυρίως του θεσμισμού, ο οποίος άλλωστε έχει προσπαθήσει να ενσωματώσει και την έννοια των ιδεών στο θεωρητικό του οικοδόμημα.¹³ Ο κονστρουκτιβισμός σε αυτήν τη «μεσαία» μη ριζοσπαστική εκδοχή του ασπάζεται τον θετικισμό.¹⁴ Συνεπώς, υποβάλλει την επιχειρηματολογία του στην επιστημονική διαδικασία επαλήθευσης, η οποία χαρακτηρίζει και όλες τις άλλες μη-μεταμοντέρνες θεωρητικές προσεγγίσεις των διεθνών σχέσεων.¹⁵

Για τον κονστρουκτιβισμό το μείζον πρόβλημα των διεθνών σχέσεων δεν είναι επιστημολογικό¹⁶ αλλά οντολογικό.¹⁷ Και αυτό διότι δεν κατανοεί τη δομή του διεθνούς συστήματος με υλιστικά κριτήρια (όπως για παράδειγμα ο νεορεαλισμός) αλλά με ιδεαλιστικά, σε σημείο μάλιστα που να γίνεται λόγος για το «δομικό ιδεαλισμό» (κυρίως του Αλεξάντερ Γουέντ) σε αντιδιαστολή με το δομικό νεορεαλισμό του Κένεθ Ουόλτζ. Σε τελική ανάλυση, «η κον-

8 Βλέπε Keohane, 1984 και Waltz, 1979.

9 Βλέπε, για παράδειγμα, Fierke and Knud, 2001, Onuf, 1989, Kratochwil, 1989, Kratochwil, 1993, Kratochwil, 1996, Kubalkova, Onuf and Kowert, 1998, Kubalkova, 2001, Wendt 1992 και Wendt, 1999. Για μια εξαιρετική κριτική όλων των βασικών κονστρουκτιβιστικών προσεγγίσεων, βλέπε Zehfuss, 2002.

10 Checkel, 1998. Για σημαντικές μελέτες που ακολουθούν την κονστρουκτιβιστική προσέγγιση στην προσπάθεια κατανόησης και επεξήγησης πτυχών των διεθνών σχέσεων, βλέπε Finnemore, 1996, Katzenstein, 1996 και Weldes et al (eds), 1999.

11 Αυτή του Αλεξάντερ Γουέντ, στην οποία και θα επικεντρωθούμε στον επίλογο αυτής της μελέτης.

12 Βλέπε Adler, 1997, κυρίως σελ. 332.

13 Βλέπε Goldstein and Keohane, 1993.

14 Βλέπε Wendt, 1999, σελ. 90.

15 Βλέπε Smith, 2001.

16 Βλέπε Lapid, 1989.

17 Βλέπε Wendt, 1999, σελ. 38-40.

στρουκτιβιστική προσέγγιση υποστηρίζει ότι η διεθνής πραγματικότητα είναι κοινωνικά οικοδομημένη από γνωστικές δομές που νοσηματοδοτούν τον υλικό κόσμο». ¹⁸

Για τους κονστρουκτιβιστές:

Η πιο σημαντική ενέργεια είναι να το να αλλάξει η αντίληψη για το από τι είναι φτιαγμένη η διεθνής δομή ... Εφόσον η βάση της κοινωνικοποίησης είναι η κοινή γνώση, αυτό οδηγεί στην ιδεαλιστική άποψη της δομής ως «διανομή γνώσης» ή εξολοκλήρου ιδεών (ή σχεδόν τέλος πάντων). Ο χαρακτήρας της διεθνούς ζωής καθορίζεται από τα πιστεύω και τις προσδοκίες που τα κράτη έχουν το ένα για το άλλο, και αυτά σχηματίζονται από κοινωνικές και όχι υλιστικές δομές. Αυτό δε σημαίνει ότι η υλιστική ισχύς και τα συμφέροντα είναι άνευ σημασίας, αλλά ότι η σημασία και οι συνέπειες τους εξαρτούνται από την κοινωνική δομή του συστήματος, και συγκεκριμένα από τρεις «κουλτούρες» αναρχίας που κυριαρχούν: τη χομπσιανή, τη λοκιανή και την καντιανή. ¹⁹

Συνεπώς, εκεί όπου ο νεορεαλισμός και ο θεσμισμός «βλέπουν» μια υλιστική άναρχη δομή του διεθνούς συστήματος, ο κονστρουκτιβισμός ξεχωρίζει τουλάχιστον τρεις διαφορετικές άναρχες δομές, η καθεμία με αρκετές διαβαθμίσεις, που ξεκινούν από το «χομπσιανό» κόσμο της σύγκρουσης και φθάνουν μέχρι την «καντιανή» συνεργασία και σχετική εμπιστοσύνη. ²⁰

Με άλλα λόγια, για τον κονστρουκτιβισμό, το «κλειδί» για την κατανόηση της δομής του διεθνούς συστήματος, αλλά και κατ' επέκταση των διεθνών σχέσεων, δεν είναι η υλιστική διανομή ισχύος, αλλά η κοινωνικά δομημένη διανομή ιδεών, η οποία και εξηγεί σε μεγάλο βαθμό τη συμπεριφορά των κρατών. Για παράδειγμα, ο κονστρουκτιβισμός τονίζει ότι η εξήγηση του γεγονότος ότι η Βόρειος Κορέα θεωρείται απειλή από τις ΗΠΑ, δε μπορεί να βασιστεί μόνο (ή κυρίως) στην πυρηνική ισχύ της χώρας, διότι τότε η Γαλλία και η Μεγάλη Βρετανία θα έπρεπε να θεωρούνταν σημαντικότερες απειλές, αφού διαθέτουν μεγαλύτερο πυρηνικό οπλοστάσιο. ²¹ Αντιθέτως, μια προσέγγ-

¹⁸ Μακρής, 2002, σελ. 90.

¹⁹ Wendt, 1999, σελ. 20.

²⁰ Βλέπε Wendt, 1999, σελ. 246-312.

²¹ Βλέπε Wendt, 1999, σελ. 255.

γηση, που δίνει έμφαση στις κοινωνικά δομημένες ιδέες των κρατών, έχει τη δυνατότητα να εξηγήσει τους ιδεολογικούς λόγους που καθιστούν ένα κράτος φιλικό και συμμαχικό, ενώ κάποιο άλλο εχθρικό και επικίνδυνο. Οι κονστρουκτιβιστές καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι «η αναρχία [αλλά και οι διεθνείς σχέσεις] είναι ότι πιστεύουν τα κράτη ότι είναι».²²

Ακολουθώντας την κονστρουκτιβιστική λογική, και μεταφερόμενοι από το άναρχο διεθνές σύστημα στα μεταψυχροπολεμικά Βαλκάνια, θα μπορούσαμε να ισχυρισθούμε ότι το νέο Μακεδονικό Ζήτημα έχει ακριβώς τη βαρύτητα, σημασία και παραμέτρους τις οποίες τα άμεσα ενδιαφερόμενα κράτη πιστεύουν ότι πρέπει να έχει. Η Μακεδονική Διαμάχη είναι και θέμα ιδεών, και από αυτό το γεγονός μπορεί να προέλθει η συμβολή (αλλά και συμβουλή) του κονστρουκτιβισμού για τη δίκαιη επίλυση της. «Κλειδί» αποτελούν τα «ιδεολογικά» θέματα εκπαίδευσης, πολιτισμού και ιστορίας, ανεξαρτήτως από το αν έχει πρώτα επέλθει οριστική συμφωνία στο ζήτημα της ονομασίας.

Συνεπώς, θα πρέπει να δοθεί έμφαση στα σχολικά εγχειρίδια που διδάσκονται οι μαθητές, κυρίως στην ΠΓΔΜ. Ομάδα έγκριτων επιστημόνων μπορεί να εξουσιοδοτηθεί από τις κυβερνήσεις Αθήνας και Σκοπίων, ώστε να αρχίσει, μέσα σε σαφές θεσμικό πλαίσιο, η συστηματική μελέτη, διάλογος και διόρθωση των σχολικών βιβλίων, τα οποία οφείλουν να ανταποκρίνονται στην αντικειμενική ιστορική πραγματικότητα. Η αλυτρωτική προπαγάνδα, η δημόσια παραχάραξη της ιστορίας, η διασπορά μεγαλοϊδεατικού προπαγανδιστικού υλικού, καθώς και οι προκλητικές ενέργειες που συνδέονται με τα παραπάνω πρέπει να καταδικαστούν στο υψηλότερο δυνατό επίπεδο, και κατά προτίμηση με ψηφίσματα από την κυβέρνηση και Κοινοβούλιο της ΠΓΔΜ. Κατά αυτόν τον τρόπο, τα σχέδια των θιασωτών μιας επιθετικής ανιστόρητης ιδεολογίας θα αποθαρρυνθούν και ίσως και να ακυρωθούν.

Δεύτερον, θετική θα ήταν η διμερής χρηματοδότηση και θεσμοθέτηση προγραμμάτων ανταλλαγής φοιτητών και πανεπιστημιακών καθηγητών. Τέτοιου είδους προγράμματα θα προάγουν το διάλογο και την κατανόηση, ενώ θα συμπληρώσουν σε επίπεδο ακαδημαϊκού ανθρώπινου δυναμικού τις ήδη εξαιρετικές οικονομικές σχέσεις Ελλάδας-ΠΓΔΜ. Επιπρόσθετα, θα πρέπει να ενδυναμωθούν και να βοηθηθούν οι ανταλλαγές και τα προγράμματα συ-

22 Αυτός είναι και ο πολύ εύστοχος τίτλος του Wendt, 1992.

23 Για την πολιτική σημασία της κοινωνίας των πολιτών, βλέπε Σκλιάς και Χουλιαράς, (επ), 2002.

νεργασίας στο επίπεδο της κοινωνίας των πολιτών.²³

Τέλος θετικό θα ήταν να υπάρξει και μια συστηματική διμερής προσπάθεια για την αντικειμενική μελέτη και κατανόηση σημαντικών και ενίοτε δραματικών εξελίξεων, που ακολούθησαν την αρχή της διαδικασίας διάλυσης της Γιουγκοσλαβίας, και κορυφώθηκαν για την Ελλάδα με τη διαμάχη εναντίον της ΠΓΔΜ. Ως πλέον πρόσφατες, έχουν δημιουργήσει ένα κλίμα καχυποψίας, το οποίο ίσως να ξεπεραστεί με την αντικειμενική αποτίμηση, κυρίως της περιόδου 1992-1995.

Το Μακεδονικό Ζήτημα υπήρξε επίκεντρο εξελίξεων της Ιστορίας των Βαλκανίων κατά τους δύο τελευταίους αιώνες. Για τα κράτη της περιοχής, μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, οι νέοι τους στόχοι θα πρέπει να είναι μακριά από τους μεγαλοϊδεατισμούς του παρελθόντος και επικεντρωμένοι στο διάλογο, την περιφερειακή συνεργασία, την ένταξη στις ευρωπαϊκές δομές, τον εκδημοκρατισμό, τον οικονομικό εκσυγχρονισμό και το σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Απαραίτητη προϋπόθεση για τη μετάβαση σε μια τέτοιου είδους βαλκανική πραγματικότητα είναι και η δίκαιη, ολοκληρωμένη και άνευ παθών κατανόηση των ιστορικών γεγονότων, λανθασμένων χειρισμών αλλά και επιτυχημένων ενεργειών, σε θέματα που έχουν συγκλονίσει και σημαδέψει την ψυχή λαών. Η παρούσα μελέτη έχει στόχο τη συμβολή σε αυτήν την προσπάθεια.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

**Επιστολή του Υπουργού Εξωτερικών
Αντώνη Σαμαρά στους ομολόγους του
στα πλαίσια της ΕΠΣ
(17-2-1992)**

ΑΙΘΟΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ

ADDRESS
OF FOREIGN MINISTER ANDONIS SAMARAS

(Lisbon 17 Feb. 1992)

I have come here to discuss an issue that may at a casual glance seem to be a natural outgrowth of the breakup of the Communist world--the desire of a Yugoslav Republic to establish its own identity in the world. But up close where we are, we can see that it is an issue that can cause great friction, wrenching division and open conflict in our region.

Whether that happens or not depends to a large degree on what decisions we make on how to respond to this difficult issue. Since we have lived with every aspect of it, I want to take a little time to indicate where the dangers lie, how to avoid them, and what measures might be adopted to promote cooperation and peace in the Balkans rather than division and conflict.

The issue, of course, is the desire for recognition of a part of Yugoslavia that was known as the administrative region of Vardar Banovina until it was renamed "The People's Republic of Macedonia" in 1945.

The person who gave the region its new name was Marshall Tito and the reason he did so was to use it as a nucleus for the annexation of those parts of Bulgaria and Greece that were once the Macedonia of Alexander the Great. You may remember that Tito, with Stalin's help, forced the Bulgarian government in 1947 to agree to cede Bulgarian Macedonia to Yugoslavia. You may recall, too, that Tito also tried to grab Greek Macedonian provinces by persuading Greek Communist forces in the late 1940's to promise him those areas in exchange for his support of their insurrection.

Fortunately, both plans failed. When Tito broke with Stalin in 1948, Bulgaria broke the agreement to cede its Macedonian provinces and indeed assumed an aggressive posture toward Macedonian areas in Yugoslavia. As for Greece, the defeat of the Communist insurrection in 1949 ended the immediate threat of annexation of Greek Macedonia.

I have gone into a brief historical review to remind you that the re-invention of Skopje as the "Republic of Macedonia" is very recent, was accomplished specifically to advance territorial ambitions, and, in the case of Greece, to do so by promoting armed conflict.

The name "Republic of Macedonia", therefore, is not a phantom fear for us. It is associated with immense pain and suffering by the Greek people and linked with a deliberate plan to take over parts of our territory that have had a Greek identity for more than 2,500 years.

I can anticipate you saying, "Yes, yes, all of what happened was unfortunate, but you should put it behind you and move on. These are different times and circumstances."

We could put it all behind us, and we would, if the territorial ambitions Tito set in motion in 1945 ended with our civil war a few years later or even with the cold war more recently. BUT THEY HAVEN'T.

For all of the 47 years since Tito created "The People's Republic of Macedonia", its leaders have never stopped trying to undermine our sovereignty over Greek Macedonia, which they call Aegean Macedonia and portray as "occupied" territory that one day will be "liberated".

During the same period, they have published and circulated throughout the region and abroad countless books, articles and pamphlets identifying large areas of Greece as part of "Great Macedonia", and listing Thessaloniki, the second largest city in Greece, as its future capital.

Only a year ago the President of the Republic, Kiro Gligorov, gave an interview to a Yugoslav magazine in which he spoke of "subjugated" Macedonians in Greece, Serbia and Bulgaria and acknowledged that the leading nationalist parties in Skopje vow that "Macedonian power will redraw the borders of Greece and Serbia." At about the same time, the republic's

ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΕΧΕΣΤΕΙΣ ΚΑΙ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ

representative to the Yugoslav presidency, Vasil Tupurkovski, told a radio audience in Perth, Australia that "the new Macedonian state will have as its primary target, the liberation of the enslaved Macedonians and the unification of the wider Macedonian region."

Now, as they pursue recognition, the leaders of the Republic ridicule the concern such efforts have aroused in us by asking how a country of 10 million people like Greece that is a member of both NATO and the EEC could fear a small, weak state of 2.1 million.

Let me tell you right now, that I haven't come here to urge you to move slowly and carefully in considering recognition for Skopje, because the Greek people fear it. We don't. But we know, that if it is given recognition on its own terms it will be encouraged to pursue its misguided ambitions at every opportunity and will create great instability in the region.

We know, too, that if Greece does not recognize and support its independence--and that we cannot do until it follows the example of other communist states like Russia and completely abandons its past--it will become a tempting target for other countries in the region. That will bring the kind of conflict to the Balkans that we haven't seen in decades.

I want to state clearly that Greece is not against the recognition of an independent state to replace the former Yugoslav "Socialist Republic of Macedonia." Since Yugoslavia has unraveled, we accept the emergence of a new independent Republic on our northern borders. It is in our interest to have a small, but truly independent state as a neighbor than a big and powerful one. Such a state would serve our concern, and the concern of the Community, for stability in the region.

Greece, however, will not endorse a rush to recognition that has the potential to trigger open clashes among the various ethnic groups in this small, mosaic of a state, and to revive old territorial ambitions that are certain to send the Balkans to the violent conflicts of the past.

Independence under those circumstances, will put Skopje at risk of falling either into the embrace of Bulgaria, which has always coveted the region and considers most of its people Bulgarians, or under the dominance of its powerful northern neighbor, Serbia, as many in the republic fear. If either

happens, Greece cannot remain indifferent, and stability in the Balkans will become a memory.

The only way to clear a safe path to recognition for Skopje is through the procedures we adopted by unanimous decision on 16 December 1991. I quote: "The Community and its member States... require a Yugoslav republic to commit itself, prior to recognition, to adopt constitutional and political guarantees ensuring that it has no territorial claims towards a neighbouring Community State and that it will conduct no hostile propaganda activities versus a neighbouring Community State, including the use of a denomination, which implies territorial claims."

Let us look then at how the Republic and its leaders have responded to the three major requirements in the decision we took last December.

For the past two months, Skopje has launched a well-financed, carefully-orchestrated campaign in Europe and the United States to portray itself as a peaceful, democratic, unarmed state with neither the power nor the desire to threaten any of its neighbors. Their president has travelled to most of the major capitals to give his personal assurances of the republic's good intentions, and its parliament has passed two amendments to the Constitution that it says give legal binding to the assurance.

But both the statements and the amendments are only window dressing to conceal the real goods inside.

The amendments, passed with the ease and speed of a simple government decree, do not alter the substance of the original articles or of the preamble. Let me explain. In article three, they have added an amendment, which declares that Skopje nurtures no territorial claims against its neighbors. This is obviously accepted CSCE language. But in the same article, they maintain the provision that while their territory remains unviolable, their borders may, nevertheless, be changed in accordance with their constitution! The inherent contradiction is evident. Also, while new language has been added saying that the republic "will not interfere in the internal affairs of other states", it is meaningless, because the constitution leaves intact Article 49, which says that the state will "take care of the status of the rights of the Macedonian people in neighboring countries."

ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΕΞΕΣΤΙΣ ΚΑΙ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ

Now all countries feel obliged to look after the rights of their citizens, when travelling abroad, but no nation we know about gives itself constitutional authority to be a special arbiter of the status of citizens of neighboring countries. Article 49 empowers, indeed compels, present and future governments of the republic to do exactly that.

What use do you think that an ultra-nationalist party like V.M.R.O., which was identified as a terrorist organization in a recent NATO document, will make of that authority, if it comes to power in the republic? While you are considering that, let me tell you that V.M.R.O. currently has the largest number of seats in Skopje's parliament and that its 1990 electoral platform, issued jointly with another extremist party, the Democratic Party for Macedonian National Unity, declared that "elements of the Macedonian nation, which live under occupational rule of Greece, Bulgaria and Albania are not an ethnic minority but just occupied and enslaved parts of the Macedonian nation...". The platform also states that "the V.M.R.O. party declares its readiness to conduct talks with neighbouring countries for the unification of Macedonia".

Even more telling is the fact that the preamble to the Republic's constitution has been left intact, and it is in preambles of constitutions that the philosophy of states is reflected.

The preamble to Skopje's constitution states that among the principles on which the new republic will be built are the "legal traditions of the Krusevo Republic and the historical decisions of the Antifascist Assembly of the People's Liberation of Macedonia." Both the Krusevo Republic of 1903 and the Antifascist Assembly held by Tito in 1944 proclaimed expansionist goals best reflected in the Assembly's declaration calling for "unification" of the Greek and Bulgarian provinces with the "People's Republic of Macedonia."

In view of the intentions embodied both in the preamble and in the articles of the republic's constitution, you can see why we don't feel reassured by the amendments recently enacted by Skopje's government to enhance its chances for recognition, and why they do not constitute "guarantees against territorial claims", as required by the unanimous decision of the Community of last December 16.

The second requirement on Skopje of that decision--to desist from "hostile propaganda" against Greece--has merely prompted a letter by the Republic's Foreign Minister to the Arbitration Commission pledging that it will not carry out such acts against us.

In practice, organizations with strong ties to the Republic's political leadership have been mobilized both at home and abroad to intensify hostile propaganda against Greece.

I can cite numerous examples of what they have done in just the two months, since the Community asked Skopje to end its hostile propaganda, but will limit myself to three representative examples to save time.

--Two weeks ago, immigrants from Skopje demonstrated outside our Copenhagen Embassy and pinned a map and a proclamation outside the door. The map shows Greek Macedonia under occupation and the proclamation is filled with slogans calling for its liberation. What is most important about the protest is that the group that organized it is an affiliate of the extremist V.M.R.O. political party I mentioned earlier, that has the most seats in Skopje's parliament.

--Early in February, another demonstration was organized right at our border with Yugoslavia. Protestors shouted obscenities against Greeks on the other side, passed out hate literature, and carried placards calling for independence and "unification" of all of Macedonia under Skopje's rule.

--On January 15, 1992, a publishing firm in Skopje issued a set of "souvenir" banknotes with the most famous landmark of Thessaloniki, the White Tower, pictured on the note. Indeed Thessaloniki is shown with a Slavic name as Solun. Another banknote appropriates Bulgarian history, depicting the medieval Tsar Samuel as a "Macedonian". Appropriating the history of neighboring countries seems to be a popular occupation in Skopje these days.

Lest anyone think that such efforts are private initiatives, or the work of extremist emigre groups, let me point out that the government of Skopje has hired America's biggest public relations company, "Hill and Knowlton", to conduct its lobbying in the United States. I have included a copy of its contract with "Hill and Knowlton", in the material in your folio, so that

ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ

you can see that part of its prescribed duties is to promote the interests of "Macedonians" in neighboring countries.

By the way, one of the first initiatives of the lobbyists was to publish data sheets on "The Republic of Macedonia." One of them describes the climate of the "coastal areas" of the republic as "mild Mediterranean". A look at any map of the region makes clear that Skopje is landlocked and the closest coastal areas are around Thessaloniki and the Chalkidiki Peninsula on Greece's northern Aegean coast. It will further amuse you and give you an insight into the true aims of Skopje, to know that we have just received a cable saying that the landlocked Republic unanimously adopted a law a few days ago calling for the creation of an army, an air force, and a ... navy!

It is obvious then that hostile propaganda, both mild and severe, continues unabated against Greece and it is organized and directed by Skopje. The aim of this propaganda is to spread false information about the ethnological composition of Greek Macedonia, to undermine the exemplary human rights record of Greece and create feelings of hostility against our country abroad, to dispute the Greek cultural heritage of Macedonia and to usurp the Macedonian name in order to justify claims on Greek Macedonia.

In view of the continuing attacks on us, it is obvious that Skopje has no intention to meet the community's second requirement for recognition and end hostile propaganda against Greece, but is only trying to make us believe it will. As much as we may want to, the evidence makes clear that we can't.

We now come to the third and final requirement the Community adopted last December for granting recognition—the stipulation that the Republic should not adopt a name that implies territorial claims.

I submit to you now, as I did in the letter I sent earlier, that the denomination "Republic of Macedonia" not only implies territorial claims because it was given to Skopje 47 years ago for the express purpose of taking over parts of Greece and Bulgaria, but also perpetuates them because if a country exists with that name the impression is given that areas in other countries that bear the same name must belong to it.

Dear Colleagues,

The name is the game itself. Were it not for the use of the denomination "Macedonia", which Skopje attempts to monopolize, they would have no basis to put forward any claim whatsoever on other states' territories.

Equally important, the name implies not only territorial claims against Greece but represents an assault on our Hellenic cultural heritage. The culture and history of Macedonia is part of the Greek heritage and has no connection to the Slav people, who now want to call themselves "The Republic of Macedonia."

As Constantine Karamanlis, the President of Greece, who is himself a Macedonian, wrote in a letter to a European political leader, Skopje has "absolutely no right, either historic or ethnic, to use the name Macedonia.

No historical right because the Slavs, who make up the majority of the Republic's present population, first appeared in the history of the region in the sixth century A.D., that is some 1,000 years after the period, when Alexander the Great established Macedonia as a significant part of the Greek world. And no ethnic right, because the present population of this Republic is made up of Slavs, Albanians, Gypsies and other ethnic groups, all of them respected, of course, but none with any connection to Macedonians."

Despite the lack of any real ethnic or cultural tie between the present republic and ancient Macedonia, their leaders, by using its name over the past 47 years, have been able to foster the impression that they are the natural inheritors of Philip and Alexander and the land they once ruled.

We are not so nationally naive, as to be annoyed only because of a fixation on our ancient history. The strong reaction of the Greek people is not due to a sterile ancestor worship. It is due to the fact that for almost half a century the name Macedonia has been used as a weapon for the promotion of expansionist aims. The use of the name is not independent of the desire to seize and control Greek territory. It is an instrument of aggressive policy.

And, of course, if a lie is big enough and is repeated enough times, it will stick. After 47 years the lie about the so-called "Republic of Macedonia" has taken root. There is no better proof of that than the fact that this group of Western European nations is considering recognizing a state with a

name it was given at the height of the cold war as a part of a communist strategy to take over large areas of one of its members.

While the republic's claim to links with ancient Macedonia is unsupportable at any level and its ambitions to expand its territory is unjustifiable for any reason, there is ample evidence, including the statements I have cited, that these delusions are deeply imbedded in the long term policies of Skopje. These policies will not be abandoned, if Skopje is given unconditional recognition, even though some of its leaders are now disclaiming a connection to ancient Macedonia in hopes of increasing the chances of winning it.

There is no other conclusion to reach, if the republic's leaders insist on calling their state Macedonia, since it is a name to which they have no connection and was imposed as a vehicle to promote expansion into the territory of neighboring countries. Russia stopped calling itself the "Soviet Union", when it abandoned its Communist and expansionist past. Why does Skopje insist on keeping a name associated with expansionist ambitions in the Balkans unless it still harbors those aims?

I know there is a feeling among some of you that the name of the Republic should not be a cardinal issue, that Greece's insistence on a different name is emotional, and that there are no rational reasons to require a change.

But within the world community, it is unprecedented for a state to use the geographical name of an area, whose greatest part lies outside its borders. As you may be aware, the territory of the Republic extends over 39 per cent of the geographic region of Macedonia, while Greek Macedonia covers 51 per cent and Bulgarian Macedonia 9 per cent.

If the name of a geographic region is allowed to be monopolized by a political entity, which controls only 39 per cent of the territory, the door is left open for claims in perpetuity for the remaining 61 per cent. This is not scare talk. The whole existence of the so-called "Macedonian" nation, since its creation by Tito is based on that assumption. Once recognition is assured, nationalist forces in the republic will use the name as a strong weapon for cultural and territorial aggression. While they will be waving a powerful slogan—"Free Macedonia!"—against us, we will be left with the impossible task of trying to explain subtle nuances about the history of the region over the past 2500 years.

Some of you may still feel that it would be presumptuous for the Community to ask a state to change its name. But we have before us a petition for recognition by the government of a state under creation, an entity that has never been recognized as a Republic under international law. Its name was assigned to it by a Communist regime for its own expansionist aims, a regime that no longer exists. So in examining the credentials of a candidate state, we have every right to require that it should not be identified with a name and a history, which is associated with territorial claims against a member state of our Community.

Let us remember that the Macedonian name already exists and is in use as a name for a large historical, geographic and administrative region of Greece. In Thessaloniki there is the "Ministry of Macedonia-Thrace", the "Macedonian University", the "Society for Macedonian Studies", the "Macedonian Press Agency", the "Macedonian Conservatory", the "Macedonian Airport of Thessaloniki" and close to 2.5 million people of Northern Greece, who call themselves Makedones! If Skopje is given the right not only to usurp but, as an independent state, to monopolize that name, it will unleash old quarrels and new conflicts in the whole region on a wide scale.

The case is clear. If we do not remove the root of the problem, that is the name, we would merely invite trouble. And we will all come to regret it.

I don't think we are being alarmists or reacting any differently than you would in similar circumstances.

In fact, we have a recent example showing that Central Europeans are just as sensitive about such issues. Last October, the Republic of Slovenia published a new banknote, bearing a watermark of the historical symbol of the old principality of Carinthia. Although it was a temporary banknote, its printing raised a stormy reaction among Carinthian Austrians, who accused Slovenia of fueling nationalistic claims for Carinthia. After a heated debate in the local parliament, the federal government in Vienna was asked to intervene with Slovenian authorities, who finally gave assurances that they have no claims on the province and agreed to substitute the banknote.

I don't need to draw parallels. But if Austrians reacted as they did about a watermark, you can imagine Greek sensitivity after having been subjected to 47 years of provocations.

ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ

The fact is that the end of the cold war has unleashed nationalistic forces that are capable of creating hostility and conflict anywhere in the world. To create a new state called Macedonia in the Balkans is the surest way to revive all these conflicting claims and to plant hostility in the region that is certain to reap a whirlwind of troubles in the future.

For the stability of the region, for the good of Skopje itself, and for the peace of mind of all of us here, the best course for the Republic is to adopt a suitable name. There are many good options. Prior to the Communist era, the administrative name of the region, as I have mentioned, was Vardar Banovina. Immediately before that, during the last phase of Ottoman rule, it was known as Skopje Sanjak. The Slav insurgents of 1903 proclaimed it, the "Krushevo Republic" and there is much in the name to unite its inhabitants without disturbing its neighbors.

I am aware that the Arbitration Commission recommends recognition as Macedonia on the basis of assurances provided by Skopje. But the Commission, which based its recommendation on juridical reasons, failed to observe a basic legal principle: "audiatur et altera pars" (Hear the other side). Not only did it discount our evidence, it did not listen to the objections raised by ethnic Albanians, Serbs and Montenegrins inside Skopje to recognition. I know you are aware that leaders of the Albanian minority in the republic have sent a letter to the "Twelve" protesting the Commission's recommendation.

It is evident that we cannot follow the Commission's advice on Skopje either because it fails to take into account the political ramifications of recognition and the conflict it will unleash in the Balkans.

Let us look briefly at those implications both in Skopje and on its neighbors.

Skopje, itself, is a mosaic of contentious ethnic and religious groups. In Skopje the principal ethnic groups--Albanians, Bulgarians and Serbs--feel strong allegiance to countries just across the border and they yearn to unite with them. On top of that, religious hostilities that have been brewing for years are reaching a boiling point in the Republic. Albanian Moslems--a third of the population--resent Orthodox Christians, who make up almost half, for trying to dominate them over the past several decades. The Christians in turn see the Moslems as symbols of centuries of Ottoman

subjugation. It is only a matter of time before the Republic's Moslems rise to demand their own independence and eventual union with Albania which is predominantly Moslem.

For its part, Albania has not tried to hide its intentions. The Albanian Foreign Minister has made it clear that Tirana sets two conditions for the recognition of Skopje. First, that the Skopje Republic should recognize an independent "Republic of Kossovo" and, second, that Skopje expresses its willingness to acknowledge an autonomous state for its predominantly Albanian western districts. Once autonomy is achieved, the pressure will start for unification.

On Skopje's eastern border stands Bulgaria. Although it became the first country to recognize the republic's independence, there was no jubilation in Skopje because its people suspect Bulgaria's intentions. The day after Bulgaria rushed to recognize the republic, Skopje's leading newspaper, "Nova Macedonia", which is linked to President Gligorov, published an article saying that Sofia's quick recognition may mask plans to play the role of "protector" or "liberator" of the new state and ultimately absorb it.

The Gligorov newspaper has reason to worry because in recognizing Skopje, Bulgaria made it clear that it recognizes a state but not the existence of a Macedonian nation. In other words, it recognizes the name of the land but not the identity of its people!"

Sofia considers the majority of people in the eastern half of Skopje ethnic Bulgarians with a fixed destiny--union with Bulgaria. That was made clear by a statement made just twelve days ago by the former Prime Minister of Bulgaria, Dimitar Popov, at a meeting of the "Independent Public Committee for Ethnic Questions" in Sofia. "The dissolution of Yugoslavia", he said will undermine existing treaties and allow Bulgaria "to seek international support to undo the historical injustice done to her as regards the Bulgarian western provinces." By western provinces, of course, he means parts of the Republics of both Skopje and Serbia.

As for Skopje's northern neighbor, Serbia, its government has indicated that Belgrade will not oppose the Republic's independence, but Serbia's leaders have also made it plain that they will not tolerate Bulgarian domination of the Republic and will act to prevent it.

ΑΙΘΟΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ

Of all its neighbors, Greece is the only country that has no designs on its territory. There are tens of thousands of Greeks in the Republic of Skopje. We can make territorial claims of our own on their behalf. We have not, and we are the only country in the region that hasn't. Instead, being the only stable democracy in the area and the only member of the Community, we are in a position to help Skopje most to safeguard its sovereignty and strengthen its economy.

If Skopje is granted recognition on the basis of the December 16 Community decision, which includes a change in name, Greece will do everything possible to help the Republic. We have already worked out proposals and projects to provide fundamental assistance to Skopje, because we believe that the Community has a key role to play in the region. They include two recommendations, one on arrangements for regional security that embrace Skopje, and the other on economic development of the Vardar-Axios Valley.

On the other hand, if Skopje is granted recognition on its own terms, including the name "Macedonia", Greece will not be able to help the republic in any meaningful way and will have to take measures to protect its interests. To explain why, let me describe to you the feelings of the Greek people about this issue. As your own missions in Greece may have already reported to you, no issue in decades has inflamed Greeks as much as the possible recognition of Skopje as Macedonia. Passions are particularly strong in Northern Greece, in Greek Macedonia. Our Makedones number 2.5 million, roughly one quarter of our population, that is more people than there are in all of Skopje.

All Greeks feel the same anger over this issue. Petitions signed by officials of local governments, trade unions, professional and business organizations, agricultural cooperatives and student associations, irrespective of political affiliations, are flooding my office. Local and regional radio and television stations are carrying daily reports and debates on the issue, and groups throughout Greece are meeting to discuss ways to show their opposition to the creation of a state called Macedonia.

Only three days ago, on February 14, that resolve was dramatized by the biggest demonstration ever held in Greece. You can see the picture in your folio and judge for yourselves. An estimated one million people rallied in Thessaloniki to demonstrate that Greeks will not tolerate any further

encroachment upon their cultural heritage or any claims, stated or implied, against their territory.

What all this means is that to grant Skopje recognition as Macedonia is to make it politically impossible for any Greek government, now or in the future, to help the Republic secure an accepted place in the region. Without Greek support, it will fall victim to encroachment from one or more of its other neighbors sooner or later.

To grant Skopje recognition on its own terms then, will not be doing it a favor but assuring its eventual dismemberment. Moreover, such recognition is certain to become an apple of discord in the whole region and trigger hostilities and conflicts in the Balkans for years and decades to come.

Let us for a moment project our minds into the future. As politicians, we must be able to look ahead. Is there anyone in this room, who can guarantee that Democracy will remain alive in this volatile Balkan region in the years to come? Can anyone exclude the possibility of a temporary or even a permanent reversal of the democratic process in any one of the countries in the greater area?

That is why, my friends, it is absolutely imperative that the Community takes its time to consider every aspect of this issue very carefully and to come up with a process for recognition that is firmly anchored in its decision of 16 December 1991.

Now is the time, less than 10 days since the official signing of the Maastricht documents, for the Community to close ranks on this issue, to show its solidarity with one of its members directly involved, and to safeguard peace and security in Southeastern Europe for the benefit of all the peoples in the region. We have agreed on the three special conditions. If they are not met in substance, then the international community will get the message that the European Union does not really mean what it says, and that the vital interest of its smaller members are not given the same consideration as those of its most prominent.

To make our standards and our determination absolutely clear, I would like to make the following proposals concerning the Community's policy:

ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ

—We must present a united front that is absolutely solid. We have set a common policy that constitutes a very important test case for the Community.

The first step toward European Union and common international objectives cannot be characterized by uncertainty and lack of solidarity. Therefore, we must first reaffirm our Declaration of December 16.

We must then take the measures to exercise pressure upon the leaders of Skopje and convince them that it is to their interest to comply with our three prerequisites for recognition because they offer the best way to secure both their survival and peace in the Balkans.

If we all agree, I would suggest that the Presidency conveys to the leadership of Skopje a clear message: we are ready not only to recognize their independence but to give them all necessary guarantees for their security and economic development provided they meet the conditions.

It will be up to Skopje's leaders to grasp the opportunities Greece and the Community are prepared to offer, if they will accommodate the concerns of their neighbors. But whatever they do, the Community must stand firm for stability and order in our disquieting world. Any hasty move now will help turn the Balkans as we reach the end of the century into the kind of violent and turbulent region it was at the beginning of it.

I am an optimist and I dream that with patience and resolve, we can turn the Balkans, which a prominent magazine recently called "History's cauldron", into an example of how old rivalries can be forged into new opportunities for cooperation, prosperity and peace.

Thank you for your attention and for your interest in the concerns of my country.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ

Το Πακέτο Πινέϊρο

ΠΑΚΕΤΟ ΠΙΝΕΪΡΟ

Μάρτιος – Απρίλιος 1992

Συνθήκη για την επιβεβαίωση των υπαρχόντων συνόρων

Τα κράτη - μέλη της Συνθήκης αυτής - έχοντας υπόψη τις αρχές του απαραβίαστου των συνόρων και της εδαφικής ακεραιότητας των κρατών που περιλαμβάνονται στη Τελική Πράξη της Διάσκεψης για την Ασφάλεια και Συνεργασία στην Ευρώπη που υπογράφηκε στο Ελσίνκι

- εμπνεόμενα από πνεύμα καλής γειτονίας και την επιθυμία να αποφύγουν διαμάχες μεταξύ τους
- επιθυμώντας να αναπτύξουν τις αμοιβαίες σχέσεις τους και να θέσουν σταθερά θεμέλια για ένα κλίμα φιλίας και διαρκούς κατανόησης
- θεωρώντας το κοινό τους ενδιαφέρον για τη διατήρηση διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας
- έχοντας υπόψη τις σχετικές διατάξεις τον Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, την Τελική Πράξη του Ελσίνκι και τον Χάρτη των Παρισίων για μία Νέα Ευρώπη
- επιθυμώντας να επιβεβαιώσουν τα υπάρχοντα σύνορα μεταξύ τους ως διαρκή διεθνή σύνορα
- επιθυμώντας να εξασφαλίσουν με το παρόν ότι τα σύνορα αποτελούν δεσμό φιλίας μεταξύ τους

Συμφώνησαν τα ακόλουθα:

Άρθρο 1

Τα δύο κράτη-μέλη της Συνθήκης αυτής με το παρόν επιβεβαιώνουν τα κοινά υπάρχοντα σύνορα αυτών ως διαρκή και απαραβίαστα διεθνή σύνορα.

Άρθρο 2

Κάθε κράτος-μέλος αναλαμβάνει την υποχρέωση να σέβεται την κυριαρχία, εδαφική ακεραιότητα και πολιτική ανεξαρτησία του άλλου.

Άρθρο 3

Τα δύο κράτη-μέλη θα απέχουν από απειλές ή τη χρήση βίας που αποσκοπεί στην παραβίαση των κοινών υφιστάμενων συνόρων, σύμφωνα με τους σκοπούς και αρχές του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών και συμφωνούν ότι κανένα από αυτά δε θα εκφράσει ή θα υποστηρίξει διεκδικήσεις σε κανένα τμήμα της επικράτειας του άλλου κράτους ή διεκδικήσεις για την αλλαγή των υφιστάμενων συνόρων.

Άρθρο 4

Τα δύο κράτη-μέλη θα εργασθούν μαζί και θα συνεργασθούν για τη διατήρηση και εξασφάλιση ανοικτών συνόρων για τη νόμιμη και ελεύθερη διακίνηση αγαθών και ατόμων.

ΣΧΕΔΙΟ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ

Εξοχότατε,

1. Έχοντας υπόψη τις διατάξεις της Συνθήκης για την επιβεβαίωση των υπαρχόντων συνόρων των δύο χωρών.
2. Η Κυβέρνηση της ... με το παρόν επισήμως διακηρύττει και επιβεβαιώνει:
 - α. Ότι δεσμεύεται να σέβεται το απαραβίαστο των συνόρων, την εδαφική ακεραιότητα και κυριαρχία της Ελληνικής Δημοκρατίας.
 - β. Ότι θα απέχει στο παρόν και στο μέλλον από κάθε απαίτηση ή ενέργεια κατάληψης και σφετερισμού της επικράτειας της Ελληνικής Δημοκρατίας, και ειδικότερα της Βόρειας περιοχής της Ελληνικής Μακεδονίας η οποία, από την απελευθέρωσή της από την Οθωμανική κυριαρχία το 1913, αποτελεί και παραμένει

- αναφαίρετο και αναπαλλοτριώτο τμήμα της Ελληνικής Δημοκρατίας.
- γ. Ότι αποκηρύττει και καταδικάζει όλες τις ενέργειες και πρωτοβουλίες του καθεστώτος της πρώην Γιουγκοσλαβίας να προσαρτήσσει ή να υπονομεύσει την ελληνική κυριαρχία επί της Ελληνικής Μακεδονίας κατά την περίοδο 1944 -1948, και δεσμεύεται να μην καταφύγει ή να ανεχθεί παρόμοιες δραστηριότητες στο μέλλον.
- δ. Ότι, κατά συνέπεια, αμέσως θα πάρει αποτελεσματικά μέτρα για να αποθαρρύνει κάθε πράξη εχθρικής δραστηριότητας ή προπαγάνδας εναντίον της Ελλάδας που είναι πιθανή να διεγείρουν βία, μίσος και εχθρότητα εναντίον του ελληνικού λαού και μπορεί να προσβάλουν τις πολιτιστικές και ιστορικές του αξίες ή να θέσουν σε κίνδυνο την ελληνική ταυτότητα και να υπονομεύσουν την πίστη των Ελλήνων πολιτών προς το Ελληνικό Κράτος.
- ε. Ότι θα λάβει όλα τα απαραίτητα μέτρα για να εκριζώσει οποιοσδήποτε βλέψει κατά της ελληνικής επικράτειας, καθώς και αναφορές ή ισχυρισμούς για ένα μελλοντικό ενιαίο Μακεδονικό Κράτος.
- στ. Ότι αποδέχεται και θεωρεί ως ζήτημα αρχής, ότι όλοι, οι πολίτες της Ελλάδας, στους οποίους κατά συνέπεια συμπεριλαμβάνονται και οι κάτοικοι της Ελληνικής Μακεδονίας, άσχετα από την εθνική τους καταγωγή, πολιτιστική ταυτότητα ή Θρησκευτικές πεποιθήσεις, είναι υπήκοοι της Ελληνικής Δημοκρατίας.
3. Λαμβάνω την τιμή να προτείνω ότι η επιστολή αυτή με την απάντηση της Εξοχότητάς Σας θα πρέπει να θεωρηθεί ότι διατυπώνει γραπτώς την τελική διευθέτηση του ζητήματος αυτού.
4. Η επιστολή αυτή μαζί με τη Συνθήκη για την επιβεβαίωση των υπαρχόντων συνόρων των δυο χωρών θα υποβληθεί προς κύρωση σύμφωνα με τη σχετική συνταγματική διαδικασία των δυο χωρών.

Πηγή: Υπουργείο Εξωτερικών, Αθήνα (Μετάφραση ΕΛΙΑΜΕΠ). Δημοσιεύθηκε για πρώτη φορά στον τόμο *Το Ζήτημα των Σκοπίων. Επίσημα Κείμενα*. Επιμ. Γ. Βαληνάκης, Σ. Ντάλης (Εκδόσεις Ι. Σιδέρης).

IIAPAPTHMA III

**Memorandum of Greece concerning the
application of the former Yugoslav Republic
of Macedonia for admission to the United Nations,
New York, 25 January 1993**

MEMORANDUM OF GREECE

Letter dated 25 January 1993 from the Minister for Foreign Affairs of Greece to the Secretary-General¹

I refer to the application for membership to the United Nations of the former Yugoslav Republic of Macedonia., and I have the honour to urgently draw your attention to a Memorandum reflecting the views and position of the Government of Greece on this matter.

I would appreciate it if you could bring this letter and the Memorandum attached hereto (see appendix) to the attention of the President of the Security Council.

(Signed)
Michael PAPACONSTANTINO
Minister for Foreign Affairs of
Greece

¹ Circulated as document A/47/877, S/25158, 25 January 1993 of the U.N. General Assembly, under agenda item 19, and of the Security Council.

APPENDIX

MEMORANDUM

***Concerning the application of the former
Yugoslav Republic of Macedonia
for admission to the United Nations***

1. Greece believes that the application of the former Yugoslav Republic of Macedonia for admission to membership in the United Nations under the denomination mentioned in its application introduces an element of further destabilization of the southern Balkans both in a short and a long term perspective. Therefore, strongly objecting to this membership, Greece feels obliged to forward to the Security Council a number of pertinent considerations which point to the conclusion that the applicant should not be admitted to the U.N. prior to a settlement of certain outstanding issues, necessary for safeguarding peace and stability, as well as good neighbourly relations in the region. When such a settlement is reached Greece would not oppose F.Y.R.O.M.'s admission to the United Nations and, indeed it would be ready to extend recognition and establish co-operation with this neighbouring country.
2. In its request for admission to the United Nations the F.Y.R.O.M. includes on the one hand a purported commitment to accept and observe all obligations deriving from the United Nations Charter and, on the other, a claim that its admission to U.N. membership would contribute towards a peaceful solution of the crisis in the territory of former Yugoslavia.
3. Whereas these are welcome declarations, nevertheless, past experiences and practices, as well as the constituent acts and policies of the new

- republic raise serious concerns about its willingness to fulfil the obligations arising from the U.N. Charter.
4. The new republic emerged as successor to the former Yugoslav Federative Republic of Macedonia. The philosophy of its Constitution, adopted on November 17, 1991, is based, inter alia, on the principles and the constituent declarations of that federative state which were endorsed in August 1944 by the "Antifascist Assembly of the National Liberation of Macedonia" (A.S.N.O.M.). In these declarations, cited in the preamble of the Constitution, there are direct references to the annexation of the Macedonian provinces of Greece and Bulgaria, and to the establishment eventually of a greater Macedonian state within the Yugoslav Federation (see attachment 1).
 5. In the 1940's, Tito's Yugoslavia, with the "People's Republic of Macedonia" in the vanguard, tried to accomplish these aims by supporting a communist uprising in Greece (which resulted in a three-year civil war) as a means of annexing Greek Macedonia. When the annexation of Greek lands failed in 1948, efforts continued in order to undermine Greek sovereignty over Greek Macedonia by attempts to monopolize the Macedonian name, thus staking a lasting claim to Greek territories and, indeed, to Greek Macedonian heritage. It is worth recalling that this question had been on the agenda of the Security Council and the General Assembly from 1946 to 1950 under the heading "The Greek question" (see attachment 2).
 6. For forty years, such practices poisoned good neighbourly relations and stability in the region, particularly since officials of the republic continued, up to the disintegration of Yugoslavia, to express expansionist views. After the collapse of former Yugoslavia those extreme expansionist claims by nationalists in Skopje took afresh stronger impetus.
 7. It is on such grounds and on such precedents that the former federative republic in Skopje proclaimed itself independent in 1991 and is now seeking admission to the United Nations.
 8. Since the declaration of independence, a series of initiatives taken by the authorities of Skopje, have shown that there is a clear link and continuity of aims and actions in particular against Greece. Reference has already been made to the Constitution of F.Y.R.O.M. which is based on the principles of A.S.N.O.M., of 1944. In this Constitution there are also references to the possibility of changing of borders - while F.Y.R.O.M.'s

territory remains “indivisible and inalienable” (Art.3) - and intervening in the internal affairs of neighbouring states on the pretext of issues concerning “the status and the rights” of alleged minorities (Art. 49). There are numerous indications that the expansionist propaganda aimed at the neighbouring Macedonian province of Greece continues unabated. This is shown, in particular, through the wide circulation within F.Y.R.O.M. of maps portraying a greater Macedonia i.e. incorporating parts of the territory of all its neighbouring states, and of hostile literature usurping Greek symbols and heritage. As recently as August 1992, the authorities in Skopje affixed on the new flag of the republic the emblem of the ancient Macedonian dynasty found in Greece in the tomb of King Philip II.

9. These are just a few examples which show that at this turning point, when the applicant is seeking membership to the United Nations, its authorities have not abandoned their long cherished ambitions to claim neighbouring territories.
10. The name of a state is a symbol. Thus, the fact that the authorities in Skopje have adopted the denomination “Republic of Macedonia” for their state is of paramount significance. It is important to note that they have explicitly adopted the name of a wider geographical region extending over four neighbouring countries, with only 38.5% to be found in the territory of F.Y.R.O.M. This fact by itself clearly undermines the sovereignty of neighbouring states to their respective Macedonian regions. To be precise, 51.5% of the Macedonian geographical region is in Greece, with a population of over 2.5 million people, while the remaining 10% in other neighbouring states. Moreover, the territory of F.Y.R.O.M., with the exception of a narrow strip in the south, had never been part of historic Macedonia. Nevertheless, F.Y.R.O.M. insists on monopolizing the Macedonian name in the denomination of the state, and thus pretends to be the sole title deed holder of a much wider geographical region. There is no doubt that the exclusive use of the Macedonian name in the republic’s official denomination would be a stimulus for expansionist claims not only by present nationalist activists in Skopje but by future generations as well. After all, the name conveys in itself expansionist visions both over the land and the heritage of Macedonia through the centuries.
11. To prevent such destabilizing situations from threatening peace and good neighbourly relations in the area, the European Community, to which

F.Y.R.O.M. applied for recognition, has set prerequisites for the recognition of the applicant by the Community and its member states. These prerequisites are cited in the following Security Council documents: S/23293 (17 December 1991), S/23880 (5 May 1992), S/24200 (29 June 1992), S/24960 (14 December 1992). Briefly, they stipulate that F.Y.R.O.M. should provide the necessary legal and political guarantees that it will harbor no territorial claims against Greece, that it will abstain from any hostile propaganda against this country and that it will not use the term Macedonia in the state's denomination. Unfortunately, F.Y.R.O.M. has failed to comply.

12. During the past year, Greece has conveyed to Skopje, on a number of occasions, its sincere determination to proceed with the development of all round economic and political co-operation with the neighbouring republic, as soon as F.Y.R.O.M. adopted the foregoing E.C. prerequisites for recognition. Moreover, Greece has taken the initiative so that all neighbouring states of F.Y.R.O.M. make public declarations recognizing and guaranteeing as inviolable their respective frontiers. Furthermore, Greece has supported E. C. initiatives to provide humanitarian and economic aid to this republic, while the Greek Prime Minister publicly extended a hand of co-operation to Skopje. In addition, Greece has supported a recent effort by the European Community and individual members of the Community in seeking a peaceful way to settle the problem.
13. Unfortunately, the authorities of Skopje have persisted in pursuing an inflexible and uncooperative attitude by rejecting all proposals aiming at a peaceful settlement of the outstanding issues.
14. It is in the competence of the Security Council not only to resolve disputes but also to take necessary actions to prevent them as well. This is a clear case where preventive diplomacy is urgently needed. All efforts and all proposals in this direction should be explored. It should be noted that there have been cases in which application to membership has been subjected to prior fulfilment of certain conditions in the interest of peace and security.
15. Greece wishes to point out that the admission of F.Y.R.O.M. to U.N. membership prior to meeting the necessary prerequisites, and in particular abandoning the use of the denomination "Republic of Macedonia", would perpetuate and increase friction and tension and would not be conducive to peace and stability in an already troubled region. Under

these circumstances, Greece regretfully would not be able to recognize this republic.

16. Greece strongly believes in maintaining good relations and enhancing co-operation with all its neighbours while attaching primary importance to the peaceful solution of disputes arising between them. It is confident that the Security Council, as the custodian of world peace and stability will take all appropriate steps and measures for the settlement of the issue on hand, in a way to prevent developments which might impede a constructive solution through peaceful means. Finally, it expresses its readiness to offer its full support to the Security Council in its efforts towards this objective.

*New York,
25 January 1993*

Attachment 1

Proclamations of the Anti-Fascist Assembly of the National Liberation of Macedonia (ANSOM) Skopje, August 1944

*Manifesto issued at the first session of the Anti-Fascist Council
Of the National Liberation of Macedonia to the people of Macedonia, 2
August 1944*

Macedonians under Bulgaria and Greece,

The unification of the entire Macedonian people depends on your participation in the gigantic anti-Fascist front. Only by fighting the vile Fascist occupier will you gain your right to self-determination and to unification of the entire Macedonian people within the framework of Tito's Yugoslavia, which has become a free community of emancipated and equal peoples. May the struggle of the Macedonian Piedmont incite you to even bolder combat against the Fascist oppressors!

*Proclamation to the people of Macedonia issued by the Communist
Party of Macedonia,
4 August 1944**

People of Macedonia!

In the course of three years of combat you have achieved your unity, developed your army and laid the basis for the federal Macedonian state. With the participation of the entire Macedonian nation in the struggle against the Fascist occupiers of Yugoslavia, Bulgaria and Greece you will achieve unification of all parts of Macedonia, divided in 1915 and 1918 by Balkan imperialists.

* Source: The University of "Cyril and Methodius", Documents on the struggle of the Macedonian people for independence and a nation-state, vol. Two (Skopje, 1985).

Attachment 2

Excerpt from the 1949 Report of the United Nations Special Committee on the Balkans (Official Records of the General Assembly, Fourth Session, Supplement No 8(A/935)) referring to Yugoslav support of claims for the detachment of Greek Macedonia and the establishment of a unified Macedonia.

“35. In its report of 30 June 1948 to the General Assembly, the Special Committee noted certain basic issues between Greece and her three northern neighbours, many of which have been of long duration. ¹ More recently, it has taken note of certain recent developments in the Macedonian question. Radio broadcasts, newspapers and statements of public officials in Bulgaria and Yugoslavia have continued to support conflicting claims for the detachment of “Greek” or “Aegean” Macedonia from Greece and for the establishment of a unified Macedonia in some form or another. ² The Special Committee also noted the statement of the Slavo-Macedonian National Liberation Front (NOF) of 3 February 1949, favouring the “union of Macedonia” as an “independent and equal Macedonian State” within “the confederation of democratic Balkan peoples”³

-
- 1 For a brief survey, see A/574, paragraphs 63 to 65; A/644, paragraphs 7 to 8.
 - 2 The United Nations Commission of Investigation concerning Greek Frontier Incidents was unable to clarify the attitude of the Governments of Bulgaria and Yugoslavia as to the problem of a “unified Macedonia” during March-April 1947. See S/AC.4/PV.70, pages 1 to 10; S/AC.4/146, S/AC.4/174, S/AC.4/175, S/AC.4/192, S/AC.4/194. For recent statements see that of Premier Dimitrov, 18 December 1948, IV, *Free Bulgaria*, 1 (1 January 1949), pages 3 to 11, part VI, and *For a Lasting Peace, for a People's Democracy*, No 28 (1 January 1949); Vice-Premier Moshe Pijade, Borba, 6 March 1949; Premier Lazar Kulishevsky, 10 April 1949, A/AC.16/662, annex I, pages 1 to 4; V. Poptomov, “Political Provocateurs,” *For a Lasting Peace, for a People's Democracy*, No. 12 (39), 15 June 1949.
 - 3 On 28 March 1949, the Second NOF Congress reaffirmed the “right” of the “Slavo-Macedonian” people of Greek Macedonia to decide as to their state existence.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV

Το σχέδιο Vance-Owen

ΣΧΕΔΙΟ ΠΡΟΤΑΘΕΝ ΑΠΟ ΤΟΥΣ
CYRUS VANCE ΚΑΙ LORD OWEN

14 ΜΑΪΟΥ 1993

Συνθήκη επιβεβαιούσα τα υπάρχοντα σύνορα και λαμβάνουσα μέτρα για οικοδόμηση εμπιστοσύνης, φιλίας και γειτονικής συνεργασίας.

Η Ελληνική Δημοκρατία και η Δημοκρατία της Νова Μakedonija,

Αναφερόμενες στις αρχές του απαραβίαστου των συνόρων και της εδαφικής ακεραιότητας των κρατών που ενσωματώθηκαν στην Τελική Πράξη της Διασκέψεως για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη, που υπεγράφη στο Ελσίνκι,

Λαμβάνοντας υπόψη τις προϋποθέσεις του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών και, ειδικότερα, τις αναφερόμενες την υποχρέωση των κρατών να απέχουν, στις διεθνείς σχέσεις τους, από την απειλή ή τη χρήση βίας εναντίον της εδαφικής ακεραιότητας ή της πολιτικής ανεξαρτησίας οποιουδήποτε κράτους.

Οδηγούμενες από το πνεύμα και τις αρχές της δημοκρατίας και των θεμελιωδών ελευθεριών και του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και αξιοπρέπειας σύμφωνα με τον Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών καθώς και την Τελική Πράξη τον Ελσίνκι, τον Χάρτη των Παρισίων για μια νέα Ευρώπη και άλλες συνάδουσες πράξεις της Διασκέψεως για την Ασφάλεια και Συνεργασία στην Ευρώπη.

Εμπνεόμενες από το πνεύμα καλής γειτονίας και την επιθυμία να αποφύγουν συγκρούσεις μεταξύ τους.

Θεωρώντας αμοιβαίο συμφέρον τους τη διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας, ειδικώς στην περιοχή τους.

Επιθυμώντας να επιβεβαιώσουν τα υπάρχοντα σύνορα μεταξύ τους ως ένα μόνιμο διεθνές σύνορο και να εξασφαλίσουν ότι αυτό το σύνορο αποτελεί δεσμό φιλίας μεταξύ τους.

Αναφερόμενες στην υποχρέωσή τους να μην επεμβαίνουν, υπο οποιοδήποτε προσχημα ή οποιαδήποτε μορφή, στις εσωτερικές υποθέσεις του άλλου.

Επιθυμώντας να αναπτύξουν τις αμοιβαίες σχέσεις τους και να θέσουν γερά θεμέλια για ένα κλίμα φιλίας και μόνιμης κατανόησης.

Αντιλαμβανόμενες ότι η οικονομική συνεργασία αποτελεί ένα σημαντικό στοιχείο για την ανάπτυξη αμοιβαίων σχέσεων επί μιας σταθερής και γερής βάσεως, και επιθυμώντας επίσης να αναπτύξουν και προωθήσουν μελλοντική συνεργασία.

Συμφώνησαν τα ακόλουθα:

Α. ΦΙΛΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΜΕΤΡΑ ΟΙΚΟΔΟΜΗΣΕΩΣ ΕΜΠΙΣΤΟΣΥΝΗΣ

Άρθρο 1

1. Ευθός μόλις επικυρωθεί αυτή η συμφωνία η Δημοκρατία της Ελλάδος θα αναγνωρίσει επισήμως τη Δημοκρατία της Νова Μakedoniija και τα μέλη πρέπει να αποκαταστήσουν εγκαίρως διπλωματικές σχέσεις σε πρεσβευτικό επίπεδο.
2. Τα μέρη πρέπει να κάνουν τακτικά διαβουλεύσεις σχετικά με την ανάπτυξη και προώθηση των διμερών τους σχέσεων. Για τον σκοπό αυτό συνιστούν δια του παρόντος κοινή Διπλωματική Επιτροπή, η οποία θα συνέρχεται τουλάχιστον μία φορά τον χρόνο, εναλλάξ στις αντίστοιχες πρωτεύουσές τους.
3. Έκαστο μέρος πρέπει να ορίσει έναν υψηλό αξιωματούχο, ο οποίος ανά πάσα στιγμή θα είναι αμέσως προσιτός στον άλλον για να αντιμετωπισθεί το ταχύτερο και τεθεί υπόψη των αντιστοίχων αρχών

οτιδήποτε θα αφορά την ασφάλεια, ησυχία και γενική τάξη στα αμοιβαία τους σύνορα.

Οι εν λόγω αξιωματούχοι πρέπει να συναντώνται από καιρόν εις καιρόν και πρέπει να διαμορφώσουν μία συμπεφωνημένη μεθόδευση για την πραγματοποίηση των καθηκόντων τους.

Άρθρο 2

Τα μέρη επιβεβαίωσαν δια του παρόντος τα υπάρχοντα κοινά συνορά τους ως ακατάλυτα και απαραβίαστα διεθνή όρια.

Άρθρο 3

Έκαστο μέρος αναλαμβάνει την υποχρέωση να σέβεται την κυριαρχία, εδαφική ακεραιότητα και πολιτική ανεξαρτησία του άλλου μέρους.

Άρθρο 4

Τα μέρη πρέπει να απέχουν, σύμφωνα με τους σκοπούς και τις αρχές του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, από την απειλή ή τη χρήση βίας που θα αποσκοπούσε στην παραβίαση των υπάρχοντων συνόρων τους, και συμφωνούν ότι κανένα από αυτά δεν θα προβάλλει ή θα υποστηρίζει διεκδικήσεις για οποιοδήποτε τμήμα του εδάφους του άλλου μέρους ή διεκδικήσεις για αλλαγή των υφισταμένων συνόρων τους.

Άρθρο 5

Η Δημοκρατία της Nova Makedonija συμφωνεί να χρησιμοποιεί αυτό το όνομα για όλες τις επίσημες ανάγκες.

Άρθρο 6

1. Η Δημοκρατία της Nova Makedonija επισήμως διακηρύσσει ότι ουδέν στο Σύνταγμά της, και ειδικότερα στο προοίμιο τον ή στο άρθρο 3 θα μπορούσε να συνιστά ή θα μπορούσε ποτέ να συνιστά τη βάση οποιασδήποτε διεκδικήσεις απο τη Δημοκρατία της Nova Makedonija για οποιοδήποτε έδαφος που δεν είναι εντός των συνόρων της.
2. Η Δημοκρατία της Nova Makedonija επισήμως διακηρύσσει με το παρόν ότι ουδέν στο Σύνταγμά της, και ιδιαίτερα στο άρθρο 49, θα μπορούσε να ερμηνευθεί ότι συνιστά ή θα συνιστούσε ποτέ τη βάση οποιαδήποτε διεκδικήσεως απο τη Δημοκρατία της Nova

Makedonija ειδικώς για την προστασία του καθεστώτος και των δικαιωμάτων οποιωνδήποτε ατόμων σε άλλα κράτη που δεν είναι πολίτες της.

3. Η Δημοκρατία της Nova Makedonija, επίσης, επισήμως διακηρύσσει ότι το άρθρο 5 που αναφέρεται στη χρήση αυτού του ονόματος και οι ερμηνείες που δίδονται στις παραγράφους 1 και 2 του άρθρου 6 αυτής της διεθνούς συμφωνίας δεν μπορεί να υπερκαλυφθούν από οποιαδήποτε άλλη ερμηνεία του Συντάγματος της.

Άρθρο 7

1. Έκαστο μέρος πρέπει το ταχύτερο να λάβει αποτελεσματικά μέτρα για να εμποδίσει εχθρικές δραστηριότητες ή προπαγάνδα από κρατικά ελεγχόμενες υπηρεσίες και να αποθαρρύνει πράξεις ιδιωτικών φορέων που θα μπορούσαν να προκαλέσουν βιαιότητες, μίσος ή εχθρότητα του ενός κατά του άλλου και ειδικότερα δραστηριότητα αλτρωτικής φύσεως εναντίον του άλλου μέρους.
2. Έκαστο μέρος αναλαμβάνει την υποχρέωση να μη χρησιμοποιεί σύμβολα, ονόματα, σημαίες, μνημεία ή εμβλήματα που αποτελούν μέρος της ιστορίας ή της πολιτιστικής κληρονομιάς του άλλου μέρους. Με αυτό το πνεύμα η Δημοκρατία της Nova Makedonija συμφωνεί, ως μέτρο οικοδομήσεις εμπιστοσύνης να μη χρησιμοποιεί κατά οποιοδήποτε τρόπο του Ήλιου της Βεργίνας. Επιπροσθέτως, έκαστο μέρος πρέπει να σέβεται τα επίσημα γεωγραφικά ονόματα και τοπωνύμια της άλλης χώρας ως υποδεικνύεται από τη Διάσκεψη του ΟΗΕ για την Τυποποίηση των Γεωγραφικών Ονομάτων και θα επιδιώξει να κάνει χρήση μόνον αυτών των προσδιορισμών στα επίσημα κείμενά του, δημοσιεύματα και χάρτες. Αν το ένα μέρος επισύρει την προσοχή του άλλου επί οιασδήποτε παραβίασεως της παραγράφου 1 ή 2, το άλλο πρέπει αμέσως να προβεί στην επιβαλλόμενη διορθωτική ενέργεια ή να δείξει γιατί δεν κρίνει ότι υπάρχει λογος να το κάνει.

Β. ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

Άρθρο 8

1. Κατά την εκτέλεση του έργου τους τα μέρη πρέπει να καθοδηγούνται από το πνεύμα και τις αρχές της Δημοκρατίας και των θεμε-

λιωδών ελευθεριών και του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και αξιοπρέπειας και των κανόνων του νόμου, κατά τον Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, την Οικουμενική Διακήρυξη Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Προστασίας Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και Θεμελιωδών Ελευθεριών τη Διεθνή Σύμβαση για την εξάλειψη πάσης μορφής φυλετικών διακρίσεων, τη Σύμβαση Δικαιωμάτων του Παιδιού, την Τελική Πράξη του Ελσίνκι, το Έγγραφο της Συναντήσεως της Κοπεγχάγης της Διασκέψεως για την Ανθρώπινη Διάσταση της ΔΑΣΕ και τον Χάρτη των Παρισίων για μιά Νέα Ευρώπη.

2. Ουδεμία διάταξη των οργάνων που αναφέρονται στην παράγραφο 1 πρέπει να ερμηνευθεί ως παρέχουσα οποιοδήποτε δικαίωμα για την πραγματοποίηση πράξεως αντίθετης προς τους σκοπούς και τις αρχές του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών ή της Τελικής Πράξεως του Ελσίνκι, περιλαμβανομένης της αρχής της εδαφικής ακεραιότητας των κρατών.

Άρθρο 9

Τα μέρη πρέπει να συνεργάζονται για τη διατήρηση και καλλιέργεια της Ευρωπαϊκής πολιτιστικής κληρονομιάς.

Άρθρο 10

Με την πεποίθηση ότι η ανάπτυξη των ανθρωπίνων σχέσεων είναι απαραίτητη για τη βελτίωση της κατανόησης και της καλής γειτονίας των δύο λαών τους, τα μέρη πρέπει να ενθαρρύνουν επαφές σε όλα τα ανάλογα επίπεδα και δεν θα πρέπει να αποθαρρύνουν συναντήσεις μεταξύ των πολιτών τους.

Γ. ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΙ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΙ

Άρθρο 11

1. Η Ελληνική Δημοκρατία θα προσπαθήσει να υποστηρίξει, όπου αυτό είναι δυνατόν, την εισδοχή της Δημοκρατίας της Νова Μακεδονίja σε εκείνους τους ευρωπαϊκούς οργανισμούς στους οποίους είναι μέλος η Ελλάδα.
2. Τα μέρη συμφωνούν ότι η προϊούσα οικονομική μετάπλαση της Δημοκρατίας της Νова Μακεδονίja πρέπει να υποστηριχθεί με διεθνή

συνεργασία, όσο το δυνατόν περισσότερο με στενότερες σχέσεις της Δημοκρατίας της Νοβα Μακεδονίja με την Ευρωπαϊκή Οικονομική Περιοχή και την Ευρωπαϊκή Κοινότητα.

Δ. ΣΥΜΒΑΤΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ

Άρθρο 12

1. Τα μέρη θα ακολουθούν στις σχέσεις τους τους όρους των κάτωθι διμερών συμφωνιών που είχαν συναφθεί μεταξύ της Ελληνικής Δημοκρατίας και της πρώην Ομοσπονδιακής Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας και στις 18 Ιουνίου 1959:
 - α. Σύμβαση για τις αμοιβαίες νομικές σχέσεις.
 - β. Συμφωνία για την αμοιβαία αναγνώριση και εκτέλεση δικαστικών αποφάσεων και,
 - γ. Συμφωνία σχετική με υδρο-οικονομικά ζητήματα.Κατόπιν αιτήσεως ενός εκ των μερών θα πρέπει να γίνουν: διαβουλεύσεις για την επαναδιαπραγμάτευση οποιασδήποτε από αυτές τις συμφωνίες, με σκοπό την αντικατάστασή της από άλλη που θα συναφθεί άμεσα μεταξύ των μερών.
2. Τα μέρη πρέπει να συμβουλευονται το ένα το άλλο για να εξετάσουν το καθεστώς και το εφαρμόσιμο των άλλων διμερών συμφωνιών που είχαν τεθεί εν ισχύ στο παρελθόν μεταξύ της Ελληνικής Δημοκρατίας και της Γιουγκοσλαβίας προκειμένου είτε να ανανεώσουν είτε να επαναδιαπραγματευθούν εκείνες τις συμφωνίες εντός έξι μηνών από την έναρξη ισχύος αυτής της συμφωνίας.
3. Τα μέρη δύνανται να συνάψουν πρόσθετες διμερείς συμφωνίες σε περιοχές αμοιβαίου ενδιαφέροντος.

Άρθρο 13

Λαμβάνοντας υπόψη ότι η Δημοκρατία της Νοβα Μακεδονίja είναι περίκλειστο κράτος, τα μέρη πρέπει, όταν θα συνάπτουν τις συμφωνίες που αναφέρονται στο άρθρο 14, να λαμβάνουν υπόψη, στο μέτρο που αυτό είναι εφαρμόσιμο, τις διατάξεις της Σύμβασης Διαμετακομιστικού Εμπορίου των "Περίκλειστων" Κρατών του 1965.

Άρθρο 14

Τα δύο μέρη πρέπει να ενθαρρύνουν την ανάπτυξη σχέσεων φιλίας και

καλής γειτονίας μεταξύ τους και θα πρέπει να ενισχύσουν την οικονομική τους συνεργασία σε όλους τους τομείς περιλαμβανομένου του τομέα της διαχείρισης των υδατινών πόρων. Ιδιαίτερος πρέπει να προωθήσουν επί αμοιβαίας βάσεως τις οδικές, σιδηροδρομικές, θαλάσσιες και αεροπορικές μεταφορές καθώς και επικοινωνιακή σύνδεση, χρησιμοποιώντας την καλύτερη διαθέσιμη τεχνολογία και διευκολύνοντας τη διέλευση των αγαθών τους μεταξύ τους και μέσω των εδαφών και λιμένων τους.

1. Προς το σκοπό αυτό πρέπει να αναλάβουν πρωτοβουλία εντός ενός μηνός από την έναρξη ισχύος αυτής της συμφωνίας, για διαπραγματεύσεις με σκοπό την υπογραφή, εντός έξι μηνών ή το ενωρίτερο αν είναι δυνατόν, συμφωνιών συνεργασίας στους προαναφερθέντες τομείς, λαμβάνοντας υπόψη τις υποχρεώσεις της Ελληνικής Δημοκρατίας που απορρέουν από τη συμμετοχή της στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα και σε άλλα διεθνή όργανα. Οι εν λόγω συμφωνίες πρέπει να αναφέρονται σε θεωρήσεις διαβατηρίων, άδειες εργασίας, οικονομική συνεργασία τόσο επί διμερούς όσο και πολυμερούς επιπέδου, περιλαμβανομένου της συνεργασίας μεταξύ της Δημοκρατίας της Νова Μακεδονίγια και της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και άλλων διεθνών οργανισμών.

Ε. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ, ΕΜΠΟΡΙΚΕΣ, ΠΕΡΙΒΑΛΟΝΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΝΟΜΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ

Άρθρο 15

1. Τα μέρη πρέπει να ενδυναμώσουν τις οικονομικές σχέσεις τους σε όλους τους τομείς.
2. Τα μέρη πρέπει ιδιαίτερος να υποστηρίζουν την ανάπτυξη και συνεργασία στον τομέα της επενδύσεως κεφαλαίων, καθώς και τη βιομηχανική συνεργασία μεταξύ επιχειρήσεων. Ιδιαίτερη προσοχή πρέπει να δοθεί στη συνεργασία, μεταξύ μικρών και μεσαίων εταιριών και επιχειρήσεων.

Άρθρο 16

1. Τα μέρη πρέπει να αναπτύξουν και βελτιώσουν την επιστημονική και τεχνική συνεργασία καθώς και τη συνεργασία στον τομέα της εκπαίδευσης.
2. Τα μέρη πρέπει να εντείνουν την ανταλλαγή πληροφοριών και της

- επιστημονικής και τεχνικής τεκμηρίωσης και να προσπαθήσουν να βελτιώσουν την αμοιβαία προσέγγιση προς επιστημονικά και ερευνητικά ινστιτούτα, αρχεία, βιβλιοθήκες και παρόμοιους οργανισμούς.
3. Τα μέρη πρέπει να υποστηρίζουν πρωτοβουλίες επιστημονικών ινστιτούτων και ατόμων ενδιαφερομένων να βελτιώσουν την συνεργασία.

Άρθρο 17

Τα μέρη πρέπει να υπογραμμίζουν την αμοιβαία συνεργασία τους στον αγροτοβιομηχανικό τομέα με ιδιαίτερη αναφορά στην παραγωγή υγιεινών τροφών.

Άρθρο 18

Τα μέρη είναι ενήμερα ότι είναι επιθυμητό να βελτιώσουν τη χρήση της γης, ειδικότερα μεταξύ γειτονικών κρατών και θα πρέπει να συνεργασθούν προς αυτόν τον σκοπό.

Άρθρο 19

1. Τα μέρη θα μεριμνήσουν ιδιαίτερα για να αποφύγουν να προκαλέσουν κινδύνους στο περιβάλλον και να διατηρήσουν συνθήκες ζωής ιδιαιτέρως στις λίμνες και τους ποταμούς που μοιράζονται τα δύο κράτη.
2. Τα μέρη πρέπει να συνεργαστούν για την εξάλειψη κάθε μορφής ρυπάνσεως των συνοριακών περιοχών.
3. Τα μέρη πρέπει να προσπαθήσουν να αναπτύξουν και να εναρμονίσουν στρατηγικές και προγράμματα περιφερειακής και διεθνούς συνεργασίας για την προστασία του περιβάλλοντος.

Άρθρο 20

Τα μέρη πρέπει να συνεργαστούν για να ελαφρύνουν τις συνέπειες καταστροφών.

Άρθρο 21

1. Τα μέρη θα βελτιώσουν και προωθήσουν επιχειρήσεις και τουριστικά ταξίδια.
2. Τα μέρη θα καταβάλλουν από κοινού προσπάθειες για να βελτιώσουν και επιταγχύνουν τις τελωνειακές και συνοριακές διατυπώ-

σεις, περιλαμβανομένης της απλουστεύσεως των θεωρημένων διαβατηρίων στους πολίτες της άλλης χώρας σε συνάρτηση με τις υποχρεώσεις της Ελληνικής Δημοκρατίας που προκύπτουν από την συμμετοχή της στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα και τα Σχετικά όργανα της Κοινότητας.

3. Τα μέλη πρέπει να επιχειρήσουν να βελτιώσουν και εκσυγχρονίσουν τις υπάρχουσες συνοριακές διασταυρώσεις όπως απαιτεί η κίνηση των συγκοινωνιακών μέσων και να κατασκευάσουν νέες όπου είναι απαραίτητα.

Άρθρο 22

1. Τα μέρη θα αναπτύξουν, εντείνουν και βελτιώσουν τις προξενικές σχέσεις τους και τη νομική συνεργασία και, μέσα σε αυτό το πλαίσιο θα παράσχουν νομική βοήθεια το ένα στο άλλο σε ποινικές, αστικές, κοινωνικές και διοικητικές υποθέσεις, σεβόμενα τους αντίστοιχους νομικούς κανόνες καθώς και τις διμερείς και πολυμερείς συνθήκες και συμβάσεις.
2. Τα μέρη θα συνεργάζονται στον αγώνα τους κατά του οργανωμένου εγκλήματος, της τρομοκρατίας, του οικονομικού εγκλήματος, των ναρκωτικών, της παράνομης εμπορίας πολιτιστικής περιουσίας, προσβολής κατά της πολιτικής αεροπορίας και της παραχαράξεως.

ΣΤ. ΤΕΛΙΚΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ

Άρθρο 23

1. Τα μέρη πρέπει να διακανονίζουν την οποιαδήποτε διαφορά αποκλειστικά με ειρηνικά μέσα σύμφωνα με τον Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών.
2. Εκτός αν συμφωνηθεί διαφορετικά από τα μέρη, οποιαδήποτε διαφορά ή διένεξη που προκύπτει μεταξύ τους αναφορικά με την ερμηνεία ή την εφαρμογή αυτής της συμφωνίας πρέπει να υποβληθεί από ένα εκ των δύο στο Διεθνές Δικαστήριο.

Άρθρο 24

Αυτή η συμφωνία δεν στρέφεται εναντίον κανενός άλλου κράτους ή άλλης οντότητας. Δεν σφετερίζεται δικαιώματα και καθήκοντα καθοριζόμενα από διμερείς και πολυμερείς συμφωνίες που ισχύουν ήδη και τις οποίες τα

μέλη έχουν συνάψει με άλλα κράτη ή διεθνείς οργανισμούς.

Άρθρο 25

1. Αυτή η συμφωνία υπόκειται σε επικύρωση. Τα έγγραφα της επικυρώσεως θα ανταλλάγουν το ταχύτερο δυνατόν. Η συμφωνία θα τεθεί εν ισχύ την ημέρα της ανταλλαγής των εγγράφων.
2. Η συμφωνία θα παραμείνει εν ισχύ απεριόριστα, με τον όρο ότι μετά από 20 χρόνια η κάθε πλευρά μπορεί να τερματίσει με γραπτή ανακοίνωση, η οποία θα ισχύσει 12 μήνες μετά την κοινοποίηση στην άλλη πλευρά. Εις μαρτυρίαν των ανωτέρων, τα μέλη υπέγραψαν μέσω των νομίμων εκπροσώπων τους τέσσερα αντίγραφα αυτής της συμφωνίας στην αγγλική γλώσσα. Σε δύο μήνες, ο ΟΗΕ οφείλει να ετοιμάσει, μετά απο διαβεβαιώσεις με τα μέρη, μεταφράσεις στις γλώσσες τους οι οποίες θα αποτελούν τμήμα της καταχώρησης αυτής της συμφωνίας στην Γραμματεία του ΟΗΕ.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΗΤΣΟΤΑΚΗΣ
ΚΙΡΟ ΓΚΛΙΓΚΟΡΩΦ

Μάρτυρες σύμφωνα με την απόφαση 817 (1993) του Συμβουλίου Ασφαλείας.

CYRUS UANCE
LORD OWEN

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ V

**Η Μεταβατική Συμφωνία της Νέας Υόρκης,
13 Σεπτεμβρίου 1995**

Η ΜΕΤΑΒΑΤΙΚΗ ΣΥΜΦΩΝΙΑ

ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΥΟΡΚΗΣ

Το πλήρες κείμενο της συμφωνίας

Ο Υπουργός Κάρολος Παπούλιας ως εκπρόσωπος τον Πρώτου Συμβαλλομένου Μέρους (“Πρώτο Συμβαλλόμενο Μέρος”) και ο Υπουργός Στέβο Τσεβερνκόφσκι, ως εκπρόσωπος του Δεύτερου Συμβαλλομένου Μέρους (“Δεύτερο Συμβαλλόμενο Μέρος”) δηλώνουν και Συμφωνούν με το παρόν τα εξής:

Έχοντας υπόψη τις αρχές του απαραβίαστου των συνόρων και της εδαφικής ακεραιότητας των κρατών που ενσωματώνονται στην Τελική Πράξη της Διάσκεψης για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη, που υπεγράφη στο Ελσίνκι.

Έχοντας κατά νου τις διατάξεις του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών και, ειδικώς, εκείνες που αναφέρονται στην υποχρέωση των κρατών να απέχουν στις διεθνείς σχέσεις τους από την απειλή χρήσης βίας κατά της εδαφικής ακεραιότητας ή της πολιτικής ανεξαρτησίας οποιονδήποτε κράτους.

Οδηγούμενοι από το πνεύμα και τις αρχές της δημοκρατίας και των θεμελιωδών ελευθεριών και τον σεβασμού για τα ανθρώπινα δικαιώματα και αξιοπρέπεια, σύμφωνα με τον Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, καθώς επίσης και την Τελική Πράξη τον Ελσίνκι, το Χάρτη των Παρισίων για μια νέα Ευρώπη και τις σχετικές πράξεις τον Οργανισμού για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη.

Λαμβάνοντας υπόψη το αμοιβαίο ενδιαφέρον τους για τη διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας, ιδίως στην περιοχή τους.

Επιθυμούντες να επιβεβαιώσουν την υπάρχουσα μεταξύ τους μεθόριο ως διαρκή διεθνή μεθόριο.

Έχοντες υπόψιν την υποχρέωσή τους να μην παρεμβαίνουν, υπο οιοδήποτε πρόσχημα ή κατά οιονδήποτε τρόπο, στις εσωτερικές υποθέσεις της άλλης πλευράς.

Επιθυμούντες να αναπτύξουν τις αμοιβαίες σχέσεις τους και να θέσουν σταθερά θεμέλια για μία ατμόσφαιρα ειρηνικών σχέσεων και κατανόησης.

Αντιλαμβανόμενοι ότι η οικονομική συνεργασία αποτελεί σημαντικό στοιχείο της ανάπτυξης αμοιβαίων σχέσεων σε σταθερή και ισχυρή βάση, και επίσης επιθυμούντες να αναπτύξουν και να προωθήσουν μελλοντική συνεργασία.

Επιθυμούντες να επιτύχουν ορισμένες ενδιάμεσες Συμφωνίες που θα παράσχουν μία βάση για τη διαπραγμάτευση μονιμής Συμφωνίας.

Συμφώνησαν τα εξής:

A. ΦΙΛΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΜΕΤΡΑ ΟΙΚΟΔΟΜΗΣΗΣ ΕΜΠΙΣΤΟΣΥΝΗΣ

Άρθρο 1

1. Με τη θέση σε ισχύ αυτής της Μεταβατικής Συμφωνίας το Πρώτο Συμβαλλόμενο Μέρος αναγνωρίζει το Δεύτερο Συμβαλλόμενο Μέρος ως ανεξάρτητο και κυρίαρχο κράτος, υπό την προσωρινή ονομασία που αναφέρεται σε επιστολή του Πρώτου Συμβαλλομένου Μέρους υπό ημερομηνία ίδια με αυτήν της παρούσας Ενδιάμεσης Συμφωνίας. Τα Μέρη πρόκειται σε σύντομο χρόνο να αποκαταστήσουν διπλωματικές σχέσεις σε συμφωνημένο επίπεδο με τελικό στόχο τις σχέσεις σε επίπεδο πρεσβευτών.
2. Το Πρώτο Συμβαλλόμενο Μέρος θα ιδρύσει κατά το συντομότερο δυνατόν γραφείο συνδέσμου στα Σκόπια, πρωτεύουσα του Δεύτερου Συμβαλλομένου Μέρους, και το Δεύτερο Συμβαλλόμενο Μέρος θα ιδρύσει κατά τον συντομότερο χρόνο γραφείο συνδέσμου στην Αθήνα, πρωτεύουσα του Πρώτου Συμβαλλομένου Μέρους.

Άρθρο 2

Τα Μέρη επιβεβαιώνουν με το παρόν την υφισταμένη κοινή μεθόριο τους ως διαρκή και απαραβίαστα διεθνή σύνορα.

Άρθρο 3

Κάθε Μέρος δεσμεύεται να σέβεται την κυριαρχία, την εδαφική ακεραιότητα και την πολιτική ανεξαρτησία τον άλλου Μέρους. Κανένα από τα Μέρη δεν θα υποστηρίξει ενέργεια τρίτου μέρους κατευθυνόμενη κατά της κυριαρχίας, της εδαφικής ακεραιότητας και της πολιτικής ανεξαρτησίας του άλλου Μέρους.

Άρθρο 4

Τα Μέρη θα απόσχουν, σε αρμονία με τους σκοπούς και τις αρχές του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, από την απειλή χρήσεως βίας, συμπεριλαμβανομένης της απειλής ή χρήσεως βίας που αποβλέπει στην παραβίαση της υπάρχουσας μεθορίου, και συμφωνούν ότι κανένα από αυτά δεν θα προβάλλει ή υποστηρίξει αξιώσεις σε οποιοδήποτε τμήμα της επικράτειας τον άλλον Μέρους ή αξιώσεις για μεταβολή της υπάρχουσας μεθορίου.

Άρθρο 5

1. Τα Μέρη συμφωνούν να συνεχίσουν διαπραγματεύσεις υπο την αιγίδα του Γενικού Γραμματέα των Ηνωμένων Εθνών, σε ακολουθία προς την απόφαση 845 (1993) του Συμβουλίου Ασφαλείας με κατεύθυνση την επίτευξη συμφωνίας επί της διαφοράς που προσδιορίζεται στην απόφαση αυτή και στην απόφαση 817 (1993) του Συμβουλίου Ασφαλείας.
2. Αναγνωρίζοντας τη μεταξύ τους διαφωνία σε σχέση με την ονομασία του Δεύτερου Συμβαλλομένου Μέρους, κάθε Μέρος επιφυλάσσεται όλων των δικαιωμάτων του σε σχέση με τις υποχρεώσεις που αναλαμβάνονται με την παρούσα Μεταβατική Συμφωνία. Τα Μέρη θα συνεργασθούν με κατεύθυνση τη διευκόλυνση των αμοιβαίων σχέσεών τους παρά τις αμοιβαίες θέσεις τους σε σχέση με την ονομασία του Δεύτερου Συμβαλλομένου Μέρους. Σε αυτό το πλαίσιο, τα Μέρη θα λάβουν πρακτικά μέτρα, συμπεριλαμβανομένου του ζητήματος των εγγράφων, για την ομαλή διενέργεια εμπορίου και συναλλαγών κατά τρόπο που θα συνάδει με τις αντίστοιχες θέσεις τους σχετικά προς την ονομασία του Δεύτερου Συμβαλλομένου Μέρους. Τα Μέρη θα λάβουν πρακτικά μέτρα έτσι ώστε η διαφορά σχετικά με την ονομασία του Δεύτερου Συμβαλλομένου Μέρους να μην παρακαλώει ή παρεμβαίνει στην ομαλή διενέργεια εμπορίου και συναλλαγών μεταξύ του Δεύτερου Συμβαλλομένου Μέρους και τρίτων μερών.

Άρθρο 6

1. Το Δεύτερο Συμβαλλόμενο Μέρος δηλώνει εδώ επισήμως ότι τίποτε στο Σύνταγμά του και ειδικώς στο Προοίμιο του ή στο άρθρο 3 του Συντάγματος δεν μπορεί και δεν θα έπρεπε να ερμηνευείται ότι συνιστά ή θα συνιστά ποτέ τη βάση οποιασδήποτε αξίωσης από το Δεύτερο Συμβαλλόμενο Μέρος σε οποιαδήποτε επικράτεια που δεν βρίσκεται εντός των υπαρχόντων συνόρων του.
2. Το Δεύτερο Συμβαλλόμενο Μέρος δηλώνει εδώ επισήμως ότι τίποτε στο Σύνταγμά του και ιδίως στο άρθρο 49, όπως έχει τροποποιηθεί, δεν μπορεί και δεν θα έπρεπε να ερμηνευείται ότι συνιστά ή θα συνιστά ποτέ βάση για να αναμειγνύεται το Δεύτερο Συμβαλλόμενο Μέρος στις εσωτερικές υποθέσεις άλλου Κράτους προκειμένου να προστατεύσει το καθεστώς και τα δικαιώματα οποιωνδήποτε προσώπων σε άλλα Κράτη που δεν είναι πολίτες του Δευτέρου Συμβαλλομένου Μέρους.
3. Το Δεύτερο Συμβαλλόμενο Μέρος δηλώνει περαιτέρω επισήμως ότι οι ερμηνείες που δίδονται στις παραγράφους 1 και 2 του παρόντος Άρθρου δεν θα υποκατασταθούν από οποιαδήποτε άλλη ερμηνεία του Συντάγματος του.

Άρθρο 7

1. Κάθε Μέρος θα λάβει σύντομα αποτελεσματικά μέτρα για να απαγορεύσει εχθρικές ενέργειες ή προπαγάνδα από κρατικά ελεγχόμενες υπηρεσίες και να αποθαρρύνει ενέργειες από ιδιωτικές οντότητες που θα είχαν ως πιθανό αποτέλεσμα να υποδαυλίσουν βία, μίσος ή εχθρότητα αμοιβαίως.
2. Με τη θέση σε ισχύ της Ενδιάμεσης αυτής Συμφωνίας, το Δεύτερο Συμβαλλόμενο Μέρος θα παύσει να χρησιμοποιεί καθ' οποιονδήποτε τρόπο το σύμβολο με όλες τις μορφές του που απεικονίζεται στην εθνική του σημαία πριν τη θέση σε ισχύ της συμφωνίας.
3. Αν οποιοδήποτε Μέρος θεωρεί ότι ένα ή περισσότερα σύμβολα που αποτελούν μέρος της ιστορικής ή πολιτιστικής του κληρονομιάς χρησιμοποιείται από το άλλο Μέρος, θα επισημάνει τη φερόμενη αυτή χρήση στην προσοχή του άλλου Μέρους και το άλλο Μέρος θα προβεί σε απαραίτητη διορθωτική ενέργεια ή θα εξηγήσει για ποιο λόγο δεν θεωρεί απαραίτητο να πράξει κάτι τέτοιο.

Άρθρο 8

1. Τα Μέρη θα απόσχουν από την επιβολή οποιονδήποτε εμποδίου στη μετακίνηση ανθρώπων ή αγαθών μεταξύ των επικρατειών ή διά μέσου της επικρατείας εκατέρου Μέρους στην επικράτεια του άλλου. Αμφότερα τα Μέρη θα συνεργασθούν για να διευκολύνουν τη διακίνηση αυτή σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο και έθιμα.
2. Τα Μέρη συμφωνούν ότι μπορεί να ζητηθεί από την Ευρωπαϊκή Ένωση και τις Ηνωμένες Πολιτείες να παράσχουν τις καλές υπηρεσίες τους σχετικά με την ανάπτυξη πρακτικών μέτρων συναφών προς την παράγραφο 2 του Άρθρου 5, ώστε να συνδράμουν τα Μέρη στην εφαρμογή του Άρθρου 8.

B. ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

Άρθρο 9

1. Κατά τη διεξαγωγή των υποθέσεων τους τα Μέρη θα οδηγούνται από το πνεύμα και τις αρχές της δημοκρατίας, των θεμελιωδών ελευθεριών, του σεβασμού για τα ανθρώπινα δικαιώματα και αξιοπρέπεια, και την εφαρμογή του νόμου, σύμφωνα με τον Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, την Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και Θεμελιωδών Ελευθεριών, τη Διεθνή Σύμβαση για την Απάλειψη κάθε μορφής Φυλετικών Διακρίσεων, τη Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Παιδιού, την Τελική Πράξη του Ελσίνκι, το έγγραφο της Συνάντησης της Κοπεγχάγης, της Διάσκεψης για την Ανθρώπινη Διάσταση, της Διάσκεψης για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη και τον Χάρτη των Παρισίων για μία νέα Ευρώπη.
2. Καμία διάταξη των κειμένων που αναφέρονται στην ανωτέρω παράγραφο 1 δεν θα ερμηνευτεί ως παρέχουσα οποιοδήποτε δικαίωμα να αναληφθεί οποιαδήποτε ενέργεια αντίθετη στους σκοπούς και τις αρχές του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών ή της Τελικής Πράξης του Ελσίνκι, συμπεριλαμβανομένης της αρχής της εδαφικής ακεραιότητας των Κρατών.

Άρθρο 10

Πεπεισμένα ότι η ανάπτυξη των ανθρωπίνων σχέσεων είναι αναγκαία για τη βελτίωση της κατανόησης και της καλής γειτονίας των δύο λαών τους, τα

Μέρη θα ενθαρρύνουν επαφές σε όλα τα προσήκοντα επίπεδα και δεν θα αποθαρρύνουν συναντήσεις μεταξύ των πολιτών τους σε αρμονία με το διεθνές δίκαιο και έθιμα.

Γ. ΔΙΕΘΝΕΙΣ, ΠΟΛΥΜΕΡΕΙΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟΙ ΘΕΣΜΟΙ

Άρθρο 11

1. Με τη βάση σε ισχύ της Μεταβατικής αυτής Συμφωνίας, το Πρώτο Συμβαλλόμενο Μέρος συμφωνεί να μην προβάλλει αντιρρήσεις στην αίτηση ή τη συμμετοχή του Δεύτερου Συμβαλλομένου Μέρους σε διεθνείς, πολυμερείς και περιφερειακούς οργανισμούς και θεσμούς, των οποίων είναι μέλος το Πρώτο Συμβαλλόμενο Μέρος πάντως, το Πρώτο Συμβαλλόμενο Μέρος επιφυλάσσεται του δικαιώματος να προβάλλει αντιρρήσεις σε οποιαδήποτε συμμετοχή αναφέρεται ανωτέρω εάν και στην έκταση που το Δεύτερο Συμβαλλόμενο Μέρος πρόκειται να αναφερθεί σε τέτοιους οργανισμούς ή θεσμούς διαφορετικά από ότι στην παράγραφο 2 της απόφασης 817 (1993) του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών.
2. Τα Μέρη συμφωνούν ότι η εξελισσόμενη οικονομική ανάπτυξη του Δεύτερου Συμβαλλομένου Μέρους πρέπει να υποστηριχθεί μέσω της διεθνούς συνεργασίας στη μεγαλύτερη δυνατή έκταση μέσω στενής σχέσεως του Δεύτερου Συμβαλλομένου Μέρους με τον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο και την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Δ. ΣΥΜΒΑΤΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ

Άρθρο 12

1. Με τη θέση σε ισχύ της Ενδιάμεσης αυτής Συμφωνίας, τα Μέρη στις σχέσεις τους θα κατευθύνονται από τις προβλέψεις των ακόλουθων διμερών συμφωνιών, που έχουν καταρτιστεί μεταξύ της πρώην Σοσιαλιστικής Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας και του πρώτου Συμβαλλομένου Μέρους την 18 Ιουνίου 1959:
 - α. Τη σύμβαση που αφορά τις αμοιβαίες νόμιμες σχέσεις.
 - β. Τη συμφωνία που αφορά την αμοιβαία αναγνώριση και εφαρμογή δικαστικών αποφάσεων, και
 - γ. Τη συμφωνία που αφορά υδρο-οικονομικά ζητήματα.
 Τα Μέρη θα έχουν σύντομα διαβουλεύσεις προς την κατεύθυνση της

- κατάρτισης νέων συμφωνιών ουσιωδώς ομοίων προς τις ανωτέρω αναφερόμενες.
2. Τα Μέρη θα έχουν μεταξύ τους διαβουλεύσεις προκειμένου να προσδιορίσουν άλλες συμφωνίες που καταρτίστηκαν μεταξύ της πρώην Σοσιαλιστικής Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας και του Πρώτου Συμβαλλομένου Μέρους που θα κριθούν κατάλληλες για εφαρμογή στις αμοιβαίες σχέσεις τους.
 3. Τα Μέρη μπορεί να καταρτίσουν πρόσθετες διμερείς συμφωνίες σε τομείς αμοιβαίου ενδιαφέροντος.

Άρθρο 13

Εν όψει του ότι το Δεύτερο Συμβαλλόμενο Μέρος είναι κράτος περικλειόμενο από ξηρά, τα Μέρη θα καθοδηγούνται από τις εφαρμόσιμες διατάξεις της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για το δίκαιο της Θάλασσας, όσο αυτές είναι εφαρμόσιμες τόσο στην πρακτική όσο και κατά την κατάρτιση συμφωνιών εκ των αναφερομένων στο Άρθρο 12.

Άρθρο 14

1. Τα Μέρη θα ενθαρρύνουν την ανάπτυξη φιλικών και καλής γειτονίας σχέσεων μεταξύ τους και θα ενισχύουν την οικονομική τους συνεργασία σε όλους τους τομείς, συμπεριλαμβανομένης της διαχείρισης των υδάτινων πηγών. Συγκεκριμένα θα συμβάλουν, στη βάση της αμοιβαιότητας στην ενίσχυση των οδικών, σιδηροδρομικών, Θαλάσσιων και αεροπορικών μεταφορών και τηλεπικοινωνιακών δεσμών, χρησιμοποιώντας τις καλύτερες διαθέσιμες τεχνολογίες και θα διευκολύνουν τη μεταξύ τους μεταφορά των αγαθών τους, μέσω της επικρατείας και των λιμένων τους. Τα Μέρη θα πρέπει να τηρούν τους διεθνείς νόμους και κανονισμούς αναφορικά με τις μεταφορές, τις τηλεπικοινωνίες, τα σήματα και τους κώδικες.
2. Για το σκοπό αυτό, τα Μέρη συμφωνούν να αρχίσουν αμέσως διαπραγματεύσεις με σκοπό τη σύντομη εφαρμογή συμφωνιών συνεργασίας στους προαναφερθέντες τομείς, λαμβάνοντας υπόψη τις υποχρεώσεις του Πρώτου Συμβαλλόμενου Μέρους που απορρέουν από τη συμμετοχή του στην Ευρωπαϊκή Ένωση και από άλλα διεθνή κείμενα. Οι συμφωνίες αυτές θα έχουν σχέση με την επιβολή βίζας, τις άδειες εργασίας, την ασφάλιση "πράσινης κάρτας", με τη συνεργασία στις αερομεταφορές και την οικονομική συνεργασία.

Ε. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ, ΕΜΠΟΡΙΚΕΣ, ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΝΟΜΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ

Άρθρο 15

1. Τα Μέρη θα ενισχύσουν τις οικονομικές τους σχέσεις σε όλα τα πεδία.
2. Τα Μέρη θα ενισχύσουν ιδιαίτερος την ανάπτυξη και τη συνεργασία στον τομέα των επενδύσεων κεφαλαίων, καθώς και τη βιομηχανική συνεργασία μεταξύ των επιχειρήσεων. Ιδιαίτερη προσοχή θα αποδοθεί στη συνεργασία μεταξύ των μικρομεσαίων εταιριών και επιχειρήσεων.

Άρθρο 16

1. Τα Μέρη θα αναπτύξουν και θα βελτιώσουν την επιστημονική και τεχνική συνεργασία τους, καθώς και τη συνεργασία στον τομέα της εκπαίδευσης.
2. Τα Μέρη θα εντείνουν την ανταλλαγή πληροφοριών και επιστημονικών και τεχνικών στοιχείων και θα επιδιώξουν τη βελτίωση της αμοιβαίας πρόσβασης σε επιστημονικούς και ερευνητικούς οργανισμούς, αρχεία, (βιβλιοθήκες και ανάλογους οργανισμούς).
3. Τα Μέρη θα υποστηρίξουν πρωτοβουλίες επιστημονικών οργανισμών και ατόμων που αποβλέπουν στη βελτίωση της συνεργασίας στον τομέα της επιστήμης.

Άρθρο 17

1. Τα Μέρη θα λάβουν ιδιαίτερη πρόνοια να αποφύγουν κινδύνους για το περιβάλλον και να διατηρούν τις φυσικές συνθήκες ζωής στις λίμνες και τους ποταμούς που είναι κοινά στα Μέρη.
2. Τα Μέρη θα συνεργάζονται για την εξάλειψη κάθε μορφής μόλυνσης στις συνοριακές περιοχές.
3. Τα Μέρη θα μεριμνήσουν ιδιαίτερα για την ανάπτυξη και την εναρμόνιση στρατηγικών και προγραμμάτων για περιφερειακή και διεθνή συνεργασία για την προστασία του περιβάλλοντος.

Άρθρο 18

Τα Μέρη θα συνεργάζονται για την αντιμετώπιση των συνεπειών καταστροφών.

Άρθρο 19

1. Τα Μέρη θα συνεργάζονται στη βελτίωση και ανάπτυξη της διακίνησης επιχειρηματιών και τουριστών.
2. Σε αρμονία με τις υποχρεώσεις του Πρώτου Συμβαλλομένου Μέρους, οι οποίες απορρέουν από τη συμμετοχή τους στην Ευρωπαϊκή Ένωση και σε σχετικά όργανα της Ένωσης, τα Μέρη θα καταβάλλουν από κοινού προσπάθειες για τη βελτίωση και τη σύντμηση των τελωνειακών και συνοριακών διατυπώσεων, συμπεριλαμβανομένης της απλούστευσης της διαδικασίας έκδοσης βίας για τους πολίτες της κάθε χώρας, λαμβάνοντας υπ' όψιν την παράγραφο 2 του Άρθρου 5 αυτής της Μεταβατικής Συμφωνίας.
3. Τα Μέρη θα επιδιώξουν τη βελτίωση και τον εκσυγχρονισμό, των υπάρχουσών συνοριακών διαβάσεων, ανάλογα με τις απαιτήσεις της ροής της κυκλοφορίας και βία κατασκευάσουν νέες συνοριακές διαβάσεις εάν καταστεί αναγκαίο.

Άρθρο 20

Τα Μέρη θα συνεργάζονται για την αντιμετώπιση του οργανωμένου εγκλήματος, της τρομοκρατίας, των οικονομικών εγκλημάτων των εγκλημάτων σχετικά με τα ναρκωτικά, του παράνομου εμπορίου πολιτιστικής περιουσίας, των επιθετικών πράξεων εναντίον της πολιτικής αεροπορίας και της πλαστογραφίας.

ΣΤ. ΤΕΛΙΚΟΙ ΟΡΟΙ

Άρθρο 21

1. Τα Μέρη θα διευθετούν οποιαδήποτε διαφορά αποκλειστικώς με ειρηνικά μέσα, με τον Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών.
2. Οποιαδήποτε διαφορά ή αμφισβήτηση, που προκύπτει μεταξύ των Μερών, σχετικά με την ερμηνεία ή την εφαρμογή αυτής της Ενδιάμεσης Συμφωνίας, θα είναι δυνατόν να τεθεί από οποιαδήποτε από τα δύο μέρη στο Διεθνές Δικαστήριο, με εξαίρεση τη διαφορά που αναφέρεται στην παράγραφο 1 του Άρθρου 5.

Άρθρο 22

Αυτή η Μεταβατική Συμφωνία δεν στρέφεται εναντίον οποιουδήποτε άλλου κράτους ή οντότητας και δεν παραβιάζει τα δικαιώματα και τις υποχρεώ-

σεις που απορρέουν από ήδη ισχύουσες διμερείς και πολυμερείς συμφωνίες που τα Μέρη έχουν καταρτίσει με άλλα Κράτη ή διεθνείς οργανισμούς.

Άρθρο 23

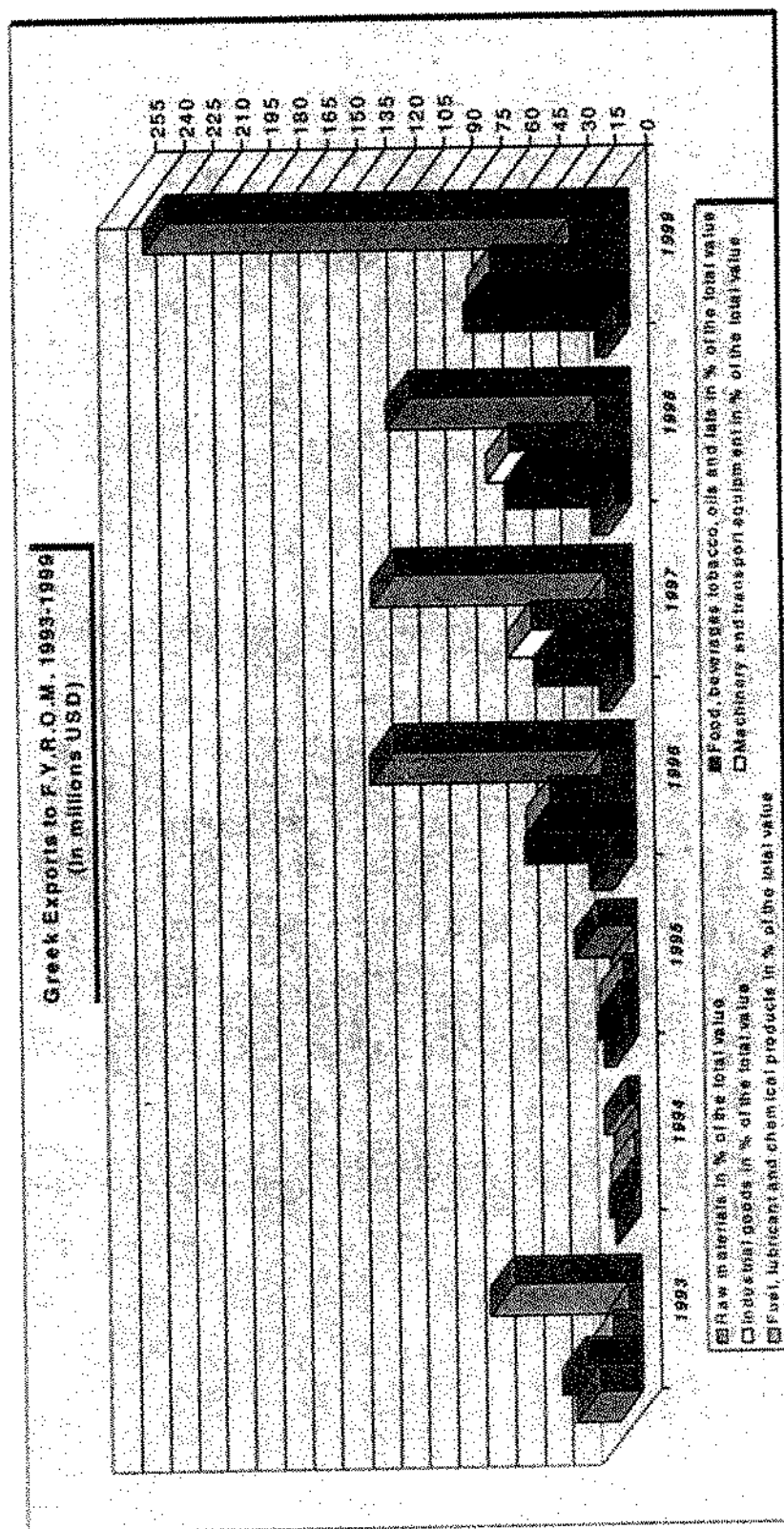
1. Αυτή η Ενδιάμεση Συμφωνία θα τεθεί σε ισχύ και θα αρχίσει να εφαρμόζεται την τριακοστή ημέρα μετά την ημέρα της υπογραφής της από τους εκπροσώπους των δύο Μερών, που τίθενται κατωτέρω.
2. Αυτή η Ενδιάμεση Συμφωνία θα παραμείνει σε ισχύ έως ότου αντικατασταθεί από οριστική συμφωνία, με την πρόβλεψη ότι μετά επτά χρόνια έκαστο Μέρος θα μπορεί να αποσυρθεί από αυτή την Ενδιάμεση Συμφωνία με γραπτή δήλωση, η οποία θα έχει αποτελέσματα 12 μήνες μετά την επίδοσή της στο άλλο μέρος.

ΣΕ ΠΙΣΤΩΣΗ ΤΩΝ ΣΥΜΦΩΝΗΘΕΝΤΩΝ τα Μέρη δια των εξουσιοδοτημένων εκπροσώπων τους, υπέγραψαν τρία αντίγραφα αυτής της Ενδιάμεσης Συμφωνίας στην αγγλική γλώσσα, η οποία θα καταχωρηθεί στη Γραμματεία των Ηνωμένων Εθνών. Μέσα σε δύο μήνες από την ημερομηνία της υπογραφής, τα Ηνωμένα Έθνη θα ετοιμάσουν, ύστερα από διαβουλεύσεις με τα Μέρη, μεταφράσεις στη γλώσσα του Πρώτου Συμβαλλόμενου Μέρους και στη γλώσσα του Δεύτερου Συμβαλλόμενου Μέρους, οι οποίες θα αποτελέσουν μέρος της καταχώρησης αυτής της Συμφωνίας.

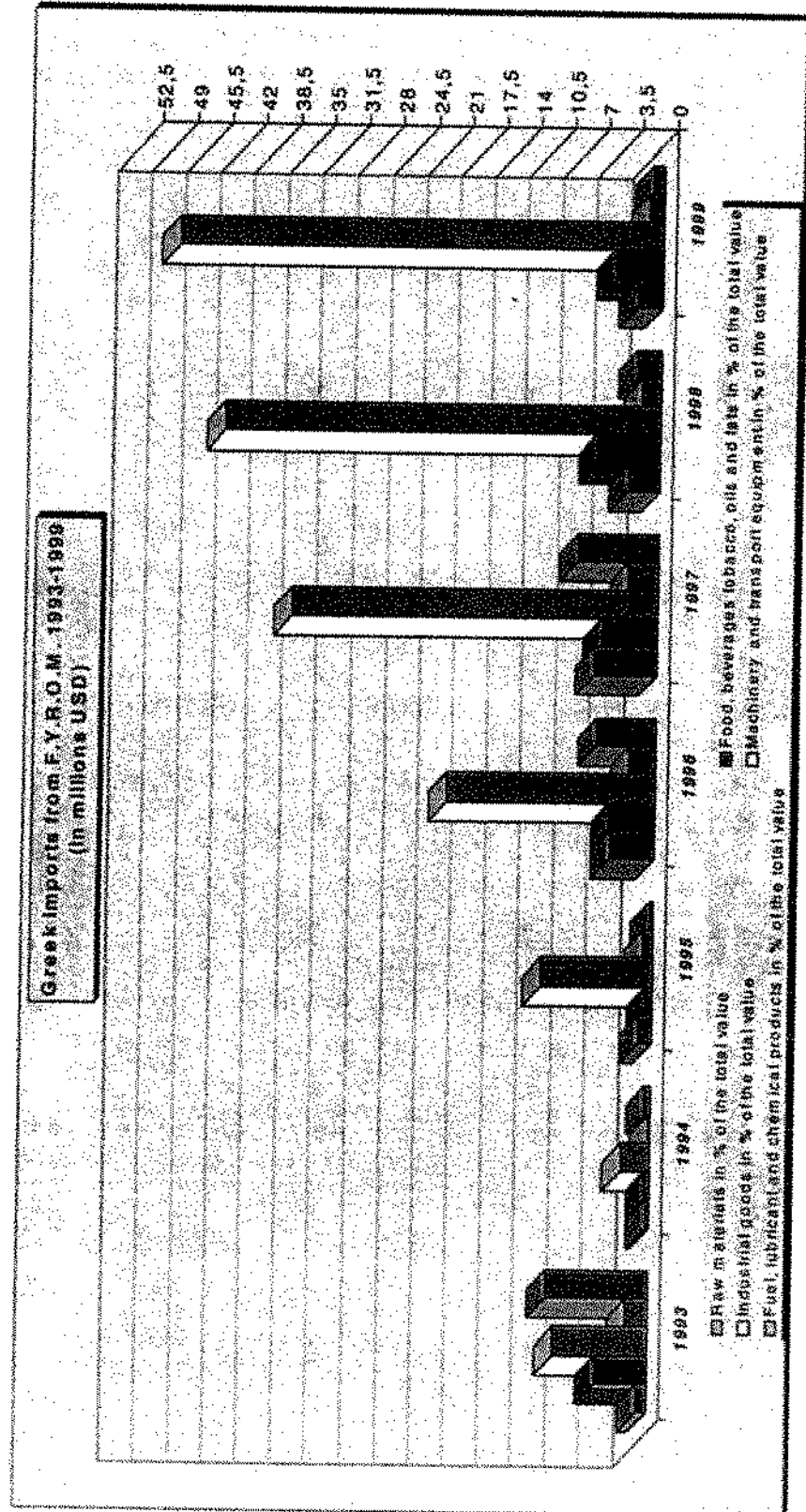
Στο κείμενο ακολουθούν οι υπογραφές των εκπροσώπων των συμβαλλόμενων Μερών, η υπογραφή του Σάιρους Βανς, ειδικού αποσταλμένου του γ.γ. του ΟΗΕ και η ημερομηνία υπογραφής (13.9.95).

Πηγή: Εφημ. ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 15 Σεπτεμβρίου 1995.

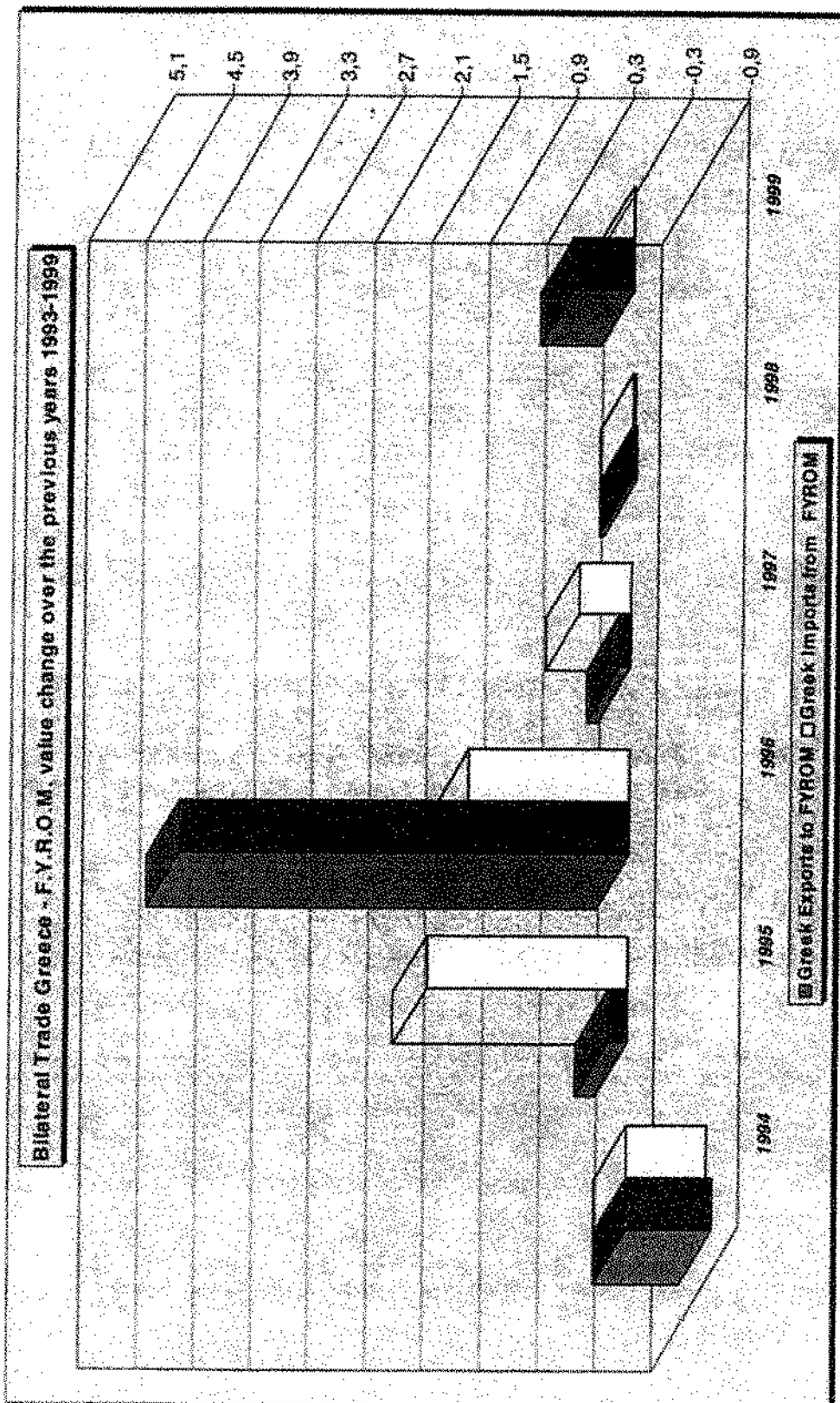
ΠΙΝΑΚΕΣ

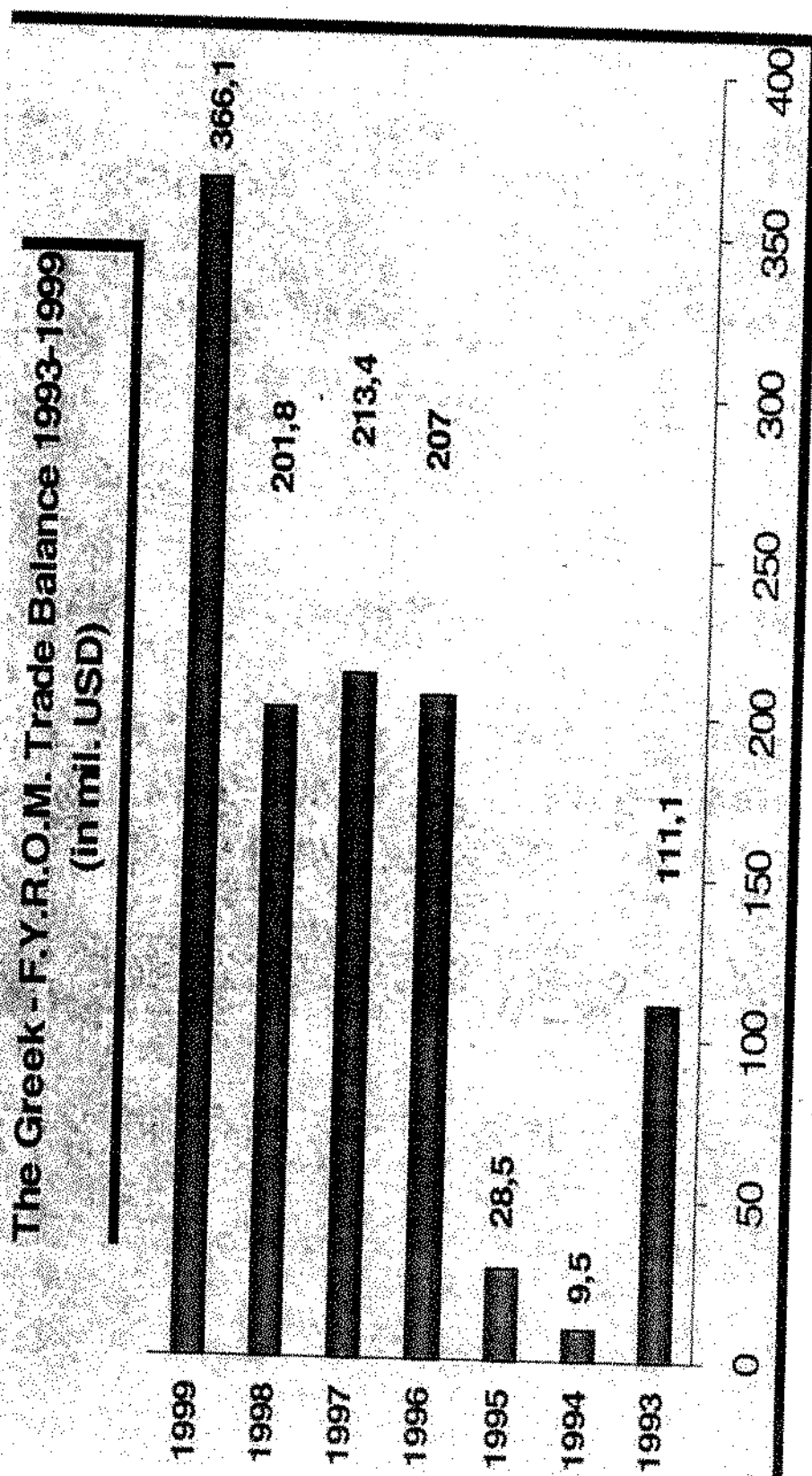
Πηγή: Ministry of Mass Media, Greece and the South-Eastern European States. *Economic Dynamics, Cooperation and Prospects*, Athens, 2000, σελ. 92.

Πηγή: Ministry of Mass Media, 2000, σελ. 92.

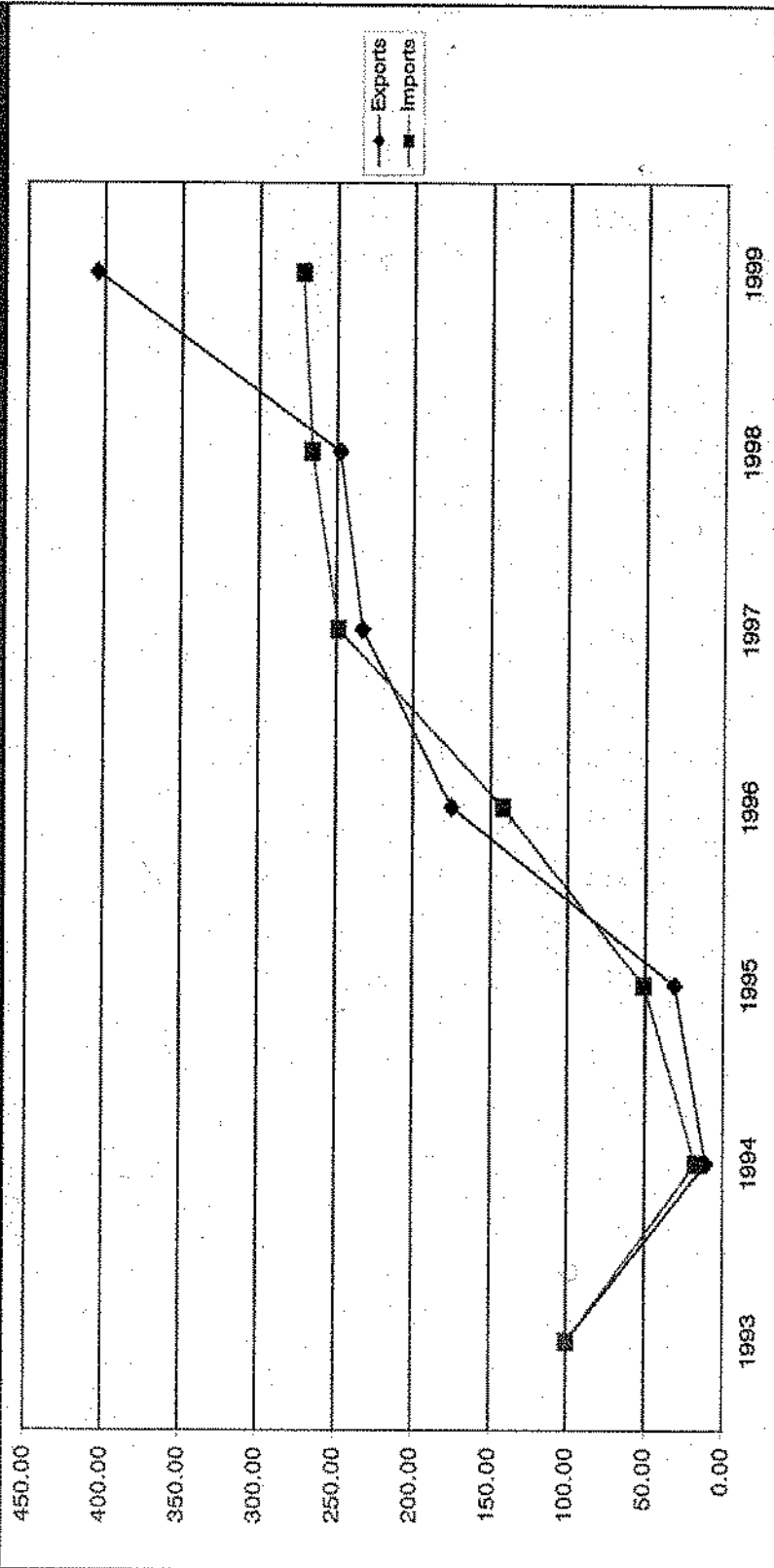
Πηγή: Ministry of Mass Media, 2000, σελ. 93.

Πηγή: Ministry of Mass Media, 2000, σελ. 93.

Diagram 4

Greek Trade with the FYR of Macedonia (Exports/Imports)

Πηγή: George Petrakos, 'The Trade Relations Between Greece and the FYROM, *Agora Without Frontiers*, Vol. 6, (3), 2001, σελ. 262.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική βιβλιογραφία

- Αβέρωφ-Τσιτίτσας Ευάγγελος. (1996), *Φωτιά και Τσεκούρι*, Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα.
- Αλεξανδρής Αλέξης, Βερέμης Θάνος, Καζάκος Πάνος, Κουφουδάκης Βαγγέλης, Ροζάκης Α. Χρήστος και Τσιτσιόπουλος Γιώργος. (1991), *Οι Ελληνο-Τουρκικές Σχέσεις 1923-1987*, Γνώση, Αθήνα.
- Βακαλόπουλος Κωνσταντίνος. (1989), *Το Μακεδονικό Ζήτημα*, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη.
- Βαληνάκης Γιάννης. (επ) (1992), *Επετηρίδα Αμυντικής και Εξωτερικής Πολιτικής 1992. Η Ελλάδα και ο Κόσμος, 1990-91*, ΕΛΙΑΜΕΠ, Αθήνα.
- Βαληνάκης Γιάννης και Ντάλης Σωτήρης. (1994), *Το Ζήτημα των Σκοπίων*, Ι. Σιδέρης, Αθήνα.
- Βαληνάκης Γιάννης. (1997), *Με Όραμα και Πρόγραμμα*, Παρατηρητής και ΕΛΙΑΜΕΠ, Θεσσαλονίκη.
- Βερέμης Θάνος, Κουλουμπής Θεόδωρος και Νικολακόπουλος Ηλίας. (επ) (1995), *Ο Ελληνισμός της Αλβανίας*, Πανεπιστήμιο Αθηνών και ΕΛΙΑΜΕΠ, Αθήνα.
- Βλασιδής Βλάσσης. (1997), «Η Αυτονόμηση της Μακεδονίας από τη Θεωρία στην Πράξη», στο Βασίλης Γούναρης, Ιάκωβος Μιχαηλίδης και Γιώργος Αγγελόπουλος. (επ), *Ταυτότητες στη Μακεδονία*, Παπαζήσης, Αθήνα.
- Βουρή Σοφία. (1999), *Τα Σλαβικά Εγχειρίδια Ιστορίας της Βαλκανικής (1991-1993)*, Γκούτενμπεργκ, Αθήνα.
- Γασπαρινάτος Γ. Σπύρος. (1998) *Απελευθέρωση Δεκεμβριανά Βάρκιζα*, Ι. Σιδέρης, Αθήνα, Τόμοι Α' και Β'.
- Γκένσερ Χανς-Ντίτριχ. (1997), *Απομνημονεύματα*, Λαβύρινθος, Αθήνα.
- Γκίκας Δ. Βασίλης. (2000), *Διοίκηση και Οργάνωση της Ελληνικής Εξωτερικής Πολιτικής*, Μυτιληναίος, Πειραιάς.
- Γλιγκόροφ Κίρο. (2000), *Απομνημονεύματα*, Κούριερ Εκδοτική, Αθήνα.
- Γρυλλάκης Νικόλαος. (2001), ... *Αποκαλύπτω*, Α. Α. Λιβάνη, Αθήνα.

- Γούναρης Κ. Βασίλης, Παναγιωτοπούλου Άννα και Χοτζίδης Άγγελος. (επ) (1993), *Τα Γεγονότα του 1903 στη Μακεδονία μέσα από την Ευρωπαϊκή Διπλωματική Αλληλογραφία*, Μουσείο Μακεδονικού Αγώνα, Θεσσαλονίκη.
- Γούναρης Κ. Βασίλης. (2002), *Εγνωσμένων Κοινωνικών Φρονημάτων*, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη.
- Δάγκας Αλέξανδρος και Λεοντιάδης Γιώργος. (1997), *Κομιντέρν και Μακεδονικό Ζήτημα. Το Ελληνικό Παρασκήνιο, 1924*, Τροχαλία, Αθήνα.
- Δημοσθένης. (1971), *Α' Φιλιππικός*, Εστία, Αθήνα, μετάφραση Κωνσταντίνος Τσάτσος.
- Δραγούμης Ίων. (1907), *Μαρτύρων και Ηρώων Αίμα*, Νέα Θέσις, Αθήνα.
- Δραγούμης Ίων. (2000), *Τα Τετράδια του Ίλντεν*, Εκδόσεις Πετσιβα. Αθήνα.
- Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας. (1997), *Ο Πόλεμος του 1897*, Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, Αθήνα.
- Ζαχαρόπουλος, Γ. Νικόλαος. (1997), *Ο Ελευθέριος Βενιζέλος στη Θεσσαλονίκη*, Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη.
- Θεοδωρόπουλος Βύρων. (1993), *Οι Τούρκοι και Εμείς*, Φυτράκης, Αθήνα.
- Θεοδωρόπουλος Βύρων. (1996), *Ανασκόπηση. Η Εξωτερική Πολιτική της Νεότερης Ελλάδας*, Ι. Σιδέρης, Αθήνα.
- Θουκυδίδης. (1971), *Ιστορία του Πελοποννησιακού Πολέμου*, Εστία, Αθήνα, μετάφραση Άγγελος Σ. Βλάχος.
- Ιστορία του Ελληνικού Έθνους. (1977), *Νεώτερος Ελληνισμός από το 1881 ως το 1913*, τόμος 14, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα.
- Carl H. Edward. (1939), *Η Εικοσαετής Κρίση 1919-1939. Εισαγωγή στη Μελέτη των Διεθνών Σχέσεων*, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, μετάφραση Ηρακλείας Στρόικου.
- Καραβαγγέλης Γερμανός. (χ.η), *Απομνημονεύματα*, Μπαρμπουνάκης, Θεσσαλονίκη.
- Καραμανλής Κώστας. (1986), *Ο Βενιζέλος και οι Εξωτερικές μας Σχέσεις 1928-32*, Ελληνική Ευρωεκδοτική, Αθήνα.
- Ιωάννου Κρατερός. (1992), *Το Ζήτημα της Αναγνώρισης των Σκοπίων*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα.
- Καστελάν Ζωρζ. (1991), *Η Ιστορία των Βαλκανίων*, Εκδόσεις Γκοβόστη, Αθήνα.
- Κολιόπουλος Σ. Ιωάννης. (1994), *Η Δικτατορία του Μεταξά και ο Πόλεμος του '40*, Βάνιας, Θεσσαλονίκη.

- Κολιόπουλος Σ. Ιωάννης. [α] (1995), *Λεηλασία Φρονημάτων I*, Βάνιας, Θεσσαλονίκη.
- Κολιόπουλος Σ. Ιωάννης. [β] (1995), *Λεηλασία Φρονημάτων II*, Βάνιας, Θεσσαλονίκη.
- Κουλουμπής Θεόδωρος. (1995), *Διεθνείς Σχέσεις. Εξουσία και Δικαιοσύνη*, Παπαζήση, Αθήνα.
- Κουρής Λεωνίδα. (1997), *Ελλάδα-Τουρκία*, Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα.
- Κούρκουλας Άλκης. (1997), *Τιμα: Κριτική Προσέγγιση του Τουρκικού Παράγοντα*, Ι. Σιδέρης, Αθήνα.
- Κύρκος Λεωνίδα. (1994), *Το Αδιέξοδο Βήμα του Εθνικισμού*, Θεμέλιο, Αθήνα.
- Κωστόπουλος Τάσος. (2000), *Η Απαγορευμένη Γλώσσα. Κρατική Καταστολή των Σλαβικών Διαλέκτων Στην Ελληνική Μακεδονία*, Μαύρη Λίστα, Αθήνα.
- Κωφός Ευάγγελος. (1994), «Τα Αμφισβητούμενα Άρθρα του Συντάγματος της ΠΓΔΜ», στο Γιάννης Βαληνάκης και Σωτήρης Ντάλης. (επ), *Το Ζήτημα των Σκοπίων*, Ι. Σιδέρης, Αθήνα.
- Λαγάκος Ευστάθιος. (1996), *Ο Λαϊκισμός στα Εθνικά μας Θέματα-Ανασκόπηση*, Ι. Σιδέρης, Αθήνα.
- Λαγάνη Ειρήνη. (1996), *Το «Παιδομάζωμα» και οι Ελληνογιουγκοσλαβικές Σχέσεις 1949-1953: Μια Κριτική Προσέγγιση*, Ι. Σιδέρης, Αθήνα.
- Λιθοξόου Δημήτρης. (1998). *Ελληνικός Αντιμακεδονικός Αγώνας. Από το Ίλιντεν στη Ζαγκοριτσάνη (1903-1905)*, Μεγάλη Πορεία, Αθήνα.
- Λιναρδάτος Σπύρος. (1988), *4^η Αυγούστου*, Θεμέλιο, Αθήνα.
- Λούλης Γιάννης. (2001), *Τα Είκοσι Χρόνια που Άλλαξαν την Ελλάδα. Κερδισμένοι και Χαμένοι*, Α. Α. Λιβάνη, Αθήνα.
- Λυγερός Σταύρος. (1992), *Σκόπια. Άνεμοι Πολέμου στα Βαλκάνια*, Α. Α. Λιβάνη, Αθήνα.
- Μακρής Σπύρος. (2002), *Η Θεωρία των Διεθνών Σχέσεων στην Εποχή της Παγκοσμιοποίησης. Κονστρουκτιβισμός vs Ρασιοναλισμός*, Παπαζήση, Αθήνα.
- Μαργαρίτης Γιώργος. (2001), *Ιστορία του Ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου 1946-1949*, 2 τόμοι, Εκδόσεις Βιβλιόραμα, Αθήνα.
- Μάρτης Νικόλαος. (1983), *Η Πλαστογράφηση της Ιστορίας της Μακεδονίας*, Ευρωεκδοτική, Αθήνα.
- Μαυροκορδάτος Γιώργος και Χατζηιωσήφ Χρήστος. (1989), *Βενιζελισμός και Αστικός Εκσυγχρονισμός*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο.

- Μελά Π. Ναταλία. (1964), *Παύλος Μελάς*, Σύλλογος Προς Διάδοσιν Των Ελληνικών Γραμμάτων, Αθήνα.
- Μέρτζος Ι. Νίκος. (1992), *Εμείς οι Μακεδόνες*, Ι. Σιδέρης, Αθήνα.
- Νικολακόπουλος Ηλίας. (2001), *Η Καχεκτική Δημοκρατία. Κόμματα και Εκλογές 1947-1967*, Αθήνα, Πατάκης.
- Νικολακόπουλος Ηλίας, Ρήγος Άλκης, Ψαλλίδας Γρηγόρης (επ) (2002). *Ο Εμφύλιος Πόλεμος. Από τη Βάρκιζα στο Γράμμο Φεβρουάριος 1945-Αύγουστος 1949*, Θεμέλιο, Αθήνα.
- Παπακοσμάς Βίκτωρ. (1981), *Ο Στρατός στην Πολιτική Ζωή της Ελλάδας*, Βιβλιοπωλείον της Εστίας.
- Παπακωνσταντίνου Μιχάλης. (1992), *Η Μακεδονία Μετά τον Μακεδονικό Αγώνα*, Ερμείας, Αθήνα.
- Παπακωνσταντίνου Μιχάλης. (1994), *Το Ημερολόγιο Ενός Πολιτικού*, Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα.
- Παπανδρέου Δήμητρα. (1997), *10 Χρόνια και 54 Μέρες*, Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα.
- Πετρίδης Παύλος, Νάκος Γεώργιος, Αναστασιάδης Γιώργος, Χιονίδης Γιώργος, Χεκίμογλου Ευάγγελος, Σατραζάνης Αντώνης. (1994), *Ο Ελευθέριος Βενιζέλος στη Θεσσαλονίκη. Η Προσωρινή Κυβέρνηση 1916-1917*, Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος και Πολιτιστικό Κέντρο Βορείου Ελλάδος, Θεσσαλονίκη.
- Πετρίδης Β. Παύλος. (1997), *Ο Πολιτικός Θεοδωράκης*, Προσκήνιο, Αθήνα.
- Ροζάκης Χρήστος. (1996), *Πολιτικές και Νομικές Διαστάσεις της Μεταβατικής Συμφωνίας της Νέας Υόρκης Μεταξύ Ελλάδας και ΠΓΔΜ*, Ι. Σιδέρης, Αθήνα.
- Σαράφης Στέφανος. (1999), *Ο ΕΛΑΣ*, Επικαιρότητα, Αθήνα
- Σάριτζα Ματθίλδη. (1996), «Το Οικονομικό Περιβάλλον της ΠΓΔΜ και οι Ελληνικές Εξαγωγές», στο Τσαρδανίδης Χαράλαμπος, (επ), *Οι Οικονομικές Σχέσεις Ελλάδας - Πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας. Προοπτικές Συνεργασίας*, Ι. Σιδέρης, Αθήνα.
- Σβολόπουλος Κωνσταντίνος. (1983), *Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική Από τις Αρχές του 20^{ου} Αιώνα Ως το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα.
- Σβολόπουλος Κωνσταντίνος. (1999), *Ελευθέριος Βενιζέλος 12 Μελετήματα*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.
- Σκλιάς Παντελής και Χουλιάρης Αστέρης. (επ) (2002), *Η Διπλωματία της Κοινωνίας των Πολιτών. Οι Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις και η Διεθνής*

- Αναπτυξιακή Συνεργασία*, Παπαζήσης, Αθήνα.
- Σκυλακάκης Θεόδωρος. (1995), *Στο Όνομα της Μακεδονίας*, Ελληνική Ευρωεκδοτική, Αθήνα.
- Σταυρινού-Παξιμαδοπούλου Μιράντα. (1997), *Η Δυτική Θράκη στην Εξωτερική Πολιτική της Βουλγαρίας*, Γκούτενμπεργκ, Αθήνα.
- Σφέτας Σπυρίδων. (2000), «Ο Αλβανικός Παράγοντας των Σκοπίων Μετά τη Συμφωνία του Ντέιτον», στο Καρακωστανόγλου Βενιαμίν, Κεντρωτής Κυριάκος, Ελευθερία Μαντά και Σπυρίδων Σφέτας, *Το Κόσσοβο και οι Αλβανικοί Πληθυσμοί της Βαλκανικής*, Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου, Θεσσαλονίκη.
- Σφήκας Δ. Βασίλης. (2001), *Πόλεμος και Ειρήνη στη Στρατηγική του ΚΚΕ 1945-1949*, Φιλίστωρ, Αθήνα.
- Ταρκάς Γ. Αλέξανδρος. (1995), *Αθήνα – Σκόπια. Πίσω από τις Κλειστές Πόρτες*, τόμος Α', Λαβύρινθος, Αθήνα.
- Ταρκάς Γ. Αλέξανδρος. (1997), *Αθήνα – Σκόπια. Πίσω από τις Κλειστές Πόρτες*, τόμος Β', Λαβύρινθος, Αθήνα.
- Το Κομμουνιστικό Κόμμα της Ελλάδας. (1987), *Επίσημα Κείμενα Τόμος Έκτος 1945-1949*, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα.
- Φαράκος Γρηγόρης. (επ) (1996), *Δεκέμβρης του '44*, Φιλίστωρ, Αθήνα.

Διεθνής βιβλιογραφία

- Abramowitz Morton and Hurlburt Heather. (2002), 'Can the EU Hack the Balkans? A Proving Ground For Brussels', *Foreign Affairs*, vol. 81, no. 5, σελ. 2-7.
- Adler Emmanuel. (1997), 'Seizing the Middle Ground: Constructivism in World Politics', *European Journal of International Relations*, Vol. 3, σελ. 319-63.
- Alderson Kai and Hurrell Andrew. (eds) (2000), *Hedley Bull on International Society*, Macmillan, London.
- Alker R Hayward Jr. (1988), 'The Dialectical Logic of Thucydides' Melian Dialogue', *American Political Science Review*, vol. 82, σελ. 805-20.
- Anderson Benedict. (1991), *Imagined Communities*, Verso, London.
- Angell Norman. (1911), *The Great Illusion*, Ayer Press, North Stratford.
- Axelrod Robert. (1984), *The Evolution of Co-Operation*, Basic Books, New York.
- Axelrod Robert and Keohane O. Robert. (1993), 'Achieving Cooperation Un-

- der Anarchy: Strategies and Institutions', στο David Baldwin. (ed), *Neorealism and Neoliberalism*, Columbia University Press, New York.
- Baarentzen Lars. (1987), 'The "Paidomazoma" and the Queen's Camps', στο Lars Baarentzen, John O. Iatrides and Ole L. Smith. (eds), *Studies in the History of the Greek Civil War 1945-1949*, Copenhagen Museum Tusulanum Press, Copenhagen.
- Baerentzen Lars and Close H. David (1993). 'The British Defeat of EAM, 1944-5', στο David H. Close (ed), *The Greek Civil War*, Routledge, London.
- Balalovska Kristina, Silj Alessandro, Mario Zucconi Mario. (2002), *Minority Politics in Southeast Europe: Crisis in Macedonia*, Ethnobarometer, Brescia.
- Baldwin A. David. (1993), *Neorealism and Neoliberalism. The Contemporary Debate*, Columbia University Press, New York.
- Banac Ivo. (1987), *With Stalin Against Tito: Cominformist Splits in Yugoslav Communism*, Cornell University Press, Ithaca.
- Barkawi Tarak. (1998), 'Strategy as a Vocation: Weber, Morgenthau and Modern Strategic Studies', *Review of International Studies*, vol. 24, σελ. 159-84.
- Barker Elizabeth. (1950), *Macedonia: Its Place in Balkan Power Politics*, Royal Institute of International Affairs, London.
- Bennett Andrew and Leggold Joseph. (1993), *Reinventing Collective Security After the Cold War and the Gulf Conflict*, *Political Science Quarterly*, vol. 108, σελ. 213-37.
- Betts, K. Richard. (1992), 'Collective Security and Arms Control in the New Europe', *International Security*, vol. 17, σελ. 5-43.
- Brailsford N. Henry. (1903), 'The Macedonian Revolt', *Fortnightly Review*, vol. 74, σελ. 428-44.
- Boucher David. (1998), *Political Theories of International Relations*, Oxford University Press, Oxford.
- Bull Hedley. (1977), *The Anarchical Society*, Macmillan, London.
- Burg Stephen and Shoup S. Paul. (1999), *The War in Bosnia-Herzegovina. Ethnic Conflict and International Intervention*, M. E. Sharpe, London.
- Carr Hallett Edward. (1939), *The Twenty Years' Crisis, 1919-1939*, Harper Torchbooks, New York.
- Carnegie Endowment. (1914/1993), *The Other Balkan Wars*, Carnegie Endowment For International Peace, Washington D.C.

- Checkel Y. Jeffrey. (1998), 'The Constructivist Turn in International Relations Theory', *World Politics*, vol. 59, σελ. 324-48.
- Churchill S. Winston. (1929/1991), *The Aftermath*, The Easton Press, Norwalk.
- Claude, L. Inis. (1962), *Power and International Relations*, Random House, New York.
- Claude, L. Inis. (1984), *Swords Into Plowshares: The Problems and Progress of International Organization*, Random House, New York.
- Close H. David and Veremis Thanos. (1993), 'The Military Struggle, 1945-49', στο David H. Close (ed), *The Greek Civil War*, Routledge, London.
- Close H. David. (1995), *The Origins of the Greek Civil War*, Routledge, London.
- Couloumbis Theodore and Tziampiris Aristotle. (2002), 'The End of War in the Balkans?', *Defensor Pacis*, no. 12, σελ. 31-40.
- Cowan K. Jane. (ed) (2000), *Macedonia. The Politics of Identity and Difference*, Pluto Press, London.
- Crampton J. R. (1987), *A Short History of Modern Bulgaria*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Crane Gregory. (1998), *Thucydides and the Ancient Simplicity. The Limits of Political Realism*, University of California Press, Berkeley.
- Daikin Douglas. (1966), *The Greek Struggle in Macedonia 1897-1913*, Institute for Balkan Studies, Thessaloniki.
- Danforth M. Loring. (1995), *The Macedonian Conflict*, Princeton University Press, Princeton.
- Deutsch W. Karl. (1979), *Tides Among Nations*, The Free Press, New York.
- Donnelly Jack. (2000), *Realism and International Relations*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Downs, W. George. (ed) (1994), *Collective Security Beyond the Cold War*, University of Michigan, Ann Arbor.
- Doyle W. Michael. (1990), 'Thucydidean Realism', *Review of International Studies*, vol. 16, σελ. 223-37.
- Doyle W. Michael. (1997), *Ways of War and Peace*, W.W. Norton, London.
- Elshtain Bethke Jean. (1987), *Women and War*, University of Chicago Press, Chicago.
- Ferguson Niall. (1998), *The Pity of War. Explaining World War I*, Basic Books, New York.
- Fierke M. Karin and Jorgensen Erik Knud. (2001), *Constructing International Relations. The Next Generation*, M. E Sharpe. London.

- Finnemore Martha. (1996), *National Interests in International Society*, Cornell University Press, Ithaca.
- Fliess J. Peter. (1966), *Thucydides and the Politics of Bipolarity*, Louisiana State University Press, Nashville.
- Frei Christoph. (2001), *Hans J. Morgenthau. An Intellectual Biography*, Louisiana State University, Baton Rouge.
- Fukuyama Francis. (1992), *The End of History and the Last Man*, Penguin Books, London.
- Gelner Ernest. (1983), *Nations and Nationalism*, Blackwell Publishers, Oxford.
- Gerolymatos Andre. (2002), *The Balkan Wars*, Basic Books, New York.
- Glenny Misha. (1992), *The Fall of Yugoslavia*, Penguin Books, London.
- Glenny Misha. (1996), 'The Macedonian Question', στο Alex Danchev and Thomas Halverson. (eds), *International Perspectives of the Yugoslav Conflict*, Macmillan Press, London.
- Glenny Misha. (1999), *The Balkans 1804-1999: Nationalism, War and the Great Powers*, Granta Books, London.
- Goldstein Judith and Keohane O. Robert (eds) (1993), *Ideas and Foreign Policy. Beliefs, Institutions and Political Change*, Cornell University Press, Ithaca.
- Gow James and Freedman Lawrence. (1992), 'Intervention in a Fragmenting State: the Case of Yugoslavia', στο Nigel S. Rodley. (ed), *To Loose the Bands of Wickedness*, Brassey's, London.
- Gow James and Smith D. D. James. (1992), *Peace-Making, Peace-Keeping. European Security and the Yugoslav Wars*, London Defence Studies, London.
- Gow James. (1997), *Triumph of the Lack of Will*, Hurst and Company, London.
- Griffiths Martins. (1992), *Realism, Idealism and International Politics. A Reinterpretation*, Routledge, London.
- Gustafson S. Lowell. (ed) (2000), *Thucydides' Theory of International Relations. A Lasting Possession*, Louisiana State University Press, Baton Rouge.
- Guzzini Stefano. (1998), *Realism in International Relations and International Political Economy*, Routledge, New York.
- Hall C. Richard. (2000), *The Balkan Wars 1912-1913: Prelude to the First World War*, Routledge, London.
- Haslam Jonathan. (2002), *No Virtue Like Necessity. Realist Thought in In-*

- ternational Relations Since Machiavelli*, Yale University Press, New Haven.
- Hayden M. Robert. (1992), 'Constitutional Nationalism in the Formerly Yugoslav Republics,' *Slavic Review*, vol. 51, σελ. 654-73.
- Higham Robin and Veremis Thanos. (eds) (1993), *Aspects of Greece 1936-40: The Metaxas Dictatorship*, ELIAMEP and the Vryonis Center, Athens.
- Hobsbawm J. Eric. (1990), *Nations and Nationalism Since 1780*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Hoffmann Stanley. (1965), *The State of War. Essays on the Theory and Practice of International Politics*, Pall Mall Press, London.
- Hoffmann Stanley and Fidler P. David. (eds) (1991), *Rousseau on International Relations*, Clarendon Press, Oxford.
- Holbrooke Richard. (1998), *To End A War*, Random House, New York.
- Howe Paul. (1994), 'The Utopian Realism of E. H. Carr', *Review of International Studies*, vol. 20, σελ. 277-97.
- Huntington P. Samuel. (1996), *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, Simon and Schuster, New York.
- Hupchick P. Dennis. (2002), *The Balkans From Constantinople to Communism*, Palgrave, London.
- Iatrides O. John. (ed) (1981), *Greece in the 1940's*, University Press of New England, Hannover.
- Iatrides O. John and Wrigley Linda (eds) (1995), *Greece at the Crossroads. The Civil war and Its Legacy*, Pennsylvania State University Press, University Park.
- Ifestos Panayiotis. (1987), *European Political Cooperation*, Avebury, Aldershot.
- Ioakimidis P. C. (1999), 'The Model of Foreign Policy-Making in Greece: Personalities Versus Institutions', στο Stelios Stavridis, Theodore Couloumbis, Thanos Veremis and Neville Waites. (eds), *The Foreign Policies of the European Union's Mediterranean States and Applicant Countries in the 1990's*, Macmillan, London.
- Jarvis S. L. D. (2000), *International Relations and the Challenge of Postmodernism. Defending the Discipline*, University of South Carolina Press, Columbia.
- Jelavich Barbara. (1983), *History of the Balkans Twentieth Century*, Cambridge University Press, Cambridge.

- Johnson M. Laurie. (1993), *Thucydides, Hobbes and the Interpretation of Realism*, Northern Illinois University Press, DeKalb.
- Jones Charles. (1998), *E. H. Carr and International Relations*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Karakasidou N. Anastasia. (1993), 'Politicizing Culture: Negating Ethnic Identity in Greek Macedonia', *Journal of Modern Greek Studies*, vol. 1, σελ. 1-28.
- Karakasidou Anastasia. (1997), *Fields of Wheat, Hills of Blood*, Chicago University Press, Chicago.
- Katzenstein J. Peter. (ed) (1996), *The Culture of National Security. Norms and Identity In World Politics*, Columbia University Press, New York.
- Katzenstein J. Peter, Keohane O. Robert and Krasner D. Stephen. (eds) (1999), *Exploration and Contestation in the Study of World Politics*, MIT Press, Cambridge.
- Kedourie Elie. (1993), *Nationalism*, Blackwell Publishers, Oxford.
- Keegan John. (1998), *The First World War*, Random House, London.
- Keohane O. Robert. (1983), 'The Demand for International Regimes', στο Stephen D. Krasner. (ed), *International Regimes*, Cornell University Press, London.
- Keohane O. Robert. (1984), *After Hegemony*, Princeton University Press, Princeton.
- Keohane O. Robert. (ed) (1986), *Neorealism and its Critics*, Columbia University Press, New York.
- Keohane O. Robert. [a] (1986), 'Reciprocity in International Relations', *International Organization*, vol. 40, σελ. 1-27.
- Kinross Patrick. (1964), *Ataturk*, Phoenix, London.
- Kissinger Henry. (1994), *Diplomacy*, Simon and Schuster, New York.
- Kofos Evangelos. (1964), *Nationalism and Communism in Macedonia*, Institute For Balkan Studies, Thessaloniki.
- Kofos Evangelos. (1986), 'The Macedonian Question: The Politics of Mutation', *Balkan Studies*, vol. 27, σελ. 157-72.
- Kofos Evangelos. (1989), *The Impact of the Macedonian Question on Civil Conflict in Greece (1943-1949)*, Hellenic Foundation For Defence and Foreign Policy, Athens.
- Kofos Evangelos. (1994), *The Vision of 'Greater Macedonia'*, The Friends of the Museum of the Macedonian Struggle, Thessaloniki.
- Kofos Evangelos. (1999), 'Greek Foreign Policy Considerations Over FYROM

- Independence and Recognition', στο James Pettifer. (ed), *The New Macedonian Question*, Macmillan, London.
- Koliopoulos S. Ioannis. (1989), 'Brigandage and Irredentism in Nineteenth-Century Greece', *European History Quarterly*, vol. 19, σελ. 193-228.
- Koliopoulos S. Ioannis. (1997), 'The War Over the Identity and Numbers of Greece's Slav Macedonians', στο Peter Mackridge and Eleni Yannakakis. (eds), *Ourselves and Others*, Berg, Oxford.
- Koulouri Christina. (ed) (2002), *Clio in the Balkans. The Politics of History Education*, Center For Democracy and Reconciliation in Southeast Europe. Thessaloniki.
- Krasner D. Stephen [a]. (ed) (1983), *International Regimes*, Cornell University Press, London.
- Krasner D. Stephen [b]. (1983), 'Structural Causes and Regime Consequences: Regimes as Intervening Variables', στο Stephen D. Krasner. (ed), *International Regimes*, Cornell University Press, London.
- Kratochwil V. Friedrich. (1989), *Rules, Norms, and Decisions. On the Conditions of Practical and Legal Reasoning in International Relations and Domestic Affairs*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Kratochwil V. Friedrich. (1993), 'Contract and Regimes: Do Issue Specificity and Variations of Formality Matter?' στο Volker Rittberger. (ed), *Regime Theory and International Relations*, Clarendon Press and Oxford University Press, Oxford.
- Kratochwil V. Friedrich. (1996), 'Is the Ship of Culture at Sea or Returning?' στο Yosef Lapid and Friedrich V. Kratochwil. (eds), *The Return of Culture and Identity in IR Theory*, Lynne Rienner, Boulder.
- Kubalkova Vendulka, Onuf Nicholas and Kowert Paul. (eds) (1998), *International Relations in A Constructed World*, M. E. Sharpe, London.
- Kubalkova Vendulka. (ed) (2001), *Foreign Policy in a Constructed World*, M. E. Sharpe, London.
- Kupchan A. Charles and Kupchan A. Clifford. (1991), 'Concerts, Collective Security and the Future of Europe', *International Security*, vol. 20, σελ. 52-61.
- Long David and Wilson Peter. (eds) (1995), *Thinkers of the Twenty Years' Crisis. Inter-War Idealism Reassessed*, Clarendon press, Oxford.
- Legg R. Keith and Roberts M. John. (1997), *Modern Greece*, Westview Press, Boulder.
- Legro W. Jeffrey and Moravcsik Andrew. (1999), 'Is Anybody Still a Realist?'

- International Security*, vol. 24, σελ. 5-55.
- Lindblom E. Charles. (1965), *The Intelligence of Democracy*, The Free Press, New York.
- Linklater Andrew. (1997), 'The Transformation of Political Community: E. H. Carr, Critical Theory and International Relations', *Review of International Studies*, σελ. 321-38.
- Mavrocordatos George. (1983), *Stillborn Republic. Social Coalitions and Party Strategies in Greece, 1922-1936*, University of California Press, Berkeley.
- Mazower Mark. (1993), *Inside Hitler's Greece*, Yale University Press, London.
- Mazower Mark. (2000), *The Balkans*, Weidenfeld and Nicholson, London.
- Meinecke Friedrich. (1957), *Machiavellism*, Transaction Publishers, London.
- Mercer Jonathan. (1996), *Reputation and International Politics*, Cornell University Press, Ithaca.
- Milner Helen. (1992), 'International Theories of Cooperation Among Nations', *World Politics*, vol. 44, σελ. 466-96.
- Morgenthau J. Hans and Thompson W. Kenneth. (1985), *Politics Among Nations. The Struggle for Power and Peace*, Knopf, New York, sixth edition.
- MRG Greece, Pettifer James and Poulton Hugh. (1994), *The Southern Balkans*, Minority Rights Group International, London.
- Nuttall Simon [a]. (1992), *European Political Co-operation*, Clarendon Press, Oxford.
- Nuttall Simon [b]. (1992), 'The Institutional Network and the Instruments of Action', στο Reinhardt Rummel. (ed), *Toward Political Union*, Westview Press, Boulder.
- O'Neil Robin. (1997), *The Macedonian Question: A Diplomatic Initiative in the 1990's*, αδημοσίευτη διάλεξη που δόθηκε στο Wydham Place Trust for Peace, World Order and the Rule of Law at the English Speaking Union Cultural Club, Λονδίνο, 4 Νοεμβρίου 1997.
- Onuf Nicholas Greenwood. (1989), *World of Our Making. Rules and Rule in Social Theory*, University of South Carolina Press, Columbia.
- Owen David. (1995), *Balkan Odyssey*, Victor Gollancz, London.
- Pentzopoulos Dimitri. (1962/2002), *The Balkan Exchange of Minorities and its Impact on Greece*, Hurst and Company, London.
- Perry Duncan. (1988), *The Politics of Terror*, Duke University Press, Dur-

- ham.
- Perry Duncan. (2000), 'Conflicting Ambitions and Shared Fates: the Past, Present and Future of Albanians and Macedonians' στο Victor Roudometof. (ed), *The Macedonian Question: Culture, Historiography, Politics*, East European Monographs, Boulder, distributed by Columbia University Press, New York.
- Pettifer James. (ed) (1999), *The New Macedonian Question*, Macmillan, London.
- Pettifer James, 'The Albanians in Western Macedonia After FYROM Independence', στο James Pettifer. (ed) (1999), *The New Macedonian Question*, London, Macmillan.
- Pettman Jindy Jan. (1996), *Worlding Women. A Feminist International Relations*, Routledge, London.
- Pichler Hans-Karl. (1998), 'The Godfathers of "Truth": Max Weber and Carl Schmitt in Morgenthau's Theory of Power Politics', *Review of International Studies*, vol. 24, σελ. 185-200.
- Pijpers E. Alfred. (1988), 'The Twelve Out-of-Area: A Civilian Power in an Uncivil World?', στο Alfred E. Pijpers, Elfriede Regelsberger and Wolfgang Wessels. (eds), *European Political Cooperation in the 1980's*, Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht.
- Pijpers E. Alfred. (1991), 'European Political Cooperation and the Realist Paradigm', στο Martin Holland. (ed), *The Future of European Political Cooperation*, Macmillan, London.
- Pijpers E. Alfred, Regelsberger Elfriede and Wessels Wolfgang. (eds) (1988), *European Political Cooperation in the 1980's*, Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht.
- Poulton Hough. (1991/1993), *The Balkans*, Minority Rights Publications, London.
- Poulton Hough. (1995), *Who Are the Macedonians?*, Hurst and Company, London.
- Pouncey R. Peter. (1980), *The Necessities of War. A Study of Thucydides' Pessimism*, Columbia University Press, New York.
- Rossos Andrew. (1991), 'Document: The Macedonians of Aegean Macedonia: A British Officer's Report, 1944', *Slavonic and East European Review*, vol. 69, σελ. 282-309.
- Roudometof Victor. (2002), *Collective Memory, National Identity, and Ethnic Conflict. Greece Bulgaria and the Macedonian Question*, Praeger,

- London.
- Rummel Reinhardt. (1988), 'Speaking with One Voice—and Beyond', στο Alfred E. Pijpers, Elfriede Regelsberger and Wolfgang Wessels. (eds), *European Political Cooperation in the 1980's*, Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht.
- Rummel Reinhardt. (ed) (1990), *The Evolution of an International Actor*, Westview Press, Boulder.
- Russett Bruce and Oneal John. (2001), *Triangulating Peace: Democracy, Interdependence and International Organizations*, W.W. Norton and Company, New York.
- Shea John. (1997), *Macedonia and Greece. The Struggle to Define a New Balkan Nation*, McFarland and Company, London.
- Sjostedt Gunnar. (1977), *The External Role of the European Community*, Saxon House, Farnborough.
- Smith D. Anthony. (1986), *The Ethnic Origins of Nations*, Blackwell, Oxford.
- Smith D. Anthony. (1991), *National Identity*, Penguin Books, London.
- Smith E. Michael. (1996), *The 'Europeanization' of European Political Cooperation*, Center for German and European Studies, Berkeley.
- Smith Llewellyn Michael. (1998), *Ionian Vision: Greece in Asia Minor 1919-1922*, Hurst and Company, London.
- Smith Steve. (2002), 'Foreign Policy Is What States Make Of It: Social Construction and International Relations Theory' στο Vendulka Kubalkova, *Foreign Policy in A Constructed World*, M. E. Sharpe, London.
- Stavrianos L. S. (2000), *The Balkans Since 1453*, New York University Press, New York.
- Svolopoulos Constantinos. (1999), 'Cooperation and Confrontation in the Balkans: An Historical Overview', στο Van Coufoudakis, Harry Psomiades and Andreas Gerolymatos. (eds), *Greece and The New Balkans. Challenges and Opportunities*, Pella, New York.
- Sylvester Christine. (1994), *Feminist Theory and International Relations in A Postmodern Era*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Sylvester Christine. (2002), *Feminist International Relations: An Unfinished Journey*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Tickner J. Ann. (1992), *Gender in International Relations. Feminist Perspectives on Achieving Global Security*, Columbia University Press, New York.
- Todorov Tzvetan. (2001), *The Fragility of Goodness*, Weidenfeld and

- Nicholson, London.
- Tziampiris Aristotle. (2000), *Greece, European Political Cooperation and the Macedonian Question*, Ashgate Press, Aldershot.
- Vasquez A. John. (1998), *The Power of Power Politics. From Classical Realism to Neotraditionalism*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Vatikiotis P. J. (1998), *Popular Autocracy in Greece 1936-41*, Frank Cass, London.
- Veremis Thanos. (1995), *Greece's Balkan Entanglement*, ELIAMEP and YALCO, Athens.
- Veremis Thanos. (1997), *The Military in Greek Politics. From Independence to Democracy*, Hurst and Company, London.
- Vincent R John. (1981), 'The Hobbesian Tradition in Twentieth Century International Thought', *Millennium*, vol. 10, σελ. 91-9.
- Walt Stephen. (1998), 'International Relations: One World, Many Theories', *Foreign Policy*, Vol. 110, σελ. 29-46.
- Waltz N. Kenneth. (1959), *Man the State and War*, Columbia University Press, New York.
- Waltz N. Kenneth. (1979), *Theory of International Politics*, McGraw-Hill, New York.
- Waltz N. Kenneth. (2000), 'Structural Realism After the Cold War', *International Security*, vol. 25, σελ. 5-41.
- Weldes Jutta, Laffey Mark, Gusterson Hugh and Duvall Raymond. (eds) (1999), *Cultures of Insecurity. States, Communities and the Production of Danger*, University of Minnesota Press, Minneapolis.
- Weller Marc. (1992), 'The International Response to the Dissolution of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia', *American Journal of International Law*, vol. 86, σελ. 569-607.
- Wendt Alexander. (1992), 'Anarchy is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics', *International Organization*, vol. 46, σελ. 391-425.
- Wendt Alexander. (1999), *Social Theory of International Politics*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Wight Martin. (1979), *Power Politics*, Penguin Books, London.
- Williams C. Michael. (1996), 'Hobbes and International Relations: A Reconsideration', *Millennium*, vol. 50, σελ. 213-35.
- Wilson Peter. (2001), 'Radicalism for a Conservative Purpose: The Peculiar Realism of E. H. Carr'. *Millennium*, vol. 30, σελ. 123-36.

- Winter Jay, Parker Geoffrey and Habeck R. Mary. (eds) (2000), *The Great War and the Twentieth Century*, Yale University Press, New Haven.
- Wong Benjamin. (2000), 'Hans Morgenthau's Anti-Machiavellian Machiavellianism', *Millennium*, vol. 29, σελ. 389-409.
- Woodhouse M. Christopher. (1976), *The Struggle for Greece, 1941-9*, Hart-Davis and MacGibbon, London.
- Woodhouse M. Christopher. (1985), *The Rise and Fall of the Greek Colonels*, Hart-Davis and MacGibbon, London.
- Woodward L. Susan. (1995), *Balkan Tragedy*, The Brookings Institution, Washington D.C.
- Zehfusss Maja. (2002), *Constructivism in International Politics. The Politics of Reality*, Cambridge University Press, Cambridge.

Ο Αριστοτέλης Κ. Τζιαμπίρης γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη το 1971, και ολοκλήρωσε τις σπουδές της Μέσης Εκπαίδευσης στο Αμερικανικό Κολέγιο «Ανατόλια». Σπούδασε Πολιτικές Επιστήμες στο Middlebury College των ΗΠΑ. Από το London Schools of Economics (U.K) έλαβε μεταπτυχιακό τίτλο MSc (econ) στις Ευρωπαϊκές Σπουδές και διδακτορικό δίπλωμα PhD στις Διεθνείς Σχέσεις. Το 2001 εκλέχτηκε Λέκτορας Διεθνών Σχέσεων στο Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών του Πανεπιστημίου Πειραιώς.

Έχει εργασθεί στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή (DG1) στις Βρυξέλλες και στο Ινστιτούτο Αμυντικών Αναλύσεων (IAA), ενώ από το 2000 είναι Ειδικός Ερευνητής στο Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής (ΕΛΙΑΜΕΠ).

Είναι συγγραφέας του βιβλίου Greece, European Political Cooperation and the Macedonian Question (Ashgate Press, 2000) καθώς και πολλών άρθρων και μελετών που σχετίζονται με τις διεθνείς σχέσεις και την ελληνική εξωτερική πολιτική στα Βαλκάνια.

